T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI • ÖMER FARUK TOPRAK'IN DÜZ YAZILARI • FÜRUZAN TOPRAK

ÖMER FARUK TOPRAK'IN DÜZ YAZILARI

FÜRUZAN TOPRAK

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
SANAT/EDEBİYAT

ÖMER FARUK TOPRAK'IN
DÜZ YAZILARI

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 1645
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Sanat – Edebiyat Dizisi / 92 – 13

ÖMER FARUK TOPRAK'IN

DÜZ YAZILARI

Hazırlayan

Füruzan TOPRAK

© T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI 1994 - ANKARA
ISBN 975-17-1416-8
Kapak Düzeni / Nermin KESKİN

Birinci Baskı, 5.000 adet.

Dizgi SMK Ver. Sis. ve Don. Beykoz S. 22/12 417 57 58

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI MİLLÎ KÜTÜPHANE BASIMEVİ
ANKARA - 1994

Dünya çok yakın bir gelecekte yeni bir yüzyıla girme hazırlığı içindedir.

Yeni yüzyılın insanı, daha gelişmiş, daha özgür ve daha demokrat olacaktır. Barışa ve insanlığa daha çok önem verecektir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri destekleyecek ancak, bunların, insanlığın ve dünyanın genel dengesini bozmasına izin vermeyecektir. 2000'li yılların insanı bugünün gençleridir. Onlar için, hem ulusal kültürümüzün birikimlerini ve tüm verilerini, hem de uluslararası kültür eserlerinin temel yapıtlarını hazırlayıp sunmak zorundayız. Bugüne kadar yapılmış çalışmaların ışığı altında gençleri 2000'li yıllara hazırlamak bizlerin görevidir.

Demokratik ortamda insana saygılı, özgür düşünen, düşündüklerini üretime dönüştürebilen, sesini ve etkinliğini sivil toplum örgütleriyle duyurabilen genç kuşaklar yetiştirmek amacımızdır. Tabulardan kurtulmuş, öğrenmek, bilgisini artırarak daha olgun ve yararlı birey olmak amacıyla sürekli okuyan bir gençlik ülkemizin geleceğidir, aydınlık günlerin güvencesidir.

Etkinliklerimiz tüm insanlarımıza, özellikle çocuklarımıza, gençlerimize, okumaları ve düşünmeleri; yazar ve yayıncılarımıza da üretmeleri için her türlü desteği sağlamak amacıyla sürdürülmektedir.

Demokratik bir yapı içinde, kişisel özgürlüklerin bilincinde, birbirlerine saygı ve sevgi ile yaklaşan insanların "yurttaşlık bilinci ile" oluşturduğu "Türkiye"yi yaratmak, Bakanlığımızın ana hedefidir.

Amaçlanan kültür düzeyine ulaşmış insanların Türkiyesi için en önemli ögelerden birisi de "kitap"tır. Kültür

çeşitliliğine ve zenginliğine sahip ülkemiz insanının istekleri ve eğilimleri gözönüne alınarak yapılacak her türlü yayın hizmeti, ülkemizi dünya üzerinde layık olduğu konuma kavuşturacaktır.

Bakanlığımız, ilke olarak özel yayınevlerinin ticari amaçla gerçekleştirilmesi olanaksız olan kültürel verilerini gelecek kuşaklara aktarmak ve evrensel kültür verilerine ulaşmak için yayın yapar. Bu yayın hizmeti, Türkiye genelinde çok az bir yüzdeyi oluşturmaktadır. Asıl amaç, özel kişi ve kuruluşları destekleyerek Türkiye genelinde yayın sektörüne sahip çıkmak ve bu sektörün hareketliliği sonucu kültürlü, okuyan, yazan, düşünen ve üreten insanlardan oluşan Türkiyeli'yi ortaya çıkarmaktır.

Kitap ve okumak, insanımızı güzel duygu ve düşüncelerle, gelenek ve göreneklerle, birlik içinde, yurttaşlık bilinci etrafında bütünleştiren, Atatürk ilkeleri ışığında, demokratik bir ortamda, özgürce yaşamasının temel ve vazgeçilmez olgularıdır; yalnızca insana özgü güzelliklerdir.

Özgür ve demokrat yaşama süreci için "KÜLTÜR, OKUMAK; OKUMAK, ÖZGÜRLÜKTÜR" diyoruz ve tüm insanlarımızı okumaya, kültür dünyamıza katkıda bulunmaya çağırıyoruz.

Timurçin SAVAŞ
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

Sunu/XIII
Ö.F.Toprak'ın Yaşam Öyküsü/1
Şiir Kitapları Dışındaki Yapıtları/3
Çıkardığı Dergiler/4
Yazdığı Dergi ve Gazeteler/5

DÜZYAZILARINDAN ÖRNEKLER

I

EDEBİYAT SORUNLARI

Zavallı Çocuk/11
Sükas'a Mektuplar/13
Ö.F.Toprak'ın Sanat ve Sanatçının İşlevi Üzerine Yazdıklarından Bir Tutam/37
Açık Hava/39
Biraz Düşünelim/40
Şair Yaşamalı/43
Kim Ozan/47
Ulusal Şiir Konusu/51
Ulusal Edebiyata Varmak/54
Şiirimizi Düşünmek/57
Ozanın Dünyaya Bakışı/61
Değerleri Yükseltmek/63
Kendime Sorduğum Sorular/66
1940 Kuşağı/70
Yazınımızda Toplumcu 40 Kuşağı Olgusu/73
1940–1945 Arasında Edebiyata Çıkan Ozanlar/77
Devrimci Ozanları Anlamak/82
İnsanlar/85

II
KİŞİLER ÜZERİNE

Atatürk'ü Anlamak/89
Mustafa Kemal'e Yaklaştıkça/92
Ozanlar Ölse de Şiirleri Yaşar/94
Nobel Soljenitsin'i Getirdi/97
Halk Aşkını Anlatan Usta Yazar/100
Halil Aytekin Ölmüş/102
Fahir onger Deyince/104
Kemal Tahir'i Anlamak/109
Zaharia Stancu Öldü/113
Sabahattin Ali'yi Yeniden Okumak/117
Struga Festivali'nde Ozan Cumhurbaşkanı Senghor "Altın Çelenk" aldı/122
Sait Faik Üzerine Bir Monografi Denemesi/129
Sait Faik'ın İlk Öykü Kitabı/131
Her Sakallıyı Baban Sanma/134
İlk Kitabında Ustalığını Kabul Ettirmiş Hikâyeci/137
Sait Faikle İlk Karşılaşma/140
Şahmerdan Yayımlanıyor/142
Çelme Öyküsünün Yargılanması/145
İnsanları Sevmek/147
Dünyaya Bakmak/149
Kestaneci Dostum Öyküsünün Serüveni/150
2. Sait Faik/ 153
1940'da Neler Demişlerdi/156
Sonuç/161
Yevtuşenko ile Soljenitzin Üzerine Bir Tartışma/164
En Lirik Ozanımız/170
Ahmet Cemil'in Anlattıkları/176

III

KİTAPLAR ve OYUNLAR ÜZERİNE

Cumhuriyet Devrinde On Roman/183
"36 Kısım Tekmili Birden"/189
Kürk Mantolu Madonna/190
Irk Psikolojisi/191
Ege'nin Dibi/192
Memleket Saat Ayarı/193
Erich Maria Remarque'ın Son Romanı/194
Yabancılar/196
Perde Arkası/198
Yaşanmış Hikâyeler/201
27 Mayıs'tan 12 Mart'a/205
Dormen'de İki Yerli Oyun/210
Yolcu/213

IV

SORULAR - YANITLAR

Soru (Yelken Dergisi)/219
Ömer Faruk Toprak'la Konuştum (Rıfat Ilgaz)/222
Soru (Akşam)/228
Birbirine Düşman İki Şiir/231
Ömer Faruk Toprak İle (Halit Aksu)/234
Füruzan Toprak'ın Gözüyle Ömer Faruk Toprak/240
Ömer Faruk Toprak'la Bir Söyleşi/248
Ömer Faruk Toprak – Sorular/255

V

GEZİ NOTLARI

Yolculuk (Şiir)/263
Petro'nun Yazlık Sarayı/265
Gürcü Ozanı Şota Rustaveli/271

Maksim Gorki Müzesi'nde-Radi Fiş ile Öğle Yemeği–
Konstantin Simonof'un Yazı Atölyesinde/276
Nizami Edebiyat Müzesi/281

VI

BAŞKA KONULAR

Yurt Köşeleri/285
Bereketli Yağmurlar/288
Gençlik...Gençlik/291
Nedir Büyük Yaşam?/293
Halkın Gözlerine Bakarak/296
Nobel Armağanı Türk Yazarlarına Niçin Verilmez/299
Ömer Faruk Toprak/300

VII

ÖLÜMÜNDEN SONRA ONUN İÇİN YAZILANLAR'dan

Geleceğe İnanan Değerli Bir Yazardı (Fahri Kaya)/309
Toprak'ı da Yitirdik (Nusret Kemal Otyam)/316
Ömer Faruk Toprak Şiiri: "İyi İnsanlar" ın Türküsü
(Ali İhsan Mıhçı)/321
Yürek Dolusu Sevgi: Ömer Faruk Toprak–
(Hasan Hüseyin)/325
Erken Gidene/336
"Tuz ve Ekmek" ile "Karartma Geceleri" Üzerine
Politik ve Sanatsal Değinmeler (Ömer Nida)/340
Ömer Faruk Şiir Ödülü Gününde (Zihni Anadol)/346

SUNU

Hasan İzzettin Dinamo, Kemâl Sülker, Hüsamettin Bozok, Oktay Akbal, Asım Bezirci, Şükran Kurdakul... gibi Ömer Faruk Toprak'ın bazı yazar dostları, zaman zaman bana "Ö.F.Toprak'ın çeşitli dergi ve gazetelerde çıkmış yazılarını niçin kitap haline getirip yayımlamıyorsunuz?" diye soruyor ve "onlar toplu olarak gün ışığına çıkmalıdır." diye de ekliyorlardı söz birliği etmişcesine. Haklıydılar. Bunu yapmalıydım. O yazıları böylece hem dağınıklıktan kurtarmış, hem de Ö.F.Toprak'ın sağlığında yapmak isteyip de yapamadığı şeylerden birini daha yapmış olurdum. Gerçi yazarımız ***Duman ve Alev*** *adlı günlük – Anı kitabında düzyazılarının bazılarını toplamıştı, ama bu bence hem yeterli değildi, hem de o tarihten sonra başka yazılar da yazdı (1968 – 1979). 'Okuyucuya daha çok örnekler verilmelidir.' düşüncesiyle koyuldum bu kitabı hazırlamaya. Ö.F.Toprak, daha çok ozan olarak ün yapmıştı ama düzyazı türlerinden de birçok yayımı vardı. Hiç unutmam, onun sağlığında bir gün Nişantaşı'ndaki katımızda Asım Bezirci ile yaptığımız bir söyleşi sırasında Bezirci: "Faruk Bey, siz şairsiniz ama arşivime göre, çeşitli dergi ve gazetelerde çıkmış benimkinden çok yazınız var." demişti. O zaman buna Faruk da şaşmıştı.*

Ö.F.Toprak'ın gelişme dönemine şöyle bir bakacak olursak: Yazarımız Kumkapı Ortaokulu'ndaki Türkçe öğretmeni Baha Kâhyaoğlu (Kırmızı Sakallı Baha) dan çok etkilenmiştir. O zamanlar şiir yazmaya başlamıştır. Duygusal yanı ağır basan heceyle yazılmış şiirlerdir bunlar. Bu çalışmalarını lise sıralarında da sürdürmüştür.

1940'dan sonra ise eskiyle ilişkisini tümüyle koparmış, biçim ve içerik bakımlarından toplumcu–gerçekçi şiirler ve edebiyat ile toplum bağlantısını irdeleyen yazılar kaleme almaya başlamıştır. Bunlar, sanat ve düşünce bakımlarından bir düzeyi tutturmuş yazılardır. Odak noktamız düzyazı olduğu için marjinalde kalan şiir olayına

değinmeyeceğiz, [1] *yani şair Ömer Faruk Toprak üzerinde değil, yazar Ömer Faruk Toprak üzerinde duracağız bu yapıtta.*

Ö.F.Toprak, edebiyatımızda ***40 Kuşağı*** *diye anılan, 40'tan bu yana yayım dünyasında görünen toplumcu – gerçekçi şair ve yazarlar grubunun öncülerindendir. O, "Yazar fildişi kulesinde oturmamalı, halkın sorunlarına eğilip onun yararına olan gerçekleri bularak sanatın potasında inceden inceye işledikten sonra onları okuyucuya sunmalıdır." tezini yazılarında savunmuştur hep. Ö.F.Toprak toplumsal adalet, barış, hak eşitliği, özgürlük... gibi bugün bile tartışmalarımızda dilimizden düşürmediğimiz demokrasinin ilkelerini edebiyat aracılığıyla savunmayı, kalemi ilk eline aldığı 40' lı baskı yıllarından başlayarak kalem parmakları arasından düşünceye dek, hiç ödün vermeden, her güçlüğü göğüsleyerek sürdürmüştür.*

Bu kitabı hazırlamaya karar verince, dergileri, gazeteleri ve onun dosyalarını taramakla işe giriştim. Bir süre sonra önümde tepecikler oluştu. İlerledikçe bu tepecikler, tepeler haline dönüştü. Ö.F.Toprak' ın şiir, şair, edebiyat, tiyatro, sanat, 40 Kuşağı, kentler, toplumsal sorunlar, kitap vb. gibi çeşitli konulara değinen saptama, eleştiri, irdeleme, gözlem ve düşüncelerini içeren deneme ve makale türündeki yazılarını dergi ve gazetelerden bulup çıkardıkça, önümdeki tepelerde büyümeye başladı. Birgün baktım ki önümde bir dağ belirmiş. "Bunu ben nasıl aşabilirim?" diye acı acı düşünürken, deneyimli atalarımızın şu sözünü anımsadım: "Bir işe başlamak demek onu yarı yarıya bitirmek demektir". İşte bu ilkeden güç aldım.

Araştırmalarım sonucu bulduğum dosya halindeki yapıtlarının bazı bölümlerini; deneme ve makalelerinin bir kısmını, konularına göre ayırdım. Onların basıldığı tarih ve yayımlandığı yeri belirterek, dillerini gerektiği ölçüde güncelleştirip sundum.

---

(1) Bk. Ömer Faruk Toprak–*Tüm Şiirleri.* Adam Yn.1983. Hazırlayan: Füruzan TOPRAK

Bu yapıtla edebiyat tarihçilerine, Türk Edebiyatı Toplumcu 40 Kuşağı ve özellikle Ömer Faruk Toprak üzerine bilgi edinmek isteyenlere biraz olsun ışık tutabildiysem, ne mutlu bana!...

Füruzan Toprak

ÖMER FARUK TOPRAK'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Ö.F.Toprak, 14 Şubat 1920 (1336) de, İstanbul-Çarşamba'da doğmuştur. Toprak'ın içinde dünyaya gözlerini açtığı ve zaman zaman yaşadığı Haliç'e bakan bu tahta evden Nevzat Sudi, 'Küllük Anıları' adlı kitabında söz ediyor. kendisi ise "İlk gördüğüm kalabalık, Haliç kıyısındaki karmaşık insan yığınıdır. Belleğimde en canlı görüntü, ordaki insanların yoksul fakat emekle yaşayan çizgileridir." diyor.

Babası İlâhiyat Fakültesi müderrislerinden İsmail Hakkı. Arapça, Farsça bilir, Divan Edebiyatı uzmanı, mecelle bilir, Mehmet akif' in arkadaşı, Annesi ise, Gönen'in ünlü Kara Kadı'sının kızı. "Babamın bir bilgin olmasına karşın annem ümmiydi. Yalnız kur'an okumasını bilirdi."(1) demektedir Ö.F.Toprak. Ama annesi Yunus'un nefeslerini, Karacaoğlan'ın koşmalarını, Köroğlu'nun koçaklamalarını ezbere bilen bir şiirseverdir. Dördü erkek biri kız beş kardeşin en küçüğü olan Faruk'un kulakları çocuk yaşından beri annesinin halk ozanlarımızdan okuduğu dizelerle dolmuştur. "8–10 yaşımdaki çocuk dünyamın antenlerine onun sesinden geldi ilk, Köroğlu'nun yiğitliği söyleyen şiirleri."(2) demektedir Ö.F.Toprak.

Dayılarından biri, Karşı Pencere(3) kitabında öyküsünü yazdığı, Kuvayi Milliyeci olduğu için Anzavur'un kurşuna dizdirdiği, bugün Gönen'deki anıtta adı bulunan Müftü Şevket'tir.

Ö.F.Toprak, Gönen ilkokulunu bitirmiştir. Orada ortaokul olmadığı için beklemek zorunda kaldığı o yıl, Gönen'in Halkevi Kitaplığı'ndaki tüm kitapları ayrım yapmadan okumuştur... Sonunda aile, kamyondan bozma bir otobüsle İstanbul'a göç etmiştir.

Kumkapı ortaokulu'nu bitirince İstanbul Erkek Li-

---

(1) *Duman ve Alev*, May. 1968
(2) *Duman ve Alev*, May. 1968
(3) *Karşı Pencere*, Cem. 1975.

sesi'ne yazılmış, ilk iki yılı orda, üçüncü yılı Kütahya'da bitirmiştir. (1940–1941). Sonra da İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okumuştur.

İnönü Ansiklopedisi (Ankara) 'nde, daha sonra Petrol Ofisi (Ankara – İstanbul) 'nde 26 yıl çalışan Ö.F.Toprak, kendi isteğiyle Petrol Ofisi'nden emekliye ayrılmıştır. (1972)

Geçirdiği ikinci bir kalp krizi sonucu, 18 Ağustos 1979 Cumartesi gecesi Haydarpaşa Numune Hastanesi Acil Servisi'ne kaldırılan Ö.F.Toprak, 20 Ağustos 1979 Pazartesi öğle üzeri, hayata gözlerini yummuştur. Üsküdar Karacaahmet Mezarlığında yatmaktadır.[4]

(4) Zeynep–Kâmil Meslek Lisesi karşısındaki İran Camiine giden yolun sağında. 4.Ada.No.5616.

Ömer Faruk Toprak'ın Şiir Kitapları Dışındaki Yapıtları

Duman ve Alev	Günlük – Anı.May Yn.Aralık 1968
Gogol – Hikâyeler	Türkçesi Ahmet Işık. Ö.F.Toprak. Tel Yn.Mayıs 1973.
Tuz ve Ekmek	Roman. Sinan Yn. Haziran 1973.
Karşı Pencere	Hikâyeler. Cem Yn.1975.
Gönen Öyküleri	A Be Ce Yn.1979.
Tuz ve Ekmek	Yeni basım. Cem Yn.1991.

Yayımlanmamış Yapıtları

Yazarın yukarda belirttiğim kitaplarından başka dosya halinde yani basılmamış şu yapıtları da var:

Sait Faik (Sait Faik Üzerine Bir Monografi Denemesi)

Âşık Garip

Sosyalist Ülkelere Yolculuk– Sovyetler Birliği – Romanya

Bulgaristan – Yugoslavya

İzlenimler

Gözlemler

Köroğlu

ÇIKARDIĞI DERGİLER(*)

İnkılâpçı Gençlik

İnkılâpçı Gençlik adını taşıyan dergi niteliğindeki tutucu bir gazeteyi eline alıp, onu ilerici edebiyatın sözcüsü hâline getirdi. (1941 - 1942)

(1)

(2)

Yürüyüş :

Ö.F.Toprak'ın bazı arkadaşlarıyla yayımladığı Yürüyüş, toplumcu-gerçekçi 1940 Kuşağı'nın yayım organlarından biridir. Edebiyat tarihlerine nitelikli bir dergi diye geçmiştir. Ö.F.Toprak'ın imtiyaz sahibi olduğu bu dergi, ancak 12 sayı çıkabilmiş, sonra yasadışı buyruklarla kapatılmıştır.(3)

(*) Sayın okurlar,

Ö.F.Toprak'ın çıkardığı İnkılâpçı Gençlik, Yürüyüş gibi dergileri ve yazılarının yayımlandığı dergi ve gazetelerden bazılarını, Kültür bakanlığına armağan ettiğim kütüphanede bulabilirsiniz. ÖMER FARUK TOPRAK HALK KÜTÜPHANESİ.ŞENESENEVLER - BOSTANCI. Tel 361 89 83

(1) Bk.*Duman ve Alev*. S: 31, 45, 46.

(2) *Kıyı* 71. Şubat 1992. Nusret Kemal Otyam Bir "İnkılâpçı Gençlik" vardı.

(3) *Duman* ve Alev: "Bir Derginin Serüveni" S: 46 - 52.

YAZDIĞI DERGİ VE GAZETELER

Ö.F.Toprak, çok genç yaşından beri (ilk yazısı: 6/12/1934, Mektepli Gazetesi, Sayı 116) dergilere yazmaya başlamıştır. Bulabildiğim kadarıyla yazdığı dergi ve gazetelerin adlarını alfabetik olarak aşağıya sıraladım. Ö.F.Toprak' ın herbir yazısının bulunduğu dergiyi gün ışığına çıkarmak çok zor bir çalışmayı gerektirdiğinden genel bir sıralamayı yeğledim yani herhangi bir sayısında yazısı bulunan dergilerin çıkış ve kapanış tarihlerini belirttim. Tek tarihli olanlar ise Toprak'ın yazısının o yıl, o derginin bir sayısında çıktığını gösteriyor. Örneğin : Yeni Zonguldak, 1942.

Dergi ve Gazete	**Tarih ve Sayı**
Mektepli Gazetesi	6/12/1934 (Ö.F.Toprak'ın ilk yazısı...)
Ant	15 Mart 1945 – 1 Ağustos 1945
Ataç	15 Mayıs 1962 – 1 Ekim 1964
Barış (gazete)	23 Ağustos 1972
Beraber	1 Eylül 1952 – 1 Ocak 1953
Çığır	1 Ocak 1933 – Aralık 1948
Devrim (gazete)	31 Mart 1970
Dost	Ekim 1957 – 1973
Felsefe Dergisi	1972 – 1973
Fikir ve Sanat	1950
Forum	1954 – 1970
Gelecek	Mayıs 1971 – Ekim 1971
Güney	Kurucusu : Avni Özbilen. 1 Temmuz 1967 – Haziran 1973 2.Dönem Ocak 1973 Sayı 64.S: 8–10 'Başbaşa' bölümünde "Ömer Faruk Toprak İle.." yazısı ve Eşlerinin Gözüyle Sanatçılarımız" bölümünde ise: "Füruzan Toprak' ın Gözüyle Ömer Faruk Toprak" yazısı.

Güney	Kurucusu : Yılmaz Güney. Ocak 1978 – Eylül 1978. **Temmuz 1978, Sayı : 7 Ömer Faruk Toprak ile Söyleşi.**
İnkılâpçı Gençlik	1941 – 1942[1] [2]
Kaynak	1 Ocak 1948 – Haziran 1956.
Köprü	1957 – 1959
Mavi	1 Kasım 1952 – Nisan 1956.
May	1 Ekim 1967 – 1970
Militan	1 Ocak 1975 – Haziran 1976.
Papirüs	Haziran 1966 – Haziran 1970. **Mayıs 1967. Sayı : 12 Ömer Faruk Toprak Bölümü.**
Pazar Postası	1951 – 1960
Politika (Gazete)	1979
Sanat – Edebiyat	1958
Sanat ve Toplum	Temmuz – Ağustos 1978 – Ocak 1980. **Temmuz – Ağustos 1978. Sayı : 1 S : 83 – 99 Ömer Faruk Toprak Bölümü.**
Seçilmiş Hikâyeler	1 Ekim 1947 – Temmuz 1957. Sayı 55.1956' nın kapak resmi Ö.Faruk Toprak. İçerde yazarın 'Ulusal Edebiyat Üzerine' yazısı (S: 29 – 31).
Ses	Haziran 1939 – 21 Ocak 1948.
Soyut	Nisan 1965 – Haziran 1977. **1973 – 1974. Sayı : 63 – 70. Ömer Faruk Toprak' ın Gezi Notları. Sovyetler Birliği. Gürcistan. Azerbaycan. Romanya.**
Sözcü	1961
Şairler Yaprağı	Mayıs 1954–Haziran 1975

(1) Bk.Duman ve Alev S: 31. 45. 46.

(2) Kıyı 71. Şubat 1992. Nusret Kemâl Otyam Bir 'İnkılâpçı Gençlik' vardı.

Dergi ve Gazete	**Tarih ve Sayı**
Şimdilik	Ocak 1955–Haziran 1955
Türkiye Defteri	Nisan 1971 – Haziran 1975
Türkiye Yazıları	1 Nisan 1977 – 1979 **Aralık 1978 – Sayı 21. Kendileri :** **Ömer Faruk Toprak.**
Yansıma	Ocak 1972 – Eylül 1975
Yazı	1955
Yeditepe	1 Nisan 1950 – Haziran 1984
Yelken	Şubat 1957 – 1980
Yeni Adımlar	Ocak 1973 – Şubat 1975
Yeni Dergi	Ekim 1964 – Mayıs 1975 – 1971
Yeni Edebiyat	Kasım 1969 – Ekim
Yeni Gerçek	Eylül 1967 – 1 Ekim 1968
Yeni Gün	19 Temmuz 1975
Yeni Ortam (Gazete)	**1972 Tuz ve Ekmek tefrika edildi.**
Yeni Sanat	1 Ocak 1950
Yeni Zonguldak	1942
Yeni Ufuklar	Ekim 1953 – Kasım 1976
Yeryüzü	15 Eylül 1951 – 15 Mart 1952
Vatan (Gazete)	1977. 'Sait Faik' yapıtının bir bölümü tefrike edildi.
Yığın	Ekim 1946 – Şubat 1947
Yürüyüş	9 Eylül 1942 – 5 Temmuz 1943[1]

(1) Bk.Duman ve Alev. 'Bir Derginin Serüveni'. S: 46 – 52

DÜZYAZILARINDAN ÖRNEKLER

I

Edebiyat Sorunları

ZAVALLI ÇOCUK[1]

(Yayımlanan İlk Yazım)

Çocuk gözlerimde büyüyen ilk yazım. Şimdi biraz duraklayıp, 1934 yılının yağmurlu bir akşamüstünden geçiyorum. Fırının kapısında rastladığım yoksul bir çocuğun yüzünde, ellerinde biraz durmuş, eve dönmüştüm. Bu çocuğu anlatmak için içgüdüyle oturdum küçük masamın başına. Önceki denemelerim gibi okul ödevlerine benzememeliydi bu yazı. Gaz lâmbası ışığında yazmaya koyuldum. Duvardaki gölgemi görüyorum şimdi de. O gece hiç okul kitabı açamadım. Kenara ittim dersleri. Yeni bir evrende yaşamaya başlamıştım sanki.

O sıralara **Mektepli Gazetesi'** ni izliyordum ve gazetenin okulda temsilcisi idim. Ertesi gün cumartesiydi, gazeteye gidecektim. Sirkeci'de Büyük Postane karşısında daracık merdivenlerle çıkılan bir binanın üst katında idi Mektepli Gazetesi'nin yönetim yeri. Orada Sami Karayel'e verdim yazımı. Başka okulların temsilcileri ile oturup konuştuk. Artık çocukluk çağım bitmişti. Öyle bir duygu yerleşmişti ki göğsüme, şiir ve öykü kitaplarına doğru birisi beni itiyordu sanki.

Bir hafta sonra 6.12.1934 tarihli ve 116 sayılı Mektepli Gazetesi'nde ilk yazım yayımlandı. Yıllardan sonra tekrar kendi kendime okuyorum yazıyı. Zavallı Çocuk başlığını taşıyor:

ZAVALLI ÇOCUK[2]

Ona her gün mektebe giderken tesadüf ederdim. Çok sefil bir vaziyette idi. Soğuk günlerde bile yalınayak, üstü başı yırtık olarak gezinirdi. Bazen bizim mektebin etrafında dolaştığını görürdüm. Her nedense bu çocuğa karşı içimde sönmez bir acı başladı.

Bu çocuğa acımamak mümkün değildi. Hele bazen biz mektepten çıkarken imrenerek bize bakardı.

Muhakkak bu çocukla konuşmak, nasıl bu vaziyete

düştüğünü öğrenmek istiyordum.

Bir gün fırından eve ekmek alıyordum, onun da yüz paralık ekmek istediğini gördüm.

Fırının önünde onu beklemeye başladım.

Tam ekmeği koltuğunun altına sokmuş çıkıyordu. Yavaşça yaklaşarak sordum:

"Niçin bu kadarcık ekmek aldın?"

Şaşırmış bir halde yüzüme bakarak cevap verdi:

"Bu kadarı bile bana çok geliyor."

"Geceleri sen nerede yatıyorsun?"

"Gündüzleri köprüde biraz hammallık ediyorum. Geceleri şuradaki yangınlıkta yatıyorum."

Başka bir şey soramadım, mahsun mahsun eve döndüm.

---

(1) Duman ve Alev.S: 217 - 218

(2) Metni olduğu gibi aldım.

SÜKAS'A MEKTUPLAR*

Sükas'a Mektuplar, Ö.F.Toprak'ın çok genç yaşında kaleme aldığı bir yapıtıdır. Yazarımız burada Anadolu izlenimlerini düzyazı–şiir biçiminde dile getirmektedir. Bu simgesel yapıtı 'İnkılâpçı Gençlik' gazetesinde tefrika edilmiştir.

---

* İnkılapçı Gençlik Gazetesi, Sayı: (56–24), (56–31)
29 Kasım 1941 – 31 Ocak 1942

I

- 1-

Sana insanlardan söz edeceğim. Güneşten yanan tenlerinin, ne renkte olduğunu bilmeyen o insanlardan.. Adlarını hatırımda tutuyorum. En küçüklerinin ismi Saki-va idi. O konuştuğu dakikalarda gözlerinde türlü türlü deyişler bulunur; bir şarkı söylüyormuş gibi dalardı. Sessizliğe yakın oluşu dudaklarındaki titremelerden de bellidir. Onun konuşup, konuşmadığını pek ayırtedemem; Şehrin giydirdiği gömleği çıkardığında taze bir yemişin tadı dudaklarımda ve damaklarımda belirir; insanların en güzeli değil, fakat en iyisi olur. Onunla bir kez sabah karanlığında balık avlamağa çıkmıştık. Bütün her şeyini bırakmış insanların ruh haliyle tuhaf sözcükler söylemişti. Anlattıklarının bir kısmı hatırımdadır.

- 2 -

Ağaçlar vardı. Upuzun, sonsuz ağaçlar. Bazan bu ağaçların çokluğuna ve büyüyüşlerine şaşardık. Altlarında gezdiğimiz zamanlarda huzur içimizde yer etmiş olurdu. Sevinirdik. Anne kuşun yaklaştığını gören yavru kuşlar kadar sevinirdik. Gördüğümüz gök parça parça idi. Yaprakların, dalların arasından bulutlar bile parça parça görünürdü. Onların akınlarını ayartedemeyişimiz de bundan olurdu. Çokçası başımızı göğe kaldırmadığımızdan kalın ağaç gövdelerini yakından seyrederdik. Buradaki toprak nemliydi hep ve yaz kış dökülmüş yaprakların çürüyüşlerindeki evreleri görebilirdik. Hattâ elimizi uzatsak, bir dal ucu tutabilir ve oradan bir yeşil yaprağı koparabilirdik. Akşama yaklaşan saatlerin hüznünü daha yakından duymak, ancak bu ağaçlar arasında tadına varılan bir zevk haline gelirdi. Birbirimize sormazdık. Belki de sormamak daha iyi olduğundan sade anlatılanları dinlemeği yeğlerdik. Evimize

dönmeden, ağaçların arasındaki boşluğa kocaman bir karanlık yığını dolardı. Daha dudaklarımızdan bir sözcük dökülmeden kuşlar susarlar, böceklerin bitmez sanılan sesleri biraz azalırdı. Bu azalışın nedenini düşünmeden dallar iyice sarkarlar, yolumuza karanlık getirirlerdi. Bazan bütün o yolu nasıl geçtiğimizi unutur, bir anda kendimizi evimizde bulurduk. Sofrada oturduğumuz saatlerde konuştuklarımız az olduğundan, kulağımızı asmadaki yaprakların kımıldamadan çıkardıkları seslere verirdik. Bu, lâmbayı söndürdükten sonra da yatakta sıcaklığını hissettiğimiz zamanın bırakılışına kadar sürerdi. Geceyi bir pencere camından seyretmeği güzel bulmazdık. Upuzun ağaçların hışırtısı belleğimizde yaşardı. uyumasak da onları düşünsek diye düşler kurardık. (Yaşamımızı çocukluğumuza benzetişimiz de bundandır.) Ağaçların çokluğu bizi yalnız bırakmazdı. İsterdik ki uyku arasında duyduğumuz sesler; sulara bırakılan, kesilmiş ağaçların çağıltısı olsaydı. Onların sürüklenişinde yabancı kuşların çığlıklarını duyar gibi olacaktık. Ama sular durgundu. Uykusuzluğumuz uzun sürerse, iki yana dönmekten yorulan vücudumuz yorgun düşerdi: Örtünün üstümüzden kaydığından habersiz uyurduk. Hiçbir şeyi hatırlamaz oluşumuz, sabahleyin bize çok garip gelirdi. Ve rüyalarımızın gerçek olmasını isterdik, olmayacağını bildiğimiz halde isterdik gene de.

– 3 –

Önsezileri sev.. ummadığın insanlarla karşılaşabilirsin.. Bir çıkından yediğimiz ekmek, cömert mutlulukların ömürsüz zamanlarındaki ruh haliyle bizi sarıyor. Başları sarılı, yalınayak insanların tuzlu dudaklarında sönmek üzere olan cigaraların ateşi, yakın bir zamanda olacakları haber veriyor. Tahta iskeleye uzatılan kalaslarla bağlantı kuran deniz insanları, çatanaların sallanan ve sallandıkça çatırdılar yapan, direkleriyle yitik bir ülkeden anılar taşıyor sanıyoruz. Yeşil sırtlı iri balıkları sepet sepet kıyıya taşıdıkları vakit, yor-

gun bakışlarında inanmadığımız gerçekleri gördüğümüz için, onları sevmiştik. Halatları ıslak, yelkenleri yamalıydı. Ve onların ufku bir bahar akşamı kadar vadedici ve genişti. Çatanalarına dönerken saçlarına sokulmuş kırmızı ve beyaz karanfiller görmüştük. Gece yarısı sessizce limani terkettiler. Şehrin kıyı mahalleleri iki gün balık yedi; sularına varıncaya kadar her şeyi bu koku kapladı.

Onları belki bir mevsim hiç görmedim. Söz eden de pek olmadı. Sıra sıra sahil kahveleri, giden balıkçıların âşina seslerine uzun süre özlem duydu. Bazen denizin sevdirdiği geceler olur. Hiç konuşmadığımız zamanlarda deniz bir şeyler anlatmaktadır. Çıplak ayaklı çocuklar kumlarda kaygısız koşarlarken taze çınar yaprakları oturduğumuz kahvede masalarımıza kadar sarkmış da olabilir. Bu ıslak koku ne tükenmez bir canlılığa sahiptir. Akşama kadar serin olan saatler yeni çağırışımlarla düşlerimizin genişlemesine ve başıboş karanlıkta koşmamıza yardım eder. Bodur taflan ağaçlarının hissedilir serinliği içinde, dar sokaklara dönerken içimizden ayrılmış kadar boşuz ve bize yalnızlığımızı başka bir âşina hatırlatmaz Sükas!....

II

- 1 -

Anlattıklarını şimdi gerçeğe daha yakın buluyorum. Yaşama tümüyle bağlanmak imkânsızlaşırken, salkımların duvarlardan sarktığını, mavi çiçeklerini taze bir aydınlık içerisinde güzel gölgeler halinde düşledik. Islak yapraklar içimize sonsuz bir ferahlık getirirken senin sessiz gülüşün, bahar akşamlarındaki doğanın sessizliğini anımsatıyordu. Kiremitlere tırmanmış halleriyle bakışlarıma doğruluk ve içlilik vadeden sapsarı çiçekler, herşeyden uzak, âdetâ kaygısız bir yaşama sahip olduklarını belli ederlerdi. Nefesinin sesini akasyaların mavi karanlığında ayırtedebilmiştim. Nasıl anlatmışlardı pek bilemiyorum. Herhalde benim düşündüğüm gibi değildi. Çınar yapraklarındaki kokuyu gene duyabilmeme imkân olmasa da düşlüyebiliyordum. Ah; sana iyice anlatamadım. Hazin olsaydı; kalbimin konuşması daha pürüzsüz olabilirdi. İhtiyarlardan dinlediğim hikâyeler, onları sana anlatmama engel değildir. Onlar bizim gözlerimizden yaş bile getirebilmişti. Kasabaya bir ağaç köprünün üstünden geçerek girerken buzağıların sesi tekrar yaşıyacağımız günlerin aranılmadık mutluluklarını yakına getirmeğe çalıştı. Nasırlı ellerini sıktığımız hatırı hoş insanlar, âşina sesleriyle birer karaltı halinde yaklaştılar, gene o avuçların sıcaklığını duyduk. Nelerden söz ederlerse etsinler **iyi insanlardı.** Ve kuşların bir kavak boyu yükseklikteki uçuşlarını seyretmeğe bile üşenmezlerdi. Duvarının kenarında birkaç öküz arabası duran toprak evleri geçince tozlu yolun tek tük taşlarına, kenarlı kağıt kaplı camlardan istemeksizin ışıklar düşer, içerde bir tavan lâmbasının yandığına inandırırdı. Onun tozlu şişesinden düşen aydınlık içinde okuduğumuz gazetelerin verdiği haberleri endişesiz yüzlerle dinleyen insanlara, bu donuk ziya altında hep bakardım. Gece yarısı eve dönüşümüz başka bir âlemdi. Çok konuşmazlardı. Anlatacakları ne kadar çekici olsa da kapılarının önlerine gelince, ellerini ipe uzatırlar; daha olmazsa bir omuzla kapıyı ardına kadar "tak!" diye

açarlardı. Sonra bahçeye çıkışları köpek seslerinden belli olur "höst!" diye hayvanların yemlerine bakarlar bir lâmba aydınlığı ağaçların altından uzun gölgeleri sürüklerdi. Yatmaları da pek çabuk olurdu. Birkaç dakika aynaya takılı sinek tersli kartpostallardaki kaybolmuş yüzlere bakarlar; gıcırdıyan döşemelerde ayak sesleri birden duruverirdi. Kulaklarımızı duvarlara dayasak da bir ses bir fısıltı duyamazdık. Sevgimizin sonsuzluğu bizi tasalandırsa da, kaygılı saatlerin sonuna yorgun göz kapaklarıyle çıkardık. Aşk gerçeğinin çizgileri dudaklarımızda yaşardı.

- 2 -

Beni hüzün dakikalarına yaklaştıran şarkı o kadar hazin değildi. Perdeleri de indirmemiştik. Sarı bir insan başı camdan kaldırımlara düşüyordu. Bu şarkıyı daha önce nerede dinlediğimi düşünürken yağmurlu bir akşamın ıslak yaprakları yüzüme çarptı. O anlatmıyordu. Sakin ve sessiz, camdan dışarıya dalmıştı. İçinde kesinlikle kanayan bir acı vardı. Çünkü yüzünün bir yanı savaşta yaralanmış bir neferin yüzünü andırıyordu. Çok uzakta değildi; elimi uzatsam tutabilirdim. Acıyı yaşamasaydı; insanlardaki canlılık kadar yaşam sahibi olmasaydı; herhalde konuşacaktı. Başını ellerimin arasına aldım. Kımıldamaksızın gözlerime baktı. Bu sessizlik ona anlattığım olayların gerçeğini taşıyordu. Dudaklarındaki belirsiz deyişleri daha dikkatle seyretmek için yüzümü ona daha yaklaştırdım. İlk defa kirpikleri kapandı. "Biraz ağlayacağım bırak" dedi. Perdeleri indirdim, lâmbayı kıstım ve dışarı çıktım. Merdivenden inerken tutulamayan hıçkırıkları duydum.

- 3 -

Şimdi kiremitlerine yer yer yosunlar sarılmış, basık evlerin; bitip tükenmek bilmeyen isteklerimi yarıda bı-

rakışlarını düşünüyorum. Ne kadar da görmek istediğim insanlar var. Ama onların hepsinin de saçları ağarmıştır. Onlara bir kez ben de mektup yazıvermiştim. Anlatacaklarını, bütün yüz çizgilerine elleriyle de yardım ederek canlandırmağa başlıyorlar, bazan zorla gülüyor; beni inandırmak hevesine kapılıyorlardı. Onlara hiçbir şey sormadığım halde, bana birçok hikâye anlattılar. Çok senli benli oluşlarını anımsarım. Bir yığın tutan acılarını unutmasını bilirlerdi. Yalnız dikkatimi çeken bir halleri var; sevinçli şarkı söylemeyişleri! mutlu olmadıklarından mı nedir? Onu aramadıkları nasırlı ve çatlak ellerinden de belli, Bir tutam buğdayın parmakları arasından, çuvalın kıvrımlarına dökülüşünü düşünüyorum. Birinden söz ederken "çok iyi insandı be, helâlı hoş olsun" deyişleri, açık konuşmaları arasında birer gerçek darbesidir. Bana yapacaklarından değil, yaptıklarından söz ederler "ne yapalım" der gibi kollarını iki yana açarak, benim de kendilerine hak vermemi isterlerdi. İşte bunlar, birtakım **iyi insanlardı.** Dış'la İç'i birleştiren insanlar! Onların yüzlerinde görülen çizgiler, geçmişlerin darbe halindeki izleridir. Kendilerini bir iki sözcükle anlatışlarını pek severim. Yamalı mintanının düğmelerini çözerek, nasırlı ve esmer elini uzatır; gelişigüzel kıvrılmış bir kağıdın rengine yabancı gözlerle bakar, "şunu hele bir yol okuyuver!" derdi. Onlara dilimin döndüğü kadar birşeyler anlatmağa çalıştığımı anımsıyorum.

III

– 1 –

Ağaçlara doğru koşsaydım, kıyılardan uzaklaşacak, deniz sesini unutacaktım. Oysa şimdi, belleğimi bir limanın bol direkli kalabalığı dolduruyor. Sakallı ihtiyar gemicilerin ekmek çıkınlarını açarak, sallanan direklerin altında oturup yemek yediklerini anımsıyorum. Ve denizin gürültüsü, her zaman olagelmiş bir ses halinde kalır; onlar siyah zeytinin çekirdeğini denize tükürürlerdi. Beyaz kuşların çığlıklarını duymazmış gibi, umursamazlardı. kirli sepetlerde balıklar çırpınır, sepetlerin kenarlarına "pat pat!" diye çarparlar, yaşamanın güzelliğini bir an olsun insana yaklaştırırlardı. Akşam olunca, arkadaki direkte asılı duran fener yakılır; yelkenlerin altında konuşan tayfaların sesleri bir uzaklaşır, bir yaklaşırdı. Deniz önce yeşil olur; sonra birden ansızın denecek kadar çabuk kararır, âdeta siyah bir ayna halini alırdı, balıklar sırtlarının parlaklığından habersiz, denizin üstüne bir an için çıkar, sonra hemen kaybolurlardı. Güverteden güverteye bir vakit seslenmeler olur; gece yarısına yaklaşan saatlerin karanlığıyle bütün kıyı susar, onlar da ambarlara boylu boyunca uzanırlardı. İnsanın ciğerine işleyen bir sis çevreyi sarar; burnun direğini sızlatan deniz kokusu artardı. O vakit güvertelerin sessizliğinde, bir karaltı direklerin altında belirirdi. Bu, uyuyamayan âşık bir gemici olurdu genellikle. Dalgın gözlerin yönü bilinmez olduğu halde o, karanlık denizin, çatanaya vuran küçük dalgalarına bakar; o sesin anısı, âşık ruhunun dehlizine kadar inerdi.

– 2 –

İstasyondaki söğütlerde yaşamak hakkı bulan kuşların bütün gün çırpınmalarına ve ötüşlerine şaşıyorum. Su birikintilerinde yankılar bazen çok netleşiyor o vakit ağaçların bir doğa aynasında ne kadar gerçeğe yakın gö-

ründüklerine de şaşıyorum. Köylülerin dolu heybelerine dayanarak, istasyon binasının altında tren bekleyişlerini anımsıyorum. Az uzakta bir akar su var. Onun rengi buradan seçilebilir. Köpeklerin uzak uzak havlayışları bir yankı yaratır, söğütlerden bir iki yaprak önüme düşerdi. Bir kez de ben bu istasyona gece yarısı inmiştim. Şehre bu vakitte gidilemiyeceğini söyleyen memura inanmamış gibi, daha başka taraflara uzanmış gece yarısından sabaha kadar, dondurucu soğuğun ürpertisi içinde kırlarda; ağaçların arasında bir hayli gezmiştim. Ay aydınlığında bu kırlar ıssızdı; en çok kendime yakın olduğum zamanların musikisinde, karşı dağlardan kopup gelen sahipleri bilinmez çığlıkları severdim. Bayırlardan aşağı doğru koştuğum anlarda iyi duygular, tatlı ve heyecan vericiydi. Renk renk çiçeklerin kokusundan sarhoş olarak ağaçlara tırmandığım gecelerde, ateş böceklerine bir an için yaklaşırdım. avuçlarımda ışıklarını gördüğüm böcekler aydınlığa aşina olduğumu anımsatırdı, yabanıl bülbüller, bulunmaz bir zaman dilimi olarak geceyi sevdirmişlerdi bana. Birdenbire ötmeye başlar, sonra ansızın susuverirlerdi. Sustuktan sonra da seslerinin uzaklarda hâlâ sürüp gittiğini sanırdım...

– 3 –

Sana buradaki kimsesiz mezarlığın çitlenbiklerinden söz etmemiş olabilirim. Belki, "kimsesiz olmayan mezarlık var mı?", diyeceksin. Fakat benim sana söylemek istediğim bu mezarlığa artık ölü gömülmüyor. Kasabanın en bol ağacı orada bulunduğu halde orasını böylece bırakarak hafif eğilimli bir bozkır görünümü veren ağaçsız ve bir karış büyüklüğündeki yarı kurumuş otların bulunduğu bugünkü çıplak mezarlık, daha hazin bir görünümde olduğu için bende hâlâ yaşayan bir anı olarak izlenim bırakmıştır.

Çitlenbiklerin birbirine girerek yere bir parça olsun ışık salmayışları orasını gündüz bile biraz karanlık yap-

mıştı. Aysız gecelerin anlaşılmaz melânkolisi içinde garip fısıltıların çıkardığı seslerle orada dalıp kaldığımı bilirim. Zaten oraya hep aysız gecelerde giderdim. Giderdim derken sana bir şeyi açığa vurduğumun ayrımındayım, açığa vurmayı ortaya sermeyi severim. Böyle darmadağın açıklamalarda bulunuşum, beni sana başka türlü tanıtabilir de. Ama ben bundan ürkmüyorum. En sevdiğim insan, açığa vurandır. Çitlenbikleri dün akşam üstü gene seyrettim. Sessizlik orada bozulmayan bir tılsım olarak duruyor, dersem romantik sözcükler kullanmış olmam! Bıraktığım bir şeyden bana gene söz ettirme. İçtenlikli olmak isterim hep. Çitlenbiklerin altında her bastığım toprak bir mezar olabilirdi. Hattâ olmuştur. Çünkü, bu tümseklerin kayboluşları insana kuşku verebilir. Sana daha önce kimsesiz sözcüğünü neden kullandığımı açıklamıştım. Karşılaştığım bir mezar taşının karşısında irkilerek, şöyle bir cümle okumuş olmaklığım gerekiyor: "Dün ben sizin gibiydim, yarın siz benim gibi olacaksınız" Ve bana derhal ölmüşlerimi sıralıyarak anımsatabilirdi. Fakat ben böyle bir mezar taşıyla karşılaşmadım. Mezar taşları bir şeyler açıklamak isterler. Onları bunun için seviyorum. Kara İmamın talkın verişini uzaktan seyretmiştim. Uzaklaşan kalabalığın sessizliğinden sonra, yalnız onun tekdüze sesinin çitlenbiklerde yayıldığını bilirim. Büyük kuşların ara sıra çığlıklar atarak yaklaşmaları da oranın sessizliğine başka bir anlam katıyor. Eskiden başımızı yukarı kaldırıp yuvalarına bakmağı akıl etmezdik. Şimdi birçok çocuklar taşlar fırlatarak sürüyle karga kaldırabiliyor ve de onların bağırışlarına ortaklaşa bir sevinçle bakıyorlar.

IV

– 1 –

Yokuştan çıkılınca bir çeşmeyle karşılaşılırdı. Sağa kıvrılınca basık, iki katlı evler, yolun tâ ucuna kadar uzanırdı. Çamurlu kaldırımlardan yürününce, kapıları açık evler; kafessiz pencereler insanı âdeta sessizce çağırırdı. Bu dilsiz bir davetti. Orada, baş örtülü, şalvarlı fahişelerin kırışmış yüzleriyle, yoldan geçenlere bakmadıkları sanılırdı. Onlarla kapının arkasında, mangal başında, bir maşayla kıvılcımsız külleri karıştırırdık. Zamansız solan yüzlerinde saklı kalan insanlık, belki de isteksizce başka şeyleri açığa vururdu. Uzunboylu sormazdım. Ne kadar güzeldi. Aklımdan hiç geçirmediğim olaylara şaşar; seslerindeki titreşime dikkat etmemiş gibi bir hal alırdım, gözlerimi ise duygularımın emrine vermezdim. Nasıl düşmüşlerdi? Bu acı, çok acı bir hikâyeydi. Onlardan ayrıldıktan sonra, yanımdan geçen insanlara bakmaz; yalnız, yapraksız ağaçlarda bakışlarımı dinlendirirdim. O vakit kuşlar uçmazdı. Fakat ben kuşların uçuşlarını, uzaklara süzülüşlerini seyretmiş kadar temiz duygulara yaklaşırdım.

– 2 –

Aşk sözcüklerimin dudaklardaki musikisi daha başkadır. Geceleri bir su kıyısında, isteksiz adımlarla dolaşırken; tek düşüncem sen olursun. Sana gene yapraksız ağaçların sessizliğinden söz etmiyeceğim. O zaman az konuştuğumuzu anımsar gibi oluyorum. Sabah karanlığında, gözlerimden uykuyu çeken ses, senin sesin olsaydı; uykusuz bakışlarımda dalgınlık bulunmayacaktı. Çıplak ağaçlar, yağmurdan ıslanmış; uzaktaki dağların başlarını duman sarmıştı. Koşsaydım nemli havayı soluyacaktım. Ve sana en taze duygularla dolu olan dizeler yazacaktım. düşümde seninle beraberdik. Elele koşuyorduk. Yollar tozlu; yamaçlarda çiçekler nerdeyse açaçaktı. Birbirimize yakın oluşumuzu

unutmuş, ıssız kırların kalbe yaklaşan fısıltılarını duyuyorduk.

- 3 -

Bir gece masasına davet etti. Onunla rakı içtik. Birden bir ağlama tutturdu. Sözcükler kansız dudaklarından bilinçsiz olarak dökülüyor; anlatacaklarını, bir türlü belirtemiyordu. Gece yarısı meyhaneden kalktık. Yağmur cisiyordu. Paltomun yakasını kaldırdım. Çamurlu kaldırımlardan sallanmaksızm yürüyorduk. Biraz önceki ağlayışıyle şimdiki tutumu arasında o kadar ayrım vardı ki...Âdeta hiç içmemiş gibi sâkin konuşuyordu. Yalnız ara sıra, yağmur yağmasına karşın duruyor, anlatacaklarını elleriyle birtakım devinimler yaparak kuvvetlendirmeğe çalışıyordu. Dar sokaklardan geçerken, iki yandaki ahşap evlerin, ıslak bir koku salıp, insana geceyi sevdiren halini unutmıyacağım. Pencerelerin hiç birinde de ışık yoktu. Oluklardan boşanan sular, gece musikisine yakın sesler çıkarıyor; uzaklardan gelen seslerin yaklaşmasını engelliyordu.

- 4 -

Gece yarısı, uykudan uyandım. Mavi bir ışık altında, tenhalığın verdiği yalnızlıkla, buğulu camlara sıcak alnımı dayadım. Karanlıkta usul usul kar yağıyordu. Uzayan yolların sessizliğini duyuran belirsiz karaltılar, suların sesine karışıyor, onları seyretmek gece yarılarına özgü bir güzellik oluyordu. Eski günlerimdekinden daha yalnızdım. Sabaha yakın saatlerde, bazen içimde bir eziklik duyarım. Bilirim ki, bütün insanlar mutlu olmamışlardır. Onların arasında da gizli gizli uzaklara kaçıp ağlayanlar vardır. O insanlara doğru koşmak istiyorum. Kendimi onların gözbebeklerinde seyretmek için, boyuna arıyorum. Bakır cezvelerde kahve pi-

şirirlerdi. İşlemeli fincanlariyle acı kahvelerini içmişimdir. Sabah karanlığında dükkânlarının kepenklerini açarlar; bir uzun zaman boyunca, o iskemlelerde otururduk. Onlarla ettiğim sohbetlerde zamanın nasıl geçtiğini bilemezdim.

- 5 -

Ah, bilseydim, dağların gölgelerini, bu durgun sularda seyretmezdim. Kırdığım söğüt dalı habersizce elimden düşmez; beni dönülmesi gereken eski günlere sürüklemezdi. Yalnız, düşüncelerimizin ayrıldığını sanıyorum. Ne kadar da çok gülmüştü. Halbuki, onun ağladığı dakikaları da unutmadım. Ah, evet, bu hazin sözcüğünü ondan işittim. Az konuşmasaydı, belki sözler bu kadar belirsiz kalmazdı. Anlattıklarımın yanlış anlaşılmasını biraz da istiyorum. İnsan, sevgilisini öpmeden daha çok sever.. Rüzgârın saçlarından alıp götürdüğü kokuyu unutmuş olmakla beraber seni unutmadım. Uzaktan seyrettiğim insanlar, imgeler gibi kaybolurken; yapraksız ağaçların dal uçlarından sular damlıyor. Sana anısız günlerin huzur içinde geçen saatlerinden söz etmek isterdim. İsterdim ama, ah biraz anımsayabilseydim!...

V

- 1 -

Bir han odasında geçirdiğim bir hafta, sarı kağıt perdelerden süzülen kirli ışıklarla dolu. Yalnız asma dallarının pencere camlarına yaklaşması güzel olduğundan, onları karanlıkta bile seyrettiğim oldu.

İsteklerimin uzun süre gizli kalışı, yapraksız ağaçlara olan hayranlığımdandır. Bu ağaçların altında bazen bir kadını da düşledim. Resimlerine bakmağı unuttuğum yüzler, belliğimde durduğu için mi, nedir, onlardan bir gün bile ayrılmadan, onları içimde yaşattım, hep Yaklaşırken başka bir duygunun etkisi altında kalsam da bir kalenin silüetini uzaklaştıran akşam karanlığına kin duymam. Mehtapta dolaştığımız zamanlarda bulutların uzanışlarını ve beyaz minarelerin ansızın karşımıza çıkışlarını anımsıyorum. Artık sarı bir kadın başının gölgesi pencereden yere düşmüyor. Karanlık, uzak bir sis halinde gözlerimizi doldudurken ağlamış kadar ferahlıyorum.

- 2 -

Hana indiğimin ikinci günüydü. Kerpiç duvarların sıvalarını döken, üstü kapalı bir araba geldi. Dikkat etmiyecektim. Fakat, birden gözüme ilişti. Kirli bir yorganın altında, yüzü limon kadar sarı bir kadın yatıyordu. Arabacının yanına yaklaştım; Amedâ'ya birşeyler anlatıyor, o da arasıra bana bakıyordu. Gözlerimi kırpmadan onları dinledim. Bir saat sonra, hanın bir odasında karşı karşıya otururken, onun zamansız buruşan yüzünü inceledim. Yalnız ara sıra "ölecek zavallı!" diyordu. Hasta iki gün arabada yattı. Bir sabah avluda gezinirken, arabacıya rastladım. "Beyim, hastamız öldü." dedi. Arabanın perdeleri inikti.

– 3 –

Evimizden yaz, kış bir akar suyun sesi duyulurdu. Bazı fırtınalı gecelerde, ağaçlar uğuldar, açık pencerelerden bakınca, eriklerin karaltılarını ayırt ederdim. Sofada ayak sesleri kesilir; hafif gıcırtıları duyulan salıncak sallanır, küçük bir anne titrek sesiyle, salıncaktaki çocuğa ninni söylerdi. kesik kesik ağlayan çocuk, beni habersizce, uzak günlerin anılarına götürür ve orada yapayalnız bırakırdı. Düşünmek istemesem de, anılar bırakmazlardı. Sıcak yastığımda başımın ağrısı artar, o vakit sessiz sessiz ağlardım. Göz yaşlarımla ıslanan yastık, soğuk bir nemlilikle bilincimi geri getirirdi. Bir elin, sevgilim kadar içtenlikle saçlarımı okşadığını sanırdım. Aşağıdaki çocuk büsbütün susardı. Kulaklarıma en dokunaklı dizeler fısıldayan su sesi, gitgide uzaklaşır, âdetâ kaybolurdu.

– 4 –

Sabahları is kokan bir çorba içerdik. İçine esmer ekmek doğradığımız çorbayı, tahta kaşıklarla içerken, o bize en tatlı bir yemek gibi gelirdi. Kaşıktan yüzümüze çarpan sıcak bir buğu, en yakınımızın nefesi kadar ılık olur; fakat, çoğunlukla da birçok düşünceler verirdi. Bu daha çok sabah karanlığında tadına varılan bir zevkti. Alaca karanlığın, üzgün bakışları unutturan bir haz getirmesi, daha mutlu saatler vadederdi. Işık yakmazdık. Biraz sonra sabahın donuk ziyası, perdelerden habersizce sızacak; birdenbire gündüz oluverecekti. Ağaçlardaki sessizlik sonunda bitecek, çağıldayan suyun sesi, artık o kadar ayırtedemeyeceğimiz gürültü haline gelecekti. Gözler dalgın olsa da mutluluğumuz eksilmeyecekti.

– 5 –

Artık taşların çatlaklarında yaşamak hakkı bulan otların tamamiyle kurumuş veya çürümüş olduklarını görüyorum. Ocağa bir iki çalı çırpı atıyoruz. Onların kırmızı aydınlığında, esmer tenli insanların bir heykel sessizliğiyle duruşlarını seyrediyorum. Odanın duvarlarında sararmış, sinek tersli kartpostallar asılı. Onlardaki ifade açıklığına bir zaman takılıp kalmamak imkânsızlaşıyor. Raflarda renklerini iyice ayırtedemediğim karpuzların, duvarda kımıldamıyan gölgeleri, bazan ocağın kızıl aydınlığıyle kayboluyor. Aşağıdan biri ünlediği vakit: "Varıyon varıyon!" diye başka bir ses yanıt verirdi. Sonra merdivenlerde uzaklaşan bir ayak sesini dinlerdim.

– 6 –

Sabahın en erken saatinde, karlar altındaki şehire bakarken, gözlerimde nasıl bir hüzün bulunduğunu biliyorum. Yalnız incir ağaçlarını tanıyamaz oldum. Büyük bir beyazlığın gözlerimize mutluluk vadetmesi de olmasaydı, anlatacağım olaylar daha gerçekleşirdi. Kararsız günlerden kurtulduğum ne iyi oldu. Şimdi bir bayram günü sokağa çıkmış gibiyim. Karanlığın belleğimde yaşattığı yüzler sessizce duruyor; onları daha çok seviyorum. Sen varsın; akşamları ne kadar sisli olursa olsun sen varsın! Ve gözlerim ne kadar yorgun olsa da gene seni görüyorum. Vakitsiz bir akşamın karanlığı ortalığı bastırıyor; karaltılar gitgide uzaklaşıyorlar. Onlara doğru koşsam da artık yetişemem! Sularından henüz içmediğim çeşmelerden durmaksızın su akıyor. Damaklarım hararetten yandığı halde, eğilip içemiyorum.

VI

– 1 –

İnsan ağlamış kadar acı duyarsa bir elem sağnağı bilincimize egemen olarak bizi kendimizden uzaklaştırır. Bir sonbahar gecesinin loş sabahında uykumu sona erdiren duygular belirir; kuru zayıf bir el saçlarımı okşar ve bana ağlamak istediğim saatleri düşündürür. O dakikalarda başımı soğuk yastıklara dayamış, içimdeki ateşi kimbilir kaç kez söndürmek isteğiyle çırpınmış ve yıpranmışımdır. Elimle salıverdiğim kuşların özgür bir hızla kanat açtıklarını görmüş, gene o hazzı duyacağımı sanıp dakikalarca boşuna beklemiş, her an karşıma çıkacak gibi heyecan duymuşumdur. Eğer tanrının kullarına verdiği anlatım aracı dil bütün kaygıları anlatmağa yetseydi, yaşamanın sonsuz acısını sayfalarda canlandırmak mümkün olurdu.

– 2 –

Gözlerde yaşamasını istediğim hüzün dakikalarının habersiz dalgınlığı vardı. Ne çok zaman geçmişti. Ve biz ne az konuşmuştuk. Duvardaki çivi yaraları geçmişten yapraklar açmış ve lâmbayı biraz daha yukarı kaldırarak bana ne hazin sayfalar okutmuştu. Sesime âşina sofalarda, kaç zaman beni yatıştıracak bir yüz aradımsa da, onu bulamamanın karamsarlığıyla camsız, kafessiz pencerelerden, aydınlık bahçelerin karanlık köşelerinde bakışlarımı dinlendirmişimdir. Odama küskün dönerken, var olduğuma güç inanarak, kağıt perdelerden sızan ışıklarla anlar geçirmiştim. Ne kadar özlesem, uzaklar isteklerimi kapamış, yaşamaktan duyulan vicdan azabı, ruhumu sürüklerken, yanan şakaklarımı bastırmağa çalışmışımdır, düş de olsa ona yaklaşmak, taze heyacanların kökenini oluşturuyor.

- 3 -

O zaman anlattığım başka şeylerdi. Hem ortalık da biraz karanlıktı; akşam olmak üzereydi. Birbirimizin yüzünü iyi seçememiştik. Sana insanları ne kadar sevdiğimi söylemiştim. Gerçekten insanlar; ne kadar iyidirler. Onları sen görmüşsündür, seyrettiğin yüzlerden olmakla beraber tanımazsın, hatırlamazsın! Benim insanlarım başkadır. Bana bir akşam üzeri bir bayırdan ünlemişlerdir ve onları seslerinden tanımışımdır. Bir ağacın altına yorgun otururken, su sızdırmayan testilerden, sularını içmiş; mutluluğun yanıbaşında güzel dakikalar yaşamışımdır. Çalıları yakarak, bir ateş kümesi yaparlar; aydınlık yalnık bu ince dallarda yaşar, dumanlanır ve söner; fakat daha önce bizi yakınlarımıza yaklaştırırdı. Elimizden tutulup, oraya götürülmüş gibi kendimizi habersizce orada bulurduk. nasıl bir uzak anıyı düşlemek güç olursa bütün arkada bıraktıklarımızı anımsamakta o denli güç olur.

- 4 -

Sofralarına bağdaş kurup otururken, onlar kuşkudan uzak, ben içtenliğe yakın olurdum. Bir sini etrafında; bölünmüş ekmeğime, zeytini katık yaparak günümü akşama erdirmeğe çalışır, sonra onlar bana hiç işitmediğim gerçeklerden söz ederler; ben de inanmanın sevinciyle sararmış yapraklarını dökmeyen asmalara yaklaşır, niyetlerimi olduğu gibi meydana koyardım. Çaresiz kalırsam yardımcım onlardır; danışırsam, uzun boylu öğütler verirler. Gündüzün karanlığını ancak bir sonbahar günü kadar sevdiğimizden anılar tazelenir; yokluk ile varlık arasındaki mesafede kararsızlık geçirmeden kendimize yaklaşabilirdik. Yağmurdan sonra kımıldamıyan yapraklara bir vakit dalar, nemli kiremitlerdeki taze hava, burnumuza kadar gelirdi. Buna ben şaşmazdım.

Bir gün yemekte karşı karşıya düştük. Onu bir lokantada tanıdım. Veresiye defterine yediği yemeğin hesabını yaparken, Demiryolu memuru olduğunu okudum. Paltosunu hiç çıkarmıyordu, yakaları daima kalkıktı. Yüzünde step rüzgârlarını yemiş bir yanıklık vardı. Gözleri parlaktı; yaşından daha genç olduğu seziliyordu. Sesini duyduğum vakit, bu sesin başka bir hançereden çıktığını sandım. Fiziyonomisiyle sesi birbirine zıttı. Saçları düzenli taranmıştı. Dudaklarında sönmüş bir tutkunun çizgileri yer almıştı. Karşısında oturduğum halde bana hiç bakmadı. Sert sert yemeklerini istedi ve onları sessizce yedikten sonra bir anda kapıdan çıktı gitti. Başka akşamlar onu diğer masalarda arkadaşlarıyle oturuyor gördüm. Rakı içiyordu. Karşısındaki anlatıyor o da dikkatle dinliyordu.

VII

– 1 –

Şehrin içinden geçen suyun kenarında, bozuk kaldırımlar vardı. Gece yarısına yaklaşan saatlerde, gölgelerin biçimlerine dikkat etmeksizin yürürken düşüncelerimin dehlizine ışık yakmak, onu biraz olsun aydınlığa kavuşturmak isterdim. Düşüncelerim insanlardan ötede olabilirdi ve ben onların yüzlerindeki çizgileri anımsamadığım halde, o çizgilerin ifadelerini unutmadığıma şaşardım. Bir idare lâmbasının zayıf ışığında karşılaştığım kadının yüzündeki özellikleri seçmeğe çalışır, konuşmamızı uzatmak isterdim. Bu bazen olmazdı.

– 2 –

Uyku arasında bir su sesi duyardım. Bu, evimizin önünden akan cılız bir çayın sesiydi. Lâmbaya üflemeden, susan şehrin, sessizliğini dinler, tanımadığım insanların yaşamlarını gözümün önüne getirmek ister, onlarla bir sofra etrafında oturduğumuz zamanları düşünür, bölüştüğümüz esmer ekmeğin tadını damaklarımda hissederdim. Evlerinin sofalarında daima başımı eğerek geçer, basık tavanda asılı bulunan mısır külçelerine değmemek isterken; çatı arasından görünen göğe bakar yalnızlık içinde düşündüğüm olayların ne kadar çeşitli oluşunu anımsamak gereğini duyardım. Lâmbayı söndürdükten sonra su sesi iyice duyulurdu.

– 3 –

Tavandan sarkan tozlu ampulün ışığı, görmek istediğimiz insanların yüzlerini belirsizleştiriyordu. Avuçla yediğimiz yemişlerin tadına bu akşam da yaklaşmak üzereydik. Ne olurdu bu akşam da bir şarkı dinlemişcesine

kendimizden geçseydik! sevinecektik, akşam karanlığıyla pencere kafesinin arkasında babasının gelişini gören sarışın çocuklar kadar sevinecektik. Masada üç kişi oturduğumuz için gölgeler yarımdı. Amaçsız insanlardaki yüz yorgunluğunu tanıyamayışımız saçlarımızın kır olmasından belliydi. Evet bu şarkıyı işiten söylüyemezdi; duyan söyleyebilirdi ancak...

– 4 –

Bir akşam karanlık basarken, beni kolumdan tutarak yere oturtmuş "ye allasen" diyerek, ekmeği bölmüş ve çıkınından çıkardığı katıkları yayılı bezin üstüne koyuvermişti. Bahçe kapısı ardına kadar açıktı. Ağaçlarda uzak bir hışırtı vardı. Dalların, yaprakların arasından görünen gök parçalarındaki değişen rengi, lokmalarımız boğazımızı tıkayıp da testiyi ağzımıza götürdüğümüz zaman, ister istemez seyrediyorduk. Bulutların dağılışlarını bile oradan görebilmiştik. Yemekte az konuşmasına şaşmıştım.

Daha önce bir kez, bir kış akşamı, yağmur yağarken, gene bu bahçe kapısının önüne oturmuş, yanımızdaki mangala arasıra ellerimizi tutarak uzun boylu anlatmıştık. Hattâ neler konuştuğumuzu şimdi de anımsıyorum.

O akşam kapı kapalıydı ama biz camlardan olsun, dışarısını seyretmek hevesine kapılmamıştık. Yağmurun, dam üstündeki tenekelerde çıkardığı ses her zaman dinlemeğe alıştığımız, bir gürültü olarak kalmıştı. O, benim yüzümde değişen çizgilere pek dikkat etmiyerek, birbiri ardı sıra birçok olaylar anlatmıştı. Kişilere ilişkin bütün ayrıcalıkları dahi nakletmeyi unutmamıştı. "İyi insandı be!" diye sözünü sürdürdüğünü anımsıyorum.

Sana daha önce de insanlardan söz etmiştim biliyorum. Böyle olmakla beraber, gene anlatacağım. Onlarla konuşurken, yemek yemeği bile unuttuğum oluyor. (Kır saçları, yaşlı veya dertli kimseler olduğunu kanıtlar) Bir gece yarısı karanlık ve tenha sokaklardan geçerken birden beni kolumdan tutmuş; duvar gediğine doğru çekerek, bana düşmüş insanların, pencereden pencereye konuşmalarını dinletmiştir. Sonra bir yokuştan inerken üç beş adımda bir durarak, uzak bir ruh halinin etkisi altında denizden, kadından söz açmıştı. Bu saatlerde zamanın akışını biraz da seviyorum. Çünkü bana bıraktıkları, bir hazine bulmuş kadar sevinç veriyor.

VIII

- 1 -

Sana senden söz eden bir mektup yazmamı istiyorlar. Onların isteklerini yerine getireceğim. Bu, biraz da alışılması gereken birşey! Kerpiç evlere doğru giderken, sana anlattığım olayların gerçek oluşlarına inanmayabilirsin. Zaten inanmadığımız şeyler o kadar çok ki gerçekleri bulup çıkarmak güç oluyor. Evet, sana senden söz edeceğim. Artık sana ne diyebilirim. İstediğin şeyler yarım kaldıysa hiç kimseye kabahat bulma! Çünkü sonuçlar çoğunlukla kötüdür.

- 2 -

Bir gece yarısı büyük bir gürültüyle uyandım. Vücudum ateş içindeydi. Kulaklarımda bir fırtınanın ağaçlardan kırdığı dalların uğultusu vardı. Lâmbayı yaktım; sokak o kadar sessizdi ki, kendi ayak sesimi duydum. Kaldırımlar karanlıktı. İki elimi yanaklarıma bastırdım ve duvardaki gölgemden korktum. Sonra elimi elime götürdüm, yaşadığıma ve düşündüğüme emin oldum. Ondan sonra yaptıklarımı anımsamıyorum. Yalnız, yanan şakaklarımın verdiği güçle hayâl meyal birşeyler gözlerimin önüne geldi; ve ilk kez onun resmini öptüm. Yasak meyvaya el uzatmış gibi içim birdenbire yıkıldı. Artık aklım başımdaydı. İyice hissediyor, düşünebiliyordum. Gözlerimi kapadım; "varım" dedim. O üzerime eğildi; hiç değmeden doğruldu. Kollarımı kaydırmak için kuvvet bulamadım; başım göğsüme düştü; dondum kaldım. Günah işleyen, vicdan azabı duyar derler, Bunu birçok kitaplarda da okumuştum; sanki inanmamıştım. Halbuki şimdi ben de azap çekiyorum. Söyleyemeyeceğim sözcükleri kendi kendime yinelemek istesem de kalbime inanmıyorum. Evet, bu gece hangi çağrışım kafama girerek, beni uyandırdı; ve bana onun resmini öptürdü? Parmaklarımda ellerinin izi olan insan; onu akşam karanlığında, kalbinden uzak görmüştüm. O

yanımdaydı ve birşeyler anlatıyordu. Anımsamıyorum fakat anlatıyordu. Elimi uzatıp ağzını kapasaydım; arzularımı belirtmiş olurdum. Damaklarımda yarım bir susuzluk vardı. Bu, tam bir susuzluk değildi. Yarım bir susuzluk!

– 3 –

Sana yağmurdan sonra kıpırdamaksızın duran ağaçları göstermek istiyorum. Islak kokuyu teneffüs ede ede nemli pervazlara kollarını daya ve uzaklaşan kuşların, bizden birşey alıp götürdüğünü düşün! İncir yapraklarının neden büyük olduklarını benim kadar sen de bilirsin. (Hattâ bunu bir kez bahis konusu etmiştik) Yalnız susan böceklerin seslerini unutuşuna hayret ediyorum. Parça parça yosun tutan kiremitler gözlerimize ne kadar çok hedef olmuştur.

Kaldırım taşlarının bunca zamandır aşındığını bilirsin. Kırık camlı pencerelerden yağmurun nasıl girmediğine şaşıyorum. Sadece bir kez, oraya tıkadığın bez parçaları ıslanmıştı.

– 4 –

Güneş daha yüksekte iken, ağaçların altında dolaştım. Dallar derin bir göğüs geçirmiş gibi hafif kımıldanışlar içindeydi. Aşinalara söylediklerimi anımsamıyorum. Anımsamış olsaydım sana anlatırdım. Bütün topraklar, taşlar ve ağaçlar tertemiz olduğundan, onlara senin kadar yakın olmak istiyorum. Adlarını hâlâ unutmadığım o insanlara hiç mektup yazamadım. Endişesiz bir yaşam sürdürmek için, bunun böyle olması gerekliydi. (Hiçbir şeyi merak etmiyorum.) Geceden uzaklaşmak istersem kıyılara gideceğim; orada çocukların bıraktıkları çakıl taşlarını karanlıkta denize atacağım... (Çocuksu bir istek duymak, içtenliğimizi kanıtlamaz mı?...)[1]

(1) (İnkılâpçı Gençlik. 29/XI/1941 - 31/1/1942)

Ömer Faruk Toprak'ın Sanat ve Sanatçının İşlevi Üzerine Yazdıklarından bir Tutam

"Varsın Sanatı şu dert ve mihnet dolu dünyada cennetin göz alıcı nefis yemişleri gibi kolaycacık çiğnenip yutulan bir tanrı nimeti olarak tatlandıran kullar bulunsun...

Ben, sadece cennetten yeryüzüne süzülen çileli âdemoğullarını yazıyorum. Onlar, hikâyelerimin kahramanları, benim de kardeşlerim ve dostlarımdır."

Hacıbektaş Veli

Bu satırları okuyunca, edebiyat sözlüğü yazan arkadaşların kulaklarını çınlattım.

15/7/1945

Aktif Sanat

Uygarlığın eski devirlerinden, yaşadığımız zamana kadar yaratılan yapıtlardan hemen hiçbirisi, yalnız sanat olsun diye meydana getirilmiş değildir. Çünkü hiçbir sanatçı toplumun bünyesinden, özellikle bağlı olduğu sınıfın psikolojisinden uzaklaşamamıştır. Bugüne kadar meydana getirilmiş ölmez yapıtların insanlar için belirli bir işlevi olmuştur. Bu başarı, yaşadığı toplumla bağı olmayan, alâlâde bir işlev değil, duyan ve düşünen insanların amaçlarının ürünüdür.

Sanatı toplum içinde aktif bir kurum olarak ele alan bugünkü aydın, sanatçıyı 'insan ruhunun mimarı' diye nitelendirmiştir.

Her varlığın aktif bir rol oynadığı bu yüzyılda sanatçının da mistik ve romantik kalıpları bırakarak, toplumun kendisine yüklediği görevi bilinçli olarak yerine getirmesi gerektiğini düşünmekteyiz. 20.Yüzyılda şairin, ressamın, eleştirmenin, romancının velhâsıl bir sanat

adamının bir mühendis, bir doktor kadar topluma yararlı ve gerekli olduğunu kabul etmeliyiz.

(Türk Dili. Şubat 1944)

AÇIK HAVA

1. Hep bir ağızdan söylenen şarkılar, zihnimizi doldurmuş olan düşüncelerden bizi ayırır, yeni bir yolda yaşama isteği uyandıran güçlü bahar havasını duyurur. Bir şiir, bir roman, bir deneme yazısı da böyle değil mi? Son yıllarda yeniden açık havaya çıkan şiirlerimizi düşünüyorum. Yaşamın içinden gelen bir ses çağlayanı halinde, şiirlerimizin daha çok okunacağı bir gün gelecek. Eskiler donuk gözlerle bakıyorlar, bir şey görmüyorlardı. Yaşamın içinde bir bakar kör gibi yürüdüklerinin farkında olamadılar. Toplum ve sanat sorunlarını tam olarak bildiklerinden kuşkuluyuz. Vaktiyle o kitapları okuduğumuz doğrudur. "Yakup Kadri'den sonra romancı gelmedi" diyen İsmail Habip' in edebiyat tarihleriyle sınav verdiğimiz de doğrudur. Sonradan, düşüncelerimizin ve topluma bakan gözlerimizin sayesinde şiirimizin büyük ve yeni bir çizgiye vardığı anlaşılacak. Tiyatroda nasıl sanatçının rolünü bilmesi yeterli değilse, role girmesi zorunluysa, şairin ve yazarın da toplumun görüntülerini resmetmesi bir rastlantı sonucu olmamalı. Üzerine insan çıkmayan dağların, göklerin; neş'eli ya da kederli insan gücünün belirtileri olmayan denizin; sürülüp ekilmeyen tarlanın bence bir değeri yoktur.

2. "Şiirimizde yeni bir hava, yeni bir görüş var" diyenler, Artık dünyanın her yanında egemen olan bir sanat anlayışıyla konuşuyorlar demektir. Eski şiirimiz konudan yoksundu, birkaç konu içinde dönüp dalanıyordu. Eskiler, bir düşünce veya duyguyu ifade etmekten çok, sözlerden güzel deyişler yaratmak çabası içindeydiler. Bugün şiirimizde, bahar sabahlarına bir şarkı gibi uzanan çiçekler var; yaşam sevinci var; topluma, özgürlük bayrağını taşımaktaki heyecanı getirenler var. Onun için eskilerin ağlamaklı yüzü red edilmiş ve anıları unutulmuştur. Batıya bütün pencereler açık, ıslak yaprakları hışırdatan bir rüzgârla beraber. Yeni şiirin taze havası içimizi dolduruyor. Kişisel acılardan uzaklaşan şair, toplum şarkılarıyla gözbebeklerimizi aydınlığa alıştırıyor.

(Kaynak. 1953, Sayı : 72. S: 70)

BİRAZ DÜŞÜNELİM

Şimdilerde sık sık işitiyor ve okuyoruz. Güdümlü Sanat veya Politikaya âlet Edilen Sanat sözcükleriyle okuyucuların önüne sürülen bu yazılar, beni her defasında güldürür. Güdümlü Sanat, Güdümsüz Sanat ne demektir? Dikkat ediyorum, Güdümlü Sanat deyimini (kendilerine göre) bir fikrin buyruğunda görürlerse kullanıyorlar. Bir fikrin buyruğunda olmak ne demek? Gerçek sanat adamlarının hepsinin inandıkları fikirler vardır. Fikirsiz şair, romancı olur mu? Özellikle geçmişten yaşadığımız devre kalan yani ölmez yapıtların hepsinde fikir vardır. En eskilerden başlayarak günümüze gelelim: Homerus'un Odisse'sinde, Dante'nin Divina Commedia'sında, Firdevsi' nin Şehname'sinde, Şirazlı Hafız'ın Divan'ında, J.J.Rousseaun'nun Emile'inde, H.de Balzac'ın Eugénie Grandey'sinde, Bernard Shaw'un Blance Posnet'inde daha çoğaltabiliriz, insanı insan yapan fikirler yok mudur? Bütün bu piyes yazarı, romancı ve şairler soluklandıkları devrin ürünlerini oluştururken, insanlara yaşam suyu olan birtakım düşüncelere inanmış değiller miydi? Bundan dolayı Güdümlü Sanat, Bir Düşüncenin buyruğundaki Sanat deyimlerine hep gülüyorum. Sanatçı hiçbir şey gütmez. Bir düşünceye gerçekten inanıyorsa, kitaplarını içtenlikle yazıyorsa ona bir şeylerin buyruğunda mı diyeceğiz. Şairin, romancının işlerine karışmayalım. İsterseniz, Balzac'ı karşımıza alıp, onun nasıl bir adam olduğunu düşünelim. Napoléon Bonaparte'a hayrandı, koyu dindardı, papazların kötü adamlar olmadığını söylüyordu. Napoléon'nun heykelinin yanında durarak resmini yaptırıyor ve "Askerlikte dehaya varan o ise, romanda benim" diyordu. Eğer hakcasına düşüncelerimizi açıklarsak, Napoléon, insan haklarını tanımayan korkunç bir yayılma düşüncesiyle yürüyen bir adamdı. Balzac'ın Elbe adasına sürülen bu hükümlüye hayran olduğunu söyledik. Yani o da düşünce bakımından gericiydi. Fakat kitaplıkların en sağlam köşesinde durakladığımız zaman Balzac'ın cilt cilt yapıtlarıyla karılaşıyoruz. Gerici fikirlere inanmasına

karşın 19. Yüzyıldaki Fransız toplumunun nasıl soluk aldığını nasıl kaynaştığını biliyor ve asıl önemlisi yazıyordu. Bugün bazı yazarlar birbirlerini gerilikle ilerilikle suçluyorlar. Onlara Balzac'ın tüm yapıtlarını okumalarını öneririm. Okusunlar ve düşünsünler. Hiç olmazsa, tartışmanın âdabını öğrenirler.

Konumuzdan uzaklaşmayalım. Güdümlü Sanat deyimini en çok Nurullah Ataç ileri sürüyor. Gerçi o her zaman çevresindekilere şöyle der: "Bana benzemeyin, ben şiirden anlamam, benim gibi düşünmeyin". Bunları hem söyler, hem de bir kenarda kıs kıs güler. Çünkü o, gerçekte kendi beğenisine göre yazmayan şairi tutmaz. tabii istediğini sevip sevmemekte, yerip yermemekte özgürdür. Takıldığım nokta, "Benim zevkime göre yazmayın" dediği halde, birtakım tatlısu şairlerinin bu lâfları olumlu biçimde yorumlaması için ne yapmak gerekiyorsa onu yapmasıdır. Bu, güdümlü sanat yapmaktan başka bir şey midir? Acaba bize söyleyebilirler mi? En iyi şairleri, hikâyecileri 'Güdümlü Sanat yapıyor' diye damgalamak; aslında dikkati kendi soluksuz, sorumsuz şairlerinin üzerine çekerek Türk Edebiyatına hizmet ediyor görünmektir. Artık bu şaşırtmaca oyunlarına paydos diyelim ve kitapları okumadan mahkûm etmeyelim. Siz şimdi onu bunu bırakın da, bana: "Güdümlü Sanat yapıyorlar" dediğimiz sanatçıların yapıtları yarına kalacak görünüyor mu, görünmüyor mu, onu söyleyin.

Her sanat yapıtını siyasal akımlardan birine bağlayabiliriz. Yalnız şöyle bir fark var: Bazı yazarlar bunu pek belirli bir şekilde, bazıları ise dolaylı olarak, daha doğrusu belli etmeden yumuşaklıkla gerektiğince silik görünerek yaparlar. İngilizlerin pek sevdiği, birçok romanları filme alınan Rudyard Kipling'in yapıtları, sömürgeciliğin birer övgüsüdür. Bir buyruk altında yaşamanın iyi olduğunu propaganda eden "Çengel" kitaplarını bu bakımdan hiç düşündünüz mü? Pierre Loti, Afrika'daki zencileri, gayet geri toplum koşulları ve romantik bir dekor içinde tasvir eden "Bir Sipahinin Romanı" nı sade onların kara gözleri için mi yazmıştı? Elbette hayır. Loti'nin hemen hemen tüm yapıtları, ya

Fransız sömürgesi olan ülkeleri veya Fransız kültürünün etkisi altında bulunan yerleri anlatır. Bu suretle Fransız politikasının bu yönü, safdillerin farkedemeyeceği şekilde, o ülkelerde sempati havası yaratır. Bu hava yıllarca, bazan yüzyıllarca o sınırların içinde kalır. Bu örnekleri bir an düşündükten sonra, Güdümlü Sanat lâfını çıkaranların nasıl kurnazca hareket ettikleri görülüyor sanırım. Bugün Cumhuriyet devrinde yetişen şairlerin, romancıların, hikâyecilerin en iyileri, Edebiyatımıza Realist Sanat Akımı'nı getirenlerdir. Adları sınırlarımızın dışında duyulmuş, bazılarının yapıtları yabancı dillere çevrilmiştir. Göğsümüzü gururla kabartan gerçek Türk sanatçıları onlardır, dediğimiz vakit, bu güdümcü lâfını çıkaranlar kızarlar mı, kızmazlar mı? Bilmem. Yalnız düşünceme göre, 'Güdümlü Sanat yapıyor' diye suçlamak, özellikle körpe yazarlara karşı iyi bir tavır değildir. Bunun zararlarını görmeye başladık bile sanırsam.

(Varan, 1 Mart 1955)

ŞAİR YAŞAMALI

Şairin dünya görüşü üzerine şairin sorumluluğu üzerine daha bir hayli mürekkep harcıyacağımız anlaşılıyor. Şimdi 1955 teyiz. Türkeli'nin yeni edebiyatını kurmak için savaşıyoruz. 1940 Kuşağı, ikiye ayrıldı. Gelenekçi dar bir anlayışla yürüyen sanatçılara giderek ayak uyduran, hayal ve heyecanlarının ahenkli ifadesini şiir olarak kabullenenler görülüyor. Her geçen günle daha çok içlerine kapanıyorlar, içlerine katlanıyorlar. Çıplak ve keskin aydınlıktan korkuyorlar. Gittikçe kalınlaşan bir sis perdesinin arkasından bakarak dünya işlerinden kopuyorlar. Batı ülkelerinde ise şiir, küçük bir aydın katının ilgi duyduğu, okuyup anladığı bir iş olmaktan çıkmış. Geniş toplum çevrelerinin duygu, heyecan ve düşünceleriyle beslenmeye başladığından beri, yavaş yavaş bütün acaipliklerinden, gerekli olmayan süslerden sıyrılmış, gerçek güzelliğe doğru yürümüştür. Şiir dili de aynı özle gelişmiştir. Bizde şiir dilini, ancak bazı şiir eleştirmenleri tarafından anlaşılır bir sayıklama haline getirenler, bize tek adamın türkülerini, tek adamın yakınışlarını sunmuş olmuyorlar mı? Oysa şiir, sözcük sanatı olduğu kadar bir orkestrasyon işidir. İnsanlara etki yapacak söz, herkesin anladığı dille söylenir. Kapalı, işleme özelliğini yitirmiş gelenekçiliğe sırt çeviren şair, asıl hünerin anlaşılır dille güzel söylemek, güzeli yaratmak olduğunu, artık iyice biliyor. (Burada gelenekçilikten muradımız, ulusumuzun bazı tarihsel ve toplumsal değerlerine omuz silkmek değil kuşkusuz. Gelenekçi, yerinde sayan, durmuş adamdır. Işığa bakamaz. Ülkesinin aydınlığı için bir çaba görünmez kendisinde. Yüzeyde değişmeden yaşamayı ister.) Diriliğini yitirmeyen sanatın, topluma kök salmış bir ağaç gibi büyüyüp yükseldiğini gördüğünden, çevresiyle ilgisini kesmenin bir şair için ölmek demek olduğunu da biliyor. Bir de şunu iyi bellemiş: dil, şairin toplumla olan ilk bağı. Şair, nasıl olur da büyük bir çoğunluk tarafından şiirlerinin okunmasını istemez. Bu mutluluğa erişenler ancak, açık açık aydınlığın, çoğunluğun karşısına çıkan, korkaklık nedir

bilmeyen şairler oluyor. İnsanı karanlığa, anlaşılmaz dizelere bağlamaya çalışan şair, karamsarlığa saplanıp kalmıştır, demek fazla değil.

Şimdilerde şu gerçek iyice öğrenildi: Çağımızın en güzel sanat yapıtları, bir baştaş bir başa toplum hareketleriyle dolup taşan, heyecanlarla sevinçlerle gözyaşlarıyla yoğrulan yaşamın bağrında yaratılmış olanlardır. Burada sizi önemli bir noktaya yaklaştıracağım yeniden. Şairin toplum işlerine karıştığı, ülkesinin yücelmesi için yan tuttuğu, bir görev aldığı zaman bile, onda sanatçılığının özelliklerini görebilmek zorundayız. Çünkü sanatın ve sanat çabasının kendine özgü bir alanı vardır. Şairin hünerli elini kımıldatan şey, adına 'güzellik' dediğimiz güçlü bir soluk... O elin yarattığı şiirler, şairin tüm amaç ve isteklerini, insancıl özellikleri yankılaştırır. Şair, yapıtında böyle bir anlama varınca, sanatın toplumla olan ilişkileri de aydınlanmış olur. Bu ilişkiler, sanatı toplumun dışında bırakmaz. Sanat, insanların içinde yaşadığı toplumun salt bir aynası da değildir. Bazı iyimserler, sanatta başarıyı, toplumsal koşulların yalınlaştırılması veya şairin çağının koşullarına bağlanıp kalması biçiminde çözüyorlar. Bu kadarla yetinmek bizi eksik bırakır, diye düşünüyorum. Kuşkusuz şair, çevresinin toplumsal çalışmaları içinde sorumlu bir öğe. Ama aslında ondaki sanat çabası, bir aşama kaygısı taşımalı, bir özleyişle yükselmeli, Şairin içinde yaşadığı gerçekler, kafasında bir bileşime varmalı ve onları insancıl duygularla dizelere yükleyebilmelidir. Bu, şu demek: Gerçek bir sanat yapıtının yaratıldığı andaki koşullar, zamanla yitip gittiği halde, o yapıt, gelecek kuşaklara inanç vermeye, onları heyecanlandırmaya devam ederse kalıcı sayılır.

Söylüyorlar ama yanlış. Birtakım çiğ gerçeklerle kalem tükettiğimiz tartışılıyor. Gerçek aşıkı olmamızın nedenini şöyle bir açıklayalım: Gerçek sanat, kendisine özgü araçlarla toplumu öyle bir anlatıyor ve uyandırıyor ki böylelikle toplumun, doğanın ne olduğunu seziyoruz; gerçekci atmosfere daha kolay giriyoruz. Bilimde ve kültürde olduğu gibi sanat ürünlerinde de aradığımız şey

bize gerçeğin ne olduğunu göstermesi; dertleri, umutları, kendi artistik araçlarıyla en etkili biçimde ortaya çıkarmasıdır. Tamamen demeyeceğim ama, çok zaman insanı insan eden iyi sanat yapıtları oluyor. Sürekli olarak halkın tuttuğu sanat, kendi bağrından doğan gerçekci sanattır. Bu başarıdan sonra, sanat üzerine metafizik görüşe saplanıp kalanların ve sanat ürününü bireyin içe dönük serüvenlerinden ibaret sananların gözlerini açması gerekirdi. Oysa başları bulutlara değen bu kimseler, sanatın toplumsal koşullarını düşünmek, araştırmak isemiyorlar gene de... Bir olayı, bir gerçeği görmemezlikten gelmek onları ortadan kaldırmaz ki... Sanatın büyük kalabalıklar içindeki derin etkisi elle tutulur gibi belli olduğu halde, "şair, yurt, dünya ve toplum işleriyle uğraşmamalıdır" diye birtakım dar kalıpların içine kapanıp, sanat çalışmalarını, yararsız tartışmalarla çorak bir kanala sürüklüyorlar. Şairi savunmak bahanesiyle yaptıkları iş, onu görevinde şaşırtmak, korkutmak ve halkın sesi olmasını önlemektir. Şairin sorumluluğu işte burada apaçık ortaya çıkıyor. Her şeyden önce sanatçının dünya işleriyle uğraşmayan, sadece ince duyguları, gizli heyecanları dile getiren biri olduğu kanısını yıkmalı. Sanatçı, halkın duygu, düşünce ve eğilimlerini, söz, renk ve ses biçiminde yankılaştırarak toplumsal görevini bir an unutmadan, çalışmalarının kaynağını, toplumun yürüyüşünde, yaşayışında, savaşlarında aramalıdır. Bunu yapmaz da, kendi içine çekilirse, fikirleri, söyleyişi yalın da olsa ağır ağır söner. Bugün kendi yalnızlığını söyleyen şairlere 'çağımızdan haberi yok' diyenler git gide çoğalıyor. "Herkes beni anlamaz, ben yaşadığım çağdan ilerdeyim" diye yalnız kendini anlatanlara bakmayın daha iyi. İçinde soluk aldığı çağı göremeyen bir şair, ileriye ne vakit varmıştır? Hakçası onlar çağının da gerisinde durduklarının farkında değiller.

Avrupada ve batıya yönelik ülkelerde bu gerçekler çoktan biliniyor. Artık bizim de bir dünya görüşümüz olmalı, çağımızın koşullarına sıkı sıkıya bağlı bir dünya görüşümüz. Bugünün şiiri, özünü halkının insancıl duy-

gularından, fikirlerinden almalı, diyoruz. Herkesce anlaşılır bir söyleyişten gelmeli. Gerçek değerler, halk théme'lerinden güç alır. Çünkü 20 Yüzyılın insanları ileri bir uygarlık katına varmışlar. Şairin geride kalmasını istemiyorlar...

(Yosun 1955, Sayı : I)

Bir değişim geçiriyoruz. Bir değişim yaşıyoruz biz. Mayası toplumculuk olan yeni bir içeriğe girdi dünyamız. Bu dünyanın içinde kurtuluş savaşları yapan, kurtuluş savaşlarını yürüten ulusların yurtsever aydınları, halkına şarkı ve bayrak olan ozanları var. Ağır çekiler altında ezilen insanoğlunun tek tek alın çizgilerini, gözlerinin derinliğindeki anlamları, Hiroşima'da yaşananlara paralel bir sınırda durarak dizelere dökenler görünmeye başladılar. Üçüncü Dünya'yı biliyorsunuz. Az gelişmiş ülkeler bunlar.

Özgürlüğü işitmişlerdi ama yaşamamışlardı. Şimdi kara elleriyle tırnaklarıyla koparıp alıyorlar en doğal haklarını. Kolay olmuyor bu. Çok sert, çok hain, çok kurnaz sömürücüler var karşımızda. Ateşlerin üzerinden yürüyoruz. Yana yana varacağız yeni hümanizmanın bileşimine. Bizim için acı gerçek şurdan başlıyor Toplumsal tarihimizi açarsanız, özgür yıllarımız, bağımsızlık savaşımız çok uzakta değildir. Belki de Üçüncü Dünya' nın ulusları arasında ilk kurtuluş savaşını yapan biziz. Bizim, ayışığından yararlanarak saman çöpleri üzerinde, kağnılarla başlattığımız savaş, ulusal ve aynı zamanda evrensel edebiyatın ilk örneklerini de getirmiştir. Başlangıçta karıncalar gibi hareketli ama onlar kadar ilkel bir çalışmamız oldu. Bu hızlı dönem, on beş yıl sürdü. Çok renkli, çok zengin bir folklor kaynağından yararlanmağa daha doğrusu, bir bileşime varmağa hazırlanırken, ağır bir baskı çağına girdik. Bütün yurtsever sanatçılar, özellikle ozanlar, yirmi yıl süre ile sert dişliler arasında buldular kendilerini. Yermeler, karalamalar sürerken, ölenler oldu, uzun aralıklarla susturulanlar oldu. Onların anıları, bir gün gelecek konuşturulacaktır.Yaşam serüvenleri, yapıtları daha iyi anlaşılacak, değerleri ölçüsünde üne kavuşacaklardır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı' nı koparıp aldıktan, zincirleri kırmağa başladıktan sonra yine usul usul, geri

kalmış ülke koşullarına girdik. Oysa hepsini kazanmıştık biz bunların Şimdi yeniden halkımızın öz haklarını, foklor değerlerini, altı yüz yıllık yaşantısı içindeki şiir serüvenlerini ulusal bir pota içersinde eritme vakti gelmiştir. Bunu yapacak ozanlar bekleniyor. Sanırsam, aramızda böyle ozanlar vardır. Adlarını bildiklerimiz ya da hiç duymadıklarımız.

Bir gaz lâmbasının sarı ışığında oturup, başı avuçları arasında düşünen, beyaz kağıtların üzerine halk aşkını döken, sesini işitmediğimiz ozanlar, bir Kongo gecesinin saz damlarını yaşıyorlardır yüreklerinde. Ülkemizin koşullarını biliyorsunuz. Ne zordur olanaklar elde etmek! Ne zordur çaresiz kalmak, sesini duyuramamak! Sanat gücü taşıyan ozan adayları, bir gün gelir parçalarlar bu dar çerçeveleri, şiirlerini yayınlamağa başlarlar, ün kazanırlar.

OZAN olmak, yirminci yüzyılın ikinci yarısında toplumsal sorunları bilmekle başlıyor ilkin. Çağımızın gerçeklerini, halk yararı açısından incelemez ve bir yargıya, bir bileşime varamazsanız, şiir bir falcılık kulübesine girer, afyon çekmeye başlayan bir kişinin düş ve görüntü evrenine götürür sizi. Salt güzellik peşinde koşmak, salt süslemecilik değil ozanın işi. Halkı getirmeli, halk tutkusunu getirmeli yapıtlarına. Önce ülkesini tanımalı, ülkesinin her köşesindeki insanları öğrenmekle başlamalı görevine. Yaşam denemelerinden geçerse, uyuşukluğu kırar; çağının dramından yeni bileşimler çıkarır. Sert zamanları, yaşamanın tadını, küçük çerçevelerden sıyrıldığını açıkca söylemelidir. Büyük bir çağ, yeni bir çağ bizimki. Kendini yeniden tazeleyebilir bugünkü ozan.

Bakın, şimdi size yanlış yol tutan ozanları anlatacağım. Bizim formalist ozanları bir bir düşününüz. Birtakım yabancı ozanların bir dönemdeki yaşam kesitlerine bakıyorlar, şiirlerinin tümünü değil, beş–on tanesini okuyorlar, beğeniyorlar şiir serüvenlerini ve hemen açıyorlar kalemlerini. Bakıyorsunuz bizim yirmi beş yıllık, on beş yıllık ozanların öyküsüne: Beş yıl Baudelaire, Mallarmé, üç yıl Whitman, üç yıl Lorca, iki yıl Apollinaire, beş yıl Eliot – eski deyimle söyleyelim – taklit

edilmiş. Bazıları, saydığım ozanların hepsini, bazıları yalnız bir-ikisini öykünmüş. Bu, yalnızca bir dönem olsa da bitse, değil mi? Hayır, bütün ömürlerince sürüyor bu kopyacılık. Şimdi yirmi beş yıl geçmiş diyoruz ya, içinde bulunduğumuz Türkiye, o ozanlar için bilinmeyen bir ülke hâlâ. Onu yalnız biçimsel yönden biraz tanıyorlar. Örneğin, küçük bir Orta Anadolu ilinde birkaç yıl oturuyor da, oranın yaşamına girmiyor, girmek istemini göstermiyor. İnanın ki, ayakları hâlâ yurt topraklarına değmiyor, havada kalmayı yeğ tutuyor. Şiir dünyamızda böyle ozan tipleri epeyce vardır. Bunlar, üç aşağı beş yukarı bir dönemin paralelinde sıralanırlar. İnsan kuşkuya düşüyor: Acaba bu ozanlar, yaşadıkları ülkenin gerçeklerini niçin anlamak istemiyorlar; Türkiye için azıcık olsun sorumluluk duygusu taşımıyorlar? Ben, bunlara "rahat insanlar" diyorum.

Şimdi gene yeni sömürgeciliğe karşı çeşitli alanlarda açtığımız savaşa gelelim. Zengin ve geniş bir kahramanlık kaynağından ışık uzatıyor halkımız. Bir orkestrasyon şiirine malzeme olacak renkli folklorumuz var. Destanlarımız, kendi atmosferine girecek, kendi üslûbundan hareket edecek ozanları bekliyor. Fikir alanında, üretim ilişkileri alanında yapılan tartışmalara ozanlar katılmaz, halka cesaret örneği vermezlerse, yobazlara arka çıkan yeni sömürgecilik yanlıları yenilemez, az gelişmişlikten kurtulamayız.

Türkiyemizin bugünkü sorunları üzerinde düşünürken, tartışmaları izlerken ozana verdiğim önem şurdan geliyor: Kendim de ozan olduğum için ozandan yana, onun toplumsal görevi bulunduğu inancını ileri sürmek doğal bir hakmış gibi geliyor bana. Ama benim bu konuya öteden beri sımsıkı sarılışım, duygusal bir itişle olmuyor. Şiir örnekleri, ozan kişiliğindeki efsaneler, eski Türk edebiyatından bugüne kadar, edebiyatımızda en geniş yeri tutar. Ozanlarımız, yüzyıllardır, ağlayıp gülen halkımızın duygularını, serüvenlerini söylemişler, yazmışlardır. Düz yazı türlerimizin örnekleri, şiire oranla hem çok azdır, hem de etki yönünden yeni yeni güçlenmektedir. Bundan ötürü, çok zengin Türk şiiri ge-

leneği iyice açılmamış, iyice incelenmemiş durumda, kapalı kutuda yatmaktadır, diyorum. Bu zengin kaynağa girilse, yabancı ozanları kopya etme hastalığı bırakılsa, gerçekten ulusal, gerçekten hümanist bir Türk şiiri kurulacaktır. Yeni bir açıdan, toplumsal değerler açısından Türk Edebiyat Tarihi düzenlenirse, gerçek ozanların halkımızın sevgilisi olduğu daha iyi anlaşılır.

Yabancıları kopya eden biçimci ozanlarımızın, nasıl şu kadar yıl sonra, bir çıkmazda oldukları görülüyorsa, birtakım ilkel koşullar içersinde Halk şiirimizin, Divan şiirimizin yolunu tutanların da kötünün kötüsü yazdıkları, bugün iyice bilinmektedir. Şiiri yaratmak için ülkemizin geniş folklor kaynaklarından hareketle çok sesli, renkli ve zengin ulusal bir bileşime varılabileceği bilinci ozanlarımıza yerleştikçe, şiir dünyamız, içine katlanan karanlıktan, kötümserlikten sıyrılacak, yaşam güneşli bir aydınlığa çıkacaktır.

(Forum 338, 1 Mayıs 1968)

ULUSAL ŞİİR KONUSU

Toplumumuz bir bunalım çağının içinden geçiyor. Ozanlarımız siyasal ve ekonomik eleştirilere katılıyorlar. Ülkemizin yeni bir düşünce savaşı vermekte olduğunu görüyorlar. Sözcüklerin içinden yürüyen ozan, şiire yeni bir duyarlık getirmeğe çalışırken, yurdunun insanlarını, onların göz bebeklerindeki anlamı dizelerine koyamıyorsa bu dizeler içinde ulusal bir bileşime varamıyorsa, o ozan bir çelişki içinde bocalıyor demektir. En sert biçimde toplumculuğu savunan bir gazete düşünün, sanat bölümünde anlamsız dizeler söyleyen ozanlara yer verse, bir çelişkiye düşmüş olmaz mı? Bir kez, devrimci şiirin vardığı aşamayı anlamadığı çıkmaz mı ortaya? Biz böyle söyledikçe, yazdıkça kızıyorlar karşımızdakiler. Bazan da yazdıklarımızı tamamen gerici bir anlayışın çizgisine çekerek yorumluyorlar. Biz zengin folklor kaynaklarımızdan yararlanalım mı diyoruz? Onlar buna geri şiir anlayışına kapılmak gibi bakıyorlar. Örnek diyorlar. Nâzım Hikmet'in Bedreddin Destanı'nda, Kuvayi-Milliye şiirlerinde folklorumuzdaki güzel söyleyişi, kendine özgü bir deyişle nasıl destanlaştırdığını gösteriyoruz. Gene de görmezlikten, bilmezlikten geliyorlar. Kendi tekdüze şiirlerinin havasından çıkmıyorlar dışarıya.

Tanzimattan bu tarafa, batı yeteri kadar kopya edildi. "Yenilikçi Şiir" deyince, batıdan aşırılmış şiirleri anlamıyorum doğrusu. Türkiye'nin göğüs tahtasında vuran halk aşkı ile yuğrulmuş, böylece yeni bir bileşime varmış, Ulusal Türk şiiridir benim muradım. Orhan Veli, yüzeyde kalmış bir sanata karşı baş kaldırırken, bazı haklı nedenlere dayanıyordu ama, kendisi de batıya bakarak, kopya örnekler koyuyordu ortaya. André Breton ya da Philippe Soupault'un şiirlerine tıpatıp benzer parçalar yazmak beni daha o zaman şaşırtmıştı. 1949 da ünlü Fransız ozanı Philippe Soupault yurdumuza geldiği bir ara Orhan Veli, şiirlerini göstermiş ve Fransız ozanı tarafından çok beğinildiğini Yaprak'da yazmıştı. Orhan Veli'nin ve arkadaşlarının o günlerdeki şiirleri, o yabancı

ozanın çizgisi üzerinde geliyordu. Fransız ozanı belki de alay etmişti: "Beni burada taklit edenler var" diye. O sıralar bu ince alayı, Orhan nasıl anlamadı diye düşünmüştüm. O günkü koşullar içinde yenilikçi denemeler olarak gösterilen 1940 ın biçimci şiirinin batıdan alınmış, çoğunluğu ile bir tekerleme şiiri olduğu, bugün iyice anlaşılmıştır. Şiirimizin bu serüvenini olağan bulmayanlar çoğalıyor aramızda. Bu konu geniş araştırmalarla birgün açıklığa kavuşacaktır.

Bana göre, bu konuda en önemli sorun, ulusal şiir çalışmalarıdır. Toplumsal, yenilikçi, bileşimci ulusal bir şiire girme çabası gösteriyormuyuz? Ben buna bakıyorum. Ülkemizin insanlarını tanıyormuyuz? İçinde bulunduğumuz koşulları, ilişkileri şiirlerimize koyma ustalığını gösterebiliyor mu ozanlarımız? Türk dilini işleme çabası içine iyice girmiş miyiz? Şu dönemde önemli olan bu bence. Durmadan yenileşen dilimizin olanakları içinde, ozanın görevi dediniz mi, kaşlar çatılıyor hemen size karşı. Ozanı sorumlu bir kişi olarak düşünmek istemiyorlar. Bu bilinç dizelere yansıyor mu bakmıyorlar. Nâzım Hikmet'in başlattığı şiir, uzun denemelerden sonra, ulusal ve evrensel bir akımın içeriğini kazandırdı Türk diline. O geleneği sürdüren ozanlar bugün de vardır. Şunu kuşkusuz söyleyebilirim: Yenilikçi şiirimizin, toplumsal kaynaktan esinlenmeden gelişeceğine hiç inanmadım. Ülkesinin insanları ile ilişkisini yitiren ve anlamsız – biçimci karması bir çıkmaza giden ozanların okurla sağlam bağlantı kuracağını düşünemiyorum ben.

Şiirin en eski edebiyat türü olduğu biliniyor. Şiirden yararlanan sanat kolları, sanat ürünleri hemen her çağda görülmüştür. Bugün şiirin olanaklarından Tiyatro da yararlanıyor roman da. Anlatım sanatları içinde, birbirinin biçim ve içeriğine girmeyen hangi sanat kaldı? Zaten ozan, daima yeni olanaklar arayan, kendini yenileyen adamdır. Şiirleri ile yeni bir dünya getirmiyorsa, yeni bir dünyaya bakmasını sağlamıyorsa, insanların yüreklerinde duygusal bir açılım yaratmıyorsa, gerçek bir ozan karşısında değiliz demektir. Yüzyıllardır şiirde değişmeyen bileşimci insancıl özdür. İnsanların yüz-

lerindeki anlamdan, yürek tellerinden gelen dizelerin bütünü, bir orkestrasyonu duyurur bize. Ozanın görevi, çağımızın koşulları açısından düşünülürse azalmıyor, artıyor bence. Şiirin işlevine küçümsüyen gözlerle bakanlar yanılgı içindedirler. Destana yaslanan büyük bir roman ya da bir oyun düşününüz. O yapıt içinde büyük plânda şiir katkısı bulacaksınız. Şiirden güç almazsa, hiçbir sanat ürünü tam bir bütünlüğe varamaz kanısındayım.

(Devrim, 31 Mart 1970)

ULUSAL EDEBİYATA VARMAK

Başka ülkelerin ulusal yapıtlarını inceleyerek girelim bu konuya. Böylece dünyada, ulusal edebiyat konusunun ayrıntılarına inelim biraz. Bir dostum anlatmıştı. Meksika resim sanatını, Meksika yontularını, Meksika şiirini incelemiş bir süre. Neresinden bakarsanız bakın diyor, Meksika'ya özgü bütün özellikleri buluyorsunuz, bu sanat örneklerinde. Meksika üzerine biraz bilginiz, görüşünüz varsa, hemen tanıyorsunuz Meksika renklerini, Meksika dizelerini. Böylesine ulusal bir bileşimden geliyorlar oranın sanatçıları. kaynağı bulmuşlar ve başlamışlar orayı işlemeye.

Edebiyatımız bugünkü kadar, kendini bulma gerçeğini düşünmemişti hiçbir zaman. Eski deyimle söylersek bir (Milli Edebiyat) kurma yolundaki çalışmalar, nasıl söylemeli, biraz yöntemsizdi galiba. Bugün de yöntemi tam bulmuş sayılmayız. Ama şimdilerde, ulusal bir akımın kanadına girdik. Ulusal Kurtuluş savaşlarının bilinci, bizi durmadan Türkiye gerçekleri ortamına itiyor.

Bundan önceki görünüş şöyleydi: Ozanlarımız, hikâyecilerimiz, romancılarımız, iki ayrı yolda yürüyegeldiler. Kimisi batı örneklerine benzer söyleyişte buldu şiir yazmayı. (Bugün de Avrupa' ya bakıp bakıp yazanlar az değil). Yani toplumsal koşullar itmedi onları böyle yapıtlar vermeye. Baktılar Stéphane Mallarmé nasıl söylemiş, Paul Valéry nasıl yazmış, Franz Kafka içe dönük romanı nasıl dökmüş, onlara özendiler. (Böyle söylemekle onları yadsıyorum sanılmasın. Bu yabancı ozanlar, yazarlar, orijinal yapıtlar verdiler, çoğu ölmezlik kazandı. Bizdekiler ise çok zaman kopyanın ele alınmazını koydular ortaya.) Batı uygarlığının bir parçası olan edebiyat nasıl kurulur, bileşime nasıl varılır, düşünülmedi pek. Bir bölük sanatçılar da gerçekleri tutup koydular yapıtlarına. Gerçeklerden kaçmadılar ama, ürünleri dar bir alanda kaldı. Hep on yıl, yirmi yıl önceki hayat gözlemlerini yazmakla yetindiler. Devrimci kültürle düşünmesini öğrenip, yazamadılar çok zaman. Ya da kitaplarında bu hüneri pek öyle sırt sırta gösteremediler. Bundan dolayı otuz yılın edebiyat ürünleri çoğunlukla,

Avrupa'dakilerin ikincileri oldular. Bu yönden bakarak, bir Ulusal Edebiyat çerçevesi düşünelim. Fazıl Hüsnü'nün yüzlerce şiirinden pek azı uzun süre yaşıyabilir. Ulusal Edebiyat görüşünü, devrimci bir görüş haline getiremezsek, kendimize özgü örneklerimiz az olacaktır. Avrupa'ya, Amerika'ya karşı tutup öne süreceğimiz şiirler, romanlar, hikâyeler yok demeye getirmiyorum. Var kuşkusuz. Ama yeter değil. Dünya değişiyor. Ülkemiz sosyal yönden durmadan gelişiyor. Yirmi yıl, on yıl önceki gerçeklere benzemiyor şimdiki gerçeklerimiz. Gerçekler yürüyen, ona paralel yürüyen sanatçımız azınlıkta bugün. Yoksul köylüye yazmak, bir insanın, öbür insanların sırtından geçinmesi üzerine aynı havada hikayeler kaleme almak, eskimiş görünüyor bana. Bunlar sorun olmaktan çıktı demiyorum. Sorun gene bunlar. Ama onyıl, yirmi yıl önceki sanat yöntemi içinde düşünülerek yazılmaz artık. Ülkemizin bugünkü gerçeklerine, bugünkü toplumsal koşullarına iyice bakalım. Eskiden, kopya edebiyattan sıyrılalım. Tıpkı Osmanlı yaşayış biçimini, Osmanlı dilini attığımız gibi. İyi çıkışlar yapan ozanlarımız, yazarlarımız var. İlk yapıtı ya da ikincisi iyi bir etki ile sarsıyor edebiyat evrenimizi. Sonra ilk başarının sarhoşluğu ile gözü kapalı yürümeğe devam etmek istiyorlar. Bakıyorsunuz hep aynı türden, aynı havada kitaplar. Kendini, deyiş biçimini konularını tekrar etmeye başlamış. Gerçi görüyor o da değiştiğimizi. Görüyor ama, koyamıyor yapıtlarına bu değişikliği, değişen insancıllığı. Oysa dünya üzerinde, ülkemiz üzerinde değişen koşulları, değişen olguları bir bileşime vararak işlese, yeni bir içlem getirse, öbür kitaplarını aşacak, o eskimiş havadan kurtulacak kuşkusuz. Bunu yapamıyor. Çünkü birtakım yürek ağırtan serüvenleri olsun istemiyor. N'oluyor? Başladığı yerde kalıyor o vakit. Bugün susmuş ya da yazan öyle toplumcu hikayeciler biliyorum ki, eski kitaplarını açarak tekrar okusanız, ülkemizin ortasında birçok köyü gerçek koşullarıyla yazmışlardır, hem de ne güzel yazmışlardır dersiniz. Herbiri kunt kalemlerdir. Anlatmasını bilirler. İkinci, üçüncü kitapları da yaman gerçeklere sokarlar bizi. Sonra öyle bir yerde dururlar ki, kendi köylerinden birer roman kuracaklar dersiniz. Örneğin Fontamara gibi

taşlama yönünden sarsıcı birer roman yazarlar, dedim kendi kendime, ama yazmadılar.

Bizim esaslı, geniş, ulusal bir roman – hikâye geleneğimiz yok. Bunu yeni kurmağa çalışıyoruz. Bu nasıl olur? Doğudan koptuk. Otuz yıldır, kırk yıldır batıyı izliyoruz. En çok Fransa'dan etkilendik. Edebiyatımızın her kolunda, Fransız boyasını, Fransız sesini, Fransız soluğunu kolayca bulursunuz. Bir geçiş çağı için fazla sayılmaz belki bu. Ama yarım yüzyıla yaklaşan ömrü ile Yeni Edebiyatımız artık, Türkiye'deki çevresine iyice girmeli, kendi koşullarını tanımalı, kendi gerçeklerini ulusal boyası içinde, devrimci gözle işleyip, ulusal Edebiyatını kurmalı değil mi? Yaşadıkları çağlara göre Hüseyin Rahmi, Ömer Seyfettin, Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Osman Cemal Kaygılı, Sait Faik belirli bir ölçü içinde ulusal ürünler verdiler. İlk örneklerdi bunlar. Şiirde Nazım Hikmet ve Devrimci ozanları ilk öncüler olarak bellemeliyiz. Bugün biçimci ozanlarımızın yazdıklarına bakıyorum, çoğunda ulusal soluk yerine, eni konu içe dönük, bireyci ve acemi iç konuşular görüyorum. Çoğu küçük bir daire içindedir. Geniş halk katlarına yürek tutmuyorlar, onların gözlerinden bir anlama gitmiyorlar. İnsancıllıktan gelen bir yüreklenme yok dizelerinde. Oysa bu gücü kazanmadı mı bir ozan, iğreti bir söyleyişe saplanıp kalır.

Bugün birçok ün yapmış ozanımız var. Ama ün yapmak, geniş ün yapmak yeter sayılır mı? Ünleri yaşatan, yayan, insanın kelime dizmekteki ustalığını gösteren, ölmezlik kazanmış şiirler, romanlar, oyunlardır, bizce. Ayrıldığımız nokta şurdan geliyor: "Ülkemizin gerçeklerine, Devrimci açıdan bakınca, soyut bir kavrama varmıyoruz. sanatçılarımız, içinde bulundukları koşullara göre, o koşullara yatan yapıtlar verebiliyorlar mı? Bunu araştırıyorum. Yukarda "dünya yürüyor, ülkemiz değişiyor, gerçeklerimiz değişiyor" dedik. Yeni toplumsal koşullar geliyor da ondan bu. Eski beğenilerimizden sıyrıldığımız bir gerçek.

(Yeni Ufuklar, Nisan 1970 Sayı: 215)

ŞİİRİMİZİ DÜŞÜNMEK

Tanzimat dönemine başlıca, iki akımla gelmiş şiirimiz. Birincisi tek sesli, ama egemen sınıfın şiirdeki yansıması olduğu için etkili Divan Şiiri. Bir tek yoldan, belirli arapça-farsça sözcüklerle, tekdüze bir armoni getirmiş. İnsan havasına girerse, havasına girdiği dakikalarda, insanı hoş bir solukla okşar. Bu bir tür, afyon çekmiş Osmanlı soluğudur. Yüreğe yeni bir kımıltı verir mi bilmem? Bilmem diyorum zira Divan şiirinin ünlü büyük ustalarının dizeleri yaşamıyor, yaşama gücü taşımıyor bugün. Bazı bellekler ara sıra anımsıyor onları. Tarihsel değeri, edebiyat kitaplarının içinde kurutulmuş yapraklar gibi duruyor. Onlarda, yarına kalmak için insanca söleyişe, humanist rüzgâra doğru etkili bir eğilime fazla rastlanmaz. Rastlanmaz çünkü, Divan ozanları, mutlu azınlığın bir bölüğüne sunmuş şiirlerini. kese kese altın almış karşılığında. Bu, durmadan onları, dalkavukluğa doğru itmiş. Saray çizgisinin dışına saptıkları gün, yaman bir son beklemiş onları. Bundan ötürü şiirlerinde, başkaldırma değil, başeğme vardır çokluk. Bir padişah, bir sadrazâm, bir mahbûp, bir kadın yüceltilmiş, övülmüş hep. Yalnız onlar düşünülerek, Divanda okunmak üzere dile gelmiş kalemleri. Böylece şiiri, durmadan bir azlığa doğru itmişler. Geniş bir yığınla ilişkiler kurulmamış, görülmek istenilmemiş halk. Şiir, alanı küçük bir daire içinde bırakılmış. Osmanlı toplum düzeni, bir baskı yönetimi olduğu için, Divan ozanları – kişisel çatışmalar hariç– hep bu yönetimin paralelinde yürümüşler. Bir baş kaldırma, söz konusu olmayınca, ömürleri boyunca aşırı biçimselliği benimsemişler.

Burada yabancı şiir kaynaklarına göz atarsak, Eski Yunan şiiri, yüzyılları aşarak yaşamasını sürdürüyor, deriz. Bugün için ölü bir dil ile yazılmış hem. Yeryüzünün birçok tiyatroları onlarla aydınlatıp, seslendiriyorlar sahnelerini. Kitabevleri yeni baskılarını hazırlamaktan çekinmiyorlar. Çünkü bazı önemli ozanlar, eski Yunan ekinine dayanıyorlar. Böylece eski Yunandan bakış kazanmış ışık almış dünya şiiri, çok sesli dize ar-

monisini kuruyor. Kurulan bağlantı şu: Paul Verlaine'in, Stéphane Mallarmé'nin, Paul Eluard'ın şiirinin güç kazanması hep böyle bir humanist kaynağa yaslanmış olmaktan geliyor. Bazı şiirlerde bu daha belirgin. Bazılarında hiç farkedilmiyor ama, ozan bileşimini yaparken oradan geçmiş bir kez. Daima esintisini buluyorsunuz eski kültürün. İkinci büyük Dünya Savaşından sonra Andrê Malraux, bir Atlantik ekininden söz açmıştı. Yanılmıyorsam Poéstie 45 dergisinde bunu ateşle heyecanla savunmuştu. Bugün gibi anımsarım, "Avrupa Ekini yenildi, Atlantik Ekinine doğru başlarımızı çevirmeliyiz. Oraya doğru yürümeliyiz" diyordu Malraux. Bugün de o noktada mıdır, bilmiyorum. Ama o vakit korkunç yanılmış. Beethoven'in, Romain Rolland'nın, J.P.Sartre'ın Avrupası hançeresinin olanca sesi ile, gözleri ve kafası ile dolu dolu yaşıyor. Şunu demeye geliyorum: Eski Yunan ekini, eski Lâtin ekini, yeni Avrupa'ya kaynaklık etmekte, temel olmakta devam ediyor. Şimdi düşünelim, devrim ilkelerinden geçerek bir bileşime varmamış ozanların yazdıkları Divan şiiri, neresinden baksak doğulu, neresinden ele alsak yetersiz bir sanat yapıtı. Ama ulusal şiirimizi kurarken ondan yararlanmak, ondan yapı taşları almak gerekli diyorum.

Divan şiirinden uzakta, bazan hızlı, bazan ağır ağır akan bir şiir akımımız var: Halk Şiiri. Aralarında ümmî dediğimiz, okuyup yazma bilmeyen ozanlar da bulunmaktadır. Bütün yapıtları halktan gelir, halk üzerinedir. Dar bir halk aşkını yaşatıp sürdürmek ister. Halkın feryatlarını sazının tellerine vura vura söyler. Onlardan yüzlerce şiir okusanız, birbirine çok benzediğini, hiç değilse çeşitli yönlerden birbirinin aynı olduğunu farkedersiniz. Eğer halk ozanları, şiirlerini tek sesle söylemeseydi, öyle sanıyorum ki, edebiyatımızın daha canlı bir kolu olacaktı. Halk Şiiri geniş bir ekine dayanmaz. Şöyle bir benzetiş yaparsak, daracık bir dağ yolundan geliyorlar çok zaman. Belki dünyanın en iddiasız insanı kırk yamalı hırkası ile yürüyüp gelen Yunus Emre büyük bir ozan. Daha uzun süre şiirleriyle yaşar belki. Okul kitapları bu yaşarlığı nereye kadar götürür bilmem?

Karacaoğlan da öyle. O dağ çiçekleri arasından bakan ceylan gözlerin serüvenini dile getiren ozanın şiirleri sık sık anılacaktır. Bana öyle geliyor ki, halk şiirinin eski ustalarının yapıtlarını, sanatçı kalemler ele alıp monografi kitapları yazmazlarsa, onlar kendi kabukları içinde yozlaşıp kalacaklar belki bir gün. Oysa onlar, devrimci bir gözle yeniden incelenmeğe, şiirleri dize dize açılmağa değecek ölçüde söz ustalarıdır. Ve bu onların gerçekten hakkıdır.

Tanzimat sonrası şiirimizde ise etkili isim bırakanlar şöyle sıralanır: Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Ahmet Haşim.

Tevfik Fikret'in dili, yaşamını sürdürmüyor bugün. Düşünceleri yaşıyor, kişiliği hiç unutulmuyor. Ama bir ozan, daha çok şiirleriyle yaşamalı, diyenlerin düşüncelerinde gerçeğin payı var gibi geliyor bana. Gerçi sadeleştirilen şiirleri Tevfik Fikret'in güçlü ozan yanını gösteriyor ama, onun kaleminden çıkan sözcüklerle kurulmuş özgün dizeleri arıyor insan.

Mehmet Akif inançlarını aruzla dile getirmekte usta elbette. Ama kalıcı bir yan bulmuyorum onda. toplumculuğu eskimiş gitmiş. Çünkü insancıllığı bir damar yapıp, şiirinin içinden geçirememiş. Çölde bırakmış sanki şiirini, öyle kurumuş kalmış.

Burada Yahya Kemal üzerinde duracağım daha çok. Aruzun çağımızda en iyi ustası olduğu söylenir. Bu ölçünün içinde Divan şiirinin en iyi sesini getirmiştir. Osmanlı sevgisini, hayranlığını, ölünceye kadar bırakmamış. Kişiliğini bir bir açın, "saray" ozanının özellikleri bütün çizgileri ile gözlerinizin önündedir. Batıya bakmış özellikle Yirminci Yüzyılın başına kadar yetişen belli başlı ozanları okumuş, belki onlardan azıcık bileşim ustalığı almıştır. Osmanlı tarihine, hâkanlarına, cenkcilerine olan tutkunluğu, şiirlerinin hemen yarısını epik bir türün çerçevesi içine koyar. Bu şiirlerin birçoğunun dili eskimiş demiyeceğim, bugün artık anlaşılmaz olmuş bir dilin kaderini taşır. Yıllar önce "Hürriyet" gazetesinin pazar sayılarında yayınlanan şiirler, Yahya Kemal'in kendi türünün en güçsüz örnekleridir.

Değişik bir özellik getirememiş başarıya vardığı eski şiirlerinin katından aşağılarda dolaşmıştır. İlk yazdığı şiirlerle sonrakiler şaşılacak bir biçim benzerliği göstermiştir. Başlıca fark şu: Eski şiirlerini aruz ölçülerine göre olsun, şiir yükü yönünden olsun, şiir yaşamının en iyi örnekleri saymak yanlış olmaz.

Bütün ömrü boyunca, onu büyük bir "rahat" saymak, Yahya Kemal'i tastamamına anlatır. Osmanlı geleneklerine sıkı sıkıya sarılmıştır. Kendi hizasını aşmak için en küçük bir çabası görülmemiş. 1928 harf devriminden sonra edebiyatımızın Batı anlamındaki başarıları içinde Yahya kemal'in tutumunu düşünüyorum da, bu başıralarda bir rolünü göremiyorum pek. Çağımızın ozanları içinde dünya nimetlerinden onun yararlandığı ölçüde değil, onda biri kadar faydalanan başka bir ozan adı söylenemez sanırım. Ülkemizin ozanları günlük ekmek peşinde nasıl çırpınıyor, biraz düşünülsün. Oysa Yahya Kemal'in en iyi şiirleri bile bir tür meyhane müziğinin güfteleri olmuştur. Bu, bir beğeni ölçüsünü göstermez mi? Bir oratoryoya kaynaklık edecek yapıt vermemiş. Batıyı, batı edebiyatını uzun uzun inceleyen bir ozanın bu kadar alaturka kalmasına hem şaşmalı, hem üzülmeli bence.

Ahmet Hâşim öbür ozanların tam karşıtı. Dil yönünden o da iyice eskidi. Şiir anlayışı da bana göre epeyce gerilerde kaldı. Dünyaya bakış açısı, bazı yanları ile Fransız sembolistlerine benzer. Karanlık değildir pek. Şiirdeki gücü, yeteneği yaşadığı döneme göre ilginçtir. Araştırıcılar bu değişik yanını ilerde belirteceklerdir herhalde.

(Yeditepe, 1972, Sayı: 194)

OZANIN DÜNYAYA BAKIŞI

Londra'dan Nermin Menemencioğlu'ndan bir mektup aldım. İnsana sisli, dumanlı bir hava anımsatır ama, mektup açık seçik düşünceler yansıtmak istediği için, okurlara bazı noktaları, sayın Menemencioğlu' nun izinine sığınarak açıklayacağım. Menemencioğlu, benim Duman ve Alev günlük-anı kitabımı okumuş.

"Duman ve Alev için size hemen teşekkür etmem gerekirdi, ama daha önce okumak istedim. Şu anda anılar, yorumlar, günlükler beni özellikle ilgilendirmekte sosyal tarihimizin ham maddesidir bunlar, oysa şimdiye değin ne kadar az yazıldı. Şimdi çoğaldıklarını sevinçli görüyorum." diyor.

Ve sözü, Türkiye, İkinci Dünya Savaşına girmemiştir. Büyük çileler çekmemiştir demeye getiriyor. Bu görüşünü şu sözlerle açıklıyor:

"İnsanlar her yerde baskıya karşı direnmesini bilmişler ve biliyorlar. Biz de bildik ve icabında daha da iyi biliriz. Karne ile ekmek yedik, hücrelere girdik, karakolda dayak yedik ama savaş görmedik, devrim görmedik."

Oysa ülkemiz, (1912-1922) on yıl içinde Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Ulusal Kurtuluş Savaşı gibi yüzbinlerce insanımızı yutan üç büyük dram yaşamıştır. İnsanlarımız oradan oraya nasıl savrulmuş, toplumumuz ne derin yaralar almıştır, bir düşünülsün. Sonra Cumhuriyet dönemi başlamış. 1940 ile 1960 arasında en sert baskı koşulları içinde, bunaltıcı bir yaşam sürdürülmüştür halkımıza, özellikle aydınlarımıza. Halen öğretmenlerimiz, binbir çeki içinde, Anadoluyu saran yobaz ahtapotu ile pençeleşmektedir. Öğretmenler, doğunun ağır baskı gören başka bir kaç ülkesinin koşulları içersine atılmakta, itilmektedir. Ellerindeki öğretim ışığını ayakta tutabilmek için katlanmadıkları fedakarlık yoktur denebilir.

Nermin Menemencioğlu mektubunda "Yahya Kemal" i yerişimi kınıyor biraz. Oysa bana göre Yahya Kemal, bir Divan ozanından biraz farklı belki. Değersizdir demeye gelmemeli bu sözüm. Yakın bir tarihte yaşamış ol-

masından gayrı ozan Nedim'den, ozan Nâbi'den yürüdüğü çizgi, dünyayı görüşü bana göre fazla farklı görünmüyor. Osmanlıyı sevişi, gerici bir noktada gösteriyor bana onu. Şiirlerinde dize işçiliği, söyleyiş güzelliği yoktur demeye getirmiyorum sözü. Ama bunlar Nedim'de de, Nâbi'de de, Neşati'de de vardı.

Bugün için ozanın dünyaya bakışı, dünyayı şiirlerine getirişi Yahya Kemal'den çok değişik bir söyleyişle oluyor. Yahya Kemal, Osmanlı dönemini, Osmanlı yaşayış tarzını seviyordu. Bu sevginin kabuğunu kazırsanız Osmanlılığın altında uyuşukluk, afyon, beyaz kadın istismarı, hepsinden önemlisi milyonlarca halkımızın geri kalmışlığı çıkar. Bu ilkel koşullar, kırkbeş yıl geçmesine karşılık giderilemediğine göre, şiir anlayışı ile (Kültür emperyalizmi) kalsın, devam etsin demeye getiren Yahya Kemal açısını, bugün benimsemiş olsak, en azından Osmanlı kültür uyuşukluğuna girmişiz demek olacaktır bu.

Şimdi bu görüşü öne sürünce, Divan şiiri söyleyişinden yararlanmayalım dediğimiz sanılıyor. Şiir hazinemizin kaynakları içinde Divan şiiri, Halk şiiri söyleyiş güzelliği hâlâ kapalı bir kutudur. Taklit etmiyelim, fakat bu zengin kaynaklardan, ulusal şiirimizi kurarken yararlanalım, alınacak sesleri kelimeleri, renkleri potamıza çekelim diyorum. Böylece bir bileşime varırız belki. Taklit çığırına girenlerin örnekleri nasıl bir terkedilmişlik içinde duruyor bilirsiniz.

Şiirin toplumcu, soyut ya da bireyci bir damarı olacağını anlıyorum. Kesin çizgilerle ayırım yapmak taraflısı olmadım hiçbir zaman. Bütün akımlarda güzel örnekler olabilir. Vardır zaten. Ama yaşamsız şiir olmaz. Eskiden toplumculuk diye bir tek renk gösterilirdi. Tek renkli gibiydi sanki. Salt şöyle yazılırsa toplumcu denilirdi sözü, bana tutucu görünüyor bugün. Bu tarz görüşlerini, şiirin dışında saymalıyız. Bugün toplumculuğun renkleri çoğaldı. tek düzelikten kurtuldu. Çağımız çok renkli toplumculuk dönemini yaşıyor. Bu anlayışa varmalı ve ayrıntılarını araştırmalıyız.

(Barış 20 Eylül 1972)

DEĞERLERİ YÜKSELTMEK

Yirminci yüzyılın ikinci yarısını yaşarken, ilginç bir çağın son evresinden geçiyoruz. Kapitalist sistem, ömrünün son döneminde, aklın almayacağı çılgınlıklarla, bir yandan kendi yoksul halkını, öbür yandan az gelişmiş ülkeleri, git git daha korkunç bir sömürü düzeni içine çekiyor. En çok eğitilmemiş insanların, afyonla uyuşturulmalarından yararlanıyor doğal olarak. Bunun sonucu, özgürlük bilinci, eğitim bilinci kazanmamış kalabalıklar, yurtseverlerin üzerine yürütülüyor. Belki kısa bir süre, bu kalabalığın arkasına saklananlar başarı kazanırlar. Ama gerçek, gün ışığı gibi meydana çıkınca uzun yüzyıllardan sonra uyanır, silkinir geri kalmış ülkelerin halkı. İlkin kendi kendilerine, sonraları çevrelerine, yöneticilere sormağa başlarlar: İnsanlar niçin yaşarlar? diye. Bu sorunun cevabını **Julian Huxley**'in bir Yazısında okudum geçen akşam. Yazının bir bölümünü şuracıkta okuyalım:

"Son yüzyılda, özellikle biyoloji ve insan evrimi üstüne bilgilerin birden ilerleyişi, ayrıca yerleşmiş teolojilerle eski felsefelerin gittikçe daha fazla gerçekçi bir açıdan eleştirilmesi, bu düşünce devrimine yer hazırlamış, ortadaki engellerin bazılarını yıkmıştır. Ama şimdi nüfusun hızla artışı, dünyayı, insan kaderinin değişmez sorusuyla karşı karşıya bırakmıştır. İnsanlar niçin yaşarlar? Şüphesiz insanlar, sadece atom savaşlarına bombalar yetiştirmek ya da rakip kiliselere karşı kendi dinlerini desteklemek ya da başka uluslara karşı toplarının sayısını çoğaltmak ya da parazitlere karşı korunma yolları aramak ya da rakip ekonomik düzenlere karşı iş gücünü artırmak ya da değişik politikalara karşı ideolojilerini savunmak ya da kazanç sağlayan kurumlara müşteri olmak için yaratılmamışlardır. Amaçları, sadece yemek, içmek, keyfe bakmak, gerisine boş vermek olamaz. Bunun gibi, ölümden sonrasına hazırlanmak da olamaz. Gün geçtikçe genişliyen büyük sitelerde sürünmek, tabiattan ve insana bir toplum anlamından uzaklaşıp gittikçe artan haksızlıklara,

gürültüye, monotonluğa, trafik tıkanıklığına ve başka sonu gelmez katlanışlara razı olmak. Ya da yoksul hayatını herhangi bir perişan Asya veya Afrika köyünde geçirmek.. Bunların hiçbiri insanın kaderi olamaz."

"İnsanlık serüveninin başlıca amacı ne makina, ne sanat eseri, ne mal, ne mülk, ne insan, ne de başka bir şeyin sayısını çoğaltmak olabilir. İnsanlığın başlıca amacı, değerleri yükseltmek olabilir ancak. kişiliğin, başarının, sanatın, zanaatın, iç dünyanın, genel olarak hayatın değerini yükseltmek.."

"Tatmin olma sözü, belki de bütün bunların hepsini içine alan bir deyimdir: Daha fazla insana, daha az sıkıntı, daha çok çoşkunluk.. İnsan toplumlarının durgunluktan ve bunalımdan kurtulmaları için daha çeşitli ve yüksek başarılara ermesini istiyoruz. Yeknesaklığa karşı koymak için, daha çok değişiklik istiyoruz. Daha çok sevinç, daha acı istiyoruz. Daha çok güzellik, daha az çirkinlik istiyoruz. Daha az tutsaklık, daha çok serüven ve ölçülü bir özgürlük istiyoruz. Daha az cehalet ve bencillik, daha çok bilgi ve ilgi istiyoruz." "Yarışmadan, çekişmeden, açıkcası, ister Ruslarla olsun, ister kapı komşumuzla olsun, kediyle fare oyunu oynamaktan kurtulup daha sürekli, daha olumlu, daha yüce tasarılara bağlanmak istiyoruz. Genel bir deyimle kişiliğin verimli gelişmesi için insanların kendi kendilerini daha çok aşmalarını istiyoruz. Sadece insanın alçalmasına karşı koymak için değil, aynı zamanda insanın kendini benliğine hapsetmesini, çevresinden kaçmasını önlemek için, insanlığa daha çok saygı duyulmasını istiyoruz. Oysa insan sayısının ölçüsüz artışı, özlenen bu devrimleri gerçekleştirmeye engel oluyor. İnsanlar daha çok mutluluk duyacak yerde, daha çok bunalıma saplanıyor."

Yazarın 'Değerleri Yükseltmek' deyimi üzerinde biraz düşünsek, neler görürüz ülkemizde? değerlerimizi yüceltmeyi bırakın, yerden yere nasıl vurduğumuzun açıklamasını yapabilir misiniz? Biz, geri kalmış bir ülkenin insanlarıyız. Evet, oturmamış kültürünü kurmamış bir toplumun sarsıntılarından kurtulmadık henüz. Bundan

olürü toplumsal olma bilincine varamadık. Bir kez tarihimize baksak, toplumsal tarihimiz yazılmamış daha. Olaylara toplumsal açıdan bakmayı bilmediğimizden şimdiye kadar verilen değer yargıları yanlıştır. Edebiyat tarihimizi açsanız, altmış yıldır değişmeden kalmış yargılar bulursunuz. İsmail Habip, örneğin Abdülhak Hâmit için kırk yıl önce ne yazmışsa, günümüzde de bu yanlış değer yargıları, okullarda genç kafalara yerleştirilmektedir. Oysa bazı belgeler bize gösteriyor ki, Abdülhak Hâmit, İngiliz haber alma örgütünde çalışmış, kendi çevresindekiler için Padişaha jurnaller yazmış bir adamdır. "Onun bu yanı bıraktığı yapıtlarını etkiler mi?" diyeceksiniz. Önce kişiliğini etkiler, sonra da kişiliğinin ürünü olan yapıtlarını, bu yapıtların hangi koşullar içinden geçerek geldiğini etkiler.

Edebiyatımızın toplumsal açıdan tarihi, birgün yazılırsa ozanlarımız, romancılarımız, öykücülerimiz üzerine yapılmış incelemeler, büyük değişiklikler gösterecektir. 'Değerleri Yükseltmek' deyiminden söz açarak gelirken, Abdülhak Hâmit'i yerdiğimiz öne sürülecek. Amacımız yergi değildir. Hâmit'in gerçek yerini belli etmek için kişiliğinde saklı kalmış noktalar aydınlanmalıdır, diyoruz.

Namuslu bir dünya görüşü kazanmak ya da daha iyi bir dünya kurabilmek için insanların uygarlık katında neler yaptığını araştırmalıyız. O zaman insanlar,niçin yaşamışlar, sorusunu çözebiliriz.Daha iyi bir dünyaya, insanlığa saygı duymakla varılır.

(Güney, Ocak 1973, sayı : 59)

S– Yazdığın bazı yazılarda, edebiyatımızın batı etkisinden yavaş yavaş kurtulduğunu söylüyorsun. Sence, etkilenme en çok hangi türde oldu?

C– Hiç kuşkusuz şiirimiz, bugün bile bir ucundan Batıdaki örneklere batmış durumda. Bu etki bazı ozanlarda kopya düzeyinde, bazılarında ise karşıdaki ozanın havasında 20–25 yıl yaşamak biçiminde oldu. Devrimci bir potansiyel sahibi olmadıkları için, bir evre olarak kalmadı onlarda. Halâ o temayı sürdürenler var. Oysa hemen her ozan, yaşamının ilk zamanlarında bir düze ustasına kul olabilir. Bu geçicidir. Eğer yeteneği varsa, bir yerde bu kopyacılık biter, kişiliğini bulur. Ama bugünkü şiirimizde, toplum izleme görüşünü benimseyenler eskisinden daha çok değil. Yalnız yeni yetişen ozanlar ve isim yapmış ozanlar Türkiye koşullarının içine iyice sokulmuş izlenimini veriyorlar. Yalın kılıç gibi devrimci olanlarıda var. Bugün pek çok ozan, ikinci yeni deneyinin uzağında durmaktadır.

Yukarda Batı etkisinden bütün bütün değilse de, ozanlarımızın, yazarlarımızın büyük bir bölüğü kurtuldu bundan dedim. Ve daha çok yerel çevrelerin özellikleri, köylümüz, kentlimiz, işçimiz edebiyatımıza giriyor bugün... Yani mutsuz çoğunluk giriyor kitaplara. Hemen şunu ekleyeyim. Aziz Nesin bağışlasın beni, o yerelden Ulusal Edebiyata gidilemiyeceği görüşünü savundu. Bana öyle geliyor ki, bir yanılgının içerisindedir. Türk Ulusal Edebiyat örnekleri, nereden gelecek öyle ise? Ortak insancıl yanlarımız, ülkemize özgü birtakım özellikler, ustaca bir bileşim anlayışı ile şiirlere, romanlara girerse, Ulusal Sanat eseri çıkacak ortaya diyenlerin sözlerinde doğru'lar var bana kalırsa.. Oradan evrensel düzeye varabiliriz. İnandırıcı gücü ve insalcıl damarı yaşıyorsa, soyut bir eser de evrensel olabilir.

S– Senin görüşüne göre, İkinci Yeni bir yozlaşma mı, yoksa gelmekte olan şiirin habercisi mi?

C– İkisi de değil. İkinci Yeni, tıpkı Birinci Yeni gibi,

şiiri yanlış yola saptırmadır. Birinci Yeni'nin ozanları kuşkuya çağırıyorlardı. Daha önceki şiire kuşku ile bakmayı öğütlediler. Fakat okura vermek istedikleri poetika açısı yanlıştı. Az gelişmiş ülke insanlarının yaşam serüvenlerine uzak durmuşlardı. Şiir söyleyelim derken, şiirden uzaklaştılar. Yıllarca tekerleme ve nükte kalıpları içinde kaldılar. Sonradan bunun farkına vararak, gerçek şiir görüşünü benimsedikleri evreler oldu. İkinci Yeni, başlangıçta bir arayıştı. Bazı yeni ozanlar getirecek gibi görünüyordu. Zaman geçip, yayınlanan parçalara bakınca, özgün görünme amacı ile bazı yanlış ilkelere bağımlı oldukları anlaşıldı. Hattâ kendileri de bunun farkına vardılar ve "Biz İkinci Yenici değiliz" demeye başladılar. Ardından bazı yazarlar, İkinci Yeniyi bilinmez nedenlerle tutmaya, övmeye başladılar. O zaman bu ozanlar, İkinci Yeniye tekrar bağlandılar. Onbeş yıl içinde İkinci Yeniyi kâh tutar, kâh tutmaz gözüktüler. Bundan dolayı yürüdükleri şiir çizgisi bir grafiği andırır.

Şiir meydanında ne zaman karışıklık çıkarılmak istense, biçim ve öz tartışmaları açılır. Kimi ozan ben biçimciyim der, kimi ozan içeriğe, öz'e bakarım der. Oysa içeriğe, öz'e reçetesi yok bence. Verilen örneklere bakalım, üç kuşaktan Yahya Kemâl, Nâzım Hikmet, Hasan Hüseyin şiiri nasıl söylemiş ve ne söylemiş? Yok özgür koşukla yazmış, yok aruzla, heceyle şiir söylemiş. Ozanın devrimci bir görüş açısı varsa, kabulümüzdür. İkinci Dünya Savaşı bitiminde Aragon'un bir yazısını anımsarım. Geleneksel biçimleri denemesinin, o biçimlerle şiir yazmanın hiç sakıncası olmadığını söylüyordu. Yeter ki geleneksel biçimle, devrimci öz'ü iyi kaynaştırabilsin diyordu. Git git bu gerçeğin tutarlı olduğunu daha iyi anladım. Bizde halk ozanları gibi yazmaya ömür verenler pek çoktur. Behçet Kemâl Çağlar niçin iyi ozan olamadı? Halk ozanları söyleyişi ile şiir söylemeyi yeter sayıyordu. Oysa, onların ses veren yaşam tellerinden bir teki bile onda yoktu. Aynı biçimleri deneyen Sabahattin Ali'nin Dağlar ve Rüzgâr'ı ne zaman okunsa, daima şiir tazeliği taşır. Âşık Nesimi, Âşık İhsani bundan ötürü ilkel kalıplar içinde yapmacıksız söyleyişler getirebilmişlerdir

bize. Aslında Âşık Veysel ne kadar ilkeldir? Ama o ölçüde içtenliği, bir kır çiçeğinin üzerinde doğayı getirir dudaklarımıza..

S–Çağdaş Şiirimiz, Avrupa'da (dünyada diyelim daha iyi) Nâzım Hikmet ile biliniyor. Bunun nedenlerini düşündün mü hiç?

C– Nâzım şiirinin beraberinde evrenselliğe ulaşan yaşamını da götürdü oralara. Yurt dışına çıkmasaydı, şiiri gene de dışarı taşardı ama, bu kadar yayılmazdı. Türk Dilinin sınırları çok dar şimdilerde. Bütün kişisel gayretlere rağmen, Balkan ülkelerinde bizim çağdaş ozanlardan beş–altı isim bilirler mi bilmem? Yöneticilerimizin baskısı yüzünden, kendi ülkemize kapanıp kalmışız. Balkanlara ve öbür ülkelere epeyce ozanımız gidip geldi. Geniş bir yankı bıraktıklarını sanmıyorum. Oysa Nâzım Hikmet onüç yıl hapis yattıktan sonra, geniş yayın olanakları olan ülkelere gitti. Şiirlerini okudu oralarda. Etkili kişiliğini gördüler. Böylece yirmi, otuz dile çevriliverdi. Çok yetenekli bir ozan oluşunun, geçmiş yaşamı ile estirdiği hava, ona büyük ün kazandırdı. Şimdi çağdaş ozanlarımızdan Dağlarca'nın şiirlerini gözönüne getirelim. Sınır dışındaki yankısına bakalım. Galiba Amerika'da seçme şiir kitabı yayınlandı. Birkaç ülkede de üç, dört şiiri çevrildi. Geniş bir yayınlanma olanağı gözükmüyor ortalıkta daha. Hattâ bazı yetkililer, Dağlarca çevrilince çok şey yitiriyor diyorlar. Eğer gerçek ise, önemli bir pürüz sayılmalıdır. Ama bana sorarsanız, Dağlarca'nın çarpıcı ozan yaşamı olsaydı, şiiri hem böyle (daima) bir noksanlık taşımazdı, hem dışarıya daha iyi yansırdı diyorum.

S– Şiir işlevini yitiriyor, etkinliği azalıyor diyorlar, bu görüşlere katılıyor musun?

C– Şiir işlevini yitirmez. İnsanoğlunun, edebiyat dalları içinde en çok etkinlik kazandırdığı sanat kolu bence şiir. Şiir kitaplarının az satılışı bir ölçü olamaz. Daha doğrusu, az ya da çok satış her zaman değer ölçüsü sayılmamalı. Eğer bir şiir, insancıl değerleri yansıtabiliyorsa, yani insancıl değerlerin içinden geçebiliyorsa okuru, (tabii şiir tekniğini iyi kullanarak) iyi

şiir her dönemde okunur, sevilir ve yayılır. Atom çağına, füze çağına göre yeni tarz bir şiir gelmeli diyorlar. Elbet her dönemde yeni olanakları olacak şiirin. Ama iyi şiir, her çağda şiirdir. Akıl, aşk, duygu değişim geçiriyorsa, bu değişim şiire de yansıyacaktır. Nasıl atomun getirdiği yeni olanaklarla yaşamak isteyen insanlar varsa, salt şiirin rüzgârı ile yaşayan insan kuşağı tükenmedi daha. Ve tükeneceğini de sanmıyorum. İnsanların hayatlarının bir parçasını çalışmak, günlük ekmek peşinde koşmak dolduruyorsa, bir parçasını da şiir dolduruyor. Şiirden soğuyanlar, varsın uzaklaşsınlar ondan. Şiir için yaşayan bizler, memnunuz ondan.

(Barış, 19 Temmuz 1973)

1940 KUŞAĞI

Edebiyatımız bir dönemece geldi bugün. Batı taklidi, Batı etkisi tükenmiştir, en uç noktasına varmıştır. Ondan kurtulanlar bir dönemeçte şimdi. Batı'dan kopya edilen şiir ya da öykü ilginçti eskiden. Baudelaire ya da Prévert gibi şiirler söyleyen ozanlar, eller üstünde tutulurdu. Bugünkü edebiyat örnekleri, Batı'dan ses vermez artık, ses verme gücü yoktur. Son otuz yılda yayımlanan şiir kitapları arasında, yalnız toplumsal edebiyatın sınırı içinde kalanlar özgünlük unsurları taşımaktadır. Dağlarca bile soyut şiire gömülmüş iken, oradan kurtulmuş ve toplumsal çizgiye gelmiştir. Küçük insanların dil ve kulağından güç alan Orhan Veli şiiri de işlevini yitirmiş görünüyor. Tarihsel koşulları içinde incelenecek ve edebiyat tarihlerindeki yerine elbette oturtulacaktır. Onun özsuyu insancıllık olsaydı ve daha önemlisi eski şiiri yıkma işinden sonra devrimci niteliği benimsese idi, insancıl değerler açısından daha bir ölmezlik kazanacaktı.

Bugün şiirimize 1940 Kuşağı gene egemen, hatta daha gerçekçi olursak, çağdaş edebiyatımız altın bir çağ yaşıyorsa, en büyük pay 1940 Kuşağı'na düşer. 1945'ten sonra adlarını duyuran beş-altı ozan, öykücü ve romancıyı unutuyorum sanmayın. Onların katkıları edebiyatımıza renk vermiştir. Fakat esas doğrultu 1940 Kuşağından gelmektedir. Bir kez düşünülsün, en büyük baskı döneminin (1940-1960) ağırlığını onlar duymuşlardır omuzlarında. Özgürlük uğruna en güçlü direnmeyi de onlar göstermişlerdir. Sanatlarının özünde insancıllık damarı vardır. Hem CHP, hem DP yönetimine karşı çıkmanın ne demek olduğu bugün iyi değerlendirilmiyor. Sürgünlerde, hücrelerde, mapusanelerde geçen hayat bütün ayrıntıları ile bilinmiyor daha. Çünkü o dönemde baskı gizli kapaklı yapılırdı. Gazeteler yazmaz, radyolar söylemez, herkes susardı. Çileyi çekenlerin yakınları bile daha sonra öğrenirdi onların serüvenlerini. Sabah karanlığında alınıp götürülürler, aylarca, yıllarca bulundukları kentlerde görülmezlerdi bir

daha. Suçları ise düşünceleri idi. Fikirlerinden ötürü geri yöneticileri kızdırıyorlardı. Bütün yurtsever aydınların peşinde polis vardı. Durmadan izlenirlerdi. Bozuk düzenin değişmesini daha o zaman istiyorlardı. Yöneticiler bilmiyorlar ya da anlamak istemiyorlar dı ki, tarih yeni koşullar getiriyordu her ülkeye. Bunun önüne durulmazdı. Birkaç yıl geciktirebilirlerdi ancak.

Şimdi görüyorsunuz daha sağcı bir yönetim var. Ama tarih yeni koşullar diziyor önümüze. Durmadan ilerici güçler itiyor ortaya. Köylerde, kentlerde gerektiği zaman çarpışarak, bazen ölerek. ilerliyor genç aydınlar. Otuz yıl önce gözünü budaktan esirgemeyenler birkaç yüz bilemediniz bin kişiydi. Şimdi ise yüzbinler bütün ülkeyi işçi arılar gibi dolaşıyor ve ellerindeki ışıkları yeni uyanan yüzlere tutuyorlar.

İşte 1940 insancıl şiirini getiren ozan topluluğu, bu ezilmişliklerin içinden geçerek geldiler bugüne. Onun için şiirlerinde yarına umutla bakan yüzlerin yanında, acı bir söyleyiş kımıldanır. Asla karamsar değildirler. Devrimci bir şiir geleneğinin öncüleri ve ilk yaratıcıları olmuşlardır. Tarihte bütün devrimci sanat öncüleri, başlangıçta hep yadsınmıştır. Sonunda gelecek güzel günlerin sanatını getirdikleri anlaşılmıştır. Bugün biçimsel sanatı tutanlar, biçimsel düşünceye yerleşenler, aynı yadsıma tutkusuna saplanmışlardır. Yalnız kendilerinin var olduğuna, çevrelerini inandırmak isterler. Bunda zaman zaman başarı da kazanırlar. Ama bunun geçici olduğu görülecektir.

Biçimsel şiiri, ilkin espri ya da duygusallıkla sürdürmek isteyenler, sonradan dilin yapısını bozan anlamsızlığa kaydılar. DP döneminde yöneticilerin baskısı oraya doğru itti onları. 1960 gelince yaptıkları işin çok yanlış olduğunu kendileri de anladılar. Eski tutumlarını yadsıyan bir davranışa geçtiler. Şiir okurları onların tutumlarına ilgisiz kalmakla en güzel yanıtı vermişlerdir. Şimdilerde Divan Şiirini yanlış bir yönden değerlendirme çabası gösteriyorlar. Zaten başka türlü de yapamazlar. Çünkü biçimsel düşünüşe göre koşullanmışlar...

Divan Şiirinden yararlanılmaz, diye bir önyargım

yok. Divan Şiiri tarihsel koşulları içinde değerlendirilmelidir. İlerici bir dünya görüşü ile bakarsak onlara, görürüz ki: Divan Şiirinde ilginç yan, söyleyiş güzelliğidir. Bu "söyleyiş güzelliği" bazı dizelere konulabilir, şiirin içinde eritilebilir. Bedrettin Destanı'nda bu yapılmıştır ve çok beğenilmiştir. Aslında Divan Şiiri, ulusal kaynaklarımızın sınırı dışındadır. Bileşimlerinde, amaçlarında hep Osmanlı yöneticilerinin istekleri gözükür. Hiçbir bakımdan halkla ilgilenmez, hatta düşmanca bakar ona. Oysa ulusal kaynaklarımızda işlenecek çarpıcı ve güncel temalar pek çoktur. Onlara içtenlikle yaklaşmalıyız.

(Yeni Ufuklar, Ekim 1975, Sayı: 265)

YAZINIMIZDA TOPLUMCU 40 KUŞAĞI OLGUSU

Yazınımızda 40 kuşağı diye bir olgu var. Neydi, Neler getirdi 'Toplumcu 40 Kuşağı'? Önce bunu irdelememiz gerekir.

1940 ile 1945 arasında, neler oldu? Bunu bir çizgiyle ayırıyorum. Bu iki tarih dilimi arasında dünyanın en büyük savaşı 'İkinci Dünya Savaşı' dünyanın yarıdan fazla insanını, dişlileri arasına almıştı. Bu insanların çoğu 20 ile 30 yaş arası insanlardı. Bu şu demek oluyor: geleceği kuracak olan gençler, toplumun en zinde gücü olan gençler ölüyorlardı. Bir başka deyimle dünyayı değiştirecek olan genç aydınlar, savaşa yani ateşe yürüyorlardı.

Çevremizde bu ateş hızla yayılırken, Türkiye 'tek parti' ile yönetiliyordu ve bu yönetim, sağcı bir konumu benimsemişti. Hatta denebilir ki, Cumhuriyet Halk Partisi içinde, zaman zaman aşırı sağcılar yönetime egemen oluyorlardı. Yoksul bir ülkede, sağcı bir yönetimin, ülkeyi geliştirmesini bırakın, bünyesinde nice derin yaralar açtığı daha sonraki yıllarda, bilindiği gibi, açık seçik ortaya çıkmıştır.

Ülkemiz fakirdi, dedim. Çevremiz savaşla kuşatılınca, ekonomik açıdan daha da yoksullaştı. Ana besin maddelerinin bazıları karneye bağlandı, bazıları da hiç bulunmaz oldu. Karne ekmeyi, kerpiçten yapılmış gibiydi. O dönemi yaşamayanlara bu ekmeyi anlatmak bir hayli güçtür. Sağcı yönetimler, bu yoksulluktan yakınmayı nasıl önleyeceklerdi? Elbette halk üzerindeki baskıyı arttırarak, aydınları susturarak, ozanları hücrelere tıkarak ya da bozkırdaki Anadolu'nun yoksul kasabalarına sürgüne göndererek. Yakınmaları bu yöntemlerle durdurmaktı amaçları.

Yani ozan ve yazarlara şöyle dedirtmek istiyorlardı:

"Aman suya sabuna dokunmayayım, böylece bana da dokunmazlar." "Küçük burjuva" susacaktı. "Bir yudum suyun, bir lokma ekmeğin verdiği küçücük mutluluklar, bana yeter" deyip yaşamını sürdürecekti.

İşte "Toplumcu Kırk Kuşağı", bu "küçük burjuva" anlayışını tepeden tırnağa değiştirmek için" ileri bir dünya" görüşünü şiirlerinde, düzyazılarında getirmeye başladı. Hem de pîr aşkına! Yani hiçbir çıkarı olmadan. Halkın ekonomik ve siyasal özgürlüğünü konuşulur hâle getirmek için taban hazırlıyordu.

"Toplumcu 40 Kuşağı"; "küçük burjuva" görüşünü yıkmak için şiirleriyle yazılarıyla zorlu bir savaşıma girişmiştir. Ama kolay olmamıştır. Uzun çekilerden sonra ancak bugünkü noktaya varılabilmiştir.

1940' lardan gelen yazın erlerinin büyük bir bölümü, bu küçük burjuva çemberi içinde sıkışıp kalmıştır. Onlar, "güncel" in içinde boğulmuşlardır. Onların hiçbir zaman "yarın" diye bir sorunları olmamıştır.

"40 Kuşağı" içinde, toplumcuların ayrılan yanı şudur: Onlar toplumcu insanın yoğrulmasında önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Yazında "toplumcu gerçekcilik" akımı, ilk kez onlarla şiirimize, öykümüze, romanımıza girmiştir.

Hatta ben şu soruları zaman zaman kendime sorarım "Toplumcu düşünce nasıl gelmiştir Türkiye'ye?" Toplumcu şiir olmasaydı, toplumcu gerçekcilik bugünkü ölçüde güç kazanibilir miydi bizde?"

1940 Türkiye'sinde sendika yok, sol parti yok, üniversitelerde Karl Marx, Engels adları ağıza alınamıyor. Sözümona sosyoloji, ekonomi okutuluyor, ancak "bilimsel sosyalizm" in adı anılmadan ya da birkaç sözcükle kötülenerek.

İnanmazsınız 'sınıf' sözcüğünü yazılarımızda kullanamazdık. Daima 141 ve 142. maddeler tepemizde sallanırdı. Rıfat Ilgaz, kitabına 'Sınıf' adını verdiği için derhal tutuklanmış ve zincire vurulmuştu o dönemde.

Bazı genç yazarlar bana soruyorlar: "40 Kuşağı kimlerden oluşuyor?" diye.

Söz gelişi Sabahattin Kudret, Salâh Birsel, Necatigil ve daha birçok ozan ya da yazar da 40 Kuşağı'ndandır.

Ama 1940 – 1945 arasında faşizme, baskıya, tek partiye karşı duran "Toplumcu 40 Kuşağı"; **Dinamo**' dur, **Rıfat Ilgaz**' dır, **Cahit Irgat**' tır, **A.Kadir**' dir, **Niyazi**

Akıncıoğlu' dur, **Fethi Giray**' dır, **Suat Taşer**' dir, izin verirseniz **Ömer Faruk Toprak**' tır.

Bir ozanın ya da bir yazarın, yazına çıkış ve yer alış tarihi önemlidir. Ve o çıkış tarihiyle yazın tarihçilerine belge değeri getirirler. Bundan dolayı, 1945'ten sonra şiirimize çıkan çok değerli ozanları da, toplumcu 40 Kuşağı'nın dünya görüşünü paylaşanlar, izleyenler, sürdürenler olarak burada anmak isterim.

Nasıl bir şiiri tutuyorum? Ozanın bir fildişi kulede oturduğu ya da bir koza ördüğü düşüncesi, kırk yıl, elli yıl önce de şiir sanatına yanlışlar, yanılgılar getirmiştir. Usları karıştırmıştır hep. Şimdilerde "küçük burjuva" ozanları bile, ellerinin tersiyle kenara itiyorlar bu tanımı.

Ben şiiri, sözcüklerle yeni bir dünya kurmak, yeni bir yaşam kurmak biçiminde anlıyorum. Toplumcu gerçekçi yazarların "ruh mühendisi" deyimini benimsiyorum. Daha iyi bir dünyaya varmak için, dünyayı değiştirmek çabası ozanın birinci amacı olmalı, diyorum. Ozan ya da yazar, bu değişime gözlerini kaparsa ne olur? Avare olur, bohem olur. Büyük yapıtlar verecek yerde yitiklere karışır.

Değişme süreci, hızını yitirecek değil. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanan Ulusal Kurtuluş Savaşları, büyük kentleşmeler, yoğun bir kaynaşma içine sürüklemiştir dünyamızı. Her ülkede bu kaynaşmaya bayrak olan, sözcü olan ozanlar var. Öte yanda, kapitalist batının "bunalım yazını" nı, yeni bir yazınmış gibi benimseyip, bizde de baştacı edenler var. Ve üstelik bu "bunalım yazını" nı, devrimci bir yazınmış gibi gösteren ozanlar, yazarlar da var ülkemizde.

Üzülerek belirteyim, bizde birtakım yazın tarihçileri, çok zaman 'havanda su' dövdükleri için, devrimci yazının irdelemesini gündeme getiremiyorlar. Lümpen yazın örneklerini, devrimci yazın örnekleri gibi gösteren bir bölük yazın eri, "diyalektik materyalizm" i özümleyemedikleri için başka bir yanılgının çemberi içinde sıkışıp kalıyorlar.

Türk şiiri, yüzyılların içinden süzülerek gelen bir zenginliğe, bir lirizm kaynağına sahiptir. İnsancıl değerler getiren sözcükler dünyası, sağlam bir gelenekle yüklü olarak ayakları yere basmıştır. Bulutları, dağları,

ormanları da gözlese ayakları yerdedir ve insanların göz bebeklerinden geçenleri görmekte, anlamaktadır.

Vaktiyle 1950 ile 1960 arasında bazı tutucu yazarlar, bizleri "güdümlü yazın" yanlısı olarak gösterirlerdi. Ve başka ozanlara karışıyormuşuz gibi gösterirlerdi. Oysa bu konuda sadece kendilerini yetkili görmüşlerdi ve "şöyle yazmalısın, şöyle yazamazsın" diyerek, herkese karışırlardı. Ve böylece "güdümlü yazın" 'n ta kendisini yapmış olurlardı. Bu görüşlere karşı çıkınca, faşistlerin yöntemlerini kullanarak parmaklarıyla kuzeyi gösterirlerdi. Bu yoldan giderek karşılarındakini sindirmek, korkutmak isterlerdi. "Biz kimi beğeniyorsak, iyi ve güzel odur." derlerdi.

Oysa bizler, az gelişmiş bir ülkede, kapitalist bir düzenin kurallarına bağlıyız. Ama ileri bir dünya görüşünden esinleniyoruz. Dünyaya bakış açımız, batının bunalım yazarınınkinden farklıdır. Ülkemizin koşullarından sıyrılıp şiir yazamayız. Kendi toplumumuzun bir parçasıyız. Birinci Dünya Savaşı sonrası bunalımlarını yaşayan ozanlara bakarak şiir yazamayız. Yazanlar çıkarsa, onlar batı kopyacısı olurlar.

Şimdi bazı arkadaşlar, genelde ozanın ya da sanatçının, siyasal ve ekonomik görüşlerden soyutlanarak şiir ya da yazı yazması gerektiğini öne süren görüşleri anımsayacaklardır. Ülkemizde, bu türden görüşler artık geçerliğini yitirmiştir. "40 Kuşağı" savaşım vererek toplumdan soyutlanan yazının kofluğunu göstererek, "yeni bir dünya" getirmiştir. Toplumlarının bir parçası olan insanlar, siyasal, ekonomik görüşlerin uzağında duramazlar.

"Toplumcu 40 Kuşağı", 1940 – 1945 yılları arasında, ağır baskı koşullarına karşın, faşizmle savaşmış, batının "bunalım yazını" nı geri itmiş, zengin şiir kaynaklarımızdan da yararlanarak "yeni bir şiir" kurmuştur.

Söylemek istediklerim özet olarak bunlar...

1940 - 1945 ARASINDA EDEBİYATA ÇIKAN OZANLAR

Çağdaş şiirimizi inceleyecekler, İkinci Dünya Savaşı yıllarına, gerçekçi bir açıdan bakacak olurlarsa, tutucu çevreler ve yöneticilerle, keskin bir anlaşmazlık içinde bulunan ozanlar ile, bu açmazı göze alamayan ozanlar arasına, kalın bir çizgi çekmek zorunda kalacaklardır.

1940'larda, yozlaştırılmış yönetime karşı kalemleriyle baş kaldıran ozanlar, yolun ucunda görünmeğe başlamışlardı. Kerpiç gibi "vesika ekmeği" ile yetinerek, çok sıkıntılı ekonomik koşullar içinden geçiyordu aydın gençlik. Bu aydınlar kesiminden gelen ozanlara, baskının her türü gösterildi. Adım adım izlendiler, hücrelere, mapuslara atıldılar, yıllarca sürgün, yıllarca işsiz ve yoksul bırakıldılar. İstedikleri, insanca yaşamak, ülkeye eşitlik, özgürlük ve iyi ekonomik koşullar gelsin içindi. Tek güçleri, kalemlerinde idi. Dizelerin içinden gelen seste, toplumcu ilkeler, yüreklerinde insancıl duygular vardı. Zaman zaman ezildiler kırıldılar ama, bükülmediler, düşüncelerinden dönmeyi denemediler. Diyalektik yöntemi görüşlerinin odak noktası yaptılar. 1940–1945'ten bu tarafa, şu kadar yıl geçti. Zorlukların bazıları yenildi, yeni zorlukar ortaya çıktı. Ama 1940–1945 arası, edebiyatımıza çıkan toplumcu ozanların, son kırk yıllık şiirimizde önemli bir yer tuttuğunu, eskisinden daha çok aydın biliyor artık.

Geçen gün, genç bir yazar bana "1940 Toplumcu Ozan Kuşağı, kimlerden oluşuyor?" diye sordu. Bunun nedenini de şöyle açıkladı: "Bazı genç ozanlar, bizler de 1940 kuşağı içindeyiz" diyorlar. "Bu gençler, sosyalist gerçekçilik sınırı içinde, şiir akımını sürdürmeyi mi, zenginleştirmeyi mi önemli görüyorlar? Bu konuda ne dersiniz?"

Yanıtım şöyle oldu: "1940 Toplumcu Ozan Kuşağı deyimi, ayrı bir espri, ayrı bir anlam getirir. 1940 - 1945 arasında İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ülkemizde ağır bir baskı yönetimi vardı. Bu yönetime karşı durmak yü-

rekliliğini göstermiştir bu ozanlar. Tarihsel bir olgudur bu. Daha sonra 1945' ten sonra biçimsel de olsa demokrasiye giriş dönemi başlamış, sendikalar örgütlenmeye geçmiş, çok partili yaşam savaşımına girişilmiştir. 1940 - 1945 arasında sol, küçük bir toplulukla da olsa, baş kaldırmıştır. 1945' ten sonra, sol, lêgal plânda kendini kabul ettirme evresine girmiştir. Bu konum içinde, İkinci Dünya Savaşı yıllarında şiirimizde adlarını duyuran, sosyalist dünya görüşüne yaslanan ozanlar, yaşlarına göre şöyle sıralanır: Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Fethi Giray, Suat Taşer, Mehmed Kemal, Ömer Faruk Toprak.

Sonraları edebiyata çıkan ya da bu akıma katılan bir dizi ozan daha vardır: (Ceyhun Atuf Kansu, Enver Gökçe, Arif Damar, Ahmet Arif, Attilâ İlhan, Can Yücel, Şükran Kurdakul, Hasan Hüseyin ve daha başkaları). 1940 kuşağının, toplum ve şiir anlayışını sürdüren, geliştiren ozanların, yazınımıza büyük katkıları olduğunu, şimdi artık kimse yadsımıyor. Nâzım Hikmet ile 1940 toplumcu şiir kuşağı arasında yer almış, adları unutulmaması gereken Ercüment Behzat'ı, İlhami Bekir'i burada anmak gerekir.

Şöyle belleğimi yokladığım zaman, 1940 kuşağı içinde, adları anılacak bir dizi ozan daha vardır diyorum: Suavi Koçer, Suphi Taşhan, Fuat Ofşin, Behiç Atabek, Sabri Soran, Hasan Basri (Çaloğlu), Sefer Aytekin, Halil Aytekin. (Bu iki kardeş, daha çok öykü türünde parlamışlardır).

O dönemden rahatça geçip, bugün toplumcuyum diyen ozanlar da var. Şiirlerine bakıyorsunuz, idealist felsefeden kaynaklanmış dizelerle yüklü şiirler. Oysa bir ozan için, yargıya nasıl varacağız? Yapıtlarına bakarak değil mi? Kitaplarını okuyunca görülüyor, düşünce yapıları "idealist felsefe" den çıkmış, biraz "sosyal demokrat"

Her yanı ile bilimsel bir çekirdekten gelen büyük bir örnek var karşımızda: Dünyanın dört bucağında şiirleri bilinen,kitapları çevrilip yayınlanan büyük bir ozan var.

Nazım Hikmet'in yaşamına bakınca ve bu yaşamın yansıdığı şiirleri okuyunca, ilerici bir ozanın dünyaya nasıl baktığı açık seçik görülüyor

İşte böyle bir açıdan bakınca, 1940 ile 1945 arasında edebiyatımıza çıkan ozanların sesi, bir bakıma ilk kez duyulan bir sesti. Belki bin yıllık şiir geleneğimizin özündeki "baş kaldıran" bir sesi getiriyorlardı. Çünkü büyük şiirin özündeki "yazgı" yı yıkarak, yerine "inancı" getiren bir şiirdi. Nâzım Hikmet'ten farklı bir söyleyişleri, hatta doğaya farklı bir bakışları vardır denebilir. Dokuz, on kadar ozan, yaşadığımız sancılı dönemin içinden, gelecek günlere, ayrı ayrı ses tellerinden dizeler söylüyorlardı. Aynı yıllarda, aynı doğrultuda bir bölük toplumcu ozan, böyle bir arada, ilk kez görülüyordu. Bundan dolayı, 1940 kuşağı deyince, onlar akla geliyor. Toplumcu şiirin ilk temsilcileri kimlerdir, diye sorulunca, onların adları sıralanıyor.

Elbette 1940 kuşağı, salt onlardan oluşmuyor. Garip'çiler, şiirde biçimsel ögeyi ilk plânda tutan daha bir kaç grup ozan var. Onların ayrı şiir yapıları için değerlendirmeler yapılıyor, yapılacak daha. Ama 1940' da sosyalilst düşünceden kaynaklanan ozanlar denince, akla Dinamo gelecek, Ilgaz, Irgat, Kadir gelecek, Akıncıoğlu, Taşer, Toprak gelecek.

1940–1945 dönemini yaşamayanlar, yakından görmediler, açık seçik bilmezler. İlkin, o zamanın toplumsal, ekonomik koşullarını, kültürel olanaklarını incelemek, ona göre değerlendirmelere gitmek gerekir. son günlerde yayınlanan "Edebiyatımızda 1940 Kuşağı" inceleme – antoloji kitabı, doğru'lar yanında, bir takım yanılgıları, hatta abartmaları da beraberinde getirdi. Genç incelemecinin düştüğü yanlışlara ve eksik değerlendirmelere bakarsak, ozanların bazı şiir kitaplarını hiç görmediği ya da okumadığı hemen anlaşılıyor. Bu, şundan doğuyor: henüz, incelenen dönemin toplumsal koşullarına bakılmadan, bir iki ozanın yanı tutularak, şiirlere şöyle bir göz atılıyor. Genç incelemeci kolayca etki altında bırakılıyor. Ozanlar, nereden gelmişler, gördükleri baskılar, şiirlerine nasıl yansımış? Bunlara ba-

kılmamış pek. Böylece yanlış sonuçlara varılmış.

Burada bir nokta daha açıklığa kavuşturulmalı. Niçin 1940–1945 arası dedik? Çünkü İkinci Dünya Savaşı yıllarında bugünkünden biraz farklı bir baskı uygulaması vardı. Sayıları birkaç yüz rakamının içinde bulunan Türk solcuları, hele bunların içindeki ozanlar, yazarlar, faşizme karşı duran kişilerdi. İnönü, en çok ozanlardan, yazarlardan çekiniyordu. Etki alanı çok dar sanılan şiirleri yayınlatmamak için her çareye baş vuruyorlardı. Biraz daha geniş alanı olan gazeteleri bırakın, küçücük sol dergileri çıkartmamak için bütün önlemleri alıyorlardı.

İşte bu İkinci Dünya Savaşı yıllarında, bizler yirmi dört saat adım adım izleniyorduk. Sabahları erkenden, evimizin karşısında ya da yakınındaki bir kahvede sivil izleyiciler görevlerine başlıyorlardı. Nereye gidersek, peşimizden yürüyorlardı. Bazan nöbet değiştiriyorlar, sabahki görevli, öğleden sonra başkasına devrediyordu izleme görevini. Bu uygulama beş altı yıl sürdü. Yani biz toplumcu ozanlar, kesintisiz altı yıl "gözaltı" yaşamı sürdük. Her saatimiz, polis raporları ile dosyalara girdi. Bundan dolayı, yayınladığımız dergiler düzenli çıkamadı, kitaplarımız uzun aralıklarla gün ışığına çıkabildi.

İkinci Dünya Savaşı bitince, Türkiye biçimsel demokrasi denemesine yaklaştı. Sol parti ve sendika kurma izni vermiş gibi göründüler. Gerçekten de bazı sol parti ve sendikalar kuruldu. (Şefik Hüsnü ve Esat Adil'in kurdukları sosyalist partiler gibi). sıkı denetim altında dört – beş ay yaşatıldılar. Örgütlenmenin başlangıç evresinde, yasa dışı buyruklarla kapatıldılar. Bir süre gene suskunluk oldu. Sonra yenileri kuruldu. 1946 sonuna doğru izleme yöntemi değiştirilmeğe başlandı. Ozanları tek tek izleme yerine aralarına "edebiyat polisleri" sokulmağa çalışıldı. Bazı yazarlar hem edebiyatçı, hem polistiler. Bunlar dergilere antolojilere kadar işleyerek, şu ozan alınmasın, şu şiir konulmasın biçiminde etkili oluyorlardı. Örtülü bir sansür uygulattırıyorlardı.

1940 – 1945 döneminin yasalarında, demokratik olmayan pek çok madde vardı. En ünlüsü (Polis görev ve

yetkileri) yasasının 18' inci maddesi idi. Bu maddedeki hükme göre polis memurları gördüğü gerek üzerine, istediği yeri ya da kişinin üzerine arayabiliyor ve gene istediği kişiyi gözaltına alabiliyordu. Bu maddenin kaldırılması için 1945 ile 1950 arasında aydınlar ve bazı partiler savaşım verdiler. En sonunda İnönü' nün bir buyruğu ile 18. madde kaldırıldı.

1940 – 1945 arası, Türk yakın tarihinin en baskılı dönemlerinden birini simgeler. O zaman, toplumcu ozan olmak, gerçekten bir yürek işi idi. Çünkü arkalarında (bugünkü gibi) geniş bir sol aydın ve işçi kitlesi yoktu. Hem karanlıkta, hem yapayalnızdık. Bir ülkede çok ağır baskı koşulları olabilir. Ama onun karşısında sol, güçlü örgütlere sahip ise, savaşımın koşulları çok başka olur. Bugün bazı sol aydınlar bile 1940 – 1945 arasındaki çetin savaşımı anlamakta güçlük çekiyorlar. Bizler de anlatmakta zorluk çekiyoruz. Daha sonra, yazıldıkça, daha iyi anlaşılacak bu dönem. Aralıksız altı yıl gözaltında yaşadık. Bu arada aylarca, hücrelerde yatıldı, yıllarca sürgünlerde yoksul yaşanıldı, mapus damlarında ayaklarda prangalar eskitildi. Bugün çok kimsenin bilmediği adsız devrimciler toprağa verildi.

Şimdi devrimci genç ölüler önünde saygı duruşundayız.

(Türkiye Yazıları 1977, Sayı : 9)

2 Haziran günü Atatürk Kültür Merkezi'nde Orhan Kemal'i Anma Toplantısı'nda güzel söyleşiler yapıldı, acı-tatlı, daha çok acı anılar dile getirildi.

Bu arada, açış konuşması yapan Demirtaş Ceyhun, ilginç değerlendirmeler getirirken, bana göre bir yanlışa düştü. Arkadaşımız Ceyhun, 1950' den sonra Demokrat Parti'nin çağdışı yönetimi sırasında yazarlara, ozanlara yapılan baskıyı anlatırken: "Bazı devrimci ozanlar, ikinci yeni bunalımına düştüler, kapalı şiirler yazmak zorunda kaldılar." gibi sözler etti.

Oysa bunun tam karşıtı oldu. Devrimci ozanların adlarını sayarsak, yazınseverlerin belleğinde daha iyi canlanır. **Hasan İzzettin Dinamo, Rifat Ilgaz, Cahit Irgat, A.Kadir, Niyazi Akıncıoğlu, Fethi Giray, Suat Taşer, Ömer Faruk toprak, Mehmed Kemal, Enver Gökçe, Arif Damar, Şükran Kurdakul, Hasan Hüseyin Korkmazgil,** bir gün bile "ikinci yeni" diye adlandırılan türden şiirler yazmadılar. Baskı gördüler, uzun süre yayın yapamadılar, bu doğru; ama devrim ilkelerinden ayrılmadılar.

Buna karşılık "ikinci yeni" nin baskı karşısında sinme yanlışlığını sonradan anlayıp, "devrimci ozan" olmanın onuruna varan arkadaşlar da olmuştur. Onlar "toplumcu şiir" e yeni soluklar getirmişlerdir.

Burada yanlış bir anlamaya meydan vermemek için hemen ekleyeyim: "ikinci yeni" ya da başka türde yazan bütün antifaşist ozanlara saygım vardır.

İkinci bir nokta da şu: Bazı yazarlar, 40 Kuşağı'ndan söz açıldığı zaman, 1940 ile 1945 arasında edebiyata çıkan bütün ozanları 40 Kuşağı başlığı altında topluyorlar. Doğrudur. Edebiyata çıkış tarihiyle anılır kuşaklar. Ama "Toplumcu 40 Kuşağı" denince, iş değişiyor. İkinci Dünya Savaşı yıllarında iki tür ozan vardı:

1) 1940 – 1945 arasında Türkiye' de "ileri dünya görüşü"nü savunan, şiirlerine savaşı ve yoksulluğu koyan ozanlara ağır baskı yapılıyordu. direnenleri sürgün,

hapis, açlık, işsizlik, ölüm bekliyordu. İşte o dönemde çıkardıkları dergilerle yazdıkları şiirlerle faşizme göğüs geren ozanlara "Toplumcu 40 Kuşağı" deniliyor.

2) Bir de "aman suya sabuna dokunmayayım, böylece bana da dokunmazlar" diyenler vardı.

Bu ayrım yapılmazsa yanlışlara düşebiliriz. Demirtaş Ceyhun'un söyleşisinin, yukarda "ikinci bir nokta da şu" ile başlayan bölümle doğrudan bir ilintisi yok. Fakat konuyu daha açıklığa kavuşturmak için, küçük bir anımsatma yaptım.

(Politika. 19 Haziran, 1979)

Ö.F.Toprak'ın yazı ve şirlerinin odak noktasını çoğunlukla insan, insan sevgisi oluşturur. Aşağıda sunduğum 'iyi insanlar'[1] şiiri ve 'İnsanlar'[2] yazısı bunu açık seçik vurguluyor. Ali İhsan Mıhçı, "1938' den 1979'a uzanıp gelen Toprak şiiri, iyi insanlar' ın evrensel mutluluğunu inançla seslendiren bir şiirdir."[3] demekte ne kadar haklı.

İyi insanlar

dalların uçları çatlayacak
toprak ayaklanacaktı
kerpiç evlerin sofalarında
tarlalara bereket getiren

yağmurun sesi neredeyse duyulacak
ve gözler biraz dumanlanacaktı.

Yüzleri kırışmış ihtiyarlarla
bir hasır üstünde bağdaş kurarak oturduk.
onları,
yarısı kağıt kaplı pencerelerden gelen
ışık altında,
habersiz bir dikkatle dinlerdim.
mutluluk onlara zaman zaman yaklaşırdı.
iyi insanlardı,
ekmeklerini benimle bölüşecek kadar,
kalplerinin ufukları geniş, iyi insanlardı.

---

(1) Ömer Faruk Toprak , Tüm Şiirleri, Adam Yn.S:72. 1983.
(2) İnkılâpcı Gençlik, 14 Şubat 1942, Sayı: 56 - 33.
(3) Ali İhsan Mıhçı. Ömer Faruk Toprak Şiiri: "İyi İnsanlar" m Türküsü. S: 255 - 257.

İNSANLAR

(İnsanlar; sizleri çok seviyorum. Bir ocakbaşında beraber oturduk. Aynı toprak çanaktan yemek yedik. Ah Anadolu İnsanları, sizlere daha yakın olmak istiyorum!)

İstasyondan tek atlı bir arabayla kasabaya giderken, karanlıkta ağaçları farkediyordum gene de. Arabacı hafifçe geriye dönerek, eğilip: "nere gitcen?" demişti. Yüzünü isli fenerin loş ışığında birazcık görebilmiştim. Sarkan bıyıkları ağzını örtüyordu, sözcükler kılların arasından sızmıştı. Sarsıntıdan bozuk kaldırımlı sokaklardan geçtiğimizi anladım. Yollarda tek tük insanlar, kenara çekilirken gözümden bir anda siliniyorlardı. Bir aralık sıra sıra kahvelerin önlerinden geçtik. nefesten camlar buğulandığından içerleri pek seçilmiyordu. Bazen ise bir baş, cama dayanıyor eliyle silerek, dışardan gelen nal seslerinin sahibini arayarak bakıyordu. Ama biz o vakte kadar geçmiş bulunuyorduk. Arabacı tekrar döndü: "ee geliyoz beyim" dedi. sesimi çıkarmadım; zaten bir şey söylemeye vakit kalmadan o doğrulmuştu. Arabacı beygiri kırbaçladıkça, titreyen dingillerin tekdüze gürültüsü insanı, yeni meraklara sürükleyerek düşüncesini uzatıyordu. Arabanın durmasıyla arabacının atlaması bir oldu. Ve: "Ahmet, oy Amet, oy Amet!" diye seslendi. Ben de yere inmiştim. Karanlıkta çevremi yarım bir merakla seyrediyordum. Bir avlunun ortasındaydık... Bir kapı gıcırdadı. Elinde, şişesi isli bir lâmba tutan bir adam belirdi. Karanlıkta, evet lamba ışığı olduğu halde karanlıkta diyorum; onların bakışları bir anda karşılaştı belki ve bir şeyler konuştu. Sessizce eşyalarımı taşıdılar; ben de onların ardından içeri girdim. Karşıda bir ocak vardı, ateşler küllenmişti. Hancı lâmbayı bir çiviye astı, sonra dışarı çıktı. Lâmbaya yaklaşarak arabacının parasını saydım. Gece yarısına yaklaşan bu saatte hiç ses seda yoktu. Sessizliğin musikisi beni alıp götürmek istiyor gibiydi. İnsana o kadar yaklaşan bir sessizlikti bu...

Hana indiğimin sabahı, daha uyanmadan 'çat! Çat!' kapı vuruldu. Yattığım odayı gündüz gözüyle görmeden kalkıp kapıyı açtım. Amedâ elinde bir toprak çanak için-

de süt getirmişti. "Hele şunu bir iç bakalım" dedi. Ben karşılık vermeden çanağı elime tutuşturuverdi ve sundurmada kayboldu. Gün doğmamıştı. Odadaki çatlak aynada yüzüme gözüme bakmadan önce, avluda hanın bütün odalarının pencerelerine yayılan asmayı seyrettim. Sabahın ilk saatlerine özgü sessizlik, ıslak kiremitlerde belirsiz bir buğu oluşturmuştu. Çevre kentlerin rengini taşıyan üstü kapalı arabalar, gelişigüzel bırakılmıştı. Odama dönerken içtiğim soğuk sütün damaklarımda bıraktığı tadı unutmak üzereydim. Odadaki eşyaları farkına varmadığım bir dikkatle seyrediyor; isli ocakta kimbilir kaç gün önce yakılan ateşin küllerine doğru avuçlarımı uzatıyor; bacanın kapkara duvarlarından birşeyler okumak istiyordum. Maşada parmaklarının izleri kalan insanların yüzlerini yakına getirmeye çalıştım. Yalnız anılar çok uzakta kalmıştı. Onlarla başbaşa kalırsam, zaman uzayacak, bir süre kendimi unutacaktım. Külleri eşeledim; bir tek kıvılcım yoktu. Belli ki ateş, çok önce yakılmıştı. Bu odayı bırakan insanları yakınıma getirebilseydim, onlarla konuşulacak şeyler elbette bulunurdu. Artık yatağım soğumuştu; yorganı tekrar üstüme çekemedim; yastık sıcak alnıma soğukluğunu duyumsatmadı. Dilsiz duvarlara bakarak, burada çok önce konuşulan sözlerin yankılarını duyar gibi oldum. Kalbime elimi dayasaydım, heyecanımın beni nerelere sürükleyeceğini kestirecektim. ağaçların yapraksız olduğu bir mevsimdi. Çıplak dallarda kuşların tükenmez sanılan aşk söyleşilerine rastlanmıyordu. Gözlerde de biraz hüzün saklıydı...

(İnkılâpçı Gençlik, 14 Şubat 1942, Sayı : 56 - 33)

KİŞİLER ÜZERİNE

II

ATATÜRK'Ü ANLAMAK

– 1 –

Mustafa Kemal'in ilkin Türkiye çapında bir adam olması ulusal bir isyana bayraktarlık etmesiyle başlar. Her vatansever, ülkesinin koşullarına göre yetiştiği için onu başka ülkelerin ihtilâlcilerine benzetmek doğru olmaz. Hatta Türkiye tarihinde ona benzeyen veya onun benzediği bir kahraman bulmak olası değildir sanırım. 1919 Anadolunun manzarası göz önüne getirilsin: Yüzyıllarca kendi kaderiyle başbaşa bırakılmış, ortaçağın feodal düzeni içinde sömürülen ülkemiz, batılı saldırganların paylaşmaya hazırlandıkları bir parça halindeydi. Ulusal isyanlarda çoğunlukla iç düşnanlarla çarpışılır; dışardan gelen sataşmalar pek olmaz. Bizim Kurtuluş savaşımız ise sadece iç düşmanlarla yapılmadı; dışardan da dört büyük emperyalist saldırmıştı. Atatürk ve ulus son neferine kadar dövüşerek onları yenilgiye uğrattı. Ulusal Kurtuluş Savaşımız iç ve dış gericilere karşıydı bir anlamda. Çünkü Atatürk kırallara, sömürücü bir sınıf diktatoryasına, yeni atılımlara engel olan ulusal ve uluslararası gericiliğe karşıydı. Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı tarihten ölümüne kadar olan devre, Türkiye için evrimler, yenilikler devresidir. Bu iki tarih arasında o, iç ve dış gericilere karşı devrimciliği savunmuştur hep. Batının bilim ve kültürü bir çağıltı halinde, onun işareti üzerine ülkemize akmaya başladı. Bu amaca varmak için geçmişin kokuşmuş kurumlarını cesaretle yıkmasını bilmiştir. Denebilir ki, devrim hareketlerine girişirken duraksamaması, onun gerçekten inanmış, yürekli bir vatansever olduğunu gösteriyor. Bu yeni hareketler yapılmasaydı cahil softalar, halkın çoğunluğunu istedikleri yere sürükleyecek, bir avuç aydın ise gözler önünde saldıraya uğrayacaktı.

– 2 –

Atatürk'ün ölümü üzerinden ondört yıl geçti. Onun yeniliklerine tanık olmayan kuşak, şimdi ortaokul, lise ve

hatta üniversite sıralarındadır. Bu yeni kuşağa Atatürk'ün başardığı işleri açık yürekle tanıtmalıyız. Çünkü sadece onun adını sık sık tekrarlamakla iş bitmez. Düşüncelerini, fikirlerini, ülkülerini iyice öğretmeliyiz. Onun kaleminden çıkmış nutukları, beyannameleri ve konuşmaları çok sayıda bastırarak okullara ve halka dağıtmalı ve kafalara yerleşmesini sağlamalıyız. Şapkayı giyen kafanın içinde gerici fikirler yaşarsa, devrimleri başarıya ulaşmış sayabilir miyiz? Onun sözleri, Türk yenilik hareketlerinin kaynağıdır; vaktiyle 'İnkılâp Dersleri' bunun için okutuluyordu. Gençlik, Atatürk'ün adıyla birlikte onun inanışlarını da bilmeli. Verdiği nutukların hangi olayları aydınlattığını belirtmeyi görev bilmeliyiz. Bunlar tam olarak yapılmazsa, bugünkü ve yarınki kuşaklar, yaşadıkları devrin anlamını, derinliğini kavrayamazlar ve üstünkörü bir anlamla yetinirler. Bunca emek ve fedâkârlığın nereye gittiğini, zorlukların nasıl yenildiğini bilinçli olarak anlayamazlar. Çünkü bu hareketler hiç de kolay başarılmamıştır. Zaten devrimlerin korunması, değerlendirilmesi, ileriye götürülmesi böyle gerçekleşir. Devrimciliğin gelecekte yaşayabilmesi için bu zorunludur. Ulusal bayramlarda Atatürk'ü anıp gericiliği kınamakla sorun çözülmez. Bence önemli olan, yüreklere ve dimağlara Atatürk devrimciliğinin yerleştirilmesidir. Bu fikirleri yaymadan kabre çiçek koymak pek bir şey ifade etmez. Son yıllarda Kemalizmin ihmal edilmemesi gerekiyor, zira mahalle okullarının eski harflerle eğitim yaptıklarını hergün gazetelerde okuyup duruyoruz. Milli Eğitim bu konuda tam başarılı sayılmaz. Köylerde batı anlayışına göre inşa edilmiş okulların yanında imam okulları gitgide artıyor. Binbir emek ve masrafla yetiştirilmiş genç öğretmenlerin idealleri baltalanıyor böylece. Milli Eğitim politikası, bunlarla savaşımı gevşetirse, yarın bu karakuvvetin önüne geçmekte pek çok güçlüklerle karşılaşırız. İç tehlikelerden bizi koruyacak olan Atatürk ilkeleri, ulusal birliğimizin en güçlü dayanağıdır. Devrim bilincine sahip bir çoğunluk olmasa, parti kongrelerinde baş kaldıran fesli ve peçeli zihniyet, geçmişin karanlığını hemen getiriverecek.

Devrim sözcüğünün ifade ettiği anlam, dinamizmi içerir, donmuş değildir. Batı uygarlıklarının her gün yeniliklerle daha ileriye gittiğini görüyoruz. Buna ayak uydurmak, devrime dayandığımızı ve inandığımızı gösterir. Hiçbir devrim belirli bir noktada tamamlanmış sayılmaz. Yaşadığımız dönemin sosyal ve ekonomik koşullarına uymak, halkın refahı için uğraşmak, ilerici bir dünya görüşüyle evrimimizi sürdürmek vatanseverliğin başlıca elemanlarıdır. Atatürk: "Düşerken bile bir adım ileri atacaksın." demişti. Biz hem düşmeyeceğiz, hem ileri gideceğiz. Onun aziz anısı ancak böyle yaşar.

(Kaynak. 15 Kasım 1952. Sayı :67)

MUSTAFA KEMAL'E YAKLAŞTIKÇA

Gerçeklere uymak, gerçeğin adamı olmak üzerine düşündünüz mü? Yürek ağrıtan, taş gibi sert sosyal gerçeklere sokulmak, biliyorsunuz bilimin ilk şartı. İnsan aklı, bilim ile beraber gittiği, bilimin izinde yürüdüğü müddetçe, gerçeğe yakınlık gösterir. Bu anlamda yalın düşünce, bilimin yolundan ayrılmayan, gerçeklerden kopmayan düşünce demek oluyor. Mustafa Kemal, ilkin acı gerçeklerden korkmuyor. Onlara serin kanla yaklaşıyor, onların önünde senteze ulaşmasını biliyor. Büyük bir halk hareketine ışık tutmak, ancak gerçek adamı olmakla mümkün olur diyenler haklı. Bir Kurtuluş savaşı açmış. Anadolunun sosyal gerçeklerini öğrenmese, bu tarihi akış içinde nasıl davranılacağını bilmese, Türkeli'nin bağımsızlığını koparıp alabilir miydi? Mustafa Kemal'in ilkelerine girersek, onun salt bir savaş kahramanı olmadığını görürüz. Hiçbir yerde, savaş kazanmakla iş bitmiş olmaz. Yeni tütmeye başlayan ocaklar, aydınlık ister, tekke ve türbelerin yerine Üniversite, teknik okullar kurmak gerekir. Türkeli 1923 de, yirminci yüzyılda yaşamıyor, çoğunluk ilkel çağda soluk alıyordu. Savaştan sonra, süratle devrimlere girdik. Bu devrimlerin bazılarının yerleşip, kök salma ağrılarını bugün de duymaktayız. Önemli olan, devrimleri tutmakta devam edişimizdir. Devrim dediğimiz hareket, toplumun yapısını değiştiren bir sosyal değişmeler serisidir. Mustafa Kemal'in yapıtlarına yaklaştıkca, bu sosyal değişmeleri bir bir görürüz.

Mustafa Kemal gerçeğe uygun, yurdumuzun gerçeklerini tanımış bir insandı. Onun ilkeleri içinde, gerçeklere baş koymuş yeni sanatçılar yetişti mi? Bunu soralım bir. Cumhuriyet atmosferi içinde ün kazanan sanat erlerimizin çoğunluğu, Mustafa Kemal tutumundan habersiz. Onun üzerine pek çok övgüler yazıldı. Oysaki önemli olan, onun ilkelerinin havası içinde ülkemizin, insanlarımızın serüvenlerini bir senteze dökerek yapıtlar ortaya koymaktı. Cumhuriyet kuşağı içinde bulunduğu

çıkmazdan kurtaracak gücü git gide kazanıyor. Nasıl dünya toplumları, büyük bir değişme akışı içinde ise, Türkeli de batı uygarlığına, bütün katları ile sokuluyor. Böylelikle daha ileri, daha halkçı bir sanat plâtformuna yayılıyoruz. Fakat bu değişme, sarsıntısız, kendiliğinden değil, batı uygarlığının, uyuşuk doğu kafasını yenmesiyle sağlanıyor. Salt bununla da yetinmiyor. Batının beraberinde götürmediği, ardında bıraktığı örnekler artık yaşamıyorlar. Boş yere o ürünlere, o anlayışlara bağlı kalan bir kısım sanatçılarımız, şimdiden değerlerini yitirmeye başladılar. Mustafa Kemal İlkelerine, Mustafa Kemal devrimlerine yaklatıkca, edebiyatımız daha sağlam bir atmosfer içinde yücelecek.

(Yazı, Kasım 1955)

OZANLAR ÖLSE DE ŞİİRLERİ YAŞAR

1940 yılı başlarında, İkinci Dünya Savaşı dördüncü ayını bitirmiş. Yoksul bir ülkenin, fakir aydınları arasında sol düşüncenin, genç ozanları ufukta görünmüştü. "Solcu" sözcüğünü söylerken, iki yana ve geriye bakıyordu aydınlar, Haydar Rıfat'ın "solculuk" üzerine bazı çeviri kitapları var; Sabiha Sertel'in birkaç kitabı ile Kerim Sadi'nin birer, ikişer formalık broşürleri gizli gizli okunuyor. Nâzım Hikmet'in şiir kitapları da gene böyle "yasak" lananlardan. Doğal olarak ilgi daha çok artmış, bunların hepsini Türk aydınları "zor koşullar" içinde de olsa okumuş. Yazılarda ya da şiirlerde "sınıf" sözcüğünü kullanmak, 141 ya da 142 ile mapusanede başbaşa kalmak demek.

Bundan dolayı, sol aydınların bir çoğu, o yıllarda eğitimlerini tamamlayamadılar, ama yabancı dil öğrenmek çabaları gelişti. Kuramsal kitapların içine kolaylıkla girdiler. Şimdiki zorluklarla, o zamanki "çetin" likler aynı değildi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, kitap bulmak, kültür kaynaklarını yakalamak epeyce çaba istiyordu. Öbür yandan, yanlış bir yazın başlatılmıştı. İnönü yönetimi, bu yazın devineğini, gizlice destekliyordu. Orhan Veli, Fransız şiirinin serüvenini, Türkiye'de patlatmağa çalışıyordu. Oysa, insan ilişkileri ve duygu yönünden Türk toplumu ile Fransız insanı arasında bir benzerlik yoktu. İki toplum arasında koşullar ise apayrı idi. Biz geri kalmış bir ülkeydik. Onlar, gelişmiş bir ülke idi. Onların "yazın" örneklerini okumak başka, o örnekere yatmak, başka başka işlerdi. Tanzimat'tan bu yana, Türk yazını, Fransız yazın sömürgesi sayılıyordu demek, fazla abartmalı bir söz olmaz. Anadolu toprağında gömülü olan uygarlık atılımına, Fransız şapkası giydirmek gibi, bir şeydi bu.

İşte bu ortamda, dergiler yayınlıyor, küçük şiir kitapları çıkarıyorduk. O sırada **Fethi Giray**'la, bana gönderdiği bir mektupla tanıştık. Fethi Giray, üç ya da beş

şiir yayınlamıştı daha. Fakat adı çevresinde, şöyle küçük bir patlama oldu. Naci Sadullah, bir yazısı ile onun 'rizeli ali' nin hikâyesi" başlıklı şiirini ışığa tuttu. Ardından "Çınaraltı"nda Orhan Seyfi, "şiiri merak ettim, okudum, baktım ki, bu genç, Nâzım'ın hıh! demiş burnundan düşmüş meğerse!" diyerek, daracık bir alanda devinen yazın evrenine Fethi Giray'ı "jurnal" etmiş oldu. Ben o sırada haftalık "İnkılâpçı Gençlik" gazetesini yönetiyordum. Gazete aşırı sağdan, sola geçmişti. Orhan Seyfi'ye yanıt vermedik. Yazı kavgasına girsek, Orhan Seyfi' nin kurduğu tuzağa düşecektik. Çünkü karşımızdaki "jurnal" cı idi.

Fethi Giray, Ankara'dan gelerek, gazetede buldu beni. İstanbul'daki yazarların, ozanların hiçbirini tanımıyordu daha. Onu Nisuvaz Birahanesine götürecektim. Bir de şunu merak ediyordu. Mektuplarımla, sözünü ettiğim, Beyoğlu balık pazarındaki "gorki meyhanesi' ni görmek istiyordu. Aslında bu adı, içki evi'ne ben vermiştim. Orada "midye tavası" satarak "ekmeğini kazanan" bir kadın vardı. Onu, Gorki'nin "Strasti Mordasti" deki kahramanı Maska'ya benzetmiştim. İçki evi de ayrı bir evrendi. Büyük fıçıların dekoru içinde kenarda çinko kaplanmış tezgâhlarda şarap içiyorduk. Hepsinden önemlisi ucuzdu. Gezginci mezecilerle besleniyorduk.

Fethi Giray'ı önce "nisuvaz" da arkadaşlarla tanıştırdım. Orada "levanten" leri, "yazgı" kadınlarını gördü. Hele o sıralar Ankara'da Nevzat Tandoğan'ın sivil "sıkıyönetim" inin sürdüğü düşünülürse, bizim çevremiz, Fethi için epeyce değişik, belki de şaşırtıcı idi. "gorki meyhanesi" ni de görünce, bu köşede İstanbul'a bayıldı. Ankara'ya dönünce, gördüklerini arkadaşlarına ballandıra ballandıra anlattığını öğrendim.

Kısa bir süre sonra, iki formalık küçük şiir kitabı "Sulha Selâm!" (1941)ı yayınladı. Bana göre acele etmişti. Ama ne yaparsınız, biz ozanlar, ilk kitaplarımızı yayınlamakta hep aceleci oluruz. Fethi'nin kitabındaki 22 şiirden bazıları Necip Fazıl, Cahit Sıtkı şiirinden, bazıları Nâzım Hikmet şiirinin havasından geçiyordu. Kitap gene de olumlu sayılabilecek bir yankı buldu. Çünkü "Sulha

Selâm" ın ağır basan yanı, o günün "ileri şiir" anlayışına yönelmiş bulunmasaydı.

1943' de Suat Taşer'le ortak kitabı "Bin dokuz yüz kırk üç" yayınlandı. Savaş havası, ülkemizi iyice sarmıştı o yıl. Üç yanımızda ateş vardı. Ozanın "toplum önünde" gerçeklik duygusunu sözcüklerle insanların dünyasına getirmesi gerektiği görüşü, sanatçılar arasında daha çok andaş bulmağa başlamıştı. Fethi Giray'ın kitaptaki ondört şiirinin hemen tümüne yakın bölümü "toplumsal endişe" taşıyordu. Fethi Giray, orta anadolu çocuğu idi. Halk deyişleri ile şiirlerini zenginleştirmişti. Özgür koşukla yazıyordu ama, dize uyumu'na çok önem veriyordu. Onda biraz karamsar, ama "anadolu feryadı" nı dile getiren bir ses buluyordum.

1946' dan sonra usul usul "yazın" dan, şiirden uzaklaşmaya başladı. "günlük ekmeğini kazanırken", "yazın" la daha bütünleşeceği yerde, o gitgit kopuyordu bizden. Gazeteci olmuştu. Aynı kentte yaşadığımız halde, birbirimizi daha seyrek görüyorduk. Bu kopuş, 1950 yılına değin sürdü. Hele 50' den sonra, "yazın" dergilerini izleme vakti çok azalmıştı. 1951 yılında "seçilmiş hikâyeler dergisi"nin düzenlediği özel sayı "Alaca Karanlık" gibi yeni bir isim taşıyordu ama, iki kitabının dışında kalan şiir yayınladığı zaman, üzüntüyle baktım. Fethi Giray, şiir' den kopmuştu, bir gazete (Ankara Telgraf) sahibi olmuştu.

Bana göre, Fethi Giray'ın "1940 toplumcu kuşağı" içinde, küçümsenmeyecek bir yeri vardır. Şiiri vurucu ve yalın, biraz karamsardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, karamsarlığa girip çıkmayan ozan göstermek güçtür. "Hiç karamsar olmadım" diyen ozanlar içinde acı'ya batıp çıkmış, olmaktan gelen pek çok karamsar şiir örneği gösterilebilir. Çünkü yaşamın örgüsü içinde, karamsarlığın da damarları vardır. Yeter ki, bütünü ile böyle "karanlığa" düşmesin ozan. Yoksa "toplumcu" olsa, güneşli, aydınlık günleri anlatmada güçlük çekerdi.

(1970)

NOBEL SOLJENİTSİN'İ GETİRDİ

Nobel ödülü, her yıl Ekim ayında verilir. 1970 ödülünün Aleksandr Soljenitsin'e verildiğini, ajanslar bildirdiler. Bazı kişiler şaştılar buna. Oysa şaşılacak bir yanı yok bu işin. Bazen gerçekten değerli Dünya yazarlarına verildiği görülmüştür. Bazan da siyasal nedenler, sanata büyük katkılarda bulunan yazarların, ozanların adları üzerinde tutulur. Pablo Neruda, Aragon, Nicolas Guillen, Yani Ritsos gibi ozanların, insanlık ve özgürlük uğruna çektikleri ve dizelere insancıllığı nasıl koydukları bir kenara itiliverir.

Soljenitsin'in iki kitabını okudum **İvan Denisoviç'in Bir günlük Yaşamı** ile **İlk Çember.** Stalin dönemindeki baskıları anlatıyor bize. İlgi çekici bölümleri var belki. Kravçenko'nun bundan yıllar önce, bazı siyasal güçlerin itişi ile gürültü koparan kitabını anımsattı bana. Rus Edebiyatının Puşkin'den başlayıp, Tolstoy, Dostoyevski, Çehov ve Gorki'ye doğru gelen bir doğrultusu vardır. Her kitaplıkta baş köşeyi tutar onlar. Ama o yanıtların içinde Rus karamsarlığının yanı başında insancıllık sizi yarına umutla baktırır. İlk Çember'de yok bunlar. Tek yanlı, hep aynı çizgiden yürütmek istiyor okuru. Biraz ışık bekliyor insan, yanıtı okudukça. Kişiler iyi çizilmemiş. Soljenitsin, birçok olguların içinden geçiriyor insanı. Bazı kişilerin krokileri var ama, beş dakika sonra, yitip gidiyor onlar. Sizde bir iz bırakmıyor. bu kitabın, bütün tipleri, bu olaylar dizisi yalandır, demiyorum. Belki doğru olanları vardır. Belki çoğunluğu doğrudur. Yazar bize gerçeklik izlenimi veremiyor. Bana sorarsanız, kitabın gücü, anlattığı olguların sarsıcı olmalarından geliyor, diyorsunuz daha çok. Yazar, balığın kılçıkları ile iskeletini koymuş ortaya. Bütünü ile çizememiş onu. Bu kopuk kopuk parçalar yazıtı roman yapmaya yetmemiş. Bir bütünlük kazandıramamış. Her iki kitabı bitirince, şöyle düşünüyorsunuz: Bu kitaplarda eksik yanlar var. Usta bir kalem, kupkuru olgulara kapılıp gider mi? Günlük tutan bir yazar bile, salt günlük

olayları kâğıda dökmekle yetinmez, kendi evreni ile birlikte çevresini de anlatır. Roman yazıyorum derken, orada durmalı biraz. Roman kişi yaratmak ve toplum bileşimi yapma işidir.

Çağımızın Dostoyevski'si gibi bir söz etmişler bir yerde. Bu kanıyı, ne yapsanız paylaşamazsınız. Karamazof Kardeşleri açın, Çarlık Rusyasının üç ayrı tipini bütün insancılıklarıyle, bütün ruhsal durumlarıyle görürsünüz. Yazar bütün çelişkileriyle o dönemi çizer gözlerinizin önüne. Stalin döneminde de sert baskı koşulları vardı. Ama o dönem, roman biçiminde yazılıp, ortaya konabilmiş mi? Ben ona bakıyorum. Nobel ödülünü almış bir yazar, roman adı altında ne sunmuş bize? Dünya aydınlarını bu ilgilendirir. Bir ülkede, yürek yırtan baskılar olabilir, yazarımız o durumu roman biçiminde sayfalara dökebilmiş mi? Dostoyevski, bu step insanlarını, derinliğine işlemiş ve getirmiştir karşımıza. O yapıtların üzerinden uzun yıllar geçmiş, ama zaman bir tek yaprağını bile koparıp atamamıştır kenara.

Soljenitsin'in bir tek yanı önemli bence : O da baskıya baş kaldırmış olması. Eksik ve silik fotoğraflar çekmiş olmasaydı, Nobel'i almasa bile, edebiyattaki yeri daha sağlam olurdu sanıyorum.

Bir de Pasternak konusu var. Nobel ödülünün ona verilişinde de siyasal nedenler olduğu söylenir durur. Doğru yanları vardır bu görüşlerin. Bu savları okurken, Pasternak'ın kişiliğine eğilmeli önce. Bir kez iyi ozandır Pasternak. Romanını ise bireyselliğe, duygusallığa fazla yaslamıştır belki. Buna karşılık, bir dönemin karmaşıklığını, ince hüznünü, hepsinden önemlisi kalabalıklar içindeki insanın yalnızlığını ne güzel anlatmasını bilmiştir bizlere. Romanda yer yer kopuk kopuk bırakılmış bölümlere rastlıyorsunuz. Son sayfaya gelince, bu bölük pörçüklük yitip gidiyor, yapıtın bütünlüğü de var, diyorsunuz.

Geçen ay, bizim edebiyat adamları, Nobel ödülünü bir kenarından tuttular, tartıştılar. Bizden de bu ödülü alacak düzeye varmış yazarları, ozanları saydılar. Gerçekten Türk romancı ve ozanları içinden bu ödülü alacak

güçte olanlar var. Yakın geçmişte ölmüşleri de anımsarsak, Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet, Orhan Kemal, İsveçten uzatılan bu ödülü almaya rahatça hak kazanmışlardı. Fakat 1970 deyiz ve ancak yaşamakta olanlar alabiliyor bu ödülü. Hiç kuşkusuz Aziz Nesin, Dağlarca, Yaşar Kemal, Kemal Tahir bu ödüle aday gösterilebilirler. Bana sorarsanız, bu aday listesine daha başka adlar da yazabilirim. Ama tartışma konusu olması, şimdilik yararsız bence. Kapitalist dünyada, bugünkü siyasal çalkantı sürdükçe, bir Türk sanatçısının Nobel'i alması çok zor görünüyor bana. Alacak yetenekte kalemlerimiz var ama, bize kolay kolay vermezler, diyorum düşündükçe..

Neruda, Aragon gibi ozanlara verilmemiş daha bu ödül.. Niceleri almadan gitmiş. Niceleri umursamıyor bile o yönden gelecek paralı övgüyü.. Yani yitiren kazanıyor bir bakıma. Ülkemizde bile üç–beş bin liralık minumun ödülleri bile çoğunlukla işin gediklilerine vermiyorlar mı? Her yerde toplumsal koşullar getiriyor, kendi değerler sistemini. Düzen bozuksa, yanlışlıklar, yanılgılar olacak elbet...

(1970)

HALK AŞKINI ANLATAN USTA YAZAR

Rauf Mutluay' ın dediği gibi "Ne akranı, ne arkadaşı, ne komşusu, ne iş yoldaşı, ne sofra ahbabı, ne çalışma eşiydim." Deneme yazılarında dünyaya bakışını, o unutulmaz şiir çevirilerini seviyordum. Ozan olmadığı halde, gerçek bir ozan gibi dizeleri sıralayışını hayranlıkla izliyordum. denemelerinde Halk Aşkını çoşku ile dile getiriyor, hem hep doğruları yazıyor, hem güzel söylüyordu bunları.

Ahbabı olmadığım halde, aramızda gizli bir tel vardı. Onun da yürek teli kırılmıştı, benim de.. İkimiz de enfarktüs geçirmiştik. Yakınlarının anlattığına göre, o bir bakıma dolu dizgin yaşıyordu. Cığara, kahve, içki ve yorucu mavi yolculuklar, âdeta ona dokunmuyor, belki de yüreğinin direncini arttırıyordu. Sık sık şu doğruya varıyordum! İlâç, sağlık rejimi, bazı kişilerde fazla etkili olmuyor.

Dünyayı **Eyüboğlu** gibi sevmek gerekir. Açın **Mavi ve Kara**'yı, dünyaya bakmasını öğrenirsiniz, dünyayı, Anadoluyu sevmesini öğrenirsiniz. Anadolu değerlerini, Anadolu folklorunun içeriğini, insancıllığını en iyi analiz eden odur. Halk aşkının için de çınlayan sesi, örneğin Ahmet Kutsi Tecer gibi, biçimsellikte görmemiş, bunun bir öz ve içerik sorunu olduğunu yazılarında durmadan belirtmiştir. Yunus Emre, Eyüboğlu'nun yorumuna kadar salt mistik olarak gösterilirdi. Oysa, halk âşığı ozanımızın büyük bir humanist olduğunu ilk kez anlatan da gene odur.

Onu sağlıklı gördükçe, çevirilerini, denemelerini okudukça, kendi sağlığıma da güven besliyordum. Doktorlar, enfarktüs geçiren kişilerin, dikkatli olurlarsa 20–25 yıl rahatça yaşayabileceklerini söylüyorlar. Tanıdıklarım arasında on yılı aşkın bir süre yaşayan Sabahattin Eyüboğlu da vardı. Pek seyrek karşılaşmalarımızda ona bu duygumu söylemiyor, ama yüzüne kıvançla bakıyordum.

1966 yılında editörlüğe başlayan arkadaşım Fahir Onger, şiir kitabımı yayınlayacaktı. Kitaba özgün bir kapak düşünüyorduk. Düşüncemi Vedat Günyol'a açınca:

"Sabahattin' de çok güzel Anadolu filimleri ve fotoğrafları var. Görün isterseniz." dedi.

Bir gün Eyüboğlu'ya, Fahir Onger'le birlikte gittik. Maçka'da bir apartmanın birinci katında oturuyordu. Kapısının önünde ağaçlıklı, sarmaşıklı bir teras vardı. İçersi Anadolu'ya özgü kilimler ve resimlerle döşenmişti. Kendisi olmadığı bir saatte pencereden içeriye bakmış olsaydık:

"Burası Sabahattin Eyüboğlu'nun evi herhalde" derdik. Öylesine keskin çizgilerle kişiliği görülüyordu her yanda.

O gün bize çeşitli resimler, filimler, slaytlar gösterdi. Bir bölüğünü yanımıza aldık. Fahir Onger, incelemeler yaptı. Aldığımız örnekler çok özgün idi ama, sonuç almak, o güne göre çok pahalı görünüyordu. Gerçekten de bir kapak filmi için, birkaç bin lira gideri göze alamazdı Fahir. İstemeye istemeye vazgeçtik. **Susan Anadolu** sonra Sait Maden'in güzel bir kompozisyonu ile çıktı. Sabahattin Eyüboğlu'nun o günlerde:

"Yararlanabilseydiniz ne iyi olurdu. Sizin şiirlerinize uygun slaytlardı onlar.." derken, çocuksu gülüşünü gözümün önüne getiriyorum şimdi.

Gene o sıralarda Türk Edebiyatçılar Birliği Yönetim Kurulunda beraber çalıştık. Başkanımızdı bizim. Toplantılara pek seyrek gelirdi. Az konuşur, çok dinlerdi. Yerinde önerileri olurdu.

Son kez, Aralık ayında As Sinemasında gördüm onu. Bir Fransız filmi gösteriliyordu. On dakika erken gitmişim. Eyüboğlu da erken gelmiş oraya. Filmin başlamasına daha vakit vardı. On dakika oturduk konuştuk. Kahve söyledi, cığarasını yaktı. Cığaranın zararını görmüyor musunuz diye soracak oldum.

"Hayır, yararını görüyorum." dedi.

İçimden "Yaşa be Eyüboğlu" dedim. "Böyle iyimserliği elden bırakma."

"Eyüboğlu öldü." diyeceksiniz.

"Hayır." diyorum ben. "**Mavi ve Kara**'yı yazmış kişi ölür mü hiç? Edebiyatta yaşar."

(1973)

HALİL AYTEKİN ÖLMÜŞ...

Yeni edebiyat kuşağı Sefer Aytekin–Halil Aytekin adlarını duymuş mudur bilmem? 1940 ile 1950 arasının öykü yazarları idi bu iki kardeş. Sefer Aytekin, Demokrat Partinin ağır baskısı başlayınca, kelemi elinden attı ve başka uğraşlara dalıp gitti.

Halil Aytekin yazarlığını yıllarca sürdürdü. 1945 te on iki öyküsünü **Harman Yangını** adı altında bir kitapcıkta toplamıştı. Sonraları köy sorunları üzerine yazdıklarını büyükçe bir kitapta bir araya getirdi. İlgi gördü, yankısı oldu. Köy öğretmenliğinin ilk çilekeşlerinden olduğu için, Mahmut Makal kuşağından önce, bizler ondan dinlemiştik köy sorunlarını..

Ülkemizde şiir, öykü ya da roman yazmak, sonra da bunları kabul ettirmek çok zor bir iştir. İyi öykü yazmakla bir yere geliyorsunuz ama iş bitmiyor. Bunları yayınevlerine, dergilere kabul ettirmek, pazarlamak, yazmak kadar önemli bence.. Bu alanda zorlukları yenmesini bilemezseniz, öyküleriniz bütün sene dosyalarınızda kalır. Bir gün gelir, bu işten vazgeçersiniz. Sefer Aytekin de, Halil Aytekin de baskı altında ezilmeselerdi, elverişli ortamı bulsalardı, bugün antolojilerde öykülerini görebilirdik.

Halil Aytekin'i en son 1962 kışında Ankara'da Büyük Pastanede görmüştüm. Hasan Hüseyin'i tanıtmıştı bana oracıkta. Gözlerinde, zorluklara karşı durmaktan arta kalan parıltıyı görerek sevinmiştim. Ona Sefer'i sorduğumda, gülmüş:

"Onu hiç sorma!.." diyerek sohbeti başka yana çekmişti.

Yıllar önce bize, Anadolu'nun yanık dizelerini getirmiş olan Enver Gökçe ile konuşuyorduk geçen gün. Söz arasında:

"Haberin var mı? Halil Aytekin ölmüş.." dedi.

"Ne zaman, nerde?" diye sorunca:

"Ankara'da ölmüş dediler. Ama ölüm tarihini öğrenemedim."

Akşam eve dönünce, uzun aramalardan sonra, onun **Harman Yangını** adlı öykü kitabını buldum. Birkaç öyküsünü okudum. Kitabın başında kısacık bir önsöz var. O önsözü, Halil Aytekin anımsansın diye buraya alıyorum: "Hikayelerimi, hayatımı hayatlarına, mücadelemi, mücadelelerine kattığım, için için çırpınan yaralı insanların, hınç ve azaplarını dile getirmek için yazıyorum.

Ben bu kitabı, bu öldürücü ve kahredici hayat içerisinde ömrünü gurbet yollarında, kara sabanın arkasında, tarlada, ormanda toprağın altını ve üstünü deşerek bir lokma ekmek için tüketenlerin sefaletlerini ve ıstıraplarını duyurmak için yazıyorum."

(1973)

FAHİR ONGER

Deyince...

Çileli İkinci Dünya Savaşı yıllarını yaşayan, ondan sonraki dikta dönemlerinde de ağır halk aşkı uğruna çekmedikleri kalmayan 1940 Edebiyat kuşağının serüvenleri geniş geniş yazılmadı daha. Dinamo ile Rıfat Ilgaz bazı şiirlerinde, Mehmed Kemal **Acılı Kuşak'** ta, ben **Duman ve Alev** adlı kitabımda bu dönemin bazı ilginç yanlarını anlatmağa çalıştık. 1940 ile 1960 arası, edebiyatımızın en sancılı, en çekili dönemidir. 1940 kuşağı bu yirmi yıllık zaman uzantısı içinde, edebiyatın kuramsal yanlarını incelemiş, daha önce hiçbir yazar topluluğunun derinliğine yapmadığı, Türk insanını, Anadolu'nun en ücra köşelerinden kopup gelen insanları tanımakla, sayfalara getirmekle işe başlamıştır. Gerçi daha önce Nâzım Hikmet, Sadri Ertem, Sabahattin Ali ve daha birkaç kişi 1930 ile 1940 arası yozlaşmış edebiyatı şiddetle sarsan çıkışlarda bulunmuşlardı. Fakat onların hareketi, büyük birer edebiyat topluluğu içinden gelmiyordu; bireysel baş kaldırmaları gösteriyordu daha çok. Oysa 1940 kuşağı, ressamı, ozanı, yazarı, aktörü, yontucusu ile gelmiş ve bütün bir sanat yelpazesi toptan değişmiştir. Nâzım Hikmet 1929 da (Putları deviriyoruz) radikal hareketini başlatmış, (dünya çapında bir ozan olduğu halde) fakat bunu sürdürememiştir. Çünkü tek başına idi. Böylece çıkışı bireysel bir hareket olarak kaldı. Oysa 1940 kuşağı, pek çoğu yetenekli bir sanatçı topluluğu getiriyordu. Sonraları bu kuşak, yeni katılmalarla daha da güçlendi. O sıralarda, edebiyat alanında kalem oynatan, okul kitaplarına kadar giren Hececiler kartondan kuleler gibi bir vuruşta devriliverdiler. Gerçi 1940 kuşağı içinde de, Birinci Büyük Savaş sonrası Fransız şiirini kopya edenler vardı ama, bunlar biçimci bir şiirin denemelerini yapıyorlardı. Sonradan bunların sanatlarında belirli bir aşama gösteremedikleri iyice anlaşıldı. Doğal olarak, etki alanları da dar oldu. Oysa Toplumsal Gerçekci bir bileşime bilinçle varmasını bilen bir

1940 kuşağı vardır ki, bugünkü Türk Edebiyatının en sarsıcı, en sağlam yapıtlarını onlar getirmişlerdir. İşte bir gün, edebiyat tarihçisi, bu edebiyat serüvenini yazarsa, baskı kuran yönetimlerin karşısında direnen 1940 kuşağının öyküsü daha iyi anlaşılacaktır.

Bu kısa girişi şunun için yaptım. Fahir Onger, 1940 kuşağı içinde, nesnel eleştiriyi çok iyi bilen bir arkadaşımızdı. 1940 ile 1970 arasındaki edebiyatımızın karmaşıklığını en iyi anlatacak yeteneğe sahipti. Çünkü bütün olayları gözlemlemişti, birçoklarının içinde yaşamıştı.

Şimdi, otuz yıla varan bir arkadaşlığın anıları içinden geçiyorum. Dünya, savaş alanlarında ölmekte olan insanların gözbebeklerinde alevlerini bırakıp hızla gidiyordu. 1942 yılında **Yürüyüş** dergisini çıkarıyorduk. Türkiye savaş dışında idi ama, bütün dünya ozanları, yazarları gibi bizler de savaşı yaşıyorduk. Bir yazımda Sabahattin Ali ve Sait Faik'in öykülerinden söz açmıştım. Bu iki yazarın, Toplumsal Gerçekcilik türünde verdiği örnekleri inceliyordum. Yazının bir yerinde Aktif realizm – Pasif Realizm tanımlamaları geçiyordu. Yazımın bu bölümü bazı yazarlarca yadırgandı. Fahir Onger, Servetifünun – Uyanış dergisinde Gerçekcilik üzerine yazdığı bir yazıda, bu tanımlamalarla, Türkçede ilk kez karşılaştığını belirtti. Gerçekcilik konusundaki düşüncelerimi ilgi çekici buluyor, fakat geniş açıklama olmadığı için, kuşkusunu da saklamıyordu. Bizim edebiyatımızda o zaman Aktif Realizm–Pasif Realizm sözleri yeni idi. Gorki Aktif Realizmi ile Çehov pasif realizmi, hatta Zola Natüralizmi iyi bilinmiyor, çok zaman birbirine karıştırılıyordu. İşte bu konunun dumanı tüterken, o günlerde Fahir Onger'le tanıştık. Çarçabuk arkadaş olduk. Kimseyi kırmak istemeyen, yumuşak bir mizacı vardı. Ama yazılarında bazan, mizacının yumuşak duvarını aşıyor ve sertleşiyordu. Fakat dostluklarında, daima nazik ve efendi kalmasını biliyordu.

Şişli'de bir apartıman dairesinde, Edebiyat toplantıları düzenlediği günleri getiriyorum gözlerimin önüne.. 1945 – 1946 yılları idi herhalde. **Salâh Birsel**,

Özdemir Asaf, Oktay Akbal bu sohbetlere katılıyorlardı. Savaş sona ermişti ama, İstanbul, İkinci Dünya Savaşının bulanık havasını üzerinden atamamıştı daha. Yayın alanı fazla hareketli değildi. Kitaplar ve batıp çıkan dergiler, edebiyat evrenini zaman zaman canlandırıyordu. Genç sanatçıların bir bölüğü meyhanelerde, bir bölüğü evlerde görüş alış verişi yapıyorlardı.

1946 - 1947 yıllarında sohbet yeri, Asmalımescit'te Elit Kıraathanesi oldu. Ben o sıralarda İstanbul' da Yedek Subaydım. İzinli günlerimde Fahir'le orada buluşuyorduk. Bazı akşamlar Pasaj' da, sürkanepe, Kukareç ile soğuk bira içiyorduk. Akşam oldu mu, ozan ve yazar arkadaşlarımızı hep orada buluyorduk. Çiçek Pasajının saltanatı sürüyordu o günlerde.. 1947 sonunda askerliğimi bitirip Ankara'ya gittim. Fahir'den sık sık mektup alıyordum. Şimdi şu yazıyı yazarken, mektuplarının bir bölüğü önümde yığılmış duruyor. O sıralarda beraberce yayınladığımız, benim Ankara'dan desteklediğim **Fikir ve Sanat** adlı gazete üzerine, heyecanlı heyecanlı neler yazmış bana. Şimdi ölümü üzerinden iki yıl geçtikten sonra daha iyi anlıyorum. Namuslu, büyük bir edebiyat adamını yitirmişiz. Yenilikçi Türk Edebiyatını çok iyi bilen, sayısı ikiyi üçü geçmeyen eleştirmenlerimizdendi. Editörlük yaptığı sıralarda, her karşılaşmamızda söylerdim:

"Bizim yapıtlarımızı yayınlıyorsun, bir de kendi kitabını çıkar."

Sessiz sessiz gülümser"

"Onu da yapacağım, hele şu elimdeki öbür kıtapları çıkarayım da ondan sonra.." derdi.

Bir zaman geçti. Kitapçılıkta aradığını bulamadı. Editörlükle bağları gevşedi. Yazı yazmaya hız verdi. Son dört yılda, bir cildi dolduracak yazısı yayınlandı sanıyorum. Son yılları, en verimli çağı imiş meğerse..

Ankara'ya Yedek Subay Okuluna geldiği yıl, tatil günleri hep beraberdik. Özen Pastanesinde, Buket Lokantasında buluşuyor, edebiyat sorunları üzerinde sa-

atlerce konuşuyorduk. Düşünceleri daima ilerici bir edebiyatın kuralları içinden geçiyordu. Yeni yayınlanan yapıtları yorumlayışını, değerlendirişini dinledikçe, kendi kendime, görüşlerimiz ne kadar birbirine benziyor, diyordum. Yedek Subaylığını Bursa'da yaptığı aylarda, sık sık mektuplarını alıyordum gene. Bir süre sonra askerliğini bitirip İstanbul'daki Laboratuvar işine döndü. Çalışma saatlerinin hemen tamamını oraya verince, edebiyatla bağları koptu büsbütün. Yıllık izinlerimde İstanbul'a geldikçe buluşuyor, Bakırköy' de Miltiyadis gazinosunda denize yukardan bakarak, biralarımızı yudumluyorduk. Ben sözü edebiyata getirdikçe, o gülümsüyor:

"Edebiyat karın doyurmuyor" diyordu.

Ben onu, edebiyat sorunlarına çekmek istedikçe, o başka konulara kaçıyordu hep.

Ben 1956 Martında İstanbul'a bütün bütün gelince, onu edebiyattan iyice soğumuş ve kopmuş buldum. sanat ile uğraşacak zamanı yoktu artık. Bir on yıl böyle geçti galiba. Eskisi kadar sık görmüyorduk birbirimizi. 1966 da kitapçılığa başlarken, edebiyatımızdaki değerler bunalımını iyice incelemiş, kalemini bilemiş buldum onu. Sanki hiç ara vermemiş gibi, sağlam edebiyat görüşlerine sahip çıkmıştı. İyi kitaplar yayınladı ama, hep başkalarının. Kendi kitabını çıkarmayı hep sona bıraktı.

1971 Haziranında, sarılık olduğunu söylediler. Birdenbire çöküşü, kuşku düşürdü içime. Ameliyat sözü edilince, gözlerim daldı. "Ah Fahircik!" diye söylendim. Donup kaldım yerimde..

1971 Temmuz başında, Sovyet Yazarlar Birliğinin çağrısı üzerine, Büyük Edebiyat kongresine katılmak üzere Moskova'ya gittim. Günlerce Türkiyeden hiç haber alamadım. Temmuz ortalarında bir gün Moskova'da öğretim görevlisi olarak bulunan Doçent Türkkaya Ataöv, yemeğe çağırdı beni. Yemekte, Milliyet gazetesinin 5,6,7,8 Temmuz tarihli sayılarını önüme serdi. Yurt özlemi ile gazeteleri yutar gibi inceledim bir kenarda. Son sayfada küçücük bir teşekkür ilânı gözüme ilişti. Fahir Onger'i yitirdiğimizi okuyunca, uzun bir arkadaşlık şeridi

gözlerimin önünden geçti. Daha iki gün önce Bayan Veranın bana:

"Fahir Onger'in çok güzel yazılarını okuyorum. Bana, onun üzerine biraz bilgi verir misiniz?" deyişini anımsadığım için:

"Bakın Bayan Vera, gazetede acı bir haber, Fahir Onger ölmüş. Yakın arkadaşlarımdan birini yitirdim. Çok üzüldüm." dedim.

Yemekte Ekber Babayef, Bayan Belova Kalina, Azerbaycanlı yazar Bayan Cevher, Bulgaristanlı yazar Hasan Karahüseyinof, Türkkaya Ataöv ile eşi ve ben, bir süre susup kaldık.

Son yıllarda yitirdiğim dostlarımı düşünüyorum. Orhan Kemal, Fethi Giray, Fahir Onger, Lütfü Erişci, Kemal Tahir, hep kısa aralıklarla gittiler.

Fahir Onger'i iki yıl önce yitirmiştik. Gözlerimin önüne, son kez hastanede gördüğüm yüzü geliyor şimdi. Nasıl erimişti? Daha birkaç ay önce kırmızı yüzü, kumral saçları ile ne kadar canlı bir görünüşü vardı. Şimdi anladım, anladım diyorum. Ne zaman bir dostumu yitirsem, benden de bir şeyler kopup gidiyor.

(Soyut, Haziran 1973/sayı 59)

Kemal Tahir, 1938 ile 1950 yılları arasında Nâzım Hikmet ile birlikte, yayın alanına kapalı iki insandı. Nâzım'ın ceza evinde yazdığı şiirler, aydınların elinde dolaşıyor, bazıları dost topluluklarında gizli gizli okunuyordu. Kemal Tahir, ceza evine girinceye kadar yazdığı öykülerle fazla etkili görünmemiştir. Ama cins bir çekirdekten işaretler vardı onda. 1941 yılında dört öyküsü, Cemalettin Mahir takma adı ile Tan gazetesinde yayımlanınca iş değişti. Bunlar gerçekten usta bir kalemden gelen parçalardı. O sırada merakla izlendiğini anımsıyorum. O tarihten sonra, Nâzım Hikmet efsanesi ile Kemal Tahir efsanesi birlikte yürümeğe başladı. Yani sanat ve edebiyat çevrelerinde, tutuklular evinden onlara ilişkin sızan anılar, yeni şiirler, yeni romanlar söylenir, anlatılır oldu. "Nâzım'ın yeni şiirleri var, Kemal Tahir' **(Kelleci Mehmet)** adlı bir roman yazmış", söylentileri kulaktan kulağa gidiyordu. 1950 yılı ortasına kadar bu efsane sürdü. Çıkarılan af, ikisini de özgür kıldı. Fakat Nâzım, bir yıl kadar sonra yurt dışına çıktı. Adı, tekrar yasak duvarların arkasında kaldı. Kemal Tahir kendi adı ile değil, takma adlarla romanlarını tefrika ettiriyordu. Ancak beş yıl sonra Kemal Tahir adı ile ilk kitabını yayınladı: **(Göl İnsanları:** 1955). Ben buna, adı beş yıl daha tutuklular arasında kaldı diyorum. Düşünülürse acı gerçek kolayca ortaya çıkar: Kemal Tahir 1955' te kırkbeş yaşındadır ve daha bir kitap üzerine adı yazılmamıştır. Edebiyat adamlarınca bilinen bir addır ama, ünlü bir yazar değildir daha. **Göl İnsanları,** bir dost basımevince yayınlanmış ve ilgi görmüştür. Aynı yıl Remzi Kitabevi ilk romanı **Sağırdere**'yi çıkarır. Satışı pek yavaş gider. Kendisinin ve bazı dostların söylediğine göre bir yıl içinde beşyüz adet zor satmış. 1956 da Aziz Nesin'le ortaklık kurar. Dört romanını, Düşün Yayınevi eliyle, yani kendisi yayımlar. Bu romanların satışı da hızlı değildir. Kemal Tahir adı ile birlikte daha tutuklu iken efsaneleşen imza, adına uygun yapıtlar vermiştir ama, büyük bir okur kitlesinin önünü kesememiştir daha.

Onunla sık sık konuştukça, bu durumu hüzünle seyrettiğini anımsıyorum. Ama roman yazma hızı kesilmemişti onda. Hatta bu alandaki çalışmaları, onun soluğunun daha da geniş olduğunu gösteren işaretler veriyordu. Altı yüz yirmi üç sayfalık **Devlet Ana**'yı yazdı. Bu romanı bitirdiği zaman uzun uzun anlattı bana. İlkin Devlet Baba diyecekti. Sonra galiba Tahir Alangu'nun da önerisi ile Devlet Ana adı üzerinde karar kıldı. Sanırım altı–yedi ay içinde ilk baskısı tükendi.

"Artık ses duvarını aştın!." dedim ona bir akşam üstü.

Sessizce gülümsüyordu. Yıllar süren büyük emeklerden sonra, âdeta tırnaklarıyla koparıp almıştı aslanın ağzından ününü.. Çünkü başka büyük yazarların bir ya da iki yapıtla vardıkları noktaya o, on tane kocaman kitap yazarak gelmişti. Altın yıllarını, ceza evlerinde, sonra da dışarda gene tutuklu gibi geçirmişti. Ülkemizde, başka hiç bir yazarın benzeri bir yaşamı yoktur. Ya da yaşamı daha değişik koşullar altında geçmiş, bir iki yazar daha gösterilebilir: Kerim Korcan, Hasan İzzettin Dinamo gibi.

1959 larda ustası, çok şeyini borçlu olduğu Nâzım Hikmet'le uzaktan uzağa arası açılır. Kişisel, öznel birtakım sorunlar vardır aralarında. Ayrıntıları belki bir gün açıklığa kavuşur. Çünkü büyük yazarların kişiliklerine bağlı bütün olaylar dizisi, bir gün yazılır, yazılmalıdır da.. Puşkin ya da Gogol, bugün yılların gerisinde de kalsalar, yaşamları, bu yaşamların içindeki küskünlükler, yanlış davranışlar lif lif aydınlığa kavuşmuştur bir gün.. Bundan ötürü Nâzım Hikmet ile Kemal Tahir gibi iki yazı ve söz ustasının bir yerde kopan ilişkileri, elbet bir gün yazılacaktır.

Kemal Tahir'in Osmanlılık konusunda birbirine taban tabana karşı iki görüşü olmuştur. 1960 yılına kadar, şu sözcükleri bir çok kez ondan işittim:

"Bu ülkenin başına ne belâ geldi ise Osmanlılıktan gelmiştir."

Köyün Kamburu romanını açarsanız, bu sözlerime

tanık konuşmalar bulursunuz.

1960 ya da 1961 yılından sonra tutku derecesinde bir Osmanlılık hayranlığı başlamıştır onda. Hatta bu tarihten sonra, Türk şiirini, bana göre yanlış yorumlara sürükleyen düşüncelere saplanıp kaldığı günler de olmuştur.

Sohbeti çok tatlı, çok renkli bir insandı. Saatlerce konuşur, doğruların yanında yanlışları da çok güzel anlatırdı. Onunla tartışmak, pek nadir yakalanan saatler yaşatırdı insana. Hiçbir zaman, bana göre yanlış olan düşüncelerine kızmadım.

Balzac'ın kişiliğini anlatan kitapları okumuşsanız bileceksiniz, işte onun gibi diyeceğim. Tıpkısı tıpkısına değil elbet. Kemal Tahir'in bazı saplantılarını romanlarında bulamazsınız. Bize anlattıklarının bir bölüğü romanlarına yansımamıştı daha. Yaşasaydı da yansımayacaktı belki. Sol fikirlere ilişkin eleştirilerinin, yayımlanmamış romanlarında da olacağını sanmıyorum. Biraz önce Balzac gibi dedim. Balzac fikren gerici idi, Napolyon'a hayrandı. Fakat romanlarında çizdiği yaşamı, toplumu, tamamen kendi dışında, somut olarak verdiği için, dünyanın en büyük gerçekcisi hâline gelmiştir. Anlattığı dönemin toplumsal diyalektiğini yansıtan kitaplarıyla Balzac, gerçekci yöntem açısından, yirminci yüz yılın sanatçılarına hoca olacak durumdadır.

Kemal Tahir, Osmanlı için ilkin şöyle demiş, sonra böyle söylemiş beni fazla ilgilendirmiyor. O bir romancıdır, romanlarına bakıyorum, daha çok. Türkçenin en zengin anlatımını getirdi mi, getirmedi mi? Ben ona bakıyorum. Roman sanatı açısından romanlarının örgüsüne bakmalıyız. Kem küm etmeyi bırakalım. Bunlar usta işi romanlar mı değil mi? Yanılgılar, saplantılar bir yerde unutulup gidecektir. Sonra Kemal Tahir, bir takım tarihsel belgeler buldukça, bazı doğruları da ortaya çıkarmıştır, yeni yorumlar getirmiştir. Sağlam örgülü romanları yanında, bu yorumları da gözden uzak tutmamalıyız.

Kemal Tahir gibi bir yazara, ömrünün altın çağında

neler çektirilmiş? Bir düşünülsün. Bütün bu baskılı zindan yaşamına gık demeden katlanan bir kalem elbet, bazan yanlış tepkiler gösterecekti. Olumlu yanları ağır basıyor. Buna göre yargılarımızı dengeli tutmalıyız.

(Yeni Ufuklar Haziran 1973, Sayı: 237)

ZAHARİA STANCU ÖLDÜ...

Büyük ağaçların ve sarmaşıkların arasındaki eski stil binanın merdivenlerini çıkarken, bir an durakladım. Merdivenin başında dikilen uzun boylu adam gülümseyerek bana bakıyordu. Arada üç yıllık dostluğumuz vardı. El sıkışırken dikkat ettim, üç yıl önceki sağlığından epeyce şeyler yitirmişti. Aksayan ayağını atarken iyice sendeliyordu. Salona geçtik, karşılıklı oturduk. Dura dura konuşuyordu hep. Ölümün ağına girdiğini belli etmemek için göz göze gelmekten çekiniyor gibi geldi bana. Yanında oturan Yazarlar Birliği Genel Sekreterleri Szasz Janos (Ozan ve romancı), Radu Lupan (Eleştirmen), Stancu sorularıma yanıt verirken, onun sözlerini tamamlıyorlardı. Onu yormamak gerektiğini mimikleriyle bana belli ettiler.

Zaharia Stancu, bir ara 1971' de Moskova'da ilk gördüğüm zamanki canlılığını kazandı, gülerek:

"Ben yarın Mamaya'ya dinlenmeye gideceğim. Sizi orada bekleyeceğim. Deniz kıyısında bol bol söyleşiriz." dedi.

Ayağa kalktı, yürümesine yardım ettim. Arabasına yerleştirdik. Bahçede yaşam içindeki ağaçlar, çiçekler ne güzeldi! Romenlerin en büyük ozanı, otuz dokuz yaşında ölen Mihail Eminescu'nun tunçtan yontusuna takıldı gözlerim. Sanki biraz önce dizelerini okumuş da, susarak bakıyordu bizlere...

Radu Lupan, koluma girdi, bu hüzünlü uzun havadan kurtulduk, içeri girdik. Sonradan öğrendim ki, Zaharia Stancu, iki yıldır pek seyrek olarak, konukları ile konuşmak için Yazarlar Birliği'ne geliyormuş.

Bir hafta sonra Mamaya' da İnternational Otelinin lobisinde onunla buluştuk. Hep ayni tükeniklik içindeydi. Elimi sıktı içtenlikle. Yemek salonuna geçtik. Yerlerimize oturduktan sonra ilk sözü:

"Sizinkiler Kıbrıs'a çıktılar. Biz de sizi destekliyoruz." oldu.

Yurt dışında, Kıbrıs Barış Harekâtını ilk kez ondan

duydum (23 Temmuz 1974)

Zaharia Stancu, o gün bana birkaç anısını anlattı. Sözü, bir ara, Panait İstirati ile dostluğuna getirdi:

"1934–1935 yıllarında BUGÜN adlı siyasal–edebî bir dergi yayımlıyordum. İstirati, düzenli olarak dergime yazı veriyordu. Bir gün basımevinde, dergiyi hazırlamak için geceyarısına kadar çalışmıştım. Geç vakit eve döndüğümde eşim dedi ki: "Panait İstirati, telefonla seni aradı. Eve dönünce mutlaka beni arasın. dedi. Saate baktım, gecenin on ikisi. Bu saatte arasam onu uykusundan uyandırabilirdim. Zaten hasta, uykusunu bölmeyeyim, sabahleyin ararım, dedim. Yattım. Sabah ilk işim, onu aramak oldu. Eşi telefonda titrek bir sesle: 'İstirati'yi yitirdik'. dedi. Nasıl yıkıldım? Son kez benimle görüşecekti. Onu kaçırmıştım. Nerede İstirati anılsa, bu olay gelir belleğime."

Ünlü ozanımız Nâzım Hikmet'e ilişkin anısı da şöyle:

"1951'de bir gün, Nâzım'ın gemi ile Köstence'ye çıktığını haber verdiler. En hızlı araçla Köstence'ye koştuk. Altmış kadar Romen yazarı ve ozanı, Nâzım Hikmet'i görmekten sevinç içindeydiler. O, deniz yanığı yüzüyle çok heyecanlı idi. Gece geç saate kadar oturduk. Bize tutsaklık ve yaşam sevgisi üzerine yazdığı şiirlerini okudu. Moskova'ya gittikten sonra da dostluğumuz sürdü. Birkaç kez Bükreş'te konuğum oldu. Moskova'ya her gidişimde görüşürdük. Pablo Neruda ile birlikte çağımızın en büyük iki ozanından biridir."

Stancu yorulmuştu. sulka'larımızdan birer yudum aldık.

"Son bir soru", dedim. "Yazarlık yaşamınızda sizi en fazla duygulandıran olayı anlatır mısınız?"

"1948'de (Yalınayak) adlı romanım yayımlanmıştı. Bir sabah erken saatte telefonum çaldı. Uykudan uyanmıştım. Telefondaki ses şöyle diyordu: 'Biz temizlik işçileriyiz. Sizin Yalınayak romanınızı okuduk, çok sevdik. Sanki bizler için yazmışsınız. Çalışmaya başladığımız şu saatte, size teşekkürümüzü iletiyoruz. Telefondaki sese yanıt vermekte güçlük çektim. Sonra toparlanıp şunları

söyledim: Duygularınıza teşekkür ederim. Evime buyrun, bir sabah sütümü için, sizleri görmekten çok mutlu olurum. Telefondaki ses özür diledi. Şu erken saatlerde Bükreş'in temizliğini yapmak zorunda olduklarını, ama kendilerini mutlu kılmak istiyorsam, Yalınayak gibi romanlar yazmamı rica ettiler".

Stancu'nun gözlerinden iki damla yaş süzüldü. konukçumuz Yusuf Nevzat, bana işaret etti, fazla heyecan dokunuyor diye. Bir süre sustuk. Yemek sona ermişti. Stancu'nun koluna girdik. Odasının bulunduğu kata çıkardık. Koridorda bize veda etti. O an bir daha görüşemiyeceğimizi anlamıştım.

Ben yurda döndüm. Aradan beş ay geçti. Bir dış geziden dönüşte, Romanya' dan gelmiş üç mektup buldum. Bunlardan biri ozan Nicolae İona'dandı. "Yakın dostumuz Zaharia Stancu öldü. Böyle üzücü bir haber verdiğim için üzgünüm." diyordu.

Zaharıı Stancu, Romanya'nın yetiştirdiği büyük ozan Mihail Eminescu'dan sonra, adları en önde sayılabilecek beş_on yazar ve ozandan biridir. 1902'de, Dobruca'da bir köyde, Türkler arasında doğmuş. (Türkleri çok severdi). Küçük yaşta günlük ekmeğini kazanmak için çalışmaya başlamıştır. Önce deri işçiliği, bakkal çıraklığı, köylerde ırgatlık yaptı.Küçük memurluklarda bulundu. Bir yandan da kendini yetiştirmek için eline geçen her kitabı okuyordu.Gorki, İstirati gibi yaşam okulunun bir öğrencisi idi o da. 1927' de yayımlanan ilk kitabı (Basit Şiirler), Roman Yazarlar Birliği'nin armağanını kazandı. 1933'te, dışardan hazırlanarak, edebiyat ve felsefe fakültelerini bitirdi. O dönemin en seçkin yazarlarını biraraya getiren Bugün dergisini, o yıllarda çeşitli güçlükleri yenerek yayımladı. Daha ilk gençlik çağında, toplumsal eşitlik istiyor, gerici çirkin politikaları eleştiriyordu. O dönemde faşist propoganda alıp yürümüştü. Stancu'yu tutukladılar ve bir toplama kampına sürdüler. Faşist egemenliği sona erince, tekrar yazmaya başladı. Sırası ile şu romanları yayımlandı: Yalınayak (1948), Köpekler (1952), Toprağın Çiçekleri(1954), Acı Kökler (1958), Ölümle Oyun (1962), Deliorman "Tatar Kızı

Üruma" (1963), Çingeneler (1968), Ne çok Sevdim Seni (1968).

Son yıllarda daha çok şiire vermişti kendisini. "Zamanın Kılıcı" son şiir kitabıdır. Gazeta Litêrera adlı haftalık derginin kurucusuydu. Romen Sanat Akademisi'nin üyesi. Bükreş Ulusal Tiyatrosu'nun Müdürü idi. Çeşitli yerli ve yabancı armağanlar kazanmıştı. Ama bana, "en önemli yanı neydi?" diye sorarsanız," elbet büyük romancı, iyi ozandı" derim, ama şunu da eklerim: "Romanya'da yazara, ozana gerekli onuru kazandırmış, büyük bir insandı asıl'..."(Ölüm tarihi: 5/12/1974)

(Yeni Ufuklar, Mart 1975 Sayı: 258)

SABAHATTİN ALİ'Yİ YENİDEN OKUMAK...

Sabahattin Ali ile Sait Faik arasındaki öykü dünyasına biraz girersek, ortak kader çizgisi olarak, ikisinin de 1906 yılında dünyaya gelişlerini görürüz yalnız. **Sabahattin Ali imzası 1928 de görünmeye başlar. O sıralarda öykü alanında, kendisi hayatta olmamakla birlikte, yapıtları ile ilk akla gelen ad Ömer Seyfettin'dir.** Bir de **Sadri Ertem, F.Celâlettin, Suat Derviş** adlarını anımsıyorum. Araştırılırsa, daha iki, üç ad sıralanabilir. Bunlar küçük öyküde–hele o güne göre ölçersek–başarılı örnekler veriyorlardı. Oysa, **Sabahattin Ali'nin getirdiği öykü biçimi, kendinden öncekilere hiç benzemez. Çünkü o, kurulu düzene baş kaldıran, haksızlığa uğramış yerli tiplerimizin çok zaman baş döndürücü davranışlarını, duygusal yanlarını kesin çizgilerle karşımıza getirir. Böylece, öncekilerin az hareketli kımıldanışlarına karşılık, Sabahattin Ali, Anadolu'nun çatlamış toprağını, nasırlı ellerini, kupkuru gözlerle bakan, horlanmış insanların gizli isyanını sayfalara döker. O dönemi yaşamayanlar bilmezler, belki gözlerinin önüne de getirmeleri güçtür. O zaman, yayınlanan her öyküsü, her kitabı bir olaydı onun.** Aynı **Nâzım Hikmet'in adının duyulduğu günlerdeki gibi, edebiyat değerleri karmakarışık oldu o günlerde. Hemen bütün aydınlar, Sabahattin Aliyi merakla izliyorlardı.** Bugünün okur–yazarlarının bazıları, Sait Faik, Kemal Tahir adlarını ilk kez duymuş gibi bakınıyorlar, siz söyleyince. Şaşmayın, evet bilmiyorlar. Kendi gözlemlerimle biliyorum bunu. **Kağnı yazarı, Toplumsal Gerçekcilik alanında bir çığır açıcı olduğu için, daha 1936 larda iyice biliniyordu. Bir dev ağırlığı ile girmiştir edebiyatımıza çünkü. Adını bütün öğretmenler, bütün yargıçlar, bütün basın temsilcileri biliyorlardı.** Kitaplarını okumuşlardı. **Sabahattin Ali, gelmeseydi, bugün ünlü öykücülerimizden bir çoğu, böylesine güçlü bir solukla ortaya çıkmazlardı. Kabul etsinler, etmesinler, farkında olsunlar, olmasınlar**

onlar sabahattin Ali'den çok yararlanarak edebiyatımıza katılmışlardır.

Sait Faik'de ise, insan sevgisi kişilik kazandırmıştır ona. Ondaki savruk anlatışı, küçük insanların dünyaya bakışını kimsede bulamazsınız. O, bir çığır açıcı değildir. Kimsenin öykünemediği, tek başına bir dünya kuran seçkin bir yazardır. Değişik anlatım tarzı, bugüne göre de yeni bence. Ama ne yazık ki, edebiyatla içli dışlı olmuş kişilerin çevresinde kalmış bir öykücü gibi görünüyor bana. Sait Faik, 1936 da Semaver'i yayınladığı zaman, Sabahattin Ali, Dağlar ve Rüzgâr, Değirmen, kağnı'yı yayınlanmış ünlü bir yazardı. Sarnıç (1939), Şahmerdan (1940) yayınlanınca, birden onun adı da Sabahattin Ali'den sonra yazılmaya başladı. Edebiyatçılar arasında, yapıtları kadar kişiliği ile de ün saldı. Öyküleri, savruk bir yazarın kişiliğindeki yanları olduğu gibi ortaya koyar. Hemen her öyküsünün içinde kendisi vardır. Acıyan da, üzülen de, kahrolan da hep kendisidir. Bunu açık yürekle anlatır. sabahattin Ali ise, gayet hesaplı bir anlatışı yeğ tutar. İnsanların ilişkilerini anlatırken, onlara bağlı toplumsal sorunları da bize uzatmıştır. Başından geçenleri de anlatsa, gene olayın dışında bir gözlemci gibi görünür. Sait Faik' de, insanların ruhsal durumları, çaresizlikleri önemlidir. Olayların üstüne çıkar onda insanlar. Olayların şu ya da bu biçimde sonuçlanışından önce, o küçük insanların yüz çizgilerini bulursunuz birçok öyküsünde.

Bana sorarsanız, bugün gerçeklerin diyalektiğini anlatan hemen bütün öykücüler, Sabahattin Ali'nin açtığı yoldan geliyorlar. Hepsi kişilik sahibi olmuşlardır ama, kabul etseler de, etmeseler de Sabahattin Ali'nin edebiyatımıza getirdiği, o yoğun toplumsal gerçekci havadan yararlanmışlardır. Kemal Tahir'in, Orhan Kemal'in, Ahmet Naim'in, Mustafa Niyazi'nin öykülerini lif lif ayırırsanız, ondan aldıkları özellikleri bir bir bulursunuz.

Bir yazarı incelerken, onun ilk denemelerine kadar gitmek gerekir. Sabahattin Ali'nin yapıtları yayın alanında görünmeğe başlarken, hangi düşünce düzeyinde

olduğuna bakıyorum daha çok. Öykü türünde, o zaman **kimler vardı? Neler yazıyorlardı? sabahattin Ali'nin 1935 te yayımladığı ilk öykü kitabı Değirmen'de nasıl bir öz, nasıl bir anlatım getiren öyküler vardır? Bugünkü anlayışımız önünde nasıl dururlar?** 1938 de yazdığı bir mektubunda şöyle diyor: "Benim kanımca Sanat, insana insanı ve yaşamı ve bunların anlamını öğretmekle yükümlüdür. Ancak bu böyle olunca, geniş bir kitlede daha çok insancıl olmak daha iyi bir yaşama varmak istekleri belirir. Sanat bütün ayrıntılarıyla yaşamı içermeli, insanda yaşamak, insan gibi yaşamak, daha iyiye, daha yükseğe, daha temize doğru koşarak yaşamak istemini, hatta gereksinmesini uyandırmalıdır. Özetlersek, sanat amaç değil, amaç yaşamdır." (Sabahattin Ali'nin, Edebiyat Tarihçisi M.Behçet Yazar'a 1938 de yazdığı bir mektuptan)

Bu onun, hemen hemen ölümüne değin değişmiyen yazarlık görüşünün, birkaç tümce ile özetidir. **Daha 1930 yılında Nâzım Hikmet, Bir Orman Hikâyesi** yayınlanırken, Resimli Ay dergisinde onu şöyle tanıtıyordu. yazısının başlığı şu: **(Bugünün istidadı, yarının kuvveti).** Küçük yazının son paragrafını alıyorum: **"Benim kanımca bu yazı, bizde örneğine az rastlanan türden bir yapıttır. Köylü psikolojisinin bütün tutucu ve ileri yanlarını, ilkel sermaye birikimini yapan egemen güçlerin genişleme yolunda köylülüğü nasıl dağıttığını ve en sonunda doğanın deniz kadar büyük bir unsuru olan Ormanın karmaşık, yaşama sıkı sıkıya bağlı kımıldanışlarını, zeki bir aydınlık içinde görüyoruz."** (Resimli ay.sayı: 7-Eylül 1930)

Değirmen'in çıktığı yıl 1935 dedik. Bir düşünülsün. O yıllarda kimler görünmüş yeni öykücü olarak? Geleneksel bir anlatım tekniğini sürdüren F.Celâlettin, Memduh Şevket Esendal, Halikarnas Balıkçısı, Sadri Ertem, Bekîr Sıtkı, bir de Kenan Hulusi var. Sadri Ertem, o sıralar, Toplumsal Gerçekçilik üzerine kuramsal, canlı yazılar yayınlıyor. Gerçekciliği iyi bilir gibi görünüyor ama, verdiği örnekler, epeyce ilkel Salt. gözleme yaslanıyor ve çok kez de abartıyor gözlemlerini. Bu aşamada

iken, bir bileşime de varamıyor. F.Celâlettin ile Memduh Şevket Esendal, özellikle ikincisi iyi anlatımda usta. Ama **pasif gerçekciliğin sınırları içinde kalmışlar. Sabahattin Ali'nin getirdiği eleştirel gerçekcilik anlayışından haberli görünmüyorlar. İkisinde de, durmuş belki de tutucu bir yazarlık yorumu var.** Bekir Sıtkı ile Kenan Hulusi, Sabahattin Ali'ye daha yakın bir öykü tekniği içindeler. Bekir Sıtkı az yazıyor, yumuşak bir anlatımı yeğ tutuyor. Vurucu konulardan dikkatle kaçınıyor. Kenan Hulusi, aslında Sabahattin türünde bir yazar olmak istiyor, fakat kısacık yaşamında onun dünya görüşüne, onun gözlem gücüne varamamış. Gazetecilikte, masa başından kopamamış pek.

İşte bu öykü ortamına Sabahattin Ali, fazla zikzaklı, çarpıcı kişiliği ile gelmiştir. İlk öykü kitabının yayımlandığı 1935 yılından, öldürüldüğü 1948 yılına kadar, çağdaş Türk öyküsünün tek ve vazgeçilmez birinci adıdır. O on üç yıl içinde ve sonra öykü denilince Sabahattin Ali adı anılmıştır hemen. Sait Faik, biraz daha sonra üne erişmiş ve yıllarca sabahattin Ali ününün baskısı altında yaşamış. Bana 1943 yılında bir gece Nisuvaz Birahanesinde şöyle yakınmada bulunmuştu:

"Yeter artık, hep önce Sabahattin Ali, sonra Sait Faik diye yazıyorlar. Biraz da Sait Faik, sonra Sabahattin Ali diye yazsalar ya."

Kendisine şöyle bir yanıt verdiğimi anımsıyorum şimdi:

"Bir gün öyle bir yazı yazacağım. seni daha önce anacağım."

Yıllar geçti öyle bir yazı yazamadım.

Bazı yeni kuşak yazarları, yani Sabahattin Ali ile aynı dönemde yaşamamış genç yazarlar, Değirmen'i, Kağnı'yı, Ses'i, Yeni Dünya'yı, Sırça Köşk'ü inceliyorlar. Evet diyorlar, çarpıcı, gerçekci iyi bir yazar. Ama büyük yazar değil bizce, aşıldı, ondan büyükleri yetişti diyorlar. Oysa bir yazarın yaşadığı dönemde estirdiği rüzgârı, sürdürdüğü yazarlık se-

rüvenini gözlemek çok önemlidir. Bizler onun, edebiyatımıza fırtına gibi girişini, yıllarca öyküleri ile soluk alıp verdiğimiz dönemi ve beklenmedik bir anda çıkıp gidişini unutamayız. Niçin ünlü yazarların, yakın arkadaşlarının, onu tanımış olan başkalarının anıları önemlidir? Çünkü onu yakından görmüşlerdir, dünyasına girmişlerdir, yaşadığı dönemde yapıtlarının ilk izlenimlerini gözleriyle seyretmişlerdir. Bugün ben, Tevfik Fikret'e ilişkin bir kitap yazmaya karar versem, ilkin ne yapacağım? Yapıtlarını ve onunla ilgili yazıları okuyacağım. Öznel bir görüşle beslenmemiş kuru, nesnel bir yapıt getireceğim ortaya. Oysa Tevfik Fikret'in dostluğunu kazanmış ya da öğrenciliğini yapmış, sağlam bir dünya görüşüne varmış, yetenekli bir yazar olsa, elbette bu işi benden daha iyi yapar.

Sözü şuraya getireceğim. Öyküde Sabahattin Ali dönemini yaşamamış, öykülerinin toplum üzerindeki etkisini gözlememiş bir kişi için eksik yargılara varmak çok olağan görünüyor bana. Gene bana göre, onun yapıtları, güçlerinden santim yitirmemişlerdir. Aynı Çehov gibi değeri, gün geçtikçe daha iyi anlaşılacak.

Bir gece yarısı, bir öğle üstü, eski ustalardan öykü okumak istedim mi, sabahattin Ali'nin bir kitabını açar, gelişi güzel bir kaç öyküsünü okurum. Bu yazıya başlamadan önce beş öyküsünü okudum. **Candarma Bekir, Arap Hayri, Yeni Dünya, Çaydanlık, Hasan Boğuldu.** ne kadar canlı bir anlatımı getiriyorlar hâlâ, okuyunca şaşarsınız. toplumsal eleştiri yapan öykü alanında, bu düzeyde, bu ustalıkta yapıtlar yazıldığını söylemek, çok zor bugün de. Çok güzel, çok çarpıcı, gerçeklik duygusu veren öyküler yazıldı ama, bu ustalıkta yazılamadı. Tek sözcükle söylenirse, bizim en büyük çağdaş klâsiğimizdir o.

(Yeni Ufuklar, Nisan 1975 Sayı: 259)

STRUGA FESTİVALİ'NDE OZAN CUMHURBAŞKANI SENGHOR "ALTIN ÇELENK" ALDI

Yugoslavya'nın Struga kentinde her yıl düzenlenen şiir festivallerinin ondördüncüsünde "Altın Çelenk" ödülü Senegal Cumhurbaşkanı şair Lêopald Sédar Senghor'a verildi. 28 ağustos - 2 eylül arasında yer alan festivale bu yıl Türkiye'den Ömer Faruk Toprak, Metin Eloğlu, Nevzat Üstün, Rauf Mutluay ve Tahsin Saraç katıldılar. Bilindiği gibi, geçen yıl "Altın Çelenk"i Fazıl Hüsnü dağlarca kazanmıştı. Aşağıda, Makedonya Cumhuriyeti Enformasyon Bakanlığı'nın çağrılısı olarak Yugoslavya'ya giden ve daha sonra Festival Komitesi'nin çağrısı üzerine Struga'ya geçen Ö.F.Toprak'ın Struga izlenimlerini okuyacaksınız.

ÖMER FARUK TOPRAK

Beni bir martı yapsalar
Kartal kanatları taksalar
Bizim oralara uçsam
Bizim oralara gitsem
Struga'yı Ohri'yi görebilsem

"Güney'e Özlem" adlı ünlü şiirinde böyle söylemiş Mladinov kardeşlerden Konstantin Mladinov. Orada herkes biliyor bu dizeleri. Sturuga Şiir Festivali, edebiyatta yeni bir uyanışın öncüleri olan Mladinov kardeşlerin onuruna düzenleniyor. Yaşamlarını, Makedon edebiyatının gelişmesine adayın Mladinov kardeşleri, yediden yetmişe herkes biliyor.

8 ağustos perşembe günü saat 17.30' da Struga'da Drin ırmağı kenarında, "Şiir Evi" nin önünde açılış yapılıyor. Daha önce Hotel Biser'de Struga şiir akşamlarının ilk toplantısı yapılmış, Nobel armağanı kazanmış Yugoslav yazarı Ivo Andriç anılmıştı.

La Maison de la Poésie: "Şiir Evi" nin önünde iki meşale ateşleniyor. Festival Müdürü Jovan Strezovski, kısa

bir konuşma ile açılışı yapıyor. Irmak kenarındaki direklerde, katılan 32 ülkenin bayrakları dalgalanıyor, Ulusal giysili genç kızlar, "Şiir Evi"nin terası önünde gülümseyerek dikiliyorlar. Görevlendirilmiş bazı genç kızlar, Struga Altın Çelenk armağanı kazanmış ozanlardan birer şiir okuyor. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiiri'de Türkçesinden dile getiriliyor. Bütün çağrılılar ayakta. Alkışlanmayan şiir yok. "Şiir işlevini yitirdi", "Şiir ölüyor!" diye yakınanları anımsıyorum. Yugoslavya, özellikle Makedonya, ozanları el üstünde tutan bir ülke. 14. Struga Şiir Festivali, ozanların tekrar olağanüstü saygınlık kazandığı bir yer oluyor. Şiir Evi'nin giriş salonunda kitap sergisi ilgi ile geziliyor.

Serginin gezilmesinden sonra Festival Komite Başkan Yardımcısı yazar ve ozan Fahri Kaya, bizleri, Drin ırmağının öbür kıyısında büyük bir eve götürdü. Evin büyük bir avlusu var. Masalarda içki ve mezeler hazırlanmış.

Fahri Kaya, şiir festivaline ilişkin biraz bilgi verdi. O zaman anladım ki, öbür sosyalist ülkelerden epeyce farklı bir sanat yöntemleri var. 28 kurum Makedon Yazarlar Birliği ile işbirliği yapmış. Bütün giderleri bu kurumlar karşılamış. Bunların arasında Radyo–Televizyon, PTT, Bankalar, Tütün ortaklıkları da var. Çoğunluğunu yazarların oluşturduğu bir komite kurmuşlar. Başkan Radyo–Televizyon Genel Müdürü, yazar Mateya Matevski, Başkan Yardımcıları: Fahri Kaya (yazar), Risto Milevski (yazar). bu komitenin 21 üyesi arasında ünlü yazarlar, müzisyenler ve bankacılar var.

14. Struga Şiir Festivali'ne yirmi dört yabancı ülke şu yazar ve ozanlarla katıldı. Avusturya: İna Broda, Heidi Pataki. Belçika: Eugene Savzitkaya, Izoard jacques, Gharles Moisse, Eddy van Villet. Batı Almanya: Hans Magnus Enzensbergem, Jürgen P. Wallmann. Küba: Luis Suardiaz. Çekoslavakya: Milan Kraus, Miroslav Valek, Donat Shajner. Doğu Almanya: Eva strittmatter, Manfred Streubel. Mısır: Mohamed İbrahim Abusennah, Fathi Said. Yunanistan: Nikos Pappas, Rita Boumi pappa. Fransa: Jean Breton, Eugenne Guillevic, Lue Berimont,

Jean-Louis depierris. Finlandiya: Lassi nummi. Gana: Kofi Anyidoho, Kwesi Brew. Hollanda: Hans van de Waarsenburg. Macaristan: Zoltan Csuka, Gula İljesh. Irak: Saadi Yousif. İtalya: Alberto Mario Marikoni. Hindistan: Ayyappa Paniker. Kuveyt: Calid el Zaid. Meksika: Homero Aridiz. Polonya: Jan Gorec-Rosinski, marjan Pjehar, Zigmund Stoberski. Romanya: Violeta Zemfirescu, Radu Karneçi. Senegal: Léopold Sédar Senghor, Malik Fal. Türkiye: Tahsin Saraç, Metin Eloğlu, Nevzat Üstün, Rauf Mutluay. B.Amerika: Clarence Major, Herbert Kuhner. Sovyetler Birliği: Alexandar Judahin, Dmitri Bavlichko, Rauz Babadzan, Metaxe Pogosyan, Kiril Kovaldzi, Valentin Ledjnev, Imag Jiedniz, Leonard Levlinski. Makedonya: Blaze Koneski, Radovan Pavlovski, Ante Popovski, Atanas Vangelov, Mihail Redzov, Slavko Janevski, Todor Calovski, Vlada Uroseviç, Aco Sopov, Olga Arbuljevska, Gane Todorovski, Bogomil Djuzel, Jovan Pavlovski, Vele Smilevski, Katica Çulafkova, Danila Kocevski, Georgi Stardelov, Sefedjin Süleymani, Adem Gaytani, Hasan Mercan, Suat Engüllü, Fahri Ali, İrfan Belir, Esat Bayram.

Yugoslavya'nın öbür cumhuriyetlerinden de elli kadar ozan festivale katıldılar. Toplam olarak yüz elli ozan birbiri ile tanıştı, konuştu.

İlk günün programı, Şiir Evi'nde verilen (Beethoven'in Beşinci senfonisi) konserle sona erdi.

29 ağustos cuma günü Hotel Biser'de saat 10'da sempozyum başladı. Tıklım tıklım dolu bir salonda, ozanlar söz alıp tartıştılar: Konu: Şiirde La Resistance: Direnme, La Révolution: Devrim, La Libérté: Özgürlük idi. Sosyolasit ülkelerin ozanları ile kapitalist ülkelerin ozanları bir çok noktalarda birleştiler ayrıldılar.

O gece, Struga Şiir evi'nde geç saatlere değin şiirler okundu. Hem ozanlar birbirini tanıdı, hem halk ozanları yakından görmüş oldu.

30 ağustos cumartesi günü gene saat 10' da sempozyumun ikinci bölümü başladı. Salona baktım ilk günkü ilgi dağılmamıştı. Şuna inandım ki, ozanların dünyaya bakışları bir hayli farklı idi. Sosyalist ozanlar

dahi, kişiliklerinin pencerelerinden değişik bir gözle bakıyorlardı insanlara. Tek düzelik yoktu.

O gece, Ohrid'de Sain Sophie kilisesinde (Freskleri ile ünlü eski bir yapıt) Senegal Cumhurbaşkanı Sédar Senghor'a, Altın Çelenk armağanının belgesi verildi. Senghor, nedense mikrofona çıkıp, konuşmadı. Senegalli ve Makedonyalı sanatçılar, iki dilden şiirlerini okudular. Okunan şiirlerin genel havası, zenci ozan Langston Hughes'un duyarlığına benziyordu. Bu ilk izlenimimi yanımda oturan Metin Eloğlu'na söyledim. O da "Langston Hughes ile René Char karışımı bir hava sezdim" dedi.

Halen onarılmakta olan bu küçük kilisenin tören için seçilişinin nedenini, Üsküplü dostum Necati Zekeriya'ya sordum. "Akustiğindeu ötürü yeğleniyor olmalı" dedi. Kilisenin, tarihsel, sanatsal değeri vardır, inanırım. Ama sosyalist bir ülkede sanat armağanının bir kilisede verilişi tuhafıma gitti doğrusu. Armağan, çok güzel bir salonu olan Şiir Evi'nde neden verilmesin?

31 ağustos pazar günü 19.30 da Köprü'de ozanlar mitingi başladı. Léopold Sédor Senghor, altın Çelenk armağanını burada aldı. Kendi şiirini okudu. Öbür ülkelerin ozanları da şiirlerini söylediler. Her yaştan binlerce insan, söz sanatının ürünlerini, geç saatlere değin ilgi ile izledi.

31 ağustos - 2 eylül arasındaki günlerinin öbür saatleri Ohrid'de, Ohrid gölünde gezintilerle ve şölenlerle geçti. Özellikle Ohrid gölünün öbür kıyısında Sveti Naum (Ayasofya demek) da yapılan piknik bize çok güzel doğa parçaları gösterdi. Birkaç yüz metre ötede Arnavutluk sınırı vardı. Sveti Naum adındaki kişi, Cyrille kardeşlerin öğrencisi imiş. Bu göl kıyısında 10. yüzyılda, ilk Slav üniversitesini kurmuş. Bin kadar öğrencisi varmış. O zaman Slav kültürünün merkezi sayılıyormuş.

Türk okuru, 14. Struga Şiir Festivali'nde Altın Çelenk armağanı alan Senagalli ozan Léopold Sédar Senghor kimdir diye soracaktır. Yaşam öyküsüne kısaca değinelim:

Senghor, 9 ekim 1906'da, Atlantik okyanusunun kıyısında Senegal'de küçük bir kent olan Joalla-Portugaise'de doğmuş. Babası, o bölgenin kabile başkanları ile dostane ilişkileri olan bir toprak ağası imiş. kabilenin öbür çocukları gibi, yoksul bir ortamdan gelmiyor ama, devedikenleri arasında koşuşan yaşıtlarının yaşamı, (bir gün gelecek) onun şiirinde derin izler bırakacaktır. O günlerin anıları, hemen her şiirinde belli olur. Başlangıçta senghor'un, Avrupalı misyonerlere yakın durduğu anlaşılıyor. O, şöyle diyor, çocukluk yaşamı için: "Ben çobanlar ve köylüler arasında ömür sürdüm, onların seslerine kulak verdim. Benim çocukluk dünyamın saltanatı idi bu."

Yedi yaşına değin bu kırsal alanda yaşadı. 1913'de babası onu, Joalla'daki Fransız misyonerler okuluna gönderdi. Böylece kırsal alandan kurtulmuş, dinsel bir pencereden bakmayı öğrenmeğe başlamıştı. Fransız dilini, çocukluk çağında benimsedi. Bir yandan da doğa bilimlerine yakınlık duyuyordu. 1922' de Dakar'da Libermann kolejine yazıldı. Papazlık uğraşını benimsemek istiyordu, fakat öğretmenleri onu, bu düşüncelerinden çaydırdılar. 1926'da Paris'e gitti. Yaşamında yeni bir ufuk açılmıştı. Kara dünyanın, yeni bir atılım içersine gireceğini seziyordu. Paris onun için şaşırtıcı bir alanın kapısı olmuştu. O yıllarda Afrika'da üç yarı bağımsız ülke vardı. Habeşistan, Fas, Liberya. Afrika'nın geri kalan bölgeleri Avrupalıların egemenliği altında idi. Bunlar hep soru işareti idi onun kafasında. Batı kültürü ile bağlantı kurunca, yeni düşüncelere, yeni fikirlere yaklaşmaya başlamıştı. kara Afrika'nın yeniden doğuşu nasıl olabilir diye düşünüyordu hep. Afrika'da bir gün, köleliğin kaldırılmasından sonra, kültür düzeyini yükseltecektir diyordu. Çünkü Afrika'nın da kendine özgü bir uygarlığı vardı. Bir de şunu söylüyordu: "Bir halkın ruhunu anlayabilmek için, onun sanatını incelemek gerekir. Afrika'nın değişik bir görünüşü vardır, iklimi ayrı, bitkileri başka, insanları değişik yapıdadır. Bundan bambaşka bir ekonomik yapı doğar."

Senghor Paris'te, bir yandan Fransız sol aydın ve ya-

zarları ile ilişki kurdu. Öbür yandan da Fransız edebiyatını inceledi, adeta kurdu oldu. O sıralarda Fransa'da, Afrika sanatına ilgi başlamıştı... Öte yandan Etienne Lero, Aimé Césaire, Paul Niser, Birago Diop gibi Afrikalı yazarlar yetişmişti. Senghor'u, bir süre Marcel Proust'un ölümsüz "Geçmiş Zamanın Peşinde" si çok etkiledi. André Gide' in sömürgeciliğin eleştirisini yapan "Voyage au Congo: Kongo Gezisi", "Retour du Tchad: Çat'tan Dönüş" adlı yapıtları, ona bir uyanışın habercisi gibi göründü. Böylece Senghor, Kara Afrika'nın uygarlığındaki gizleri anlamış oldu. Salt kara olmanın değil, fakat bir Senagiali oluşunun yanında, içinde bulunduğu toplumun farklı noktalarını gördü. 1962'de Kara Afrika'nın sorunlarına yaklaşım denemesi olan "La Négritude et le Marxisme" adlı yapıtını yayınladı. Bundan da şu çıktı: Avrupalının düşünce biçiminden çok, karaların heyecanını yansıtan yeni bir sanat biçimine yönelmek gerektiğini düşünüyordu. Ve: "Biz Afrika'nın tuzuyuz" diyordu.

Şiirlerini Fransızca ve Senegalce yazıyordu. Bazı yazarlar onu, Langston Hughes duyarlığına yakın buluyorlar. Aralarında şu fark var: senghor daha gerçekçi bir ozandır. İlk şiirlerini "Chants d'Ombre" (1945) adlı kitapta topladı. İlk şiirlerin başlıca niteliği lirik oluşudur. 1948'de "Hosties Noires", 1949'da "Chants pour Naétt", 1956'da "Ethiopiques", 1961' de "Nocturnes", 1972' de "Lettres d'Hivernage" adlı şiir kitapları yayınlandı. kendine özgü, Afrika'ya özgü yeni bir söyleyiş tarzı kurmuştu, dünyanın ünlü ozanları arasına girmişti. Ona, salt ozan ya da salt politikacı denemez, şiirle politika arasında organik bağ kurmuştur demek daha doğru.

İNCİLER

Beyaz inciler
Ağır damlacıklar
Taze süt damlacıkları
Telgraf telleri boyunca uzanan kaçak aydınlıklar

Tekdüze loş uzun günler boyunca
Oradan nereye gidiyorsunuz?

Hangi cennetlere? Hangi cennetlere?
Çocukluğumun ilk ışıkları
Bir daha bulamadığım.

Türkçesi: Ömer Faruk TOPRAK
(Milliyet Sanat Dergisi, 12 Eylül 1975, Sayı: 149)

R.Mutluay, T.Saraç, Ö.F.Toprak, Füruzan Toprak, N.Zekeriya, M.Eloğlu ve Eşi.

SAİT FAİK ÜZERİNE BİR MONOGRAFİ DENEMESİ[1]

1928, Okuma – Yazmada Bir Şafak Vaktidir

1928 Harf Devrimi, bir üst yapı devrimi olmakla birlikte, bazı yerlerde kökleri çobanlara dek varan bir devrimdir. Her sınıftan yurttaşa öğrenme, yazma kolaylığını getirir ilkin. Anadolu'da küçük kasabalara, köylere değin götürür, okumayı yazmayı. O tarihte, eski Arap harfleriyle okuma–yazma bilenlerin sayısı, iyimser bir sava göre, % 10' dur. Bir sava göre ise, % 5, % 6'yı geçmez. Çünkü, bu konuda inanılır bir sayım yapılmamıştır, o zamanlar. 1928 Harf Devrimi okumayı, yazmayı öğrenmede bir sıçrama olur. Hemen birden yüzde elliye varılmaz ama, başlangıçtaki küçük rakam, gittikçe büyümeye başlar. Anadolu kasabaları, köyleri, küçük gaz lâmbalarını yakmış, kitapları, gazeteleri hecelemeye başlamıştır. Halkın beyin hücrelerinde, küçük küçük kıvılcımlar, parlamalar olmuştur. Basımevlerinden çıkmış gazeteler, dergiler ilk kez bazı evlere, kulübelere girmiştir.

İşte böylece, Lâtin harfleriyle okuma–yazmayı öğrenen ya da Arap harflerini biraz bilmekle birlikte, okumayı yeni harflerle basılmış yapıtlarla ilerleten yeni bir kuşak, yolun ucunda görünmeye başlamıştır. Bu kuşağın içinden, Cumhuriyet döneminin edebiyatını kuracak olan kalemler çıkacaktır. 1940 Edebiyat Kuşağının ilk öncüleri, harf devriminin ilk ağrılarını çekerek yapıtlarını yazmaya başlamışlardır. 1935'te, 1936'da ilk denemeler yayımlanır. Türkiye ölçülerine göre, bu kuşak hayli ileri görüşler getiren bir eğitimden geçmiştir. Önceki kuşaktan çok farklıdır, dünyaya bakış açıları. Gerçeklik duygusu, kabuğunu gagalayan bir civciv gibi gün ışığına çıkmıştır artık. Sınırlı da olsa, özgürlük düşüncesi, itici bir güç olarak, onları Batı dünyasına bakmaya itmiştir. Ülkenin gelecek günlerinden, gelmekte olan sorunlarından haberliymişcesine şiirler, öyküler or-

(1) Sait Faik Üzerine Bir Monografi Denemesi – Ömer Faruk Toprak *Vatan gazetesi*, 14 Haziran – 24 Haziran 1977

taya dökmeye başlamışlardır.

O zaman, Türk toplumu bir dönemeçtedir. Türk yazarı, Türk aydını bir yolun dönemecinde görünmeye başlar. Eski, yoz düşüncenin kabuğunu parçalayarak görünenlerin başında, fikir ve edebiyatın eylem adamı olarak Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Sabiha Zekeriye, Sadri Ertem gelmektedir.

"Devrim" sözcüğüyle yüklü bir şiir ve düşünce akımı getirme çabası içindedirler. Türk yazın yaşamı hızlı bir gelişme evresine girmeye başlar artık. Önlemeler, baltalamalar kâr etmez. Tarihin akışıdır bu.

Mustafa Kemal'in çevresinde görünen bazı yazarlar, devrimin gelişme sürecini önlemek isterler. Bir tür yozlaşmaya değin sürüklerler yazınımızı. Sanki devrim oturmuştur. Her işi bitirmiştir. Oysa devrim, bir bakıma sonsuza dek değişimler yaşamak, değişimlerle yeni aşamalara varmak değil midir? Devrim sözcüğü içindeki devrimi bilmezden, görmezden gelirler. Özellikle yazarlık alanında, bu durdurma, "mevcudu" dondurma işinde, biraz başarı da kazanırlar. Her atılıma karşı çıkarlar. Ve devrim, bir çok alanlarda, 1933'ten sonra "devrim" olma niteliğini yitirmiş gibi olur. "Toprağın Yeniden Bölüşülmesi" (Toprak Reformu) gibi devrimleri bırakın, yeni bir beyler saltanatı kentleri sarar. Kırsal alanda da, "Toprak Ağalığı" geçirdiği ufak sarsıntıyı atlatıp, daha geniş alanlara yayılmayı sürdürmek için adım adım ilerlemeye başlar. Cumhuriyetin ilk yıllarında desteklenen, altlarına sandalye sürülen yazarlar, kendilerinden sonra gelenlere "düşman" ca bakmaya başlarlar. Ve şunu isterler: kendilerinden sonra gelenler, midelerinden oltaya takılsınlar ve "Kurtuluş Savaşı" nın ilk günlerindeki "ateş" i körüklemesinler. Eğer, Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası bilincini ve renklerini geliştirmeye, yaymaya çalışırlarsa, kafaları tuzla buz edilecektir. Oysa yeni gelen kuşak "çetin ceviz" dir. Hele Devrim çizgisini sürdürmek isteyenlerden bir bölüğü, yaşamları da elden gitse, ateşin önünde ve örsün üzerinde kalacaklarını gösterirler. Şiirin ve öykünün, halkın içinden geçeceğini durmadan anlatmaya çalışırlar.

SAİT FAİK'İN İLK ÖYKÜ KİTABI

İşte bu devinme sürerken, 1936'da, "Sait Faik" ilk öykü kitabını yayımlar. "Semaver", bir "Değirmen", bir "Kağnı", ya da bir "Ses" gibi, Türk öyküsünde patlama yapmaz. O, durgun bir ortamdan gelmektedir. Yazarlığının ilk yılları "Varlık" gibi duragan bir dergide "kaza"sız geçmiştir. Hattâ adı "Sol" a bile çıkmamıştır. Ama erbabı, bu öyküleri okudukça: "İşte has bir kalem!" diye kendi kendine söylenmektedir.

Böylece Sait Faik, 1940'ın ufukta görünen ilk öncülerinden biri olarak kalemini bilemektedir. "Semaver", Varlık dergisi çevresinde küçümsenmeyecek yankılar yapar. "Bir Kıyının Dört Hikâyesi", "İhtiyar Talebe" deki anlatım, daha önceki Türk yazarlarında görülmemiştir. Öykülerin içinde, oradan oraya sıçrayan kırmızı ayaklı bir kuş vardır sanki. Belleği çok zaman allak bullak eden bir "üslûp" Ama hiçbir "zaman" kuyumcu işçiliği" denilen bir tür zorlama görülmez onda. Hep "doğal"dır. Daima kendine özgü anlatımı olan bir yazardır.

Nâzım Hikmet, Orhan Selim imzasıyla yazdığı küçük bir yazıda, "Semaver" öyküsünü beğenmez. Öyküde gerçeğe ters düşen yanlışlıklar bulur. Söyledikleri doğrudur gerçi. Nâzım Hikmet'in 1936'da söylediklerini birlikte okuyalım:

"Elime bir kitap geçti. Genç bir hikâyecinin, Sait Faik'in kitabı. Her yeni imzaya karşı ne yalan söyleyeyim. "a priori" bir sevgi duyarım. Okuyucularının sayısı bini geçmeyen bir edebiyat piyasasına her yeni giren imza, eğer sadece bir heveskârlık değilse, bir inanç ve cesaretin, bir çetin kavgalara hazırlanış kuvvetini kendinde görebilmenin ifadesi demektir. Ben, inanan, cesaretli kavgadan yılmayan insanlara saygı beslerim.

Elime geçtiğini söylediğim hikâye kıtabını da işte böyle, tabir caizse, hüsnüniyetle açtım.

İlk hikâyenin ismi Semaver.

Hemen okumaya başladım. Ve doğrusunu isterseniz, bir iki satır sonra genç imzaya karşı daha önceden duy-

duğum alâka çoğaldı. Nasıl çoğalmasın ki, Semaver hikâyesinin kahramanı bir işçiydi. Âlâ, dedim kendi kendime genç muharrir bizim yeni bir Sebahattin Ali'miz, İsmet Hüsnü'müz, Kemâl Tahir'imiz olacak.

Fakat okumakta biraz daha devam edince, hikâyenin bir Amerikan mizah muharririnden adapte edilip edilmediğinden şüpheye düştüm. Baktım böyle bir kayıt yok. Muharrir bize Türkiye'de yaşayan bir Türk işçisini ve anasını anlatmak istiyor. Ama ne çare ki istemek, her zaman, becerebilmek demek değildir.

Genç hikâyecide de böyle olmuş. Anasının namaz seccadesinde takla atan, anasıyla sabahları yatakta al takke ver külâh şaka eden, semaverine bağlı bir işçi tipi uydurmuş genç üstad. Türk işçisi yalnız Türk işçisi değil, Amerikan terbiyesi almış bazı delikanlılar müstesna, herhangi bir Türkiyeli bile dindar da olsa dinsiz de olsa, anası namaz kılarken takla atmaz ve anasıyla yatakta o çeşit şakalaşmaz. Bu olsa olsa komik zigoto'nun yaptığı marifetlerdendir.

diyeceksiniz ki: 'canım, hikâyede yalnız bu yok ya!'

Hayır hikâyede yalnız bu değil, bir de semaver var. Şu bildiğiniz çay semaveri ve bir de günün birinde ihtiyar ananın eceli mevcduyla ölüvermesi... İşte o kadar.

Kitabın ismi bile bu birinci hikâyeden alındığına göre, muharrirce en beğenileni bu yazıdır. Gerisini varın siz kıyas edin.

Bu yazıyı, bir edebî tenkîd kastıyla yazmıyorum. Sadece bu vesileyle, yazıcı olmak cesaretini ve inancını gösteren gençlere, cesaret ve inancın, hatta okumuş olmanın bile kâfi gelmediğini, iyi bir yazıcı olmak için, biraz da memleketi bilmek, edebiyatı ciddiye almak icabettiğini şöylece söylemek istiyorum."

Ama kitabın bütününü okuduktan sonra, düşüncelerini yazsaydı Nâzım, 18 öyküden en az altı ya da yedisini övecekti belki de... Sait Faik bana bir kez sözünü etti bu yazının "O yazıda haklıydı." dedi ve sonra şunları ekledi: "Kitabın bütünü üzerine yazsaydı, yargısı daha değişik olurdu Nâzım'ın. O küçük eleştirinin çok yararını

gördüm sonradan. Yeni bir öykü yazarken hep onun, çektiği 'dikkat'i anımsarım."

Sait Faik, 1939 yılı sürerken, ikinci kitabının hazırlığı içindeydi. "Sarnıç", "Bir Karpuz sergisi", "Gece İşi", "Lohusa", "Ormanda Uyku", "Park", "Gaz Sobası" gibi unutulmayacak, hattâ, deyim yerindeyse, Sait'i Sait Faik yapan öyküler, biraraya toplanmıştı o kitapta. Şimdilerde Sait Faik'in öykülerini yeniden okuyunca, şöyle bir kanıya varmak, abartmalı olmaz: "Sarnıç" ve "Şahmerdan" ile Sait Faik, rahatça edebiyat tarihine oturur. Başka hiçbir öykü yazmasaydı bile, kendine iyi bir yer ayırmış olurdu.

"HER SAKALLIYI BABAN SANMA"

1938 ve 1939, Cumhuriyet dönemi yazarlarının ilk denemelerini yayımladıkları yıllardır. "Ses", 1938 yılı sonlarında gazete biçiminde çıkmaya başlar. Dört sayı yayımlanır. 1939'da dergi biçiminde çıkar. 7/6/1939 tarihli birinci sayıda Ressam Abidin Dino, "Her Sakallıyı Baban Sanma" başlıklı, esprili yazısında, değişik bir anlatımla Sait Faik' in kişiliğini çizer:

"Sait Faik Adalı'nın soyadı Abası yanıktır.

Sait Faik Adalı Abasıyanık'ı tanımakla yeni bir ada keşfetmiş kadar sevinebilirsiniz. Adalı'nın adası bir dünyadan büyüktür, içinde her şey var.

Gorki'nin Rus edebiyatına yaptığı hizmeti Adalı, türk edebiyatına yapacak.

Fakir fukaralar, anafordan futbol maçına girer gibi Sait Faik'le beraber kitaplarımaza girdiler, yuria!

Tiyatroda, her tiyatroda paradinin en ucunda oturan Sait Faik'tir.

Sinemada en önde oturan kimdir?

–Sait Faik'tir.

Yanaşın ondan bir sigara isteyin, veriyorsa Sait Faik'tir.

Gözleri mavi mi?

–Sait Faik'tir.

Size yan bakıyor mu?

–Sait Faik'tir.

Rüyanıza giren kimdir?

–Sait Faik'tir.

Sait Faik Adalı'ya büyük adamsın, derseniz, o size:

–Yuuuut! der.

Tornistan edebiyatı şeflerinden biri, Sait Faik için henüz millî edebiyat yapmadığını söyledi.

Buna biz:

– Yuuuut! deriz.

Çünkü Sait Faik millî edebiyatın ta kendisini yapıyor. Tornistan muharrirleri lütfen anlamalılar ki millet milliyetcilikten ayrı değildir. Sait Faik, milletin her ferdiyle, çöpçüden köylüye kadar, 'memleketin efendisi'yle alâkadardır.

Sait Faik, millî edebiyatı şatafatlı cümlede değil, hissî ve lisanı halkçı olan yazıda bulmuştur.

Sait Faik'te bu nevi yazının daniskasını bulursunuz. Adalı'ya: 'Sen realistsin' desem, o bana:

– Her sakallıyı baban sanma, der.

Mamafih Sait Faik realist'tir.

Realizm bir kitlenin hissini, bahtını, hareketini hatta rüyasının mecmuunu toplayan tarzdır.

Cinnet harikulâdelik, realitenin bir parçasıdır.

Lâfı uzatmayalım!

Adalı diyecek ki:

–Realite amcanın malı mı?

Ben de mahçup olurum.

'Dünya ve şehri riyasız kucaklamak istiyordum' cümlesi Adalı'yı tarif eder.

Şehir ve dünya Adalı'nın kucağına otursun.

Sait bir gün ilâhların dağı olan Uludağın tepesinden Bursa'nın bir havuzuna düştü, sıçradı Marmara'ya balıklama girdi. Büyükada'dan yunus balıklarıyla Marsilya'ya gitti ve Gronoble şehrinde biraz dinlendi.

Şimdi de gerisin geriye Uludağ'a dönüyor.

Sait Faik için hikâyeci demek onu hapsetmek demektir.

Sait Faik romancıdır, piyes muharriridir, herşeydir. Sırasıyla usta bir hokkabaz gibi piyesi ve romanı en ummadığınız yerinden çıkaracaktır.

Sait Faik, yazılarının birini şöyle bitirmişti:

– Bal gibi tornacı.

İddia ediyoruz, Adalı:

– Bal gibi milli muharrirdir. Sait Faik Adalı'ya abayı yaktık vesselâm."(2)

"Sarnıç", bu yazıdan birkaç ay sonra yayımlanacaktır. Bu öykülerde her şeyden önce bir "tazelik" vardır. Ben o kitabı okuduğum gün şöyle düşünmüştüm:

Bir sabahın erken saatinde bir ormanın yeşil havasına, denizin mavi iyotuna girdim sanki. O denli "taze" bir hava vardı kitapta.

Sait Faik üzerine ilk büyük ilgi bu kitapla başlar. Behçet Necatigil "Sarnıç" taki o canlı öykülerin özünü şöyle dile getiriyor:

"Kitaba adını veren ilk hikâyede 'Dağın eteğine beyaz minareleriyle sarılmış bir şehrin' lisesini bitirmiş bir adam, çocukluğunu, ilk gençliğini anlatır. Bir İstanbul kızıyla evlenmiş, karısını mes'ut edememiştir. Mahrumiyetlere katlanamıyan Fitnat bir gün özlediğini söyleyerek baba ocağına döner, bir yıldır gelmemiştir hâlâ. Hikâye kahramanı uzun boylu, ipince bu İstanbul kızını hatırlar, kurumuş hatıralar sarnıcına gizli, bilinmez bir menbadan akan şarıl şarıl su seslerini dinleyerek bu son hâtıralarla avunmaya çalışır.

İkinci hikâye "Kalorifer ve Bahar"da İstanbul'un bir mahallesi anlatılır:

Mahalleden yeni yetme bir çocuk, adı Capon, gizli bir uzak dünya gibi İstanbul'u keşfeder, sinemayı ve kaloriferi öğrenir, baharda gezisini tazeler, şehri tamamen tanımıştır, artık bir daha da dönmez mahalleye.

---

(2) SES dergisi, 7/6/1939

İLK KİTABINDA USTALIĞINI KABUL ETTİRMİŞ HİKÂYECİ...

"Beyaz Altın"da olay, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Adapazarı'nda geçer: Zahire ticareti yapan, savaş vurguncusu Eskicizade Nedim, önce Haleplizadeler'i sonra Rahmi Bey'i iflas ettirir. İstanbul'a gelir, dişlerine plâtin kaplattırır. Mütarekeden sonra ölür, ardiyelerinin karşısındaki Kanlı Mezarlık'a gömülür. Sonradan Belediye Meclisi şehrin göbeğindeki bu mezarlığı kaldırmaya karar verir. Eskicizade'nin kabrinden kemikleri bile çıkmamıştır. Vurguncunun "beyaz altın" dişlerinin, gömülmesinden hemen sonra birkaç kişi tarafından sökülmüş, cesedinin dereye atılmış, paralarının da İstanbul'da meyhanecilere ve kart fahişelere çarçur edilmiş olduğu anlaşılır.

Dördüncü hikâyede olay, İstanbul camilerinden birinin avlusunda geçer :

Bir karpuz sergisi açmak isteyen, para da bulmuş, fakat asla açamıyacak olan, âvere ruhlu bir adamın boş hayelleri yansıtılır.Geceleri Galata Köprüsünün üstünde mavnaları seyredenler, biri amele, öteki gemici kılıklı canciğer iki taşralıdır. Biri bir değirmende çalışır, öteki çımacıda. Bir gün işinden çıkartılan çımacı, Paşabahçe Cam Fabrikası'na girer, artık orada yatıp kalkacaktır. Birlikte son akşamlarını gene köprü üstünde geçirirler. Her seferinde köprü altından geçen tepeleme tahıl yüklü mavnalara atlamayı düşünen amele, ilk defa o gece böyle bir istek duymaz içinde.

Gece işi , meyhanede kırk beşlik bir adamla içki içen genç Ömer'e , kadınlardan birinin " Ömer tabiatını değiştirdi galiba " diye lâf atması üzerine çıkan tatsızlık ve kavgayı ele almaktadır. Olay, bir sabahçı kahvesinde gelişir.

" Hancının Karısı nı hikayeci, yanında bir köpekle, birkaç ay kalmak, dinlenmek için Karakurt gölünün yanındaki bir Çerkez köyüne giderken bir dağ başında bir handa görür. Kadın olgun, dolgun, kırmızı ve gözleri ge-

celeyin dağda kurt gözleri gibi ışıltılı bir kadındır. Aynı köyden olan hancı ise cılız mı cılız... Hikâyeciye o köyde bir yer bulmaya söz verir.Hikâyeci, dört yataklı boş bir odada bekleyerek sabaha karşı uyur. Bu beklediği şeyin, hancının doyuramadığı genç karısı olduğunu uzun seneler anlıyamamıştır.

"Lohusa" Sakarya kenarında kırk beş hanelik bir köy olan Kumköy'de geçen bir facianın öyküsüdür:

Yetmiş yaşında üçüncü karısından dul kalan Hasan ağa, Boşnak güzeli yirmi beşindeki Zehra'yı getirmiştir eve. Yetmiş dokuzuna basan ağanın bu dördüncü karısından çocuğu olacaktır. Zehra'nın sancısı tutmuştur. Durum, evdeki oğul, gelin, görümce ve damatlar arasında kin ve nefretin patlak vermesine yol açar. Aile birbirine girer, sopalardan biri de yatakta kıvranmakta olan Zehra'nın karnına doğru kalkmıştır.

"Ormanda Uyku", düzyazı-şiir niteliğinde bir parçadır.

"Kim Kime" adlı hikâyede, Ada'nın yukarılarındaki yoksul bir evde, erkeği ölmüş, bir çocuğuyla aç kalmış olan bir kadın, cenazeyi kaldırmak için birkaç kişiye ve belediye doktoruna başvurur. Hepsinin de paradan dem vurduğunu görünce, ölüyü bir çarşafa sararak, tepeden uçuruma bırakıverir. Üç gün kar yağar. Ölen adamla kadını kimseler hatırlamaz bile.

Yaz gelir, yüzü sapsarı kadın gözükür. Gelen vapura biner ve hikâye şu cümlelerle sona erer: "Vapurun içinde tek kadındı. Tek biletsizdi. Fakat Kadıköy İskelesine vapurdan, ne kadar bilet varsa o kadar adam çıktı. Ne fazla, ne eksik."

"Park", Gülhane Parkı'dır. Betimlemesinin içinde bir de olay geçer:

Parkın gediklilerinden on yedisinde yosma Dilber ile Muzıka-i Hümayun çavuşlarından cinsisapık Ali Efendi, aslında ikisi de iyi birer insan, sonunda evlenir, bir aile mutluluğuna kavuşurlar.

"Gaz Sobası", Mavi, kırmızı, yeşil mikalarından tatlı ışıklar serpen, acaip ve güzel bir sobadır. Arasıra şehre

inerek herkesleri şaşırtan şeyler alıp gelen, hayal düşkünü ve Bursa köylerinden birinde kahvecilik yapmakta olan Recep'in sobasıdır. Recep, yaşamanın şiirini böyle eşyalarla duyar.

"Plaj İnsanları" hikâyesinde, Avrupa hayranı, türedi züppelerle yoksul fakat onurlu balıkçılar arasındaki yaşam, ahlâk, karakter farkları gösterilir.

"Davud'un Anası"nda Ali, doğduğu kasabaya otuz yaşında döner. Artık öğretmendir. Şehir dışında, çocukken sevdiği Saime'lerin yıkılmış evlerinin hemen yanıbaşında, kimsesiz bir kadının bir odasında oturmaktadır. Kadının küçük oğludur Davud. Ali, ders de çalıştırdığı bu Davud'un ve annesinin kişiliklerinde eski, imgesel bir aile mutluluğunu yaşar.

Kitabın son iki parçası "Grenoble" de İtalyan Mahallesi" ile "Marsilya Limanı", adı geçen yerlerin betimlemesi ve oralara ilişkin anıların toparlanışıdır.

İlk kitabı "Semaver"de ustalığını hemen kabul ettirmiş olan hikâyeci, gene kendi yaşantı ve anılarından derlediği hikâye ve düzyazı şiirler toplamı niteliğindeki ikinci yapıtında da hikâye tekniğindeki yetkinlik ve şiire büyük yakınlığını sürdürür.

SAİT FAİK'LE İLK KARŞILAŞMA

1940 yılının sıcak haziranı başlamış. Beyazıt Camii'nin arka duvarı dibinde, ağaçların gölgesindeyiz.

Ben daha, o yıllarda, san'at dergilerinde on, on iki kadar şiir yayımlamış bir edebiyat tutkunu. Genç yazarlardan Hüsamettin Bozok'u, Lûtfi Erişçi'yi, ozanlardan Asaf Hâlet Çelebi'yi, Suphi Taşhan'ı tanıyorum. Bir de daha eski günlerden Osman Cemal Kaygılı'yı tanımıştım. Bazı yazarları uzaktan görmüşlüğüm var. Lûtfi Erişçi, yeşil mürekkepli kalemiyle düşünerek, Arap harfleriyle kâğıtlara bir şeyler yazıyor. Ben, çevremizdekileri seyrediyorum. Yanımızdaki alçak masada tavla oynayan iki kişi var. Yüzü bana dönük olanı, çok genç yaşına karşın, Panait İstrati ile olan arkadaşlığını övünerek söyleyen Cavit Yamaç, öbürünü, sırtından tanıyamıyorum. Bol argolu sözcükler çıkıyor ağzından. Bu, çevremizden birisidir mutlaka, ama kim? Lûtfi Erişçi'ye soramıyorum. O, iyice, kâğıtlara eğilmiş, yazıyor; kimseye baktığı yok.

Bir süre sonra, tavla pullarının şakırtısıyla Cavit Yamaç, ayağa kalkıyor:

"Bu oyun bu kadar oynanır azizim! Bir beş daha varsan oynayalım."

Karşısındaki mavi gözlü adam:

"Boş ver! Bugün hiç şansım yok."

Yerinden kalkıyor, elini Lûtfi'nin omuzuna koyuyor:

"Ne yazıyorsun?"

Bir yandan da bana bakıyor. Bu mavi gözleri bir fotoğraftan anımsıyorum. Galiba o! "Bir Kıyının Dört Hikâyesi"ni yazan adam. Lûtfi Erişçi beni tanıtıyor: "Ömer Faruk Toprak." Onun yanıtı şöyle:

"Bir iki şiirinizi okudum dergilerde."

Ben gizli gizli seviniyorum. O, hemen başka bir konuya atlıyor. Ağzının sağ yanında kırışıklıklar beliriyor, gülümsüyor:

"Haydi oynayın, seyredelim sizi!"

Cavit Yamaç'la Lûtfi Erişçi, tavlaya çöküyorlar. Pul-

ların devinimini o, gözleriyle izliyor. Bense onun yüz çizgilerini seyrediyorum.

Oyundan dikkatini çekip:

"Yeni kitabınız var mı?" diye soruyorum.

"Çıkacak yakında" diyor.

Oyun, iki mars bir oyun ile bitiyor. Herkes ayağa kalkıyor.

Sait Faik ile Cavit Yamaç, Sahaflar Çarşısına yöneliyorlar. Biz Aksaray'a doğru yürüyoruz.

İlk gençlik yılları ne güzel! Haziran bulutları hiç kımıldamadan duruyor üzerimize. Yaşam hep böyle sürecek sanıyoruz. Filim bir yerde kopunca, taşın sert olduğunu kısa zamanda anlıyoruz.

Daha o zamandan izliyormuş bizi siviller. Kahvede, yanıbaşımızdaki masada, sokakta, sol gerimizde hep onlar. Kısa sürede hem onların farkına varıyoruz, hem de alışıyoruz.

Otuz yıl sonra, on üç yıllık mapusane deneyiminden geçmiş bir yüzle bana şöyle demişti Kemâl Tahir:

"Bizim onlarla anlaşmazlığımız var. Elbette bizi izletecekler, elbette bizi hücreye, dama atacaklar."

O dönemin ünlü "sivil"i Kara Kemâl, peşimizde. Ben, onu daha ilk görüyorum. Lütfi, yarım sağa dönüp, geriye bakıyor. Herkesin duyamıyacağı bir küfür savuruyor.

Sait Faik, Küllük'e pek sık gelmezdi. O yıllarda, yazın Burgaz adasında, kışın Şişli'de oturuyordu. Sapa geliyordu ona belki de. Hele bu seyrek gelişlerin birinde, küçük bir eşcinsel şaka yapılmışsa, salt Küllük'e değil, yazarların uğradığı belli başlı kahvelere, bazen bir ay hiç gelmezdi.

Birkaç ay görmemiştim onu. Bir gün Topkapı dışındaki mezarlıktan dönüyordum. Bir arkadaşımın babasının cenazesinde bulunmuştum. Sur kapısının dışında, asmalı bir kahve vardır. Arkadaşımla orada, gölgede, bir iki soluk alıp, birer kahve içelim, dedik. Kendimize oturacak, elverişli bir yer ararken, birden Sait Faik gözüme ilişti. Tanımadığım bir adamla tavla oynuyordu. Arkadaşıma "sen otur şurda" dedim. Sait'e yaklaştım. Sanıyorum, gene öyle tatsız şakalardan birinin yapıldığı günlerden sonra idi. Sait'e yaklaştım:

"Merhaba üstat, nasılsınız?" dedim.

"Eyvallah, eyvallah!" dedi. Sonra ekledi:

"Oyun bitiyor, konuşuruz."

Başlangıçtaki ters bakışı biraz canımı sıkmıştı. "Üstat" sözüne içerlediği belliydi. Çünkü o sıralar, özellikle "Bâbıâli"de simitçiye, kahveci çırağına bile "üstat" diye sesleniyordu herkes. Sonra, üstatlığa daha yakıştıramıyordu kendini. Birisi böyle seslendi mi, "söz"ün içinde alay var mı, diye kuşkuyla bakıyordu.

Ben arkadaşımın yanına oturdum. Kahvelerimizi yudumlamaya başladık. Uzakta selviler, çitlenbikler görünüyordu. Mezarlığın üzerinde bir hüzün bulutu vardı sanki. İnsanlar mezarlıktan habersiz, kâğıt oynuyorlar, çene çalıyorlardı.

Tavla kutusunun kapatıldığını duyunca, başımı çevirdim. Sait Faik yanıma yaklaştı:

"Yahu, bana, alay eder gibi, 'üstat' diyorsun. Senin alay etmek için söylemediğini biliyorum. Ama 'üstat' sö-

zünü sevmiyorum. Bana üstat deme, olmaz mı?" dedi.

Sesinde bir yumuşaklık, bir sevgi tonu vardı.

"Hay hay" dedim. "Yalnız, ben her yazara 'üstat' demem. Gerçekten saygı duyduğum birkaç yazı ustası vardır, onlara derim." Sonra ekledim:

"Neyse geçelim bunları. Şahmerdan çıkmış, hayırlı olsun!"

"Eyvallah, bir gün imzalarım sana. Oku da düşüncelerini yaz.!"

Biraz durakladı, sonra:

"Haydi eyvallah, ben gidiyorum. dedi ve uzaklaştı.

Sait Faik, "Sarnıç" adlı öykü kitabında yakaladığı o unutulmaz anlatım ustalığını, "Şahmerdan" da daha da ileriye götürür. Konuları Burgaz adasıyla ilgili.

İkinci ve üçüncü öykü kitabıyla "Medar–ı Maişet Motoru" başlıklı romanı, onun, şakaları yanında, kızgınlıklarıyla da yaşama sıkısıkıya bağlı olduğu bir dönemi simgeler.

"Şahmerdan" üzerine Tahir Alangu'nun görüşlerini birlikte okuyalım:

"Onun yeni hikâyeye yönelişi, san'atının ilk devresinin son kitabı Şahmerdan(1940) da iyice ortaya çıkmaktadır. 1935–1940 yılları arasında yazılmış 20 hikâyeyi içine alan bu kitabında da, iki belli çizgi üzerinde yürüdüğü görülmektedir. Eski yolda bir iki hikâyesini de almış olmakla beraber, çoğu hikâyelerinin kendine has yeni anlatış düzenine doğru gittikleri görülmektedir. Eski yoldaki hikâyelerinden biri, Adapazarı yaşayışından alınmış Çelme (1940) de, 'Şube reisinin karısı, yük taşıyan topal emireri, değirmen başındaki yağma sahnesi'nde suç unsuru bulunduğu iddiasıyla, yayınlandığı sırada, Örfî İdare Mahkemesine düşmüş (1940), yazar hayli üzüntü çektikten sonra beraet edebilmiştir..

'Mahpus', 'Köy Hocası ile Sığırtmaç', 'Bekâr' onun hâlâ bu eski çizgisinden ayrılamadığını gösteriyor. Büyük şehri anlatan hikâyelerinin bütün benliğini sürükleyen o

sarhoş edici havasına, 1935–40 yılları arasında tam ölçüde girememiştir. O, bu haline, İstanbul dışı yaşayış etkilerinden ve bu etkilerin anılarına bağlı eski hikâyesinden henüz kopmayışını şöyle anlatıyor:

'Sanki Sakarya'nın suyu damarlarında kirli, bulanık, vahşi, iptidaî ve haşindir. Ne kadar bira bardağı deviririse devirsin, Sakarya'nın suyunu içinde muhafaza ediyor, birayı işeyip atıyor.' Saif Faik, ne zaman İstanbul dışından hikâye anlatmaya davransa, konuları onu daima 'eski hikâye' ye götürmüştür. Tek tük de olsa son kitaplarına kadar bu hal sürüp gitmiştir.

Bu kitabındaki Şahmerdan, Kaşık Adası'nda, Bir Define Arayıcısı, Projektörcü, Kırallık, Çöpcü Ahmet, Alt Kamara, Beyaz Pantalon, Garson, Bir Takım İnsanlar adındaki hikâyelerinin asıl yeni yolunun özelliklerini taşıdıkları görülmektedir. Bunların sayılarının çokluğu, kişileri, onun ancak 1940 yıllarında 'küçük adamın başıboş, gündelik yaşayışı' nı anlatan yola yerleşmekte olduğunu göstermektedir.

Böylece, 1928 – 1940 yılları arasını alan, 1939 yılında babasının ölümü üzerine bir müddet duraklayan 12 yıllık ilk devresinde elli üç hikâyesi ve üç kitabıyla sanat hayatının ilk merhalesini aşmış, sabırla beklediği üne –hiç olmazsa aydınlar arasında –bir dereceye kadar kavuşmuş, her mesleği hor görerek edebiyata sürekli olarak bağlanmasıyla ustalığa erişmiş, bellibaşlı birkaç hikâye çeşidini ve zamanın moda akımlarını deneyerek, kendine has bir sanat yolunun kapılarına kadar gelmiştir[3]."

(3) Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman* (1930–1940, Cilt: 2, S: 116)

ÇELME ÖYKÜSÜNÜN YARGILANMASI

"Çelme" adlı öyküsü, küçük boy Varlık'ta yayımlandığı zaman derginin Yazıişleri Müdürü Sabri Esat Siyavuşgil ile Sait Faik'i Sıkıyönetim Mahkemesine çıkardılar. Sait Faik çok korktuğunu saklamıyordu. Aklandıktan sonra duruşmayı şöyle anlattı:

"Duruşma başlayınca, bizi içeri aldılar. Mahkeme başkanı, Sabri Esat'a:

– Buyurun Sayın Profesör Sabri Esat Bey, diyordu. Ona karşı gayet nâzikti. Bana gelince, Savcı, parmağıyla işaret ederek:

– Bu Sait Faik... diye beni gösteriyordu. Beni gösterirken uzun bir 'buuu" çekiyordu." Yazarın ölümünden sonra, Büyük Doğu gazetesinde, Nusret Kafdağlı diye biri gözlemci olarak olayı şöyle yazmıştı:

"Sıkıyönetim Mahkemesindeyiz. Yıl 1943... Mahkeme Reisi Paşanın karşısında mavi dumanlı gözleri dolu dolu, sesi boğuk, boğazında bir düğüm, otuz beş yaşında bir çocuk var. Böyle büyük rütbeli bir askerle, bütün hayatında ilk defa bu kadar yakın, karşı karşıya bulunuyor. Azarlanmaktan korkan, ürkek çocuk bakışları yerde, başı önünde...

– Sen yazdığın hikâyede emirberin (hizmet eri) ayağına çelme taktırmışsın. Emirberin elindeki dolmalar yere dökülmüş. Bunun mânası?...

Hayatı boyunca, insanların neden hiç durmadan sevişmediklerini bir türlü anlıyamamış olan sanığın bükülmüş dudakları titriyordu!"

Sait Faik, olayı bana anlatırken, sanki mahkeme önündeymiş gibi, başını omuzlarına çekiyor, yüzü sararıyordu. Gözlerinde korkuyu okuyordum. Sonra umutsuzlukla eklemişti:

"Kimse bizim yazarlığımızın farkında değil!"

Cebinden çıkardığı kalemini göstererek:

"Atalım bunu denize!" demişti.

Birkaç kez, karamsar olduğu günlerde, kalemini kırmak istemiş, günlerce İstanbul sokaklarında âvâre dolaşmış, sonunda gene kaleme sarılıp yazmıştır.

Böyle karamsarlığa asılıp kaldığı bir gün, "Yazıcılığın Yirminci Senesinde" başlıklı yazısında şöyle içini dökmüştü:

"Kişi kendi kendini tartabilseydi, şu edebiyat ve gazetecilik alanında kaç kişi kalırdı? Yirmi senedir yazı yazarım iyi kötü. Ne beni överlerse yutarım, ne de söverlerse fazla yüksünürüm.

Hem bana kalırsa, yazıcılık işinde, insanın yazıları pek âhım şâhım olmasa da zararı yok pek. Elverir ki, namuslu olalım: Kalemimizi ne devlete, ne patrona, ne millete (demagoji yapmayı, efkârı umumiye denilen mikrobu kastederek söylüyorum) satalım. Dahası var. En korktuğumuz mahlûk olan münekkide, hatta okuyucuya bile beğendirmek gayesiyle yazı yazmadığıma göre, kendimi yazıcı saymakta hakkım var mıydı, bilmem ki? Bir yerde lâzım oldu da mesleğimi sordular. Doğrusu epey çekinerek, ama gururla "yazıcı" dedim. Mesleğimi bir kağıdın meslek hanesine kaydedeceklerdi. Benden yazıcılığımı ispat edecek bir vesika istediler. "Efendim, birkaç hikâye kitabım var. diyecek oldum. Bunların vesika mahiyetinde şeyler olmadığını anlamakta gecikmedim."

İNSANLARI SEVMEK

Hemen bütün yazarlar insanları sevmiştir. Yazdıkları kitaplarda bunu sık sık dile getirmişlerdir. Bir yazarın insanları sevmesi doğaldır elbet. Oysa Sait Faik'te bu sevgi, insanı derinden sarsacak, titretecek dereceye varır. "Gün Ola Harman Ola" adlı öyküsündeki şu parçayı okuyun bir kez:

"İçinizi hiç bilmediğiniz İstanbul semtinin akşamı kaplarken, evinin önünde oturup sigara içen, göz kapakları kirpiksiz ve kırmızı ihtiyar bir adamı hayranlıkla sevgiyle saygıyla andınız mı? Hiç içinize taş gibi ağır, su gibi bir sevgi oturdu mu? Oturmamışsa, Allah aşkına, vaz geçin şu yazımı okumaktan[4]."

Aynı insan sevgisi, daha sarsıcı bir biçimde, "Yandan Çarklı" öyküsünde şöyle simgeleştirilir:

"Her şeyin fakir elbiseleri gibi lime lime, nem almış sıvalar gibi parça parça döküldüğü zaman, yalnız sen varsın, insan. Yalnız sen varsın. Yalnızlığımın, ihtiyarlığımın, sevimliliğimin, egoizminin ortasında daha dün şehvetle sarıldığım, kokusundan haz ettiğim, yıldızları, yandan çarklıyı, derin suları, heykelleri, gotik binaları, ağaçlık tenha yolları, pek sevdiğim yeşil yeşil, kırmızı kırmızı, turuncu turuncu yanan işaret fenerlerini geride bırakıp sana âşığım... Olur olur ama, gönlüm hâlâ sendedir sende. Şimdi parklarda uyuşmuş çocukların, ihtiyarlarınla benim gibisin. Benim gibi. Değil ben, seni hiçbir şey sevmekten alıkoyamaz beni[5]."

Sait Faik'in aylaklığı, işsiz, güçsüz dolaşması eleştirilir. Bundan en çok kendisi tedirgindi. Gazetelere girmiş, muhabirlik yapmış, röportaj yazarı olmak istemiş. Öyküsüne üç lira, beş lira aldığı zamanki sevincini çok iyi anımsarım. Ölüme yaklaştığı son bir iki yıl içinde,

---

(4) *Son Kuşlar*
(5) *Son Kuşlar*

Yaşar Nabi'nin, öykülerini ucuza kapatmasından, çevresindeki dostlarına hep yakınmıştır. 1954 yılı başlarında, öykülerini artık Varlık'a vermeyeceğini, "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi" yönetmeni Salim Şengil ile anlaştığını söz arasında söylemişti. Çalışmayı çok istiyordu, ama yazarlık onuruna uygun olarak çalışmadaydı gözü. Pasaportuna yazarlığını yazdıramayışından haklı olarak sık sık yakınmıştı.

DÜNYAYA BAKMAK

En belirgin yanlarından biri, belki de başlıcası, dünyaya değişik bir gözle bakmayı kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiş olmasıdır. Öznelmiş gibi görünen bu bakış açısı, aslında somut, toplumsal koşullar içersinde biçimlenmiş, görme yeteneğidir, büyük bir sezgi yeteneğidir. Bazı yazarlar, onu, insanlardan kaçar gibi göstermişlerdir. Oysa, insanların iç ve dış evrenine, onun kadar giren pek az yazarımız vardır.

Sait Faik öleli, şu kadar yıl oldu. Birçok çağdaş yazar, kimisi usul usul kimisi hızla eskidi. Ama onun öyküleri daima taze kaldı. İnsancıl yanı, sosyalist insana gösterdiği yakınlık eskimedi. Demir Özlü, "Sait Faik" başlıklı bir yazısında, bu özelliği şöyle anlatır:

"Sait Faik, öldüğünden bu yana **Türk Toplumu** Çok değişmiştir. Bugün yaşasaydı, Sait Faik yazdığı birçok şeyi belki de daha değişik yazardı. Birtakım insanlar arası çelişkileri, bireysel alandan daha geniş, daha genel alana, biraz daha kaydırırdı belki. Ama halka kaynaşmış, halkı sevmiş, halkının arasında yaşamış, bürokrasi kademelerinin en mâsumundan bile bir şey beklememiş, bu tür şeylerle hiç ilgilenmemiş bu büyük yazar, tümüyle çalışan halkının yanında yer almıştır.

Pay hikâyesinde (Son Kuşlar) halkçı, sosyalistçe mücadele ahlâkı, sertlikle başlayan insan ilişkilerinin, çatışanların tümü, 'çalışan insanlar' oldukları için, birden tatlılığa, kendi aralarında uzlaşmaya dökülüvermesi, ama gene temeldeki yoksulluğun getirdiği gerilimin kalması..."

KESTANECİ DOSTUM ÖYKÜSÜNÜN SERÜVENİ

Burada Sait Faik'in bir öyküsünün öyküsünü anlatacağım sizlere:

Yıl 1942. Aylık **Yürüyüş** dergisini çıkartıyoruz o zaman. Sait Faik, o yıllarda öykülerini, röportajlarını günlük bir gazetede yayımlatıyor, karşılığında üç lira alıyordu. Bizim dergiye verdiği o öykülerini de günlük bir gazete için yazmıştı. Sonradan vazgeçti, bize verdi. Hatta, yayımladığımız **"Sevgiliye Mektup"** adlı öyküsünün altına, "Bu yazı başka bir gazete için yazılmıştı. Yürüyüş'e verdiğim için, o parayı da alamadım." diye bir not düşmüş.

"Kestaneci Dostum" öyküsü, bunlardan biri. Konusu kısaca şöyle:

Kahveci çıraklığı yapan bir delikanlı, askerlik çağı gelince askere gider. Yurt görevini yapıp dönünce, kahvenin yerinde bir bakkal dükkânı görür. Çaresizdir. Ne iş yapacağını şaşırır. Sonunda hammallığa başlar. Bir gün, bir bavul taşırken yolda bayılır. Hasta olduğunun farkında değildir. Polisler onu hastaneye yatırırlar. İyileşip oradan çıkarken, hemşireler aralarında para toplayıp ona verirler. Artık hammallık yapmayacaktır. Bir akşam üstü, köşebaşında kestane satan bir adam görür. "Tamam" der içinden. "Ben de böyle bir mangal alabilsem, bir köşede kestane satabilirim." Kestaneciden hem kestane alır, hem mangalı, maşayı kaça alabileceğini öğrenir. Ve hemen bir mangal, bir maşa tedarik eder. Kömür ve kestane de alınca iş tamamlanır. İşte bu Ahmet, Sait'in arkadaşıdır, dostudur. Sait Faik, ona satış için elverişli bir yer gösterir.

Tepebaşı'ndaki bu sokak köşesini Sait, bir akşam, birlikte gezerken bana da göstermişti. Öykünün kahramanı Ahmet, Bir akşam orada kestane satarken, "Burada satmak yasaktır." diyen bir memur, mangalı devirir. Ahmet, çok kızar bu harekete ve kestane satmaktan vaz-

geçer. Sait Faik, Adliye muhabirliği yaparken, bir gün Ahmet'i uzaktan görür. Öykünün orası şöyle:

"Ellerini iple bağlamışlardı. Yüzü upuzundu. Üstünde kirli bir fanila, ayağında lâciverdi kırmızılaşmış, bir yırtık pantalon, ayakları simsiyah.

Onu böyle görmektense geçip giderim, dedim. Beni görünce kimbilir ne fena olacaktı. Çiğneyip geçecektim. Önüme yılışık bir tebessümle dikildi.

Yanındaki Jandarmaya:

'Dur yahu, dedi, harmanım, beyabiden bir cıgara alayım.'

'Vay Ahmet!' dedim. Paketimi kendisine verdim.

'Tıngırın varsa uçlan!' dedi.

Bir yirmi beşlik uzattım... Neden bu hâle geldiğini sormuşum gibi cıgarasını ateşlerken:

'Eroincilikten abi' dedi.

Ahmet büyümüştü."

Yürüyüş' ün o sayısı yayımlandıktan bir hafta sonra, dergiyi hazırlayan dostum Avadis, bana, Emniyet Basın Bürosu'ndan Sait Faik'i aradıklarını söyledi. Az sonra, Meserret Kıraathanesi'nde otururken, bir memur bana yaklaştı, Sait Faik'i nerede bulabileceğini sordu. Sait nerede bulunur? Beyoğlu'nda, İstiklâl Caddesinde elbet!..

Akşamüstü Taksim'e doğru yürürken karşılaştık. Sait neş'esizdi:

Yahu, "dedi, derginin sahibi sensin. Öykünün yasal bir sakıncası vardı da niçin yayımladın?"

Ben gülümsüyor, üzüntüsünü dağıtmak istiyordum. O, oralı değildi.

Sözünü sürdürdü:

"Yarın gideceğim Emniyet'e, bakalım ne gelecek başımıza?"

Sait'i yatıştırmaya çalıştım:

"Öyküde sakıncalı hiçbir nokta yok. Bir şey soracaklardır. Onun için çağrıyorlardır herhalde."

Sonra şöyle bir konuşma geçti aramızda:

"Ekmek karnen yanında mı Sait?"

O, gözlerini açarak baktı:

"N'olacak?"

Gülüyor, takılmak istediğimi anlasın diyordum ama, aslında sorum bir gerçeği yansıtıyordu. Ne olur ne olmaz, hazırlıklı bulunmasını istiyordum.

"Biliyorsun, İstanbul'da Sıkıyönetim var. Belki birkaç gün gözaltına alırlar, ekmek karnen yanında bulunsun."

"Yahu, bırak bu lâfları, alayın sırası değil!" diye çıkıştı bana.

Ertesi gün, emniyet dönüşü, Meserret Kıraathanesinde, olanı biteni anlattı bana. "Kestaneci Dostum" öyküsünde, kestanecinin mangalına, "burada satmak yasaktır" diyerek tekmeyi vuran memur cezalandırılacak, sonradan eroinciliğe alışan Ahmet de okula verilecekmiş! Onların kimliklerini öğrenmek istiyorlarmış.

Sait, bin dereden su getirerek, öykünün gerçek olmadığını anlatmış da, kurtulmuş! Korkusunu atmış bir sesle:

"Benim yazdığım bir masal, öykü değil; dedim de, paçayı kurtardım" diyordu.

O günden sonra karşılaştıkça:

"Ekmek karnen yanında mı?" derdim, gülüşürdük.

1942 yılında, yasa dışı baskıyı göstermesi bakımından ilginçtir bu olay. Küçücük öyküdeki bir olay yüzünden yazara nasıl gözdağı veriliyor?..

Sait Faik'in kişiliğini göstermesi bakımından, ikinci ilginç yanıda şu: "Yazdığım öyküdeki olay aynen olmuştur" diyemiyor yazarımız. Çünkü o dönemde bunu söylemek, insanın başına başka işler getirebilirdi.

2.SAİT FAİK

1944'de **"Medar-ı Maişet Motoru"** yasaklandıktan sonra, hemen hemen dört yıl suskun bir yaşam sürdü. Arada bir yayımladığı öykülerde, kendi dışındaki olaylardan uzaklaşıyordu artık. Öykülerine daha çok kendini koymaya başlamıştı. 1948'den sonra yayımlanan kitaplarında, hep bu 1944 ve sonraki yılların bunalımları içinde "yalnızlık ve kadınsızlık" dramlarından geçer. Düşlediği gerçeklere sığınır. Kendisinin çevreye nasıl yansıdığına bakar. İç evrendeki çatışmalara kulak verir. O, damdam dama, daldan dala sıçrayan bellek gücüyle kişiliğinde simgeleşmeye başlayan yepyeni bir anlatım tekniği yakalar. Sait Faik'in o benzersiz uslûbu yepyeni bir hava kazanmıştır. Arada bir dış gerçeklere de eğilir ama, dünyayı kendi davranışıyla ortak bir açıdan seyrettiği için, onu siz, anılarından yararlanıyor sanırsınız. Oysa, bütün insanlarla ortak, kendi küçük dünyasından dış dünyaya nasıl bakılacağını gösteriyordur size.

"Son Kuşlar" (1952) böyle bunalımdan açık havaya, açık havadan bezginliğe, ardından sıkıntıya girdiği günlerde yazdığı öyküleri içerir. Tahir Alangu, Sait Faik'in öykülerine yansıyan bu ruhsal durumu şöyle anlatıyor.

"Sait Faik, artık, 'uzun, acı tecrübelerden sonra kendiliğinden gelen bir müdafaa haliyle' bunalan, kapanıp kaçan bir adamın hikâyesini anlatıyor. Ona artık bir 'ermişlik hâli' gelmiştir. Hikâyelerini yazmak değil, bir cezbeli hikmet söyleyiş, tutkulu, sıtmalı bir anlatış hâli içinde vermektedir. İnsanın iyisiyle kötüsünü **Koca Mercan Balığı'** nın oltayı yoklayışı gibi ilk bakışta sezip ayırıyor. Arada bir de zokayı yutuyor. Kötülük ve haksızlık karşısında bezgin ve şikâyetçi, ekmeklerin en sertini kazanırken kötülüklerinden de yıkanan balıkçılara yöneliyor! "Son Kuşlar" da halk anlatışının o şiirli, secili tatlı kıvraklığını bulmuş. Sonbahar kuşlarına ökse kuran, kırların çimlerini söken insanlara nefretini anlatıyor:

"Hele bir tanesi vardı, bir tanesi: Çocukları bu işlere seferber eden de oydu, ökseleri cumartesi gecesinden ha-

zırlayan da... Kostantin adında bir herifti.. Galata'da Bir yazıhanesi vardı. zahire tüccarıydı. Kalın, tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi..."

Kendi Kendime hikâyesinde de tabiatın ortasında yalnız, 'insansız hiçbir şeyin güzelliği' olmadığını, tabiatın bütün güzelliğinin insansız olunca kötü resimler gibi olduğunu anlatırken, ayrı ayrı, bölük pörçük olmakla beraber, güzelliğin içinde ondan uzak insanın, tabiatın da ondan uzak anlamsızlığını, hayat gibi kendiliğinden canlı yeni bir çeşit insana duyduğu özlemi anlatmak istedi.

Son yılların sığınağı deniz, balıkçı ve balıkları, bu kitabındaki yedi hikâyesinde anlatıyor.

Bir Kaya Parçası Gibi hikâyesinde sisin içinde, küçük bir balıkçı sandalında kendini dünyanın bütün tedirginliklerinden uzaklaşmış, şefkatle ve 'unutulma' ile kucaklanmış duyar. Oysa, Barba Vasili," Sis ve resim değil, ekmek parası peşindedir." İçinde dolaştığı çevrenin gerçeklerini görür, bilir ama bunları anlatmak için gerekli savaşçı gücü onda yoktur.

Haritada Bir Nokta hikâyesinde, onun 'Küçük Adam' lara sokulmasının sebebini, başka bir açıklamaya yer kalmayacak bir açıklıkla kendisi vermektedir: "İnsanlara ağır ağır sokulmaya çalışıyordum. Babadan kalma ev, anamın sayesinde gürül gürül işliyordu. Bense kafamı kuma sokmuş devekuşu gibi oldum önce. Artık bütün günümü ve gecemi burada geçirecektim... Niyetim yazı yazmak bile değildi. Balığa çıkacaktım. On kuruşa kahve, yirmi kuruşluk köylü sigarası içecektim. Kaybettiğim her şeyi, insanlığı, cesareti, sıhhatı, iyiliği, saffeti, dostluğu, alınterini, sessizliği yeniden bulacak, belki yeniden bir adam olmasam bile, bir temiz hayatın içinde hayran, meyyus ve mahçup ölümü bekleyecektim... Aklıma ara sıra esen yazı yazmak arzusunu... Yazmayacaktım. Biliyordum ki insanlar beni pek sevmeyeceklerdi. Bir adam ki, onlar gibi değildir. Balığa çıkacak olsam 'koca evi barkı var. Ne bok yemeğe çıkar?

Deli midir, nedir? Pay da almaz. diyeceklerdi. 'Baba fırını has çıkaran enayi, çalışmıyor, bereket ki anası var, yoksa satar savar sürünür' diyeceklerdi. Hiçbir zaman yeniden damla damla dakikaları duya duya, sıkıla patlıya, rüzgârı, balığı, denizi, ağı seve seve ölümü beklediğimi bilmeyeceklerdi[6].

(6) (Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman* (1930–1940), cilt 2, S: 126 – 127)

1940'da NELER DEMİŞLERDİ?

1936'da gözlemci gerçekcilik, "küçük adam" ın günlük yaşayışını konu alan bir dizi öykü yazarak, ün yapmaya başlamıştı."**Medar-ı Maişet Motoru**" unda imge gücü genişledi, renklendi.

"Kırlangıç Yuvasındaki Kadın" ve **"Alemdağda Var Bir Yılan"** öyküleriyle gerçeküstücü bir anlayışa geçtiğini çok söyleyip yazdılar. Bu görüşe, bütünüyle doğru demek güç. Çünkü bu görüşte doğru yan da vardır, yanlış yanda. Gerçeküstücü yazarlara tutkusu yoktu. Marcel Proust'u, Alain Fournier' yi, André Gide'i, Jean Giono'yu, Panait İstriti'yi, Stefan Zweig'i ve maksim Gorki'yi okurken görmüştüm onu. Bu yazarlardan yola çıkarsak ona gerçeküstücü bir tutku kondurmak güçtür. Hiç kuşkusuz, gerçeküstücü yazarlardan bir renk, bir koku vardır onda. Ama Fransız gerçeküstücü yazarlardan, karamsarlık afyonu almadı, tekerleme diyalogunu ise hiç benimsemedi. Hemen ekleyeyim, bütün öykülerinin derinlerinde duran ince acıyı, insancıl olmayı gerçeküstücüler gibi yorumladı, geliştirdi. Yazarlığını Çehov gibi başlattı Gogol gibi tamamladı. Burada, "Çehov'a benzerdi, Gogol'e öykünürdü" demek aklımdan geçmez. Çünkü Sait Faik kimseye benzemezdi.

Şimdi, 1940 yılının Eylül ayında yayımlanan **Küllük** dergisinde, Sait Faik üzerine, o zamanın genç kuşak yazarları, ozanları neler düşünmüşler, neler yazmışlar, ilk öyküleriyle nasıl bir izlenim bırakmış, ona bakalım:

Abidin Nesimi : "Şiirde, kapalı, nükteli ve düşünmeyi okuyucuya bırakan çeşniye mukabil, hikâyede daha açık, daha berrak bir hava göze çarpıyor. Köy halkı psikolojisini en güzel kavrayan hikâyeci olarak Sabahattin Ali'yi tanırım, şehir halkı psikolojisini kavramış ve göstermiş, fakat bugün san'at ve edebiyat sahasından çekilmiş ilk genç olarak Niyazi Remzi'yi kaydedebilirim.

Sait Faik (Kalorifer ve Bahar) hikâyesiyle Niyazi

Remzi'yi geçen ve köy halkı psikolojisini tesbit ve aksettirme bakımından çok daha müşgil olduğu için, ancak Sabahattin Ali'ye yaklaşan kıymetli bir hikâyecidir. Fakat lisana hakimiyet ve tahkiye bakımından ileri ve diğer köy ve şehir psikolojisini aksettiren hikâyecilerimizden üstündür."

Asaf Hâlet Çelebi: "Kıymetleri mukayese etmenin tamamiyle aleyhinde olmakla beraber, herhalde bir itiyat neticesi Sait Faik'i okuduğum ecnebi muharrirlerden bazısına benzetmek istemişimdir. Buna rağmen doğrusunu söyliyeyim, neticede onu hiç kimseye benzetemedim.

Sait Faik, kendi ismi içinde mahsur kalacaktır. Hele bizde son zamanlarda onun bazı rate taklitleri türemekle beraber muhakkak ne kendisinden evvel ve ne de sonra ona yakın kimse gelmedi.

Sait, uyuşuk ve donuk gibi görünen bir kalıp içinde korkunç bedbinlikler ve acı bir melâl taşır. Bununla beraber kayıtsız görünmek ister.

Onun en çok sevdiğim tarafı da, için için kendisiyle alay etmesidir:

Şehri Unutan Adam' da, **Ölü**'de koyu bir spleen içinde bunalmış, şaşkın, mustarip bir Sait Faik vardır, bununla beraber kendinin bu haliyle alay eden bir Sait Faik...

Bazı muharrirler vardır ki, yazılarını sevip okumuşumdur ve geçip gitmişimdir, halbuki Sait Faik'in okuduğum hikâyeleri daima tesirini duyduğum müstesna şeylerdir."

Hasan Tanrıkut: "Sait Faik, hiç şüphe yoktur ki, o bizim ilk hikâyecimizdir. 'Ömer Seyfettin'i ne yaptın?' diyebilirsiniz. Fakat Ömer Seyfettin'in, hikâyeci değil, masalcı olduğundan bile şüphe ederim."

Baha Dürder: "Sait Faik bize, hemen hemen Var-

lık'taki ilk hikâyelerinin çıkış zamanına kadar sürüp gelen, klasik hikâye çerçevesini aşan yazıları getirdi.

Onun hikâyelerinde keskin hatlarla çizilmesini istediğimiz karakterler, ne dahili ve haricî âlemle muvazi gitmesi icap eden tasvirler ne de sahifeleri aşan ruh tahlilleri mevcut, nevi şahsına münhasır kompozisyonu var.

Şayet onda kadın ve aşk mefhumu (kavramı) satırlara aksetmiş olsaydı, bugünkü hususi değerini bulmamış olacaktı. Belki de bu Panait İstrati kokmasını hazırlıyor. Lakin bu kazancın yanında bu kokunun ne ehemmiyeti var?

Cavit Yamaç: "Sait Faik, Türkiye'nin en mühim hikâyecisidir. Onu devrini aşmış büyük san'atkârlarla kıyas etmek yanlış olur. Çünkü Sait Faik bizzat devrini aşacak büyük bir Türk san'atkârıdır. Şair, hikâyeci ve romancı olan Sait: Hayatın her cephesini roman ve hikâyelerinde şiirleştirerek, edebiyat sahnesinde temsil eden tam bir san'atkârdır.

Abasıyanık, muasır edebiyatımızın Toros'udur. Eğer edebî ekibimizde birkaç Sait Faik daha bulunmuş olsaydı, bütün dünyayı edebî maçlara davet ederdik.

...Ve Sait Faik, yarının gözleri için yazıyor."

Hüsamettin Bozok: "Bir zamanlar, birtakım ham ervahların Sait Faik hakkında vermiş oldukları bazı hükümleri hatırlıyorum : Sait Faik'in hikâyeleri hayat ve hayata ait imkânları değil, muharrire ait keyifleri, istekleri ve özleyişleri biribirlerinden yalnız ihsan isimleriyle ayrılan, hakikatte muharririn tek hüviyetini biteviye tekrarlayan sun'î tipler vasıtasıyla ifade ediyormuş. Muharrir, nefsinin mahpusu olduğu için, kendi içine dönük ve yalnız derunî tecrübeleri araştıran, gözleri dışarıya, realite âlemine açılmamış. Bu karakuşî hükümleri birer birer reddetmekledir ki, Sait'in sanatının esas yapısını anlamış oluruz. Sait'in aşağı tabakalara, cemiyetin bodrumunda yaşayanlara duyduğu sempatinin psikolojik ve tamamen şahsî bazı noktaları olabilir. Fakat

Sait'in san'atını sırf bu dar çerçeveye hapsetmenin çok yanlış olacağı meydandadır. Sait'in san'atının asıl büyüklüğü, kendi şahsî temayüllerine ve iştiyaklarına tev'em olarak bir hayat sens'i taşımakta bulunmasıdır. Bu bakımdan, yukarıdaki çürük iddiaların hilâfına olarak Sait Faik, hayat ve hayata ait imkânları, cemiyet hayatında sık sık karşılaştığımız canlı tiplerle zenginleştirerek eser veren sayılı Türk san'atkârlarından biridir. Bu bakımdan onun gözleri dışarıya, büyük zengin, kalabalık, sonsuz farklar ve nüanslarla dolu realite âlemine açılmıştır."

Lütfi Erişçi: "Bir hikâyeci olarak Sait Faik'in son zamanlarda realizme geçtiğini, fakat bu cereyan şuurunun, onun şahsında, teknik ve sistem olarak henüz vuzuh ve olgunluğa varmadığı kanaatindeyim.

Nitekim başka bir hikâyecimizi izafe edemiyeceğimiz ondaki malzeme dünyası çıplak ve kaba çizgilerden humoristique oyunlara mevzu teşkil edecek kadar geniş bir eb'ad arzetmekle beraber bir kaos halindedir. Forme bakımından ise Sait Faik'te baştanbaşa ve müthiş bir genre lâkaydisi mevcuttur.

Hasan İzzettin Dinamo:

"Sait Faik: Şahsiyle üzerimde pek lâkayt bir intiba bırakan bu san'atkâr, san'atiyle ciddî bir tesir yapar. Onda ben daima yapmak istediği san'at ile yaşamaya mecbur olduğu hayat arasında bir taarruz, bir intibaksızlık sezdim.

Kendisine mevrus iyi hayat şartları yüzünden arzuladığı bohem hayatını ancak taklit edebilen Sait Faik'in san'atında da bu sıkıntıdan tesirler vardır. Onun hikâyelerindeki kudrete ve mevzularındaki isabete rağmen, halk kütlesine kadar genişlemeyişine daha ne gizli âmillerin tesir ettiğini bilmiyorum.

Sait Faik, Maksim Gorki'nin cihanşümul tesirine kapılmış istidatlı bir yığın dünya muharrirlerinden biridir. Fakat koskoca Türkiye'de **Sabahattin Ali** ile iki kişidirler."

H.İ.Dinamo, F.Hüsnü Dağlarca, Ö.F.Toprak, K.Sülker ve Eşi.

Suat Taşer: "Bizde realizmin Sabahattin Ali'den sonra ikinci mümessili bence Sait Faik'tir. Yazılarında olanca realitesiyle, dipdiri hayatı buluyoruz.

Devrimizin, hakikî bir san'at adamından istediği, sosyal hercümerce katılıp, onunla didişmek ve eserlerinin mayasını bu hercümercin içinden almak, bir kelimeyle hayat denilen nesneyi tefsire çalışmak ise, Sait Faik bunu en iyi anlamış olan ve bu anlayışla da kıymetli eserler ortaya atmış bulunan yeni neslin en büyük hikâyecisidir."

SONUÇ

1940 Yılı, genç yazın kuşağının savaşım verdiği bir dönemin başlangıcını gösterir. Nizamettin Nazif'in yayımladığı **İstiklâl** gazetesinde Gavsi **Ozansoy**'un **Tasfiye Lâzım!** (6.1.1940) başlıklı yazısıyla alevlenen bu hareket, genç yazar ve ozanlarca eskimiş, yozlaşmış yazına karşı açılmış bir savaşımdı.

Karşılarında hececi ozanlardan **Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Hâlit Fahri, Şükûfe Nihal, Halide Nusret** ve benzerleri vardı. İlkin gençleri alaya almak istediler. Oysa, bu işin alayla ilgisi yoktu. Ciddi olmak gerekiyordu. **Nurullah Ataç** ve daha birkaç yazar gençleri tutar görünüyordu. Nâzım Hikmet hapse girdikten sonra Toplumsal Gerçekcilik, ilk kez genç yazarlar topluluğu tarafından benimseniyor ve savunuluyordu. Gerçi gençlerin arasında daha bu işin bilincine varmamış kişiler yok değildi. Ama ne gam, yozlaşmış yazın, çatır çatır yıkılmaya başlamıştı artık. Yeni bir sanatçı kuşağı yolun ucunda görünmüştü. Orhan Veli'nin bir yanılgı şiirinin simgesi olduğu cesaretle ortaya atıldı. Bunu ilk sezenler, gösterenler, **1940 Toplumcu – Gerçekci** ozanlar oldu.

Yeni anlayış ilk yıllarda biraz yadırgansa bile, hızla yayılıyor, aydınlar kesiminde benimseniyordu. İşte bu gelen, 1940 Kuşağı'ndan başkası değildi. Sait Faik ise, bu kuşağın öncüleri arasında idi. Toplumsal Gerçekci ozanların, yazarların yayımladıkları ilk dergiler incelenirse, Sait Faik'in bu öncü çizgisinin en önünde olduğu görülür.

Sait Faik, kuruluşuna katılmadığı bir dünyanın kendine uymazlığı yüzünden "dışa düşmüş"tü. Yaşadığı toplum o süre içinde Osmanlı yaşama üslûbundan kopuşunu çabuklaştırmış, yeni bir yaşama düzeni ise, "yeni adam" ı destekleyecek ölçüde gelişmemişti. Ama Cumhuriyetten sonraki kuşaklar, hiçbir devirde gö-

rülemeyen bir ölçüde bu kopuşu zorlamış, Batıya yönelmişlerdi. İnsanın yenileşmesi, başka yenileşmelerle orantılı ölçüde tutulamadığından, yaşam bir yerde kuruyuvermişti. Bir başka deyişle yeni yaşam üslûbu da kurulamadığından, "yeni adam" ortada kalmıştı. Sanata, bilime, devrimci gerçeklere yönelen kuşaklar, kurulu düzenin çıkarcı tersliği karşısında bocaladılar.

1954'ün ılık bahar günleri başlıyor. Trenle Ankara'dan İstanbul'a geliyorum. İzmit'ten sonra yeşil maviye dönüşüyor. Aylardır görmediğim deniz, ilkin iyot kokusuyla çıkıyor karşıma. Sonra kuşbakışı, kıyılardaki denizi seyrediyorum. Masmavi deniz, sabahın dumanı altında kımıldamadan duruyor. Küçük balıkların devingen kalabalığı, Sait Faik'i anımsatıyor bana. Ve İstanbul insanları arasına karışıyorum. Birkaç gün kalıp döneceğim. İşlerimi düzene koyduktan sonra, dönmezden bir gün önce (9 Mayıs 1954) güneşli İstiklâl Caddesinde yürüyorum. Fransız Konsolosluğu salonunda ressam Fethi Karakaş'ın sergisi var. Gelmişken sergiyi gezeyim, diyorum. Orada Hüsamettin Bozok'u, A.Arat'ı görüyorum. Sait'in çok ağır hasta olduğunu, Marmara Kliniğinde yattığını söylüyorlar. Sait, yıllardır bir hasta adam, bir yorgun adam değil miydi o?

Marmara Kliniğine Sait Faik'i görmeye gidiyorum.

Yattığı odanın kapısı önünde bir hemşire

"Sait Bey komada, göremezsiniz. Kimsenin içeri girmesine izin verilmiyor." dedi.

Doktorunu buluyorum. Ankara'dan geldiğimi, kapıdan bakmama izin verilmesini rica ediyorum. Doktor yalnız kapıdan bakmama razı oluyor.

Yüzü balmumu sarılığında. Gözleri hafif aralık. Komada, ağır ağır karanlığa doğru yürüdüğü belli. Görmüyor, düşünmüyor artık. Balmumundan yapılmış bir Sait Faik bu! Öylesine yaşamasız. Sanki denizde boğulmuş da, yeni çıkarmışlar onu kıyıya. Gözleri, dudakları hiç kımıldamıyor, ama durmadan konuşuyor gibi

geliyor bana.

10 Mayıs'ta dönüyorum Ankara'ya. 11 Mayıs'ta, daha gün ağarmadan, balmumundan bir yontu gibi gidiyor, dostlarından, martılarından, balıkçılarından uzaklaşarak...

YEVTUŞENKO İLE SOLJENİTZİN ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

O tarihte (1971) Soljenitzin'in iki kitabını okumuştum. İvan Denisoviç'in Bir Günlük Yaşamı ile İlk Çember. Yazar, Stalin dönemindeki karanlık dar kenarlarından geçiriyor bizi. İlgi çekici bölümler var belki. Kravçenko'nun yıllar önce, bazı siyasal güçlerin itişi ile gürültü koparan kitabını anımsattı bana. Rus yazınının Puşkin'den başlayıp, Tolstoy, Dostoyevski, Çehov ve Gorki'ye doğru gelen bir çizgisi vardır. Her kitaplıkta baş köşeyi tutar onlar. Ama yapıtların içinde, Rus karamsarlığının yanı başında, insancıllık sizi yarına umutla baktırır. İlk Çember'de yalnız "karanlık" var. Yanlı, içinden pazarlıklı bir tavır içinde yürütmek istiyor okuru. "Biraz ışık" bekliyor insan, yapıtı okudukça. Kişiler iyi çizilmemiş. Bazı insanların krokileri var ama, iki dakika sonra, yitip gidiyor onlar. Bellekte iz bırakmıyor. Bütün tipler, bu olaylar dizisi yalandır demiyorum. Belki doğru olanları vardır. Ama ben şuna dikkat ediyorum. Yazar, bize gerçekçilik izlenimi vermiyor. Bana sorarsanız, kitabın gücü, anlattığı olguların sarsıcı olmalarından geliyor derim. Kopuk kopuk parçalar, yapıtı roman yapmaya yetmemiş. Okuyup bitirince, şöyle düşünüyorsunuz. Bu kitaplarda bir art niyet var. Usta bir kalem kupkuru olgulara kapılıp gider mi? Günlük tutan bir yazar bile, salt günlük olayları kağıda dökmekle yetinmez, kendi evreni ile birlikte, çevresini de anlatır. Roman yazıyorum derken, orada durmalı biraz. Balzac, "roman kişi yaratmak, onlardan toplum bileşimi yapma işidir" der.

Moskova'ya gittiğim zaman bende, böyle izlenimler vardı ve kendi kendimle tartışıyordum. Bir kenardan da yanılgı kuşkusu, dirseğimi dürtüp duruyordu. Bir gün, Ekber Babayef' e sordum:

"Bu Soljenitzin, gerçekten büyük yazar mı?"

"Rus dilini bilenler için üslûpçu bir yazar, Rus yazını geleneği içinde bir yeri olduğunu söyleyen yazarlar var".

Daha sonra, başka kitaplarını okudum. Ama son yapıtı, Gulag Takım Adaları'nı sonuna değin okuyamadım. Kendini okutmayan bir kitap. Üç, beş sayfa sonra, elinizden bırakıyorsunuz.

Geçenlerde gazeteler Soljenitzin'in Franko İspanyasını övdüğünü yazdı. Şaşırdım. Hangi eğilimde olursa olsun, namuslu bir yazar, Franko İspanyasına hoşgörü ile bakabilir mi?

Evtouchenko ile söyleşirken, tatlı sert bir tartışma oldu aramızda!

Sovyetler Birliği yazarlar lokalinin bahçesinde Tolstoy'un hep düşünüyormuş izlenimi veren yontusu var. Bahçeye girince, büyük romancı ile karşılaştık ilk önce. Küçük küçük ağaçların gerisinde, orta bölümü iki katlı bir yapı. Doğrusu dışardan bakılınca, öyle görkemli bir Kont evi gibi görünmüyor. İçine girince, dış görünüşün aksine, ne büyük yapı diyorsunuz. Bu yapı Kont Rostov'un evi imiş. Kont Rostov'un kızı Nataşa, "Savaş ve Barış"ın ünlü kişisi. Tolstoy'un, Kont ile yakın dost olduğundan bu evde kaldığını, edebiyat tarihleri yazıyor. Romanlarının birer bölümünü burada yazdığı doğru herhalde.

O gün Temmuz'un 5'i olmasına karşın, Moskova'da yağmur çiseliyor. Derece 10 ile 15 arası. İstanbul'da olsak, Kasım ayının ilk günlerindeyiz deriz. Dışarda pardesü ile geziyoruz.

Yazarlar Birliğinin lokantasına girdik. Balık çorbası ve siyah havyarla votka içeceğiz. Bütün masalar dolu. Yazarlar, ozanlar, hem söyleşiyorlar, hem çorbalarını içiyorlar. Sovyetler Birliğinde çorbasız yemek düşünülemez.

Boş bir masa bulduk, etrafına oturduk. Yazarlar Birliğinin iç yapısını inceliyorum. Yüksek tavan, ikinci katın çepeçevre balkon ve parmaklıkları var. Gündüz olmasına karşın, pencerelerden gelen ışık yeterli değil. Bütün am-

puller yanıyor. Gene de çok aydınlık denemez. Loş bir görünüm duruyor belleğimde şimdi bile.

Çorbamızı, siyah havyarımızı, votkamızı bitiriyoruz. Daha önce tanıştığımız bazı yazarlarla ayaküstü konuşuyoruz. Saat 15'te Cengiz Aytmatof'la buluşacağız.

Vestiyere doğru giderken, Bayan Vera Feonova, ince yüzlü, kısa kesik sarı saçlı, uzun boylu, çok şık giyinmiş, mavi gözleriyle bize bakan bir kişi ile konuşuyor. Ben, üç-beş saniye kadar bu genç adamı fotoğraflarından tanıyacağım diye düşünüyorum.

Bana doğru geliyorlar. Bayan Vera:

"Türk ozanı..." diye önce beni tanıtınca, genç adamın gözleri ışıl ışıl parlıyor.

Sonra Bayan Vera bana dönüyor:

"Evtouchenko karşınızda.."

Sonra o, bana dönüyor:

"Vaktiniz varsa, oturup konuşalım biraz. Şampanya ikram edeyim size"

"Hay hay konuşalım, çok sevinirim" diyorum.

Yuvarlak bir masanın çevresinde oturuyoruz.

"Fransız şampanyası mı içersiniz, Rus şampanyası mı?"

Sovyetler Birliği topraklarında olduğumuza göre, ayıp olmasın diye "Rus şampanyası" diyorum.

Evtouchenko, kadın garsonla bir şeyler konuşuyor, sonra gülerek:

"Rus şampanyası kalmamış, Fransız şampanyası söyledim."

Vera ekliyor:

"Evtochenko, Fransız şampanyasını çok sever, başka içki içmez.

Ben bu arada belleğimde sorularımı hazırlayıp, birincisini yöneltiyorum:

"Avrupa'da Soljenitzin'in bazı kitaplarının arka ka-

paklarında, onu tanıtan sözler arasında, Tolstoy, Dostoyevski roman geleneğini sürdüren Rus yazarı olarak göstermişsiniz. Bu sözleri gerçekten söylediniz mi? Yoksa reklam olsun diye mi, bu yargıyı size bağlıyorlar?"

"Soljenitzin üzerine vaktile buna benzer şeyler söylemiştim. Beğendiğim bir romancıdır."

"Ben, İlk Çember'i okudum. Türkçe çevirisi iyi değildi belki, gerçeklik duygusu vermedi bana. Kendisi ile romanları üzerine görüşmek istedim. Olanak bulamadım."

"Soljenitzin'in kanser Koğuşu, Dostoyevski roman geleneğini sürdüren bir örnek olarak gösterilebilir. Özellikle anlatım tekniği çok önemli onun."

Evtouchenko biraz durakladı. Sonra sordu:

"Siz onunla bir gazete adına mı konuşacaktınız?"

"Hayır.. Soljenitzin üzerine doğru bir kanıya varmak için konuşmak istiyordum. Görüşme olanağını bulsaydım, doğallıkla bu konuşmayı Türkiye'de bir edebiyat dergisinde yayınlardım."

Evtouchenko'nun bu konuda biraz sıkıldığını anladım. Yasak bir kişi üzerinde konuşuyorduk çünkü. Konuyu değiştirsem, iyi olacaktı. Benim konuyu fazla kurcalamam, onların başına iş açabilirdi.

Biliyorsunuz Evtouchenko, Sovyetler Birliğinin, yaşayan en ünlü ozanı. Sanıyorum, Batı dillerine şiirleri çevrilen, adı en çok bilinen ozan da Evtouchenko. Ona çağdaş Sovyet yazarlarından kimi beğendiğini soruyorum:

"Andre Platanof, en beğendiğim öykü yazarı. 1930 ile 1950 arasında yapıtlarını basmıyorlardı. Stalin'e öykülerini göndermiş. O, öykülerin bir kaçını okumuş, üzerine "pezevenk" diye yazmış, geri çevirmiş. O dönemde, Andre Platanof, bir tiyatroda gece bekçiliği yapıyordu. Stalin'in ölümünden sonra, öyküleri yayınlandı. Küçük insanlar, yaşam tekerleği altında nasıl ömür tüketiyorlar, onları yaşıyor hep. Bence Çehov kadar anlatmakta usta. Çehov'dan farkı şu: Platanof, küçük insanın politik kay-

naşmada nasıl ömür eskittiğini gösteriyor. Çehov devrimden önceki toplum sancısını, küçük insanları dile getirir, Platanof ise devrimi yaşarken çekilen ağrıları kaleme almıştır. Stalin'in yanlışlarını yazıyordu. Yeni bürokrasiyi taşlıyordu. Bir de Mihail Bulgakof'u beğeniyorum. "Usta ile Margrita"yı, çağdaş edebiyatımızın en iyi örneklerinden biri sayarım."

"Yabancı yazarlardan beğendiğiniz bir isim söyler misiniz?"

"Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Marquez ! Yalnızlığın Yüz Yılı' adlı romanı, bence yirminci yüzyılın en büyük romanlarından biri. Okuyunca büyülendim. Donkişot düzeyinde bir kitap."

Evtouchenko'ya Türk ozanları üzerine bir soru sordum:

"Nazım Hikmet'ten başka çağdaş Türk ozanlarından bildiğiniz isim var mı?"

"Orhan Veli'yi biliyorum. Birkaç şiirini okudum. Şimdi de sizin adınızı öğrendim.

"Nazım'dan sonra Türk şiirinin temsilcileri kimler?"

Evtouchenko'ya, çok eski bir şiir geleneğinden gelen Türk ozanlarının çağdaş dünya şiiri içinde önemli bir yeri olduğunu, bazı yabancı eleştirmenlerin de belirttiğini anlatıyorum. Bugünkü Türk şiirinin gerçek temsilcilerinin isimlerini sayıyorum.

Şampanyalarımız bitmişti. Bir şişe daha söyledi.

"Bana bir şiirinizi okur musunuz?" dedi.

Bayan Vera'ya, yeni şiirlerimden "Mutluluk Düşüncesi"ni verdim. O, önce içinden okudu. Bazı sözcükleri bana sordu. Sonra dize dize çevirisini yaptı Evtouchenko'ya.

"Çok ilginç bir şiir. Bana bir doğa, bir aşk, bir vatan şiirinizi verin. Bayan Vera ile ortaklaşa çevirisini yapalım."

Şiirleri verdim, kendisine teşekkür ettim.

Biz Cengiz Aytmatof'un çağrısına geç kalmıştık. O da gideceği yere gecikmişti. Telaşla çıktı. Bayan Vera, Cengiz aytmatof'a telefon etmek üzere, Yazarlar Birliğinin büro kısmına gitti. Eşim ve ben holde sergilenmiş kitaplara, fotoğraflara bakarken, Evtouchenko geri geldi. Çantasını unutmuş galiba. Bize ikinci kez "Allahaısmarladık" dedi. Beş dakika sonra gene geri döndü, küçük mavi kasketini vestiyerden aldı. Gülerek bana döndü. Üçüncü kez elimi sıktı.

"Türkiye'ye gelmeyi çok isterim. Beni çağırırsanız çok memnun olacağım. Ülkeler arasındaki dostluğu ozanlar, yazarlar kurar. Türkiye, en çok görmek istediğim ülkelerden biri."

Ben önce sustum. 12 Mart geldi usuma, bu Anayasa lükstür diyen kişiler belirdi gözlerimin önünde. Sonra Türk Edebiyatçılarının nasıl desteksiz ortada bırakıldığını anımsadım. Kitapların nasıl yakıldığını düşündüm.

Evtouchenko'dan ayrılırken:

"Bir süre sonra sizi Türkiye'de bekleyeceğiz. Şiirlerinizin bazıları Türkçeye çevrilmiştir. Türk aydınları sizi görmeyi, dinlemeyi çok ister." sözcükleri döküldü dudaklarımdan.

(TÜRKİYE YAZILARI, Mart 1979, Sayı : 24)

EN LİRİK OZANIMIZ

Kaç yüz yıl doğunun dolaşım damarları ile beslenmiş yazınımız, kültürümüz! Belki yüz elli yıl Batıya bakmışız. Oradan bazı kültür değerleri almışız. Ama bizim yaşama biçimimiz tam Batılınınki gibi olmamış hiçbir zaman. Kültüre ilişkin pek çok şey kopya etmişiz. Oysa biz, az gelişmiş bir ülkenin toplumsal koşulları içinden geliyoruz. O halde, bu az gelişmişlik beraberinde tutsaklığı, sömürülmeyi, yoksulluğu da getirecektir. Yurtsever değilseniz, yabancıların kulluğunu, sizi kul yapan eylemin olanaklarını çantanızda, midenizde, ceplerinizde taşıyacaksınız doğal olarak. Yoksulluğun kollarında, sizi düşkün yapmak için, hastalıklar, içkili alışkanlıklar, arkasından karanlık dizeler yaklaşacaktır yanınıza. Hele ozan, bu kolay sapmalara bırakırsa kendini, git git daha kapalı, git git daha kara dizeler söyleyecektir. Umutlar yitirildikçe, şiir evrensellikten uzaklaşacak, yerelliği de bulamayacaktır.

Bunu şuna benzetiyorum ben. Yurdundan kopan ozanları düşününüz. Yazdıkları, hele büyük ozan değilse, özlemlerin içine serpiştirilmiş bazı izlenimlerdir sadece. Bu izlenimler bir yerde biter. Yürümekte olan dile, değişmekte olan kendi öz yurdunun yaşamına yabancılık başlamıştır. Üzerinde yetiştiğiniz topraklardan kopmuşsunuzdur. Kaçak ve yoz bir şiir başlar o zaman.

Ama sizdeki ozan damarı atıyorsa, çok uzaklarda bile olsanız, bir süre sonra gene dönersiniz yurdunuza. Arada şunu belirtelim. Kendi öz topraklarınızda yaşarken bile, bütün sanatçı sorumluluklarından sıyrılır, salt kendiniz için rahat bir yaşama geçerseniz, dünyamızdan kopan bir kaya parçasında tek başınıza kaldığınız ya da tek başınıza bir sal üzerinde yolculuk yaptığınız çekinmeden söylenebilir. Yalnız bazı seçkin sanatçılar, kendi yurt topraklarından kolay kolay koparılamazlar. Araştırsanız, ilgilerinin sürdüğünü, şiirdeki köklerinin, sizin köklerinizle sarmaş dolaş olduğunu görürsünüz.

Onlar bütün bütün kopmamışlardır Türkiye'lerinden, Şili'lerinden. Onların konuşmalarını dinleseniz, ikişer şiirini okusanız, kendi öz vatanlarını, üzerlerinde, dudaklarında taşırlar. Yani onlarla, Paris metrolarında bir kompartımana binseniz ya da Nil ırmağının kenarında birlikte yürüseniz, Yunus Emre'yi, Tevfik Fikret–i havanıza getirebilirler. Onlar çok uzaklarda bile Türkiyedirler. Şilidirler. Bundan dolayı, Nâzım Hikmet ölünceye dek, Türkiyeli sözcüklerle Anadolu'yu koymuştur dizelerin ince tellerine. Bundan dolayı Pablo Neruda, And dağlarının görüntüsünü anlatmıştır her şiirinde.

Bu açıdan şuraya gelmek istiyorum. Türkiyeli ozan yerli olmayı düşünüyor mu? Önce yerel değerlerimizi, parça parça Anadolu folklorumuzun bileşimini kendi prizmasından geçiriyor mu? Türkiye'nin bunalımını, gözlerinin bebeklerinde tutup, dizeleri ile ışıklı bir gemi gibi geçebiliyor mu aydınların dudaklarından? Ozanda bu sonucu arıyorum daha çok.

Şimdi büyük savı olan şöyle bir tümceye geliyorum. Yaşamı olmayan büyük bir ozan düşünemem. İlkin **Yunus Emre**' nin efsaneleşmiş, yamalı hırkalı bir masal kahramanının günümüze değin gelen şiir çekilerini anımsıyalım biraz. Yüz yılların içinden, onun yaşam serüvenini çıkardığımız zaman, yanıbaşında akan şiirinde fakir halkımızın "Hoca Nasrettin gibi ağlayan" göz bebeklerini bulmuyor muyuz? Ama bu şiir, âvare bir karamsarlığın ıssızlığında yitip gitmiyor. Yedi yüz yılın ötesinden pırıl pırıl bir insan yüzünü getiriyor karşımıza.

Böylece büyük ozanların yaşamlarına iyice bakarsak, epeyce çileli bir ömür geçirdiklerini görürüz. Bunun en yakın örneği, Kurtuluş Savaşı'mızı, Şeyh Bedrettin Destanı'nı yazan ozandır. Yurdundan uzak kaldığı yıllarda bir an Anadolu'dan, İstanbul'dan kopmamış. Kopmanın ötesinde, yangın gibi dizelerle girmiş insan yüreklerine. Şiirlerinin her dizesinde görülüyor bu canlılık. Devinek noktası hep yerli olmaktan, yerli özden geliyor. Yurdunda yıllar süren en ağır çekilerden geçerek, ulusal özü, büyük şiir orkestrasyonu içine yerleştirmesini bilmiş. Türk şiirinin bir süre yanlış yollara saptırılmasına kar-

şın, gene de kendi öz kaynaklarından güç alarak, ulusal şiire yönelmesinde en büyük emeği o vermiştir. Bazı şiirlerinin havasına iyice girer, üst üste üç şiirini okursanız, sözcüklere, dizelere verdiği, kazandırdığı anlamı daha iyi tartarsınız. Ve sonra bakarsınız, bir yaşamı olmayan ozan, büyük bir söyleyişin katına varamaz dersiniz. Nâzım'ın anılarından bir çoklarımız henüz uzaklaşmamıştır. Onun çekilerinden gelen insan dayanıklılığını görenler, aramızda daha bugün. Zaman geçecek, ondan biraz daha uzaklaşacağız. Ama asıl o zaman, bir şiir ustasının nasıl ömür eskittiği daha iyi anlaşılacaktır. Ve altmış yıllık bir ömrün şiir sanatı ile nasıl doldurulduğu, nelere bir tek yürekle karşı durulduğu daha geniş anlatılacaktır, yazılacaktır.

Büyük ozanların, büyük yaşamı olur gerçeğine geliyorum gene. Bunlar içiçedir zaten. Şiirleri, ömrünü aydınlatan parlak ışıktan geçmemişse, eksik bir yanı olacaktır. Kültür ve yetenek, yeter sayılırdı eskiden. Bugün, hem kültürlü, hem ozan yeteneği olan kişileri getirin gözünüzün önüne. Şiirlerini biraz eleştirmen gözü ile okuyun. Duygusal bağlantılarınız varsa, onlardan biraz sıyrılın. Göreceksiniz, bunca yıldır, cılız kopyalar okuduğunuz kanısına usul usul yaklaşacaksınız. Nâzım Hikmet'ten sonra iyi ozanlar, büyük ozanlar gelmiştir. Halkının yüreğinden aldığı solukla direnen ve çekilerin içinden en lirik dizeleri getiren bu ozanları unutturmak için ne denli direnilse, boşuna çaba harcandığı bir gün görülecektir. Ama çağımızın en büyük lirik ozanına karşı, gizli gizli bir beğenmezlik havası yaratmaya çalışan küçümencik ozanlar, ortalığı toz dumana boğmaktadırlar. Bunlar Baudelaire'den Prévert'e değin uzanan, kopya şiirler yazan ozanlar topluluğudur.

Biliyorum, bu sözün önünde duracaksınız. Bohemliğin sarı ışıklarını getiren Orhan Veli'yi, bugünkü toplumsal şiir ölçüleri içinden geçirirsek, şiir olarak, yapıt olarak. Önemli kitaplar bıraktığını söyleyemeyiz. Daha çok bir "edebiyat olayı" yaratmış bir ozan olarak anılacaktır Edebiyat tarihlerinde. Şimdilerde bu kanıya varanların çoğaldığını sizler de biliyorsunuz. Yukardaki

tümcede, bu sözler karşısında duracaksınız, dedim. Evet duracaksınız ve bana, Dağlarca için ne dersiniz? diye soracaksınız. Dağlarca'nın şiir çizgisi, gerçekten bir grafiği andırır. Yani inişli-çıkışlı, fazla yüksekliği olmayan, noksan bir şiirdir. Soyut kavramlara sığındığı zaman başarılı olur. Toplumsal söyleyişe girince, ilkel bir anlatım sınırı içinde kalır. Bazen yakaladığı güzel bir duygusallıkla, epik dizelerin sert vurguları ile bir an sizi sarsabilir. Tamam dersiniz, ozan bilinçle iyi şeyler söylemeğe başladı dersiniz. Ama bir tıkanıklık gelir arkasından, kırık bir şiir bırakır dudaklarınıza. Bir süre düşündüm bunun nedeni üzerinde. Ve şu kanıya vardım. Ozanda şiir gücü var ama, şiir yaşantısı yok. Şiir onda şahlandıkça, tökezlemeyi de beraberinde getiriyor. Küçük bir yaşam ile büyük bir şiir kurulamaz, büyük ozan olunamaz bence.

Şiirimizin belli başlı adlarının getirdikleri yapıtları, şöyle çabuk bir analizden geçirirsek, Nâzım'ın kişiliğini kuran unsurların ne denli ayrı şeyler olduğunu anlarız. 1930' lardaki Türk şiiri ile Nâzım Hikmet'in şiirlerini yanyana koyarsanız, nasıl şaşırtıcı bir aşamadan geçtiğimiz anlaşılır. Türk şiiri, onunla büyük bir atılım yapmıştır. Lirizmi dar kalıplardan kurtarmış, geniş soluklar kazandırmıştır ona.. Eski ozanlarımızın en liriği Fuzûli ise, çağdaş şiirimizin büyük liriği de Nâzım'dır. Ozanın, Avrupa anlamında bir aydın olması gerektiği gerçeğini, bilincini de o kazandırmıştır edebiyatımıza. Gene bunlar kadar önemli, ulusal folklor kaynaklarımızı bulup ortaya çıkartan, nasıl işleneceğini gösteren, onun yalın Türkçesi olmadı mı? Şiirimiz, ulusal bir yörüngeye usul usul giriyorsa, bu yörünge üzerinde yapıtlar diziyorsa, **Ulusal Kurtuluş Savaşı** destanının başladığı noktadan birtakım atılımlar kazanmıştır da ondan. Böylece, şiirimiz yüreklenmeyi, bir epik biçime girmeyi onunla öğrenmiştir.

Baskı döneminde ozanlar susturulurken, bazı ozanlar da anlamsız, yoz bir şiiri yeğ tutacak koşullar içersine itilmiştir. Baskı yöntemlerine yakın duran eleştirmenler, bunu özgür demokrasi soyutlaması biçiminde gösterirler ve halk yararına bir sanat yapıyorum sanan sanatçıları desteklerler. Anlamsız, yoz şiiri benimsiyen ozanlar için

yanılgı burada başlıyor. Avrupa edebiyatlarında, Avrupa toplumlarının direnme hareketleri içinde soyutlaşma vardır. Ama bu, toplumsal bir dünya görüşü yanısıra baş kaldıran bir şiir akımını döker ortaya. İnsansal bir plânda direnmeyi karşımıza çıkarmıştır hep. Bundan dolayı evrenseldirler. Türkiyede ise soyutlaşma, toplumdan kopma, bir kendi kendine rahat yaşama anlamına gelen bir tür anlayış içine girip, içe kapanık, yaşadığımız çağdan uzaklaşma biçiminde görünüyor. Toplumsal görüşler olmasaydı, Orhan Veli şiirinin yanlışlığı ortaya çıkar mıydı? Daha sonraki İkinci Yeni şiirinin bir yozlaşmayı, bir çürümeyi sürdürdüğü anlaşılır mıydı? Son kırk yıllık Türk şiir akımlarının incelemesi, eleştirmesi etraflıca yapılmadı daha. Bu yapılırsa, Nâzım Hikmet'in başlattığı şiir dönemi daha bir açıklık kazanacaktır.

ahmet cemil'in mektubundan
bir sonnet(7)(8)

bir gün "en çok neyi seversin" diye sordun bana
"doğanın kendi başına yürüdüğü dağlar ırmaklar"
on yedi tür yeşil saydığımız fundalıklar"
"hiç almadan veren anadolu" demiştim sana

yüreğim güp güp vurur ne zaman bozkıra çıksam
bir dadaş kızının masmavi gözlerine yaklaşırım
onunla birlikte ağıtlardan uzaklaşırım
ışıklarla yıkanırım ölüm döşeğinde de olsam

(7) Ahmet Cemil, yazarımızın bir yazısı ile bir sonnet'sine konu olduğu için her iki metni de almayı uygun gördüm.
(8) Ö.F.Toprak – (Füruzan Toprak) – Tüm Şiirleri. S: 240.1983.

dostum ahmet cemil'den bir mektup aldım
"kitabımın arasında gönderdiğin taflan yaprakları"
"onları koklayınca milas'ta sanki ormana daldım"

"az ışıklı milâs çarşısında yürüdüm tek başıma"
"damların üzerindeki akşam mavisi başka yerde yok"
"biraz özlem karıştı bu geceki aşıma"

AHMET CEMİL' İN ANLATTIKLARI

Ahmet Cemil, uzun süre görmediğim bir arkadaşımdı. Kanada'da kaldı yıllarca türkolog olarak. İstanbul'a dönmüş dediler. Birkaç kez karşılaştık. Ayaküstü konuştuk. Yirmi altı yıl dışarda kalmıştı. Türkçesini hiç yitirmemiş, en yeni sözcüklerle konuşuyor. Bazı görüşleri çok ilginç geldi bana. Edebiyatımızda yeni bir rüzgâr estirebilir. Yapıtlarını yayınlamadan önce, bir köşesinden, okurlara duyurayım istedim bu görüşleri. Görüşlerini diyorum ya, yalnız bir bölümünü aktaracağım:

Eylül ayını nasıl anlatırlar? Yapraklar dökülmeye başlar. Yağmur çiseler saatlerce, diye tanımlarlar. Biraz tatsız, biraz insanı ürperten hava çizerler. Bizim konuşmaya daldığımız gün öyle değildi. Parça parça kümülüs bulutları uzanıyordu. Yağmur gece yağmış dinmiş, ufak ufak ıslaklıklar var Bağdat caddesinde. Arada bir sararan yapraklar dökülse bile, her yan yeşil daha. İnsanı sıkıntıya götürecek bir hava yok daha çevremizde. Alabildiğine çiçekler açmış, yapraklar kızıla dönmeye niyetleniyor bazı köşelerde. Ama asfaltta, çok canlı bir yaşam yürüyor sanki.

Ahmet Cemil, kuru bir türkolog değil. Kuralların sınırları içinde sıkışıp kalmamış. Hele Çağdaş Türk Edebiyatını, yurt dışındayken de epeyce iyi izlemiş. Çözümlemek için sık sık takıldığımız sorunları, onunla tartışacaktım. Sanatçı olmadığı için, bir ozan çekememezliği söz konusu değildi. İlkin şöyle bir soru ile girdim konuşmaya:

"Biliyorsun, son yıllarda, Batı dillerine çevrilen şiir kitaplarımız, romanlarımız var. Dünyadaki edebiyatın son gelişmelerine göre, nasıl bir açıklama yaparsın bu konuda? Yabancı dillere açılmış sayılır mıyız?"

"Batı ülkeleri deyince, sosyalist cumhuriyetleri ayrı tutuyorum ben. Çünkü sosyalistlerle, kapitalist ülkelerin değerler ölçüsü çok değişiktir. Batı dillerine çok yaygın bir çeviri yok daha Türkçeden. Edebiyat çevreleri, buna sanat çevreleri demek daha doğru, Nâzım Hikmet'i biliyorlar yalnız. Öyle sanıyorum ki, bu ün, Nâzım'ın çarpıcı yaşamı ile birlikte yürüyen şiirlerinden geliyor. Örneğin İngiltere'de çağdaş Türk edebiyatından yalnız Nâzım Hikmet'in şiirleri ile Yaşar Kemal'in üç romanı çevrildi. Dördüncüsü de bugünlerde yayınlanacak galiba. Fransa'da da aşağı yukarı aynı. Çetin Altan'ın iki romanı çevrildi ama, Çetin daha yeni yeni biliniyor Fransa'da. Orhan Kemal ile Kemal Tahir'in birer romanı çevrilmişti. Sınırlı bir çevrede kaldılar. Fazla yankılı değiller. Birkaç şiiri çevrilmiş pek çok ozanımız var. Böyle bir tutam şiirle, o ülkenin belleğine kazılamıyor ozanlarımız. Ben bu tıkanıklığı şuna bağlıyorum daha çok. Dilimizin olanakları üzerinde tartışmayalım. Bizim Cumhuriyet döneminde yetişmiş yazarlarımız daha çok ağır çekileri anlatmakta usta bana kalırsa. Türk ulusunu yücelten, bileşiminde bulunan insancıl damarları bilmiyorlar daha. Evet, hep çekiler, bin yıldır, hele altıyüz yıllık Osmanlı döneminde çekmediğimiz kalmamış. Bu çile bitmemiş ki, Cumhuriyet döneminde de bazı sanatçı ve ozanlar, sanki birer suçluymuş gibi hapisten hapise, sürgünden sürgüne gittiler. Özellikle 1940 ile 1960 arasında, yazarlarımızın başından neler geçti? Yazmakla bitmiyor. Yazarlar, ozanlar, en yurtsever insanlardır. Onların elleri üzerinde yükselir ülkeler. Ama kırk yıldır, polis fişlemesinden kurtulamamışlardır. Belki bütün bu birikimden dolayı, bizde hep çekiler anlatılır. Batılı ne yapıyor biliyor musun? O ülkenin özelliklerine uygun bir bilgi kitabını açıyor. Türkler için ne demişler Savaşçı! Ne demişler? Asıp keser, yabanıl. Ne demişler? Halkı yüz yıllardır ilkel koşullar içinde yaşar. Bu genelleşmiş, yerleşmiş özelliklere benzer yaşamı anlatan hangi yazar var? Onu alıyor. İşte diyor, Türk romanı. Böylece yabancı

okur, Türk romanını okuyunca, daha önce çizilmiş izlenimlere uygun tiplerle, olgularla karşılaşıyor.

Yaşar Kemal'in "üç romanı çevrildi" dedim. İnce Memet'i çok sevdim ben de. Destansı bir yapıt. Hem de Türkçenin örgüsü en iyi kitaplarından biri. Yazın değeri kadar, söylediğim öbür özellikleri de kapsadığından ötürü çevrildiğini, çeşitli yabancı kişiler bana söylediler. Bana kalırsa, bu konuda gerçeğin payı az olmasa gerek. Beş altı yıl önce, bir Japon yazarına Nobel'i verdiler. Bu alanda bilgisi olan dostlarıma sordum. Japon yazar, daha çok halkının özelliklerini anlatan, üslûpçu niteliği belirgin bir yazarmış. Kendisinden üstün romancıların sayısı az değilmiş ülkesinde. Gerçi armağanlar da edebiyat dışı nedenler etki yapar sonuca.

Romanlar üzerinde konuşuyoruz mademki, Kemal Tahir'in Devlet Ana'sı ile Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde'si de konumuz içine girmelidir. Devlet Ana, yönetici olarak Osmanlı'yı dile getirir. Bereketli Topraklar Üzerinde öbür kentlerden Çukurova'ya pamuk işlemeye gelen ırgatların, o bitmez tükenmez çekileri tel tel anlatılır. Bunlar anlatılmasın demiyorum. Anlatılacak elbet çektiklerimiz. Ama bu çektiklerimiz içinde okkalı bir insancıl yanımız yok mu bizim? Eski bir uygarlıktan gelen Türk ulusu, insancıl yanlarını bütün bütün yitirseydi, ilk kurtuluş savaşını yapabilir mi idi? Masallarında, halk öykülerinde yaşayan bunca halk kahramanlarını dizelerde bırakır gider miydi? Bugün Afrika'da, yamyamlıktan yeni çıkan ülkeler, saz kulübelerini bırakıp Kurtuluş Savaşlarını verirken, insancıl yanlarını gösteren yapıtlarla karşımıza çıkıyorlar. Bana kalırsa, Türk romanlarının eksik bir yanı vardır. Severek okudum Devlet Ana'yı, Bereketli Topraklar Üzerinde'yi. Aslında ne büyük yazarlar onlar. Ama yeteri kadar insancıl yanlarımızı işlemesini, kitaplarına koymasını bilmiyorlar. Bu yargıyı verirken, yazarların adını andığım birer kitabı söz konusu değil benim için. Bütün yapıtlarını kapsayan ana damarda, sözünü ettiğim niteliği

arıyorum. Her yazarın bir ana çizgisi vardır. Bu ana çizgide Türk ulusunun insancıl özelliklerini görmek istediğim için böyle söylüyorum. Yalnız bir ayrıcalık görüyorum şiir alanında. Nâzım Hikmet'i diyalektik materyalizm açısından izlemek gerekli bence. Böyle bir dünya görüşünden bakarsak, Türk ulusuna özgü, Türk ulusuna ilişkin insancıl çizgiyi yalnız onda buluruz. Ulusal bileşimi biliyor, bu bileşimden ölmezliğe, evrensele gidiyor. Memleketimden İnsan Manzaraları'nda köylümüzü anlatan parça, daha ilk dizelerde halkımızı veriyor. Evet dostum, bir sanat yapıtında insancıl damar atmıyorsa, büyük bir yapıt niteliği kazanamaz.

KİTAPLAR VE OYUNLAR ÜZERİNE

III

Devrimlerden sonra yüzlerce roman yayımlandığına göre, bunların arasında, geçmişi kısa olan romanımızın yüzünü ağartacak yapıtlar, hemen kabul etmeli ki çok azdır. Bu durum edebiyatımızın aleyhine olmakla beraber, özellikle son yıllardaki yeni kımıldanışlar, Türk romanının yakın bir gelecekte bazı atılımlar yapacağını haber veriyor.

Roman, kuşkusuz en zengin, alanı en geniş bir sanat türüdür. İnsanoğlunun sevinçlerini, acılarını anlatırken, onun yaşayan ve yaşadıkça da yaratıcı bir güç haline gelen yapısını ele alarak, toplumun sarsıntıları içinde neler geçirdiğini, nereye doğru sürüklendiğini görebilmek gerekir. İnsan dediğimiz zaman onun gerçek sorunlarına eğilmeli, toplumunun kendisi için ne gibi yoksunluklar, ne gibi bütünlüklerle dolu olduğu anlaşılmalıdır. Halkımızın geçirdiği evrimleri ve onun törelerini eksiksiz bir gözlem anlayışı içinde gösterebilmek olanaklarına sahip olarak, romanımız gerçek yoluna girmeli, gelişimini bu yoldan sürdürmelidir bence. Türk toplumunun evrimini hazırlayan nedenleri düşünürken, bunların hangi koşullara bağlı olarak geliştiği araştırılmalı. Ve atılımcı bir zihniyet ile estetik zorunluluklara bağlı kalarak gerçeği, yaşamı ve onun içindeki kaynaşmayı romana malzeme yapmak gibi, aslında kolay olmayan fakat uygulaması zorunlu görülen, bir durum ile karşı karşıyayız. Son yıllarda pek çok roman yayımlandı ama bunların içinde halk tabakasının dış ve iç yapısını verebilen pek az yapıta rastladık. Ötekileri–ki çoğunluğu oluşturuyorlar – Türk toplumunun aynası olmaktan tümüyle uzaktır. Onların ele aldığı tipler ne kentte, ne ilçede, ne de köyde gördüğümüz insanlardır. Üzülerek söylüyorum ki, dar bir kültür anlayışına sahip olan bazı kimseler, bu kitapları ellerinden düşürmüyorlar. Bu yüzden Türk okuyucusunun esaslı bir dünya görüşüne sahip olmasını ve yeni toplumun oluşmasındaki rolünü, bu yüzyılın gereklerine göre ayarlamasını ısrarla istemek hakkına sa-

hibiz.

Cumhuriyet devrinde yayımlanan romanların belli başlı bir karakteri var. Realist olmak. Toplumun törelerine sâdık kalarak yaşamın irdelenmesine önem verilmekte ve yaşadığımız zamanın binbir evresi değişik görüşlerle saptanmaktadır. Özellikle yeni çıkan romanlarda saltanat toplumumuzun son günlerindeki bunalım ve bu bunalımın hazırladığı koşullara göre yaşamını düzenleyen insan kitlelerinin sıkıntıları, isyanları ve şaşkınlıkları ile karşılaşıyoruz. Sosyal sınıfların karşılıklı ilişkilerini ve bu ilişkilerin psikolojini betimlemeyi amaç bilen toplumsal roman (le Roman social), a köyünün yaşamını, törelerini, duygu ve düşüncelerini geniş çapta ele alan köy romanı (Le Roman Rustique) na ve yeni ile eski çağları hicvetmeyi hareket noktası olarak alan taşlama romanı (le Roman Satirique) na rastlanmaktadır. Şurası kabul edilmelidir ki, roman türünde içeriği en zengin örnekler, yukarda saydığımız nevilerde kendini göstermiştir. Bunun başlıca nedeni, Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle yaşam koşullarının birdenbire değişmesi, bu koşullar içinde yetişen kuşağın yepyeni zorunluluk ve gereksinmelerle toplum içinde görev almalarıdır. Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerimizden sonra en ücra bazı köy ve kasabaların öyküye ve romana girdiği görülüyor. Bu ise, ülkenin edebiyata canlılık gösteren tüm varlıkları ile kazandırılması demektir ki, sevinmemek elde değildir. Cumhuriyetin ilânından bugüne kadar yayımlanmış romanlar içersinde 'güçlü' yargısına vardığımız on yapıt üzerinde duracağız.

1. Anadolu denen gerçeği ilk kez ciddî olarak ele alan Reşat Nuri oldu. Bazen katı bir yürek olan, bazen sevecen bir kalp gibi çarpan Anadolu'yu **Yeşil Gece**' de gerçekten gözleme dayanan yöresel olay ve insanlarıyla bulduk. Daha önce yazılan roman taslaklarında bu toprak parçası ve onun üstünde kımıldanan insanların sorunları, masa başında kotarıldığından, bizi tam olarak anlatmaktan uzak kaldı. **Yeşil Gece**, bu cömert diyarın nabzını kullağımıza yaklaştıran ilk yapıttır. Ne yazık ki Reşat Nuri, bir daha o konuya **Yeşil Gece**'deki gibi iç-

tenlikle yaklaşamadı. **Kızılcık Dalları**'nda, **Ateş Gece**'sinde belki daha sağlam bir üslûp, daha usta bir roman tekniği vardır. Fakat onlardaki inceleme ve gözlemlerin herhalde eksikliği yüzünden, idealizm gibi kendisine yabancı olan bir yola saptı.

II. Sadri Ertem, **Çıkrıklar Durunca**'da elli yıl önceki Anadolu'nun törelerini saptamıştır. Fabrika malı satanlarla dokumacılar arasındaki savaşımı ruhsal irdelemeleriyle belirten bu kitabı, toplumsal roman türüne ilişkin ilk roman olarak görüyoruz. Yapıt bu savaşımda kadın ve paraya karşı duyulan hırs ile o sırada Pazvanoğlu ve diğer isyanların açtığı yaraları bir bir anlatan canlı sayfalarla doludur. Ülkemizi ekonomi bakımından sarsan fabrika yüzyılının ne gibi tepkiler uyandırdığı ve Anadolu'da dal budak salan eski inanışların ne zor koşullarda terkedileceği, **Çıkrıklar Durunca**'nın özünü oluşturur.

III. Yakup Kadri, **Yaban**'ı Türk aydını ile Türk köylüsü arasındaki uçurumu göstermek için yazdığını söyler. Yapıt, Kurtuluş Savaşı'ndaki köyü, olumlu ve olumsuz (daha çok olumsuz) yanlarıyla karşımıza getirirken, Türk köylüsü belki biraz fazla gerçekci konuşturulmuş. Fakat o savaşta psikolojiye ilişkin en ufak ayrıntı bile göz ardı edilmemiştir. Çatlak ve sabırlı dudakları, güneşten yanmış uzun çehresi ve rengini atmış saçlarıyla köylü, bu toprak kavgasının içinde yabancı istilâya karşı nefret ve kin ile dolu olduğu halde, Türk toplumunun bir parçası olması dolayısıyla bu bakımsız köyde, ülkenin geçirdiği ekonomik ve toplumsal ilerleyişin doğal bir sonucu olarak doğmakta ve gitgide şekillenmekte olan ülkeye bağlılık bilinci, kendisini niçin daha güçlü göstermiyordu? Yaban bu soruya olumlu bir yanıt vermekten uzak kalmış gibi görünüyor.

IV. Birinci Dünya Savaşı sonrası toplumu, yeni yaşam belirtileri karşısında eski değerleri yıkmış, başka çalışma alanlarına kararsızlık ve kötümserlik ile atılmıştır. Yaşamın ağır darbelerine rağmen iyimser kalabilen bazı kimseler, güzel bir mizah havası içinde yaşamın zorluğunu azaltabilmişlerdir. Hüseyin Rahmi,

Utanmaz Adam'da toplumun bozuk ve kötü yanlarını, koca bir hırsız şebekesinin gerçeğe pek de uymayan entrika ve tipleriyle önümüze sermek istemiştir. Romanda açlık ve tokluk çelişkisi abartıyla belirtilirken, bir yanda derin bir sefalet, diğer yanda servetin biriktirilmesi ve orta sınıfların maldan mülkten yoksun bir vaziyete düşmeleri, ekonomik ve siyasal ilkeler gerçek tablolar halinde sergileniyor. Bu sahneler, bazen objektif şekilde saptandığı halde, önümüzde bir uçurum gibi büyüyen yoksuluğun genelde hangi ekonomik etkenler nedeniyle oluştuğu gösterilememiş, böylece tüm kötülükler, hırsızlığın kesin bir sonucu gibi anlatılmıştır. Eğer bu toplumsal sorunlar, sağlam bir anlayışla ele alınmış olsaydı, bu haksızlıkların düzelmesi için gereken çarelerin neler olduğu kendiliğinden ortaya çıkardı. Ulaşılan sonuç: İçinde bulunduğumuz toplumun feda ettiği serseriler, dikiş tutturamamışlar, âdeta ideal bir kahraman gibi canlandırılmıştır ki yapıtın en eksik yanı burasıdır. Fakat Hüseyin Rahmi, toplumsal romana ilk yapıtlarıyla atılmış ve bir daha bu türden ayrılmamıştır. Bu sayede İstanbul gibi çok önemli bir kentin bünyesi, onun ciltlerle yapıt kaleme almasına neden olmuştur. Onun bu atılımı, roman tarihimizde değeri unutulmaz bir olgu halinde kalacaktır.

V. **Gece Konuştu,** düşmüş insanların romanıdır. Bunların içinde orospular, serseriler, gün görmüş emekliler, yoksulluktan kaldırıma kadar yuvarlanmış gençler ve ihtiyarlar vardır. Reşat Enis, gerçek yaşamdan hiç ayrılmak istemiyor. Balkan Savaşı, Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, karmaşık yaşam biçimleri oluşturmuştur. İşte bu verimli konu, bize **Gece Konuştu**' da bazen aşırı bir idealizme sapılarak işlenmiştir. Bundan dolayı gerçek olay ve tiplerin yanında, olması gerektiği gibi düşünülen yaşama ilişkin sayfalarla da karşılaştık. Üzerinde konuştuğumuz romanın önemli kusuru, birlikten yoksun oluşudur. Konudaki dağınıklık, titizlikle yaratılan kahramanları, iyi tanımamıza engel olmaktadır. Gene de herşeye rağmen, Reşat Enis, toplumsal yaralarımızın üstüne parmağını basabilmiştir.

VI.Uygarlık yolunda ilerlemiş büyük devletler, yeryüzündeki küçük ve geri kalmış ulusların karşısında büyük bir tehlike oluşturmaktadırlar. Bunun en somut örneği, Hindistan'daki toplulukların yıllardan beri verdiği savaşımdır. **Sabiha Zekeriya**, kendisinin de itiraf ettiği gibi, Hindistanı görmemekle belki oranın yerel renk ve törelerini saptayamamıştır. Fakat gerçek olaylara dayanarak özellikle oradaki fikir akımlarını karakteristik tiplerle kaynaştırmış yaşamın canlılığıyla için için kaynayan Hindistan'ı bize tüm gerçekliğiyle yaklaştırabilmiştir. Romanın düşünsel ve toplumsal çephesi, birçok yapıta nasip olmayacak derecede güçlüdür.

Çitra Roy ile Babası, Cumhuriyet döneminde yazılan özlü romanlardan biri belki en iyisidir.

VII.Saltanat Türkiyesinin son yılları esaslı sarsıntılar içinde üç döneme ayrılmıştır. Abdülhamit Dönemi, İttihatçılar Dönemi ve Mütareke Dönemi. **Üç İstanbul,** bu üç dönemin psikolojik özelliklerine bir tarihçi sadakatiyle bağlanarak kaleme alınmıştır. Romanın başlıca kahramanı olan Adnan, her dönemin kalıbına girmesini bilmiş, karakteristik bir tiptir. Saltanatın ve İttihatçıların en gizli özelliklerini bildiği anlaşılan Mithat Cemal, süslü ve esprili bir üslûbun akışında, sayısız olayları birbirine hiç belli etmeden eklemesini bilmiş, bazı vesikalara dayanan olayları, olgun bir algılama düzeyinde inceleyerek o büyük romanı yaratmıştır. **Üç İstanbul,** Osmanlı İmparatorluğunun çökme nedenlerini gerçekten tarafsız bir zihniyetle açıklayan nadir bir kitaptır.

VIII. Cumhuriyet döneminde yayımlanan romanların en özgünü olarak kabul edilen **Kuyucaklı Yusuf,** Anadolu ile edebiyatımızın kaynaşması ve anlaşması yolunda, büyük bir adım sayılmaya değer bir yapıttır. Sabahattin Ali'nin bu kadar çetin bir konuyu benimsemekteki cesaretini önemle kaydederken, bu bomboş alanın en iyi örneğini verdiğini de çekinmeden kabul etmeliyiz. Çizdiği ve irdelediği çevreyi, bir gözlemci olarak tanıyan ve güçlü belleğinin de yardımıyla bunları ayrıcalıklar üzerinde toplayarak gerçek havayı verirken, yerli malzemeyi kullanmakta usta bir kalem olduğunu

kanıtladı. Kuyucaklı Yusuf'ta bazı teknik hataların bulunuşu düşünülmezse aksayan başka bir nokta görülemez, kanısındayım.

IX. Bütün romanlarında –Önceleri bireysel duygularla sonraları toplum içinde– kadını işleyen Hâlide Edip, **Sinekli Bakkal** ile toplumsal olmak yolundaki emeklerini benimsemiş görünüyor. İlk bakışta halkçı olduğu sanılan bu romancı, aristokrat ailelere karşı duymuş olduğu sempatiyi, alnının teriyle geçinen fakir halka gösterememektedir. **Sinekli Bakkal,** Osmanlı Türkiyesinin İstanbul'unu daha doğrusu Aksaray'daki Sinekli Bakkal semtinin özelliklerini, oradaki insanların yeni yeni oluşlar karşısındaki tutumunu canlı betimlemelerle veren bir yapıt. Hâlide Edip'in bu romanı, kuşkusuz devrimdenberi yazılan kitapların arasında en sağlam yapılı olanlardan biridir.

X. **Hilmi Ziya**, konusunu Kurtuluş Savaşı'ndan aldığı bir roman verdi. O savaşın içindeki İstanbul'u, Anadolu'yu özellikle göç yollarındaki çekilen sıkıntıyı, gerçekten uzaklaşmaksızın veren bu yapıt, **Posta Yolu** adını almıştır. Bir dizi kitabın üçüncüsü olduğundan oradaki yaşam, bir bütün hâlinde değil, bir parça halindedir. Seri tamamlandıktan sonra, üzerinde durulan thême'in içeriği iyice anlaşılacaktır. Türk toplumunun geçirdiği evrim ve ulusal Kurtuluş Savaşı, yapıtın ana çizgisini oluşturuyor. Hilmi Ziya, **Posta Yolu** ile Türk dilinde ayrıcalıklı bir yapıt yaratmış ve romancı kişiliğini kabul ettirmiştir.

Yukarıda değerleri üzerinde fikirlerimi açıklamaya çalıştığım romanlar, Türk okuyucusunun dikkatli bakışından kaçmamış ve lâyık olduğu değeri almıştır. Romancılığımız için çok kısa olduğunu düşündüğüm son yirmi yılın, yeni ve sağlam yapılı kitaplara gebe olmasını, Türk toplumunun ve insanının bu kitaplarda gerçeğe uygun bir biçimde yer almasını istemek hakkımızdır.

(Yürüyüş. 5 Sonteşrin (Kasım) 1942)

"36 KISIM TEKMİLİ BİRDEN"

Çocukluğumuzdan gençliğimize doğru bazı filimlerin şeritleri uzanır. Çocuk belleğimizde asılı durur onlar. Toprağı biraz eşelesek, yaprakları biraz aralasak, uzak yılların ekranlarında kalmış sahneleri, gözlerimizin önüne getiririz. **36 Kısım Tekmili Birden'** de işte böyle unutamadığımız filimlerin, anılarımızın penceresinden geçip, birer öykü hâlinde gözlerimize sarkmasını sağlamış **Tarık dursun K.**

Bu öyküler, ilk gençlik dediğimiz, kalplerimizin, nabzımızın kaç attığını bilmediğimiz, ağaçtan düştüğümüz, okuldan kaçtığımız güneşli günlerin anılarından geçerek geliyor. Zaten Tarık Dursun K., benim okuduğum öykülerinde hep çocukluk, hep ilk gençlik anılarının içinden çıkarır konularını. Öykülerinin kahramanları, kendi gençlik arkadaşlarıdır.

Öykülerine başlık yaptığı Kamelyalı Kadın, Ben Bir Pranga Kaçağıyım, Unutulmaz Şarkı, Silâhlara Veda, Üç Silâhşörler gibi filim adları, kendi öz konularıyla bir paralellik, bir beraberlik içinde yürür. Bütünleşmeyi böylece sağlar. Öykülerin bazılarında sert dişliler, keskin ağızlı bıçak gibi konular olmasına karşın, anlatış yumuşaktır. Bu tutum öykülere, fanteziye eğilim olan bir hava veriyor. Bilmem belki yanılıyorum, Tarık Dursun'un ilk başarılı yapıtı **Hasangiller'** in dilini bu kitabında pek bulamadım. Daha doğrusu o kitap, daha sıcak bir atmosfer uzatır okura. Ama gene de **36 Kısım Tekmili Birden** değişik, kendini okutan bir öyküler kitabı sayılmalı bence...

KÜRK MANTOLU MADONNA

Çalışkan ve olgun romancımız Sabahattin Ali'nin son çıkan bu romanı, daha çok yazarın karakter incelemesindeki becerisinin güzel bir örneğidir Kürk Mantolu Madonna, konunun alelâdeliğinde, harikulâde bir insan kafasının irdelenişi, içine dönük, çekingen bir tipin karanlık fikir dünyasının aydınlanışıdır.

Biz onda her nedense, dâhi Tolstoy'un 'İliç'in Ölümü' adlı, adeta bir fikir analiz laboratuvarı diyebileceğimiz, romanındaki usta dokunuşu, sezdik. Kürk Mantolu Madonna'da her ne kadar görkemli bir fikir yapısı, kitlelerin yaşamsal bunalımlarının patlamaları, insan düşüncesini sarsan bir konu yoksa da ve yine her ne kadar bu roman medarı maişet için kaleme alınmışa benziyorsa da, yine Sabahattin Ali'nin hünerli kalemi ve ışıldayan zekâsı bu yalınlık içinde parıldamaktadır.

Raif Efendi'nin bir salyangoz gibi kabuğuna çekilmiş ve çevresiyle her türlü fikir alışverişini koparmış, içe dönük kişiliği yanında veya karşısında Kürk Mantolu Madonna'nın ise yaşamı genç yaşta bütün çelişkileriyle kavramış hâli, insana kendiliğinden kitapta yazılanların dışında ve belki de yazılsa ondan da uzun sürecek birtakım gerçekleri çağrıştırıyor.

Velhasıl, insan konunun alelâdeliğinde gizli bir harikulâdelik seziyor bu yapıtta.

Kürk Mantolu Madonna'yı okurlarımıza, dikkatle ve üzerinde durarak okumalarını, öneririz.

(Yürüyüş. Nisan 1943. Sayı: 15)

IRK PSİKOLOJİSİ

Dil–Tarih–Coğrafya Fakültesi Psikoloji Doçenti Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu'nun bu adda bir kitabı çıktı. Çok geniş bir literatüre dayandırılarak kaleme alınmış bulunan bu pek güncel konu, kitapta gereğince irdelenmiş ve sonuç olarak ırkcılık sorununun diğer bilim şubelerinde olduğu gibi psikolojide de hiçbir bilimsel temele dayandırılmadığı gösterilmiştir.

Muzaffer Şerif Başoğlu'nun Irk Psikolojisi kitabında kadronun yeterince geniş tutulmuş bulunması ve inceden inceye gözden geçirilerek hiçbir açık kapı bırakılmamış olması, özellikle övgüye değer. Ankara Üniversitesinin bu bilimsel yapıtı, aynı zamanda İstanbul Üniversitesi'nin bazı kişisel ve bilimdışı düşüncelerle ırkçılık yanlısı yazılar yayımlamak gayretkeşliğinde bulunan elemanlarına yerinde ve zamanında verilmiş bir yanıt olarak da görülebilir. Pozitif bilimin bulgularını, kendi kişisel ve sınıfsal amaçları için bir âlet gibi kullanan ırkçılar, her el attıkları yeni bir bulgudan hayallerine pay çıkarmaya uğraşmışlar fakat her seferinde de bilinçsizce giriştikleri çabalarının boşa gittiğine tanık olmuşlardır. Irkçılık irticaın insanlık âlemini mahve sürükleyişinin zifirinden kararan alnıyla emperyalizm bayrağını elinde tutması nedeniyle gerçek bilimin de, öz uygarlığın da başlıca düşmanı olarak ezilmelidir.

Muzaffer Şerif Başoğlu'nun bu bilimsel kitabını, Türk fikir ve kültür dünyasına sunulmuş yararlı ve olumlu bir yapıt olarak gördüğümüzden yazarını selâmlar, pozitif bilimden yana, gerçekleri görebilen Türk okuyucularına sâlık veririz.

(Yürüyüş. Nisan 1943. Sayı: 15)

EGENİN DİBİ–MEMLEKET SAAT AYARI–ERİCH MARİA REMARQUE'ın SON ROMANI

Egenin Dibi: Halikarnas Balıkçısı'nın hikâyeleri– Yeditepe Yn.

Ağız dolusu konuşan insanlar vardır. Gördükleri, yaşadıkları olayları samimiyetle anlatırlar. Halikarnas Balıkçısı böyle yazıyor. Denizin dibindeki binbir çeşit bitkinin, renk renk hayvanın resimlerini gösteriyor. Bu hikâyeleri okurken, parıl parıl, temiz bir yüreğin çarptığını derhal farkedersiniz. Zaman zaman öfkeleniyor, fakat kimseye kin beslemiyor. Bütün insanları sevecek kadar kalbinde sıcaklık ve samimiyet var. En kahredici acıyı hoşgörüyle bağrına basıyor. Masal kahramanlarını anlatır gibi temiz bir gülümseme var dudaklarında. İnsan, çok zaman bu hikâyelerin kahramanlarını merak eder ve acaba bunlar gerçekten yaşadılar mı, diye sorar. "Egenin Dibi"ndeki insanlar gayet alçak gönüllü olmalarına karşın, efsanelerdeki kahramanlar gibi, bizde hayranlık duyguları uyandırıyor. Hele bunlar, renkli kıyılarda oturup, balıkçılık yapan, denizden sünger çıkarıp günlük ekmeğini kazanan denizciler olursa, merak etmemek elde değil. Kaldı ki rüzgâr ve deniz onları beyaz köpüklü sular gibi kayalara çarpıyor ve zerreler halinde dağılıyorlar. Mezarları toprakta olmuyor. Ecel onları fırtınalı bir gecede denizin ortasında yakalar. İçlerinden çoğu baharı yaşıyordur veya ömrünün yazına yeni girmiştir. Fırtına ve azgın dalgalar lâf dinlemezler ki...Geridekilerin ise göz yaşları, hıçkırıkları oraya kadar ulaşamaz. Ertesi gün ortalık sütliman olunca, gökkuşağı altındaki denizin dibinde balıklar, ilkin gözlerini yiyecek. Sonra hayat kalmayınca sapların kökleri çürüyecek ve tutam tutam dökülecek. Hele eller, ağları ören ve denize serpen, balıkları, istakozları sepetlere dolduran hünerli eller...Bütün küçük balıklar günlerce onları didikleyecek.

Halikarnas Balıkçısı'nın dediği gibi, o hain Eylül gelip çatmış bir kerre. Deniz, insanı başı ve ensesi arasından bir kurşunla vuruyormuş gibi çarpıyor. "Egenin Dibinde" okuduğum on iki hikâyeden Karabulutoğulları, Domino Ayşe, Fosforlu Handan, Değirmenci Ateşoğlu Nurettin, Haydut unutulmayacak güzel hikâyeler. Özellikle "Dönmeyen" ve "Egenin Dibi" hikâyelerini nasıl hatırdan çıkarabilirim? Kapancalardaki canlı balıkların kurtulmak için kenarlara çat çat vuruşları kadar hayat taşıyor bu sayfalar... Siz hiç son süratle yüzen köpek balıklarının galsamalarını açıp kaparken çıkardıkları sesleri dinlediniz mi? Hele size bir dalgıç da anlatmadıysa bunları, denizin dibindeki dünyadan haberiniz yok demektir. Halikarnas Balıkçısı dile önem vermez görünüyor. Belki biraz kılçıklı bir üslûp. Ama anlatış biçimindeki samimiyet, kişiliğini hemen belli ediyor. Onda büyük bohemlerin 'mühmelliği' var biraz. Bunu, kusur olarak göstermek doğru olmaz. Başka türlü söylersek, Halikarnas Balıkçısı'nda bu bir kusur olmaktan çıkmıştır. Zaten onun özentiye kaçmadan, anlatması en belirgin özelliği. Ben bundan dolayı "Egenin Dibi" ni iyi hikâye kitaplarımın yanına koyuyorum.

Memleket Saat Ayarı : S.Aldamır'ın Şiirleri-Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Yn.

Kitaba ad olan "Memleket Saat Ayarı" şiiri, vatan ve Atatürk için yazılmış şiirlerdendir. Kitabın hemen en kuvvetli parçasıdır, denebilir." Sırtında şu bütün memleketi ısıtan/Senin ayaklarını hep açıkta bırakan yorgan/ Bu kadar korkuyla geçmiyor musun böyle/Şu senin döşediğin yollardan/Böyle unutmuyor musun ikide bir/ Bunlara ev derler işte/Şunlar hastane şunlar okul şunlar apartıman/Hep senin o üstüste koyduğun taşlardan/ Osman hep işte o taşlar/Hep bu taşlar seni vatandaş yapan" Göz pınarları kupkuru, bağrına taş basıp konuşan vatandaşlardan biri de bakın neler söylüyor:" Son suyu döktüler başımdan/Sarıp sarmaladılar beni/Bir daha bulamayacağım bir kapıdan/Beni dışarıya çı-

kardılar/Oh dünya varmış/Gözlerim kamaştı/Görseniz nasıl ışık/Aman ne kadar ferah". S.Aldanır, umutlarını kaybetmeden fakat hüzünlü hüzünlü konuşuyor ve hâlâ ham hayeller peşinde ömür tüketen şairleri hicvetmekten çekinmiyor: "Farkına varmazsan şu sudan havadan köprülerin/Sen şu midye kadar kalmış yüreğinle/Git o takvim delisi şairleri dinle/Her biri bağlamış bir binilmez gemiye/Hepsi her şarkıyı kör hafızlar gibi söyler" Şair, yalnızlıklar içinde yaşadığını birçok şiirinde söylemekten çekinmez. Bu yalnızlık duygusunun yerine dizelerine bahar sabahlarının aydınlığı ve kalabalık caddelerin sıcak atmosferi gelirse, S.Aldanır'dan daha çok şiir yarına kalır sanıyorum. Zaten şairde o yaşarlık hâli gösteren taraf yer yer kendini hissettiriyor: "Sizin henüz gözbebekleriniz yok/İnsan onlarla üzülür onlarla güler/Mutlak bir eksik kalacak ne anlatsam/Ne kadar söylesem size bir şey anlatamam/Siz henüz yeryüzüne gitmeyenler/İsrar etmeyin boşuna çocuklar/Size o pencerelerden söz açamam/O her açışta yüzüme vuran ışıklardan/Şarkımı âşık olmadan da söylemek mümkün/Deniz mi anlaşmanız o kadar/Siz bakmayın ağaçların şu köklerine"

Erich Maria Remarque'ın Son Romanı.

19 yıl vatanından uzakta yaşamağa mecbur edilen Erich Maria Remarque'ın son romanından söz açmak istiyorum. Remarque, Birinci Dünya Savaşı'na, yeni öğretmen olduğu bir ilkokulu geride bırakarak katılmıştı. Dört yıl tere, çamura, gözyaşına kulak asmayan, kasırga gibi esen bir savaşın içinde yuvarlanmıştı. Şarapnel parçalarıyla çene ve elmacık kemikleri tuz buz edilmiş, kol ve bacaklarını kaybetmiş ağır yaralılarla Berlin'e dönmüştü. Böyle kitle halindeki ağır yaralıların bir kente dönüşü, yüzlerce düşman tankının oraya girişinden daha büyük maddî-manevi acılar yaratır. Çünkü o vakit geleceğe kimse hükmedemez. Dökülen yapraklar gibi uzun süre rüzgârın önünde savrulurlar. Remarque da böyle oldu. Sonsuz kederler içinde dolaşıyordu. Lâkin yüreğini baştan başa kaplayan insanlık ve barış sevgisini bir an

bile yitirmemişti. Akşam karanlığına ve boş midesine karşın yazdı. Çünkü artık Garp Cephesinde yeni bir şey yoktu. Bırakılmış sınırlar, köyler, kentler yabancıların ayakları altındaydı. Bu kaynaşma 1933 yılına kadar sürdü. Asıl zifirî karanlık bundan sonra başladı. Sesini çıkarsın, çıkarmasın namuslu insanlar kurşunlanıyor, Berlin'in unten den Linden caddelerinde gerçek insan sevgisi taşıyan kitaplar yakılıyordu. Başta Remarque olmak üzere sayısı onları, yirmileri aşan namuslu yazarlar, Almanyayı çırpıntılar içinde bıraktılar. Bundan Alman Göçmen Edebiyatı doğdu. Öyle ki bu dönem sürecinde sanatçıların oluşturduğu yapıtlar, kocaman bir edebiyat tarihini doldurdu, diyebilirim. Alman sınırları içinde kalanlar değil, göçmen yazarlar vatanlarını temsil ettiler. Erich Maria Remarque, bunların en ünlüsüdür. Böylesine büyük bir romancının barış adına yaptığı bunca savaşımdan sonra ilgiyle karşılanan son romanı "Hayat Kıvılcımları" Alman toplama kamplarındaki yaşamı anlatıyor. Bir an önce Türkçemize kazandırılmasını beklediğimiz bu romanı haber vermekle yetiniyoruz. Şimdi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ikiye bölünmüş Almanya'nın dramını yazacaklar arasında Remarque'ın da bulunacağını ümit etmekteyim. Zira bu romancının toplumsal sorumluluğunu göstermek sırası, asıl şimdi karşısına çıkmış bulunuyor.

1) Bir Kasaba Romanı : YABANCILAR

2) Sahnemizin "PERDE ARKASI"

YABANCILAR –

Bana öyle geliyor ki, yeni yayınlanan romanlarda ortam, daha çok köyler ve kentlerdir. Kasaba ortamı daha az seçilmiş görünüyor. Belki de benim okuduklarım için böyledir bu. Bütün romanları okumaya yetişemiyorum çünkü. Kemal Bekir'in kısa romanı, ilkin bu yönden ilgimi çekti. Sonra çok iyi bildiğimi sandığım küçük kasabaların kişilerini roman içinde görmeyi, izlemeyi özlüyordum. Saklamayayım, kuşku ile oturdum romana. Yazarların ilk yapıtları bazen, belki çoğunlukla, usta işi olmaz. İnsana çaba yükler. Kuşkum bundan geliyordu. Oysa ilgi çekici bir romanı açtığımı çok geçmeden anladım.

Yabancılar, küçük bir Ege kasabasında geçiyor. Bu izlenimi veriyor daha çok. Romanda geçen olaylar gerçeğe uygun ama, ben daha çok kişilere baktım. Onlar iyi çizilirse, iyi konulursa sayfalara, romanın oluşumu, akımı bir sanat yapıtı niteliğini taşıyacak derim ben. Sonra bir de şunu derim, yazarın dili, günümüzün gereklerine uygun bir yapı kuruyor mu? Yeni dil akışına iyice koyulmuş bir dil ile gelir ancak toplumsal öz diyorum hem. Bu noktadan hareketin, toplumsal öze yaslanan gerçekci romancılarımız için daha gerekli olduğunu sanıyorum. Eğer gözlemden çıkan romanlar, birtakım sanat kurallarına, estetik olanaklara önem verilmeden yazılırsa, acıklı birer öykü olmaktan ileri gidemez. Bunun örnekleri, Tükçemizde az değildir. Sanatın en ilginç ilkelerinden başlıcası öz ile dilin ayrı düşünülmemesi üzerine söylenmiş bir (doğru) galiba. Dil ve öz, birer konu olarak ayrı ayrı tartışılıyor ama, onlar gerçekte birbirlerinden ayrılmıyorlar. Bu olanakların açısı içinden, Yabancılar'ın kişilerine baktım ben. Kişiler iğreti

değiller. Kasabanın yabancısı olan bir küçük memur ile kasaba ağasının, ilkin alttan alta, sonra açıktan açığa birbirlerine (karşı) durumları var. Bu durum şöyle oluşum geçiriyor. Tahsildar Sıtkı Efendinin iki kızından küçüğünü, Saadet'i, ellisine yaklaşmış kasaba ağası Dortoğlu ister. Böyle zengin bir adam kız istesin de verilmesin, az görülmüştür, kasabalarda. Yazar söylemiyor ama, kasabalardaki değişimin bir çizgisi bu. Eskiden ağa oldu mu, zengin oldu mu, yaşlı da olsa, kimi isterse alırdı. Olayların iticiliği içinde bu değişimi görüyoruz. Kasabanın yabancısı olan ailenin dramı iplik iplik açılıyor. Hemen küt, diye girilmiyor olaya. Baba kızını vermemek için, kendi iç dramından sıyrılıp, Ağa Dortoğlu ve onun aracısı Malmüdürü (kendi amiri) Rauf ile çekişmeyi sonunda görevini bırakıp kasabayı terk etmeyi göze alıyor. Bunlar olurken kendinden yana çıkan bir Sıhhiye memuru İzzet Efendi kalmıştır. Öbür kasabalılar hep ağadan yana lâf ederler. Burada duralım. Kasabalarımızın birbirlerini çekiştiren çevresi bir baştan bir başa, bir taşlama ağzı ile dile konulmuş. Roman bu yönüyle de hizasını kaybetmiş diyorum.

Kişilerin yaratılmasından önce, ya da yaratılırken, bir romanın havasının kurulması, havasının getirilmesi önemli galiba. Bazen bu, kitabın ilk sayfasında ya da üç-dört sayfası okunduktan sonra kurulmuş olur. Yağmur bulutlarının tarlamız üstünde durması, toplanması daha ilk damla düşmeden nasıl yağmuru anlatırsa, iyi romanın özelliklerinden biri de bu atmosferin yaşatılmasıdır bence. Bu daha çok kişilerin birbirleri ile ilişkileri anlatılırken olur. Yabancılar'da Tahsildar Sıtkı Efendinin karısı Ayşe, Kör Hafız'la konuşurken olsun, kendi çocuklarına meram anlatırken olsun, bir kasaba evinin ilişkilerini seriyor gözlerimize. Romanda ilkin kişilerin silüeti beliriyor, sonra da çehreleri iyice aydınlanıyor. Çilingir Şükrü, aynı kıza, hiç kimsenin haberi olmadan aşıktır. Saf bir kasaba çocuğu kişiliğini getiren bu delikanlı, bir iç dramın sade dekoru içinde kendi ca-

nına kıyar. Kasaba halkı, bu ölüm ile kız arasında bir ilişki aramaz, kurmaz. Sadece iç'te yaşatılan bir aşktır çünkü bu. Dilsiz bir sevgi demek daha doğru belki. Sonunda savaşı tahsildar ailesi kazanmıştır ama, kasabayı terkederek.

Yabancılar'ın kısa roman türü içinde bir yeri olacak sanıyorum. Dil ile öz ilişkisini iyi kurmuş çünkü yazar. Kemal Bekir yazacağı öbür romanlarla bu hizayı sürdürebilirse daha doğrusu geliştirebilirse, ilginç bir imza karşısındayız, derim.

PERDE ARKASI – Tiyatromuz, bir altın çağın eşiğinde sanırım. Bir yandan Devlet tiyatrolarının, öbür yandan İstanbul'daki amatör tiyatroların gösterdiği önemli gelişim, sahnemizin son on yıllık atılımını daha da ilginç kılıyor. Bu gelişim nasıl elde edildi? Oyun hayatımızı izleyenler, bunun anlamını biliyorlar. Oysa Burhan Arpad' Perde arkasına ışık tutmuş. O loş perde arkasına, koşulları iyileşmeyen perde arkasına götürüyor bizi.

Kitapta şu başlıklar altında, perde arkasındaki yaşam serüvenleri anlatılan sanatçılar şunlar: (Allı Morlu Kartelalardan Renk Renk Neon Işıklarına) Bu yazıda bizim ilk tiyatro semtimiz Gedikpaşadan sonra yerli Temaşa hayatımızın geliştiği Şehzadebaşı semtinin dekorlarına yaklaşıyoruz. 1927 ile 1957 yıllarındaki farklar kısa fakat keskin çizgilerle anlatılıyor. Komik–i şehir Hasan Efendi Ünlü Komiğimiz Naşit Bey, uzun yıllar bu semtin sesi, rengi, çizgisi oldular. Gerçi şimdi, birtakım çerçeveli resimlerde, sararmış kartpostallarda kaldılar ama, onları seyredenler yaşama çekildikten sonra da bu türden kitaplar, unutulmaktan kurtaracak onları. Bugün Naşit'in plağa ya da banta alınmış bir temsili var mıdır bilmiyorum. Sesini olsun tutabilseydik. Ölüm döşeğinde parasız kaldığı zaman, o zengin gardrobunu satmak zorunda kalan Naşit'e karşı toplumumuz görevini yaptı mı? Sanatçılarımızın yaşamını neresinden açsak hep acı, hep göz yaşından daha acı sahneler. Bir Tiyatro müzesi için

Naşit'in, gardrobu ne kadar ilginç olurdu.

(İlk Rolü Bugün de Ezberinde 50 yıllık Aktör) yazısında Behzat Butak'ı görüyoruz. Bilhassa eski Türk kişilerini az rastlanır bir ustalıkla sahnede yaşatan Büyük Behzat'ın anılarını okurken, yaşlı bir aktörün sahneye hâlâ nasıl aşkla, ateşle bağlı kaldığını anlıyoruz. Hem de elli yıllık perçinle kavileşen bir bağlılık bu.

Otuz yıllık operet ve komedi sanatçısı İrma Toto–Toto Karaca–Burhan Arpad'ın dediği gibi (İstanbul Coline Moore'u Yine Alkış Topluyor) Halk tipi tiyatroların önemli bir kişisi.

Kitabın öbür yazıları (Kundağı Kuliste Açılan Operet Yıldızı)nda Şevkiye May, Vedat Karaokçu. (Rol Uğruna Başında Sandalye parçalatan Aktör) de I. Galip Arcan. (Varını Yoğunu Cibali Babaya Borçlu Komedyen) de tek başına bir tiyatro kuran Muammer Karaca. (Büyük Sanatkar Naşit ve İzinde Giden Kızı)nda Naşit'in yüz hatlarını ve komediyenliğini getiren kızı Adile Naşit. (Hiç Kimsenin Olmayan Araziyi Aşmaya Çalışanlar)da şehir Tiyatrosunun Rejisörü Max Meinecke yönetiminde bir piyes provasını seyrediyoruz. Provanın hemen yanıbaşında sanatçıların kaygılarına da giriyorsunuz. (Şark Tiyatrosu Büfesinden Day Stüdyosu Sahipliğine) Büfecilikten tiyatro işletmeciliğine, oradan milyonerlik katına varan Rasim Day'ın hayat öyküsü, ömür doğrusu. Acı gülümsemelerle düşünüp kalıyor insan. Bir yanda beş parasız koca Naşit, öbür yanda tiyatroyu işleten milyoner olmuş. Toplumumuzun dengesizliği nerde olsa karşımıza çıkıyor. (Yüz Yıllık AYYAR'la Delikanlı Üvey Baba)da Şehir tiyatrosunun çilekeş evlâdı Sait Köknar'ın oğlu, Genç Oyuncular'ın rejisörü Ergun Köknar var. Yeni bir tiyatro adamı olma yolunda o. Alnına sanat ışığı vurmuş genç bir adam. Sanat serüveni kısacık ama, ibretle durulacak yerleri var. (Bir Taş Parçasını Baş Tacı Yapan Sanatkâr)da, bir elli yıllık aktör daha: Raşit Rıza. Bir sanat koluna elli yıllık ömür vermek. Anıları okudukça, ilkin saygı duyuyor insan. Sonra kederle düşünüyor.

Kitabın son yazısı (Hatıralar Galerisi) Ben Anılar Koridoru diyorum. Gerçekten de Burhan Arpad'ın sözünü ettiği yer bir koridordur. Yitirdiğimiz tiyatro sanatçılarının siyah çerçeveli fotoğrafları asılı durur orada. Çoğunluğu genç yaşta ölmüştür. Ülkemizdeki oyuncuların içinde bulunduğu yaşam koşulları böyle. Sanatçıları sağlığa, refaha değil, yitik olmaya itiyor.

Burhan Arpad'ın kitabı, perde arkasına ışık tutuyor dedik. Oyun sanatçılarının özel yaşamları değil bunlar. Sanata, tiyatroya azıcık sevgi, saygı duyan herkes okumalı.

"YAŞANMIŞ HİKÂYELER"

Bazı yazarlar vardır, otuz yıl, yirmi yıl önce okumuşuzdur. Yazdıklarında hayranlıkla yaşamışızdır. İlk izlenim, belleğimizde unutulmaz sayfalar halinde durur. Yıllar geçmiş, kültürümüz artmış, görüş açımızda değişiklikler olmuştur. Yeniden okusak, aynı izlenimlere yaklaşamayız belki, deriz içimizden. Bu yüzden bazı kitapları yeniden inceleme, okuma gereksinmesi karşıma çıkarsa, bir çekingenlik duyarım. Ya aynı heyecanı vermezse bana, düş kırıklığına uğrarsam diye duraklarım. Geçende böyle oldu. Standal'ın iki kitabını karıştırayım, dedim. Aynı tadı almadım. Gerçi Standal klâsikleşmiş yazarların en büyüklerinden biridir elbet. Ne yaparsınız? İnsanoğlu değişiyor. Vaktile beğendiklerini, ikinci kez okuyunca, eski sevgisi ile sevmez oluyor.

Maksim Gorki bana göre öyle değil. İnsanoğlu ömrünün her döneminde onun hikâyelerini okuyabilir, hayranlık duyabilir. Onun ilk hikâyelerini on iki yaşında okumuştum. Aradan otuz artık yıl geçti, hemen bütün kitaplarını okudum. Fakat insancıl yanını, kahramanlarının yoksul da, düşkün de olsa, daima umutla bakışını unutamadım. Çağdaş dünya yazarları içinde, onun kadar içtenliği olan, hangi kalemi gösterebilirsiniz? Altmış yıldır eskimemiştir. Olaylara, insanlara bir küçük burjuva yazarı gibi değil, devrimci olarak bakmasını bilmiştir. Hem de yetmiş beş yıl öncesinin yaşam denemelerinden gelir bu devrimcilik. Özgür bir toplum ister. Çarlık Rusyasının o karmaşık insan ruhları arasında bunalımlardan geçer. Ama o ortamda, Devrim'i seçmesini bilir.

Sinan Yayınlarının yeni yayınladığı **Yaşanmış Hikâyeler** kitabını okuyup bitirince, Maksim Gorki'nin dünyasına böylece yeniden girdim. Yukardaki açıklamayı, bunun için zorunlu buldum.

O, ne zahmetlerle kazanmış günlük ekmeğini? Hikâyeleri okudukça, adım adım giriyorsunuz bu mas-

mavi dünyaya. Neden masmavi" diyorum? Gerçi Gorki adı (acı) anlamına gelir. Yazdıkları hep ağır çekilerin içinden geçer. Ama yaşamla bağlarını koparmaz. Sıkı sıkıya bağlıdır yaşama sevincine çevirmenin de işaret ettiği gibi (insancıl bir sıcaklığın çarpıcı bir biçimde kaynaşması, dünya edebiyatı için bir yenilik) olmuştur, yaşadığı çağda.

Yayınlanmış ilk hikâyesi, **Makar Çudra** masalsı bir anlatımla, onu bir anda insancıl bir doğrultuya getirmiştir sanki. Bir yazarın ilk hikâyesi gibi görünmez. Okuyunca, usta bir kalemin, insanları değişik bir görüşle yansıtmasıdır bu, dersiniz.

Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan Maksim Gorki kadar kendi yaşamından, gözlemlerinden yararlanan başka yazarlar elbette vardır. Fakat onun gibi yazılarına kişilik çizgileri koyabilen çok azdır herhalde. Bunun sonucu olarak, bütün çekilerini noksansız olarak yazması yanında, yazdıklarına tatlı bir duygusallık katmasını da bilmiştir. Böyle bir bileşimin içinde ölmez insancıl görüşünü, ne eksik ne fazla, tam dozu ile yerleştirebilmesidir derim, onun ikinci erdemi olarak.

Yukarda **Makar Çudra** başlığını taşıyan hikâye ile yazı hayatına katıldığını söylemiştim. Şimdi yeniden okuyunca, yıllar önce ilk okuduğum günkü gibi duygulandım. Şöyle başlar hikâye:

"Kıyıya çarpan dalgaların şıpırtısından ve kıyı çalılarının hışırtısından doğan düşündürücü ezgiyi stepe yayarak, nemli soğuk bir rüzgâr esiyordu denizden. Kimi zaman hızlanarak, taşıyıp getirdiği buruşuk, sarı yaprakları ateşe fırlatıyor, çevremizi kuşatan sonbahar gecesinin sisi titriyor ve ürkerek geriye çekilip, bir an için, solda sınırsız stepi, sağda sonsuz denizi, tam karşımda da elli adım ötemize konmuş olan obasının katırlarını bekleyen ihtiyar çingene Makar Çudra'nın görüntüsünü açığa çıkarıyordu.

"İhtiyar çingene, gocuğunun yakasını açıp çıplak ve kıllı göğsüne insafsızca çarpan soğuk rüzgâr dalgalarına aldırış etmeden, yüzü bana dönük, güzel, güçlü bir tavırla yarı uzanmış, kocaman çubuğunu düzenle çekiyor,

ağzından ve burnundan koyu duman yığınları salıyor, başımın üzerinden stepin ölüm sessizliği içindeki karanlığında bir yerlere gözlerini dikmiş, ara vermeden ve rüzgârın keskin vuruşlarından korunmak için herhangi bir harekette bulunmadan, benimle sohbet ediyordu.

"Demek geziyorsun böyle? Çok güzel! Kendine şanlı bir kader seçmişsin şahinim! Zaten gerekli olan da budur. Gezip görecek, hayatın tadını çıkaracak, sonra da yatıp öleceksin... Gerisine kulak asma!

"Onun bu görüşüne karşı ileri sürdüğüm düşünceleri kuşkuyla dinleyerek:

"Hayat ha? Başka insanlar ha? diye sürdürdü sözlerini. Hele hele! Sana ne bunlardan? Senin kendi hayatın yok mu? Başka insanlar sensiz yaşıyorlar ve sensiz yaşayacaklar. Yoksa birilerine gerekli olduğunumu sanıyorsun? Sen ne ekmeksin, ne de değnek, kimsenin sana ihtiyacı yoktur.

"Öğrenmek ve öğretmek ha? İnsanlara nasıl mutlu olacaklarını öğretebilir misin bakalım? Hayır şahinim, öğretemezsin. Saçını sakalını ağart da, öğretmek sözünü sonra al ağzına. Ne öğretebileceğini sanıyorsun? Herkes kendisine gerekli olan şeyi biliyor. Akıllı olanlar her şeyi elde eder, aptalların eline zırnık bile geçmez, herkes öğrenmesi gerekli olan şeyi kendi kendine öğrenir...

"–Çok gülünç varlıklar şu senin insanların. İç içe girmişler, birbirlerini eziyorlar. Oysa bak, dünya ne kadar geniş. (Eliyle stepi gösterdi.) Herkes çalışıyor. Niçin? Kimin yararına? Kimse bilmiyor. Çift süren bir insan gördüğüm zaman, gücünü ter damlaları halinde toprağa akıttığını sonra da aynı toprağın içinde çürüyeceğini düşünürüm. Zavallı adam Ondan hiçbir iz kalmayacak geriye. Dünyayı tarlasından ibaret sanarak, doğduğu gibi, boş bir kafayla ölüp gidecek.

"Peki, niçin doğdu bu adam? Toprağı kurcalamak ve kendisine bir mezar bile kazamadan ölmek için... Özgürlük denen şeyden haberi var mıdır? Stepin sonsuzluğu ona ne anlatır? Bu dalga dalga yayılan ezgi onun yüreğine de sevinç salar mı? Hayır! O bir köle olarak

doğdu ve bütün hayatınca köle olarak yaşadı, mesele budur işte! Ne gelir elinden? Eğer biraz akıllanırsa, kendini asmaktan başka hiçbir şey..."

Bu parçayı almamdaki maksat şu: Hem Maksim Gorki'in ilk kalem denemesinden bir parçayı eski okurlarına anımsatmak, ilk kez okuyacaklara da onun dünyaya nasıl bir pencereden baktığını göstermek. İkinci erek de şu: **Yaşanmış Hikâyeleri** çeviren Ataol Behramoğlu'nun temiz, arı dilinden örnek vermek.

Gorki'yi okuyunca bir kez daha anlıyacaksınız: Daima diri, daima devrimci niteliği ile günümüze gelmiş büyük bir yazar o.

Bir de beni büyüleyen şu oldu: Her hikâyenin baş tarafına konan Ferit Öngören'in desenleri onları övmek gerek!...

(1971)

İlkin Atatürkçü görüş açısına oturmalıyız diyoruz. Atatürk ilkelerinin bizi 1919'dan 1938'e kadar hangi fikir aşamasına, hangi sorunların ortasına getirip bıraktığını araştırmalıyız diyoruz. Şöyle biraz önceki yıllara bakarsak, 1968–1972 Türkiyesinin bunalımları geçmişte yoktur. Fakat Atatürk'ün getirdiği devrim ilkeleri çinde, bugün uygulayabileceğimiz bir takım reçeteler vardır. Ondan bize doğru gelen ışıklar vardır. Yalnız biçimsel bir Atatürkçülük izlendiği için, işler büsbütün karışmıştır. Anayasa on kez değiştirilse, Türkiyenin sorunları gene çözümlenmiyecektir. Çünkü hastalık Anayasadan gelmiyor. Anayasa dipdiri, sapasağlamdır. Hastalık, Anayasanın uygulanmayışından geliyor. Bunu görmeliyiz. Yukardaki satırları, (27 Mayıs'tan 12 Mart'a) kitabını okurken bir kenara yazmışım. Nadir Nadi'nin kitabını üç aydır okuyorum. Tekrar tekrar okuduğum sayfalar var. Oniki yıldır yaşadığımız olayların analizini yapıyor yazar. Kitap baştan aşağı (doğru)larla dolu. Hem de zaman geçtikçe, belgelenmiş doğrular bunlar. Şimdi **Bitmemiş Senfoni** başlıklı yazıdan ilk parağrafı alalım:

"Bir devrim sonrası şartları içinde kurulan bir iktidar, o devrimin nedenlerini dikkate almaksızın, sanki işler eski düzen üzre pekâla yürütülebilirmiş gibi bir yol tutarsa, toplum bünyesi bu halden rahatsızlık duyar. Daha açık bir deyimle, devrimin yıktığı zihniyete toplum bünyesinde yeniden serpilip gelişme imkânları sağlanırsa o devrimden yana kuvvetlerle devrime karşı kuvvetler arasında, bir gün feci bir şekilde patlak vermesi mukadder bir çatışma, yarı gizli yarı açık bir şekilde sürüp gider." (sayfa: 160)

Ne diyor Nadir Nadi? Bir devrim sonrası koşulları içinde yönetimi ele alan AP gemiyi nereye getirmiştir? Yazar bunu 4.10.1962'de görüyor. O yıl AP tam iktidarda değildir, koalisyon ortağı olarak kendi zihniyetinin karmaşası içindedir. Daha sonraki yılların çatışmasını haber veren tohumlar, izler görünmektedir. Bu zihniyet önlenmezse neler olacaktır? Evet, o tutucu zihniyet ön-

lenmedi ve onlanlar oldu. Nadir Nadi, 12 Mart'tan bir gün önce, durumun analizini şöyle yapıyor:

"Atatürk'ten sonra devlet yönetimini ellerine alanların görevi yapılanları korumak şartıyla demokratik ortamı geliştirmek olmalıydı. Oysa, tam tersi gerçekleştirildi. Taviz üstüne taviz verilmek suretiyle ortam yozlaştırıldı. Yurdun tertemiz havası bozuldukça bozuldu. Yararsız otlar yeni baştan alanı kapladı. Yer yer tehlikeli çukurlar açıldı. Özgürlük koşulları altında yurda yararlı olmak istiyen vatandaşlar çaresizlik içine düştüler. Adım başında ayaklarını ısırganlar tırmalıyor, başlarını taşa çarpıyorlardı. Bugün durum budur. Ve bu durumun baş sorumluları, kendi elleriyle yozlaştırdıkları ülkenin haline bakmayarak, bataklıkta spor yaptıklarını sanan kabadayılar misali (demokrasi, özgürlük, hukuk devleti) diye haykırmakta, bunun demokrasi ile, özgürlükle, hukuk devleti ile ilişiği olmadığını söyleyenleri de dişlerini gıcırtarak demokrasi düşmanı ilân etmektedirler. Sırası geldi mi muvafıkı ve muhalifi sarmaş dolaş birleşiveren bu çağdışı tutucu politikacılara bir daha tekrarlayalım: Atatürk'ün başladığı güzelim eseri ilkin durduran, sonra yozlaştıran, nihayet bugünkü tanınmaz hale getirenler sizlersiniz. Gerçek demokrasinin vazgeçilmez şartı olan gerekli ortamı kendi ellerinizle yokettiniz. Bir yandan türlü bahanelerle Atatürkçü aydınları eziyor, bir yandan da sıkılmadan (demokrasiyi koruyacağız) diye bar bar bağırıyorsunuz. Aslında olmıyan demokrasiyi değil, kendi yaptıklarınızı korumaktan başka bir şey düşünmediğinizi yurdumuzda bilmiyen, öğrenmeyen kimse kalmamak üzeredir artık. Uzun zaman sürdüremiyeceksiniz bu oyunu." (sayfa: 547 - 548)

Ülkemiz 1972 yazında gelişen bir ekonomi çizgisinde, büyüyen topumsal - siyasal sorunların itici gücü ile belirli bir yere gelmiştir. Ya hızlı bir gelişme süreci içine gireceğiz, ya da duruk, gelişmemiş koşullara asılan bir ülke durumunda kalacağız. Kökleri çok derinlerde olan bir bunalım, üst yapıyı da sarmıştır. Alt yapıda 1950'den beri bunalım, üst yapıyı da sarmıştır. Alt yapıda

1950'den beri bunalım vardı zaten. Bu derinden gelen sesi dinleyen olmadı pek. Bir toplumda, alt yapıdan üst yapıya dolaşım damarları ile bunalımlar yükselir ve orayı da kaplarsa, yönetimi elinde bulunduranlar, ekonomi uzmanlarıyla, sosyolojik bilimsel araştırmalar yapan beyinlerle kafa kafaya verip sorunları çözüme götürecek yolları araştırmalıdırlar. Böylece toplumumuzu sarsan olaylar arasındaki nedenlerin, sonuçların ilintilerini doğru olarak ortaya koymak belki olasılık kazanır.

Nadir Nadi'nin bu ilginç kitabı, işte şimdi yaşadığımız bunalıma nereden, nasıl geldiğimizi, bütün ayrıntılarıyla gösteriyor bize. Yazar, bu doğru analizlere, Atatürk ilkelerine sıkı sıkıya bağlı bir dünya görüşünden hareket ederek gelmiş. Onurlu bir aydın olmanın gerçekçi bir aydın olmanın bütün ilkelerini her sayfada bulabilirsiniz. Bu erdemlerin ne emeklerden sonra kazanıldığını anlamak için, büyük çoğunluğu sağcı olan gazetelerimizin baş köşelerini tutan kalemlerin bir günlük yazılarını okumak yeterlidir. Hiç çekinmeden söyleyebiliriz. Düşüncede geri kalmışlıktan kurtarabilir sizi bu kitap. (Dünya görüşü, dünya görüşü) dedikleri nedir? Yaşadığımız uzay çağının bize getirdiği yeni bir evren vardır. Uygar bir kişi olmak istiyorsak, Atatürkçü bir mercekten bakıp, bu düşünce evrenine girmemiz ve ülkemizin bunalımdan nasıl çıkacağını bilimsel verilerin ışığında araştırmalıyız. Bugün en önemli konumuz nedir? Hemen dilinizin ucuna (bunalım–anarşi) sözcükleri geliyor değil mi? Biraz yukarda neden ve sonuç bağlantılarını, doğru olarak ortaya koymamız gerekir dedik. Anarşinin nedenleri üzerine cesaretle gitmeliyiz. Ülkemizin üzerinde büyük gürültü koparan anarşi, Türkiye bunalımının yaratıcısı değil, sadece ürünlerinden birisidir. Yazar yanlış görüşlerden hareket eden bir yönetimi 24.2.1971 tarihli yazısı ile şöyle aydınlığa çıkarıyor:

"Yurdumuzu, gittikçe kıskacı içine alan şiddet hareketleri, patlamalar, saldırılar, boykotlar, sabotajlar Adalet Partisi iktidarına değil de doğrudan doğruya rejime karşı imiş. Böyle söylüyor Başbakan. Bozuk düzen diye nitelediğimiz şu yönetimi eğer bir rejim

saymak olanağı varsa Başbakan haklıdır. Gerçekten olaylar hızla gelişmekte, Demirel'i de, AP'yi de aşarak bir rejim bunalımı halinde çevremizi dört yanından sarmaktadır. Ama yönetimin bu biçimde yozlaşmasından kimler sorumludur? Daha açık bir deyimle 27 Mayıs devrimini içinden kemirerek rejime ilk karşı çıkanlar kimler olmuştur? Olayları bu açıdan incelediğimiz zaman Demirel'in ve dolaylı dolaysız ona bağlı kurul ve kişilerin sorumluluğu apaçık gözler önüne serilivermektedir. Demirel, yürürlükteki Anayasa gereği işbaşına gelmiştir. Geldiği günden başlıyarak da bu Anayasaya, yani bu Anayasanın getirdiği rejime karşı olduğunu söz ve davranışları ile her fırsatta belirtmekten geri durmamıştır. Hükümetin Anayasa kuruluşlarıyle, üniversite gençliği ile, Atatürkçü öğretmenlerle, aydınlarla sık sık çatışmasının temel nedeni budur." (s.546)

Atatürk'ün getirdiği görüşler ileriye dönüktür. ilericilik doğrultusundadır. Sağcı politikacıların göstermek istedikleri Atatürk anlayışı, tamamen biçimseldir. Onlara göre, Atatürk adını bayramdan bayrama tekrarlamak yeterli bir görüştür. Gardroptan smokin ya da Frak'ı çıkarıp giyince, herşey oldu bitti sanılıyor. Oysa Atatürk bir zihniyet, akıl değişikliği getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında iyice örümcekleşmiş ülke ortamını, bir uygarlık aydınlığına doğru çekip götürmüştür. Kitabın işte 264 üncü sayfasında, bu konuda ne doğru açıklamalar yapıyor yazar. Beraber okuyalım:

"Uluslararası ölçülere vurulduğu zaman Türkiye az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerden sayılıyor. Benzer durumda bulunan başka ülkelere kıyasla Türkiyenin bir özelliği de ayrıca bir uygarlık değişimi içinde bulunmasıdır. Yani, ister ekonomik kalkınma, ister sosyal gelişme deyiniz, hangi açıdan ele alınırsa alınsın, Türkiye bugünkü statükoyu değiştirmek zorundadır. Atatürk bunu herkesten önce görmüş ve 1839'dan beri içinde çırpındığımız uygarlık değişimi krizlerine son vermek ve toplumsal oluşumuzu bir sisteme bağlamak amacı ile, Anadolu ihtilâlinden aldığı güce dayanarak bildiğimiz ilkeleri

yürürlüğe koymuştur. Atatürkçü anlayışa göre uygarlık değişimi, sosyal gelişmenin de, ekonomik kalkınmanın da temel koşuludur. Devrim ilkeleri bu oluşun en tehlikesiz en calkantısız, toplum bütününe en yararlı bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. İlkelerden taviz vermekle sosyal değişime engel olmanın, ya da statükoyu sürdürmenin mümkün olamayacağını gericiler bilmezler mi? Elbette bilirler hem de çok iyi bilirler. Onların amacı bir gün nasıl olsa kaybedecekleri üstünlüğü elden geldiği kadar uzatmak, alıştıkları yaşantıyı imkân ölçüsünde devam ettirebilmektir. Devrimlere sırt çevirmelerinin, hele (düşünce ve vicdan hürriyeti ile maskeleme) gayretine başvurarak masum halkın kutsal duygularını sömürmeye çalışmalarının asıl nedeni budur." (S.264)

Tutucu fikirlere sıkı sıkıya sarılan politikacılar, duruk bir bilgi sınırı içinde kalmışlardır. Bilgileri ileriye dönük bir açılım getirmezler. Bundan dolayı, dünya görüşleri, bir yerde kalıplaşıp kalmıştır. Yenilikçi görüşlere, içeriğini anlamadan karşı çıkarlar. En büyük silâhları karaçalmadır. Baktınız ki, bir gazetede, bir dergide karaçalma var. Adamın yazdıklarına bakın, kişiliğine bakın, gözlerinde mutlaka çıkarcı politikacıların kurnazlığı ya da gerici okumuşların bönlüğünü görürsünüz.

Nadir Nadi'nin kitabını, parlamenterlerimiz, aydınlarımız dikkatle okumalıdırlar. Bir insan klâsik eğitimini tamamlamış olabilir. Biçimsel bir seçim sistemi ile seçilmiş de olabilir. 1972 Türkiyesinde bunlarla yetinmek, geri kalmışlıktan kurtaramaz bizi. İlkel bir düşünce tarzından sıyrılıp, yurtsever olmak, kendi kendini aydın olarak yetiştirmesini bilmek de gerekir. Bugünkü siyasal sorunlarımızı anlamak için, Nadir Nadi'nin kitabı, bir belge niteliği taşıyan, bir başucu kitabı bizce. Okursanız, bunu anlamağa başlayacaksınız.

(Barış, 23 Ağustos 1972)

DORMEN'DE İKİ YERLİ OYUN

Duvarların Ötesi – *Yazan : Turgut Özakman, Dekor Teoman Orberk, Kostüm: Erol Keskin, Sahneye Koyan: Haldun Dormen. Oynayanlar: Yılmaz Gruda(Reis), Fikret Hakan(Afilli), Erol Günaydın(Sahtekar), Erol Keskin(İhtiyar), Şükran Akın(Genç kadın), Özcan Er(Doktor)*

Dormen'deki yerli oyunlardan ilki **Duvarların Ötesi.** Toplumun çeşitli yanlarına ışık tutarak, birtakım sorunlar getiriliyor. Tezli bir oyun ama, bilinçli değil. Proğram dergisinde rol bölümünün altındaki not'ta (Olay zamınımızda ve dünyanın herhangi bir yerinin herhangi bir kasabasında geçmektedir) denilmektedir. Yazar, bununla dünyanın herhangi bir ülkesinde toplumları sarsan ortak sorunları murat etmiş olacak. Oyun yazarı belli bir ülkenin özellikleri ile gelseydi, bize daha keskin, daha seçik bir toplum ortamı verebilirdi. Bunlar olmayınca, olayları benzer, konuları benzer kordela ve oyunlardan hava yönünden faydalanmış demeyeyim de, onlara yaslanır bir durum meydana çıkıyor. O unutulmaz Monsera'daki kahramanların ortak kaderi, Duvarların Ötesi'ndeki bazı yerlere çökmüş. İnsan bundan dolayı yerli oyundan, ülkemizin bir kesitini getirmesini, tüm çekileri ile ülkemizin sancısından hareket etmesini haklı olarak istiyor. Yazar da bunu isterdi sanırım. Belki de oyunu sahneye çıkarmak güçleşirdi o zaman. Bana sorarsanız öyle olmazdı, derim. Hem şimdi yerli bir oyun karşısındayız ama, gerçekte çeviri sanısı veriyor insana.

Konu şöyle: Cezaevinden kaçan ağır cezalı dört tutuklu, o sırada yoldan geçen, tanımadıkları genç bir öğretmen kadınla (şükran Akın) bir depoya sığınırlar. Tutsak genç kadın, onların ölümlerini bir kaç gün geciktirecektir. Bu rehine sayesinde yiyecek ve elbise temin ederler. Birbirleri ile tam anlaşan tipler olmadıklarından sık sık tartışmaya dururlar. Bu tartışmalarla, kaçakların özelliklerini görüyoruz, kişiliklerinin iyice çizildiğini anlıyoruz. Yazarın en başarılı

yönü, kaçak mahkumların ustaca konuşturulması. Ama ne yazık.. Buna karşılık genç kadın tipi, idealize edilmiş gibi göründü bana. Oyuna tam yerleşmiş bir kişi değil herhalde. Genç kadın hastalanır, özel izin ile aile doktoru getirtilir, kızın tedavisi için, mahkûmlar onun gitmesine rıza göstermelerine rağmen, kaçakların her birinin hikayesi onu derinden sarsar ve gitmekten vazgeçirtir. Ayrıca Afilli denilen delikanlıya tutkundur. Hani nasıl derler, herşey flimlerdeki gibi oldu. Tıpkı tıpkısına öyle. Mahkumlar teslim olmaya karar verirler,hep birlikte depodan çıkarlar. Fakat karşı taraf sözünde durmamıştır. Hepsini vururlar. Oyun, toplumun çeşitli yönlerini eleştiriyor. Bazen sert vuruyor, sert konuşuyor yazar. Yazarın dili, ülkemizin yalın dili. Birde ülkemizi koysa bu dile.

Küçük Sahne, çok genç profesyonel bir topluluk olduğu için, iki yıl içindeki oyunlarında durmadan bir grafik iniş ve çıkışlarını gösterdi. Ama bugün vardıkları yer, ilk çıkış noktasından o kadar ilerde ki, işte bu başarı, onların önemini git gide arttırıyor. Bu oyunu omuzlarında taşıyan Yılmaz Gruda, Erol Günaydın, Şükran Akın, Erol Keskin, şimdiden iyi birer tiyatro adamı olma yolunda yürüyorlar.

Cengiz Hanın Bisikleti – *Yazan Refik Erduran, Dekor: Duygu Sağıroğlu, Kostüm: Güler Erenyol, Sahneye Koyan: Haldun Dormen. Oynayanlar Ayfer Feray (Gül), Ekin Karlan(Pakize), Ulvi Uraz (Cengiz), Metin Serezli (Zeki), Altan Erbulak(Dursun), Yıldız Alpar(Emine) Gülriz sururi(Suzan), Haldun Dormen(Avni), Necdet Aybek(İbrahim). Olay Salacakta bir yalının oturma odasında geçer. Perde I. Şubat 1926, Perde II. Sahne 1: Eylül 1929, Perde II Sahne 2: Temmuz 1930, perde III: Ekim 1933.*

Cengiz Hanın Bisikleti, bir taşlama. Toplumumuzun geriliklerini azıcık sertçe bir tutumla sahneye iteleyip tekmeliyor. Gerçekten üzerinde önemle, dikkatle durulması gereken bir oyun. Yazar, hakçası tiyatro sanatının bilincine epeyce varmış. Ülkemiz, ulusal egemenlik savaşından sonra bir sıra devrimler yaşadı. Yazar

1926 Şubat'ından itibaren ele alıyor toplumumuzun durumunu. Şapka devrimini yapmışız. Uygarlık Yasası üzerindeki çalışmalar bitmek üzere. Çok kadınlı evlilik sona erecek. Delifişek bir kişisi var. Onun çevresinde çeşitli tipler, devrimlerin etkisi ile nasıl bir ortama varıyorlar? Yazar ustaca bunu gösteriyor bize. Toplumumuz iç bünyesi bakımından, yüreksiz direnmeler göstermek istiyor, olmuyor. Zaten yazar, toplumun çürük yanlarını taşlamayı daha gerekli bulmuş. Devrimlerin tutunduğu, sağlamca oturduğu yanlara değinmemiş. Kadın sorunu, batının köksüz olanakları oyunu baştan başa çekici kılmış. Hele bunu Dormen ekibi soluk tutan bir heyecanla oynayınca, oyunun espri ve entrik yönü mizanseni daha da sağlamlaştırıyor. Ve insan tiyatronun iyi oyun, iyi mizansen, iyi sanatçı demek olduğunu, Alfabenin ilk harfleri gibi hatırlıyor. Kişilerin çizilişi yönünden, oyun 1933'den önceki toplumumuzu bilenleri şaşırtmıyor. Uzun süre İngiltere'de yaşayan Suzan (Gülriz Sururi) bu plânın dışında tutmalıyız. Gülriz Sururi"nin tipik bir oyun tarzı var. Oyun içindeki çizgilerinde bir fazlalık, eksiklik yok. Ama giydiği kostümler, İngiltere'den bile getirse, 1933 yıllarında öyle mi idi acaba? Giydiği mayo ve elbiseler 1958 - 1959 modeli gibi geldi bana. Her sahnenin aktör Ulvi Uraz gibi bir numaralı bir sanatçısı olsa, o tiyatro birçok iyi oyunları başarı ile oynar. Sanat dozunu elden kaçırmanın çok mümkün olduğu, bir rolde Ulvi Uraz mutlaka görülmeli diyor insan. Daha hakçasını söylemek gerekirse, bütün sanatçıların payı diğerinden eksik ya da fazla değil.

"Yolcu"

6 Mayıs Cuma

"İyi günlerimde çok eller uzanır ellerime
Resmini suratımın baş köşeye asarlar
Fakat demir kapıların her kapanışında üzerime
Ardında taş duvarların her kaldığım zaman
Ne arayan beni ne soran
Eee, daha iyi be bunun böyle olduğu
Mihnetim ve borçluluğum yanlız sana kalsın
İyi günlerimde benim unuttuğum büyük insan eli
Nasılsın"

Oyun başlamadan, ışıklar sönünce, bir süre gözlerimin önüne geldiler. Otuz iki yıl öncesinden salaş tiyatronun sahnesini seyrediyorum sandım. "Unutulan Adam" ın ilk gecesi. Tepebaşı Şehir Tiyatrosu'nun Galerisinde, insan kalabalığı arasında ben de vardım. Yıl 1934'ün son ayı ya da 1935'in ilk aylarında bir gece idi. Sahnede, o dönemin en iyi tiyatro kişileri: Muhsin Ertuğrul, ilk büyük kadın sanatçımız Neyyire Neyir, Cahide Sonku, Talat Artemel, Avni Dilligil, Sami Ayanoğlu, Mahmut Moralı, İ.Galip Arcan, Necdet M.Ayral, Emin Beliğ, İbrahim Delideniz, Müfit Kiper, Neclâ Sertel, Samiye Hün ve öbür sanatçılar. Karanlık sahnede hep onları görür gibi oluyorum. Halk, oyunu ilgiyle izliyor. Heryer dolu. Bizim bulunduğumuz galeri bir âlem. Nasıl da tıklım tıklım. Bir saat, iki saat öncesinden gelip oturmuşuz. Galeri numarasız çünkü. Kim önce gelirse iyi yeri o kapıyor. Böyle bir bekleyişten sonra girdik, Unutulan Adam'ın evrenine. Düşünün ki, Muhsin gibi sahneye pek nadir çıkan bir sanat erini ve onun yanında, unutulmayan kadın sanatçı olarak anıları yaşayan Neyyire Neyir'i, gene o vaktin tiyatrosunda genç umut ateşleri olan Talât, Avni ve Müfit'i seyrediyorsunuz. Oyun bitiyor. Bir insan dramının bitişiğinde susup kalıyorum. Birbirine vuran eller. Alkış sesleri ile birlikte Nâzım'ı istiyor halk. O, sararmış, heyecanlı bir yüzle sahnenin kenarından halkı

selâmlıyor. Şimdi ne zaman, yerli bir oyunun ilk temsiline gitsem, yazarın sahneye çağrılışını bütün dikkatimle izlerim. Fakat hiçbirisinde Nâzım'ın o geceden kalan anısının etkisini bulamam.

Gen-Ar'ın perdesi açılırken, karanlıkla beraber bu anılar göz kapaklarımdan uzaklaştı. İstasyonun-çini soba hariç-zamana uygun dekoru içinde, başladı kişiler konuşmağa. Oyunun özünde bulunan, özünde düğümlenen gerilim, iplik iplik ayrılıyor ilkin. Oradaki insanların ışık sızmayan dünyalarına iniyorsunuz usulca. Birbirlerini tüketmek için kendilerini kemiriyorlar durmadan. Ama sonra, küçük bir idare lâmbası, kendi insan gerçeklerini aydınlatmağa başlayınca, silkinişleri, kıpırdanışları bir insancıl çerçevenin içinde olduğunuzu gösterir size. Oyun, bu iplik iplik, ayrılışı, üç kişinin kesiti üzerinde kurar. İstasyon şefi, karısı, makasçı. Üçü de ayrı ayrı gerili birer yaydırlar. İstasyon şefi (Cahit Irgat), ağır bir tempoyla ussal bir yorum sürdürür acele etmeden. Sırasına göre bir düşünür gibi gözlerini açar, bir ozan gibi kelimeler dizer. Karısı (Suna Keskin), İstanbul'dan kafes arkasından gelmiştir. Cinsel tutkuları, kaynayan tencere kapağı gibi bastırdıkça, yukarı doğru iter onu. Kar yolları kapamasa, duramayacaktır. Makasçı (Erol Günaydın), bu iki kişinin arasında, bir terazinin tam ortasında durur gibidir ama, daima kadına doğru sarkmaktadır. Kuş uçmaz, kervan geçmez istasyonun karla kaplı pencereleri önünde, bir çıkış yolu arar. Bu yalnızlıktan kaçmak ister. Fakat olayların akışı bırakmaz onu. Bütün hayatı, çarkın dişleri arasındadır çünkü.

Üçüncü perdenin başında ozan iplikleri toplar, örgüsünü örmeğe başlar. Atlı'nın (Tuncel Kurtiz) sesi gelir dışardan. Çözüm bekleyen düğüme bıçak vurulacaktır. Kurtuluş Savaşçısı içeri girer. Olumlu bir tipin bütün yanları vardır onda. Dışarı ile ilgisi kesilmiş, küçük istasyon kulübesinin ortamı yavaş yavaş aydınlığa kavuşur. İçlerine dönük üç insan dış gerçeklerin itişi ile olumlu bir bileşimin içinde buluşurlar.

"Yolcu" usta ozan işi olduğunu ilkin yalın bir dil üstüne kurulması ile gösteriyor. Oyunun konusundan çok,

gerçeklere bakışı ilgilendirdi beni. Bu bakış açısına oturan ozan, gerçekleri yorumlayış biçimi ile seyircinin dikkatini üzerinde topluyor. Gerçekleri yorumlayış diyorum, bunu insan psikolojisini konuşmalarla çizerken yapıyor daha çok. Bakıyorsunuz bir yerde, insanların en derindeki ses tellerine vuruyor. Bu yalnızlık üçgenini yaratan elbette bir toplum düzenidir, diyorsunuz sonunda.

Gen-Ar Tiyatrosu sanatçıları, Yolcu'nun önündeki bileşimi iyi anlamışlar. Bu anlayışın içinden geçerek, gerçekci bir yorum biçimi koymuşlar ortaya. Tuncel Kurtiz, Teneke'de vardığı aşamadan sonra, Yolcu'da sahne yöneticisi ve aktör olarak, ileri bir tiyatro çizgisine vardığını yeniden gösteriyor. Cahit Irgat, sanatının en yüksek grafiğini çizmiş. Rolünün ağırlığı altında ezilmiyor. Üstelik an an değişen gerilimi koparmadan sürdürüyor. Onun yaptığı da usta sanatçı işi. Karısı rolündeki Suna Keskin, ayrı dünyalardan kopup gelen kişilerin arasında yadırganıyor biraz. Ondan, daha belirgin çizgileri olan bir yorum biçimi bekliyor seyirci. Erol Günaydın, her zamanki rahat oyunu içersinde, Makasçı'yı dengeli bir tip yapmış.

"Yolcu" yu gördükten sonra, yapıtlarına yıllarca yasaklar konmuş bir ozanı, Türkçeden uzaklaştırmak olanaksız, diyeceksiniz. Bir de şu kanıya varacaksınız: Nâzım, bu oyunda Türkçenin, Türk konuşma dilinin en güzel örneklerinden birini vermiş.

(Duman ve Alev, May Yn. 1968)

SORULAR – YANITLAR

IV

Soru :

Toplumcu sanatın En Büyük Sorunu Nedir? Ne Olmalıdır?

1. Toplumcu Edebiyatın bundan önceki aşamasında içinde bulunduğu zor koşullara rağmen üzerine düşen görevi yapmış olduğuna inanıyor musunuz? Sizce bu görevin kapsamı nedir?
2. Yeni Gerçekciliğin yöntemi, ilkeleri sizce neler olmalıdır? Bu yöntem ve ilkelerin estetik uygulanışının en büyük ve en önemli sorunları sizce neler olacaktır?
3. Atatükçü Devrim Doktrini ile 27 Mayıs'ın getirdiği devrimci ve halkçı tezlerin Yeni Gerçekciler için kuracakları estetik düzene sağlam bir fikir temeli olacağına inanıyor musunuz? Neden?

(Yelken – Aralık 1962)

ÖMER FARUK TOPRAK

Yanıt 1– Bana kalırsa, Toplumcu edebiyatın birinci ereği, ülkemizin toplumsal sorunlarını, insanlarımızın üretim ilişkileri içindeki davranışlarını, aydınlık batı sanatının estetik ilkelerine paralel olarak yazmak, yurdumuzun diyalektiğini, kendine özgü ulusal bileşimini bulmak olmalı, derim... 1940 kuşağının ilk başlarda verdiği örneklerden bazıları estetik yönden yeterli görülmüyordu. O zaman, salt gözleme yaslanan, salt gözlemle yetinen yapıtlar verilmişti, dersek hakçasına bir söz etmiş oluruz. Ama ilk denemeler öyle olmasaydı, bugünkü gerçekci sağlam sanat ürünleri yazılabilir miydi? Yazarın, ozanın bir görevi olduğunu, baştan beri söylüyoruz. Bu görev, sanatçının da, yurdunun uygarlık çalışmalarında öbür aydınlardan farklı veya eksik bir yeri olmadığını göstermeli, diyoruz hep... Çünkü bir ülkeyi ülke yapan maddî değerler kadar,hatta onlardan çok, edebiyat ve kültür yapıtlarıdır. Bu yoldaki görevimizin bi-

lincine varmışsak, böyle bir platform üzerinde şiirler, romanlar, hikâyeler kurabilmemiz gerekli değil midir? Bu yapıtlar yazıldıktan sonra bile, yurtsever bir sanatçının görevi bitmiş sayılmaz. Ülkesinde demokratik düzenin, özgürlüğün yaşatılması uğrunda var gücüyle çalışmalı, gene de bazı görevler yüklenmelidir.

Yanıt 2– Şimdilerde toplumcu sanat yanlıları, önemli bazı sorunlarla karşı karşıyadır. Yurdumuzun gerçekleri değişiyor. Yeni bir toplum kesiti var önümüzde. İnsanı insan eden koşullar eskisinden farklı. İnsanlarımız, toplumlarımız uyanıyor. Ülkemizin renklerine, geleneklerine, efsanelerine gerçekçi bir açıdan girerek, Ulusal Edebiyat kurmak için sorunlarımızı bilmeliyiz. Edebiyatın estetik yapısı kadar, dilmizin yaşayan kaynaklarını ele almak da önemli olmalı bizim için. Nasıl her alanda teknik gelişmeler oluyorsa, sanatın da estetiğinin uygulanışında birtakım ilkelerin varlığından habersiz olmamalı sanatçı. Sonuç olarak gene iş kültüre dayanıyor diyeceğim.

Yanıt 3– Bizim bir gerçekcilik serüvenimiz oldu. İkinci Dünya Savaşı yıllarından bu yana, soluk soluğa yaşadık bu serüveni biz. Attilâ İlhan, bir yazısında 'ustura keskinliği üzerinden yürüyerek geldi bu ozanlar' demeye gelen bir söz etmişti. Üç aşağı-beş yukarı doğru bir lâftı galiba. Çünkü birtakım yurtsever sanatçılar düşünün ki, onların kaderlerini Sökmensüer'in hafiyeleri, Menderes'in polisleri çizmiş olsun. Kapalı yönetimin çapraşık işleri içinde geçen olayları, edebiyatımızın ağır halk aşkını taşıyan ozanların çekilerini, halkoyu, bir gün gelecek evre evre öğrenecek, okuyacaktır.

Mustafa Kemal ilkelerine paralel gelen 27 Mayıs'a devrimci bir öz verilebilseydi ve bu anlamın platformu üzerinde Devrimci ve Halkçı bir sanat kurma savaşımına girebilseydik, Yeni Gerçekçilerin işi kolaylaşırdı belki. Birçok demokratik hakların henüz elde edilmediği bir ülkede toplumcu sanatın pek çok zorluklarla karşı karşıya olduğunu söylemek bile fazla. Bundan dolayı yukarda 1940'dan sonraki gerçekçilik serüvenimizden söz açtım.

Halkçı toplumcu bir edebiyat kurma yolunda, iyi çalışmak ve bir takım estetik ilkelerini bilmek yeterli sayılmaz. Çağımızın sanatçısı ilkin toplumsal savaşımının bilincine varmalı.

"Toplumcu Sanatın En Büyük Sorunu Nedir? Ne Olmalıdır?" konulu soruşturma ya yanıtlarım ya da "YENİ GERÇEKÇİLİK'E MERHABA!"

ÖMER FARUK TOPRAK'LA KONUŞTUM

Rıfat ILGAZ

"Şiir bugün halâ kuşkulu bir san'at türü olmaktan kurtulamamıştır. Yasalarımızda değişiklik yapılmadığı sürece toplumcu ozanların geniş yayın yapmaları gene de olanaksızdır."

Bostancı'da... Şenesenevler'de... Bahçe içinde, çiçekler, sarmaşıklar, hanımelleri arasında bir... bir... dilim varmıyor söylemeye, bir villa! Neden mi dilim varmıyor? Faruk'çuğuma çok görürler diye, bu tek katlı yuvayı... Öyle ya, bir sosyalistin gecekondu nesine yetmez! Villalarda, konaklarda, köşklerde, saraylarda hep onlar oturmalı!

Faruk da, ben de bütün dedikodulara, bütün çekememezliklere, bütün ne derler sonralara, dar görüşlere boş vererek çiçekler, sarmaşıklar, hanımelleri arasında konuşmamıza başlıyoruz. Önümüzde birer kahdehçik de buzlu ve limonlu vermut. Oh be! Yeryüzünde sinekli hastanelerde, karanlık hapisanelerde, bakımsız koğuşlarda, bodrumlarda, ihtilattan men hücrelerinde çile doldurmaya gelmedik ya! Kıyısından, köşesinden birazcık da biz yaşayalım!

"Neler yazıyorsun, nerelerde yazıyorsun; hangi dergilerde?" diye başlıyorum söze.

Ömer Faruk Toprak, karşı bir soruyla:

"Atilla İlhan, yazı istiyordu senden" diyor. "Gönderdin mi?" Yelken dergisi için... Son iki sayıdır ben de, yazıyorum Yelken'de. Çok olumlu buluyorum bu dergiyi. Edebiyatımızı yozlaştırmak isteyenlere karşı yeni bir atılıma geçtiği için."

"Gördüm, Haziran sayısını, güzel! Bugünkü hikâyeciliğin, ödüllere, armağanlara, övmelere; övünmelere karşın hala Sabahattin Ali – Sait Faik çizgisine yaklaşamadığını yazıyorsun. O dönemin sanat, edebiyat olaylarına da değinecek misin, bu "Günlük" lerinde? Hele hele şiir olaylarına?"

"Bu günlük'lerde benim otobiyografim var. 1940–1960 arasında özellikle toplumcu sanatçılara yapılan baskıyı bütün ayrıntıları ile yansıtacağım. Bu kuşağı terör çarkının dişlileri arasına nasıl çekmek istediklerini, bunun yanısıra formalist ve anlamsız sanatçıların 1.plana getirilerek daha çok tanınmalarına olanaklar hazırladıklarını, toplumcu ozanların yani bizim kuşak adamlarının daha çok ezildiğini, geri plana atılmak istendiğini, bütün bunlara karşın, toplumcu ozanların, sağlıklarını yitirme pahasına da olsa, sanatçının sorumluluğu konusundaki çalışmalarını aralıksız devam ettirdiklerini, belki bir süre susturulduklarını, ama hiçbir zaman gerçek Türk şiirinin temsilcileri olmaktan geri kalmadıklarını yazacağım."

"Bizim kuşağın ozanları dediğin sanatçılar üzerinde durur musun biraz, özelliklerini belirterek?"

"Nazım Hikmet'in 1937'de tutuklanışından sonra, edebiyat alanına Fransız şiirinin bir döneminin kopyacıları olan formalistler itildiler. Bu suretle şiirimizde başlamış olan olumlu yol kapatılacaktı. Avare bir sanatın, bohemliğin propagandasını yapan "Garip" çiler ve onları izleyenler, Türk şiirini temsil edeceklerdi adeta... O günkü bozuk düzen, Türk şiirinin temsilcileri gibi gösterdi onları. Hatta bir süre başarı da kazanıldı. Bugün bir eleştirmen, dostluktan sıyrılarak, onların kitaplarını eleştirse bazı Fransız ozanlarının tutarsız dönemlerinin, Türk aydınlarına yutturulmak istendiğini açık açık görür."

"Kim bu şairler, meselâ?"

"Ustaları mı, çırakları mı? Örneğin Fransız ozanlarından Eluard'ın, Aragon'un bir süre sürrealist dönemleri vardır. Prévert'in toplumu ince ince ufak ufak taşlayan küçük şiirleri vardır. Bunlar olduğu gibi Türkçemize aktarıldı. Adeta çevrildi diyebilirim. Oktay Rıfat'ın, Melih Cevdet'in Cahit Sıtkı'nın öyle şiirleri vardır ki, tekerleme niteliğini hiçbir zaman aşamaz. Adını saydığım, saymadığım Fransız ozanlarının şiirlerinin Türkçeleridir bunlar. Cahit Sıtkı'da; Baudelaire'den, Verlaine'den öylesine şiirler dizeler vardır ki..."

"Peki, ya gerçek toplumcu şairler? Yani Batı şiirinden esinlenmeden kendi gerçeklerimizi anlatan şairlerden... Kendilerine özgü biçimler içinde?"

"Ha, onlardan da söz açayım: Bu terör döneminin içinden sen de geçtin. Dinamo ile birlikte en çok baskı gören ikiniz oldunuz diyebilirim. Sonra Arif Damar'lar; A.Kadir'ler, Şükran Kurdakul'lar, Enver Gökçe'ler... Bütün zorluklara karşın, bazı arkadaşlarımız, bu susturulma çemberinden sıyrılamadı. Örneğin Niyazi Akıncıoğlu çok iyi bir şairdi. Yıllardır ne yeni bir şiirini görüyorum, ne de kendisini... Ama 25 yıl önce, yazıp yayınladıkları, bugün bir antolojinin en parlak bir köşesini doldurabilir. Bunu, şunun için söylüyorum; aşağı yukarı 25 yıldır çıkan antolojileri aç, bir tanesinde bile Niyazi Akıncıoğlu yoktur. Yukarda adlarını saydıklarım da antolojilerde yeni yeni görünmeye başladılar. Özgürlük ortamının esintisiyle az da olsa toplumcu şairlere, gerçek değerlere yer veren antolojiler görülüyor son günlerde."

"Şu Hüsamettin Bozuk'un 1950'lerde hazırladığı antolojiye ne dersin?"

"O antoloji üç dört cilt olacakmış! 1. cildin mevcudu çoktan tükendiği halde, 2. baskısını bile bir türlü yapamadı! Bilirsin neden yapılmadığını. Ne sen varsın, ne Dinamo, ne A.Kadir, ne de girmesi gerekenler... Sözde Hüsamettin Bozok, toplumcu bir ortamdan gelme bir dergici... Bir yazında söylüyordun, bizi yalnız basın savcıları değil, işte böyle aramızdan çıkan kişiler korkulu hale getirdiler diye... Oysa biz, ozanlığın, yurtseverlikten geçtiğini, başladığımız gündenberi söylüyor, ülkemizin içinde bulunduğu koşullar, kendi ozanlarını yaratır ve biçimlendirir diyorduk. Acı söylüyorsak, memleket gerçekleri de acıydı. Bizde miydi suç? Memleket yöneticileri, aydınları, köylüleri inim inim inletiyorlardı. Gene de bunları dile getirdiğimiz için suçlu bizler oluyorduk!"

"Bizim Yürüyüş Dergisinin nasıl kapatıldığını hiç unutamıyorum, hatırlarsın sen de değil mi?"

"Hatırlamaz olur muyum! Meserret'te oturuyordum. Bir kişi çıkageldi. Polis olduğunu söyledi. Yürüyüş'ü ka-

patma emri aldıklarını söyledikten sonra boş bir kağıt uzattı. "Kapatıldığını tebellüğ ettim" diye yazıp, imzalamamı bildirdi. Kapatılma kararını göreyim, dedim. Kararın Müdüriyette olduğunu söyledi. Kararı görmeden imzalamıyacağımı bildirince; "Mes'ul müdür olan Rıfat Ilgaz'dan kağıt aldım, siz de zorluk çıkarmayın sizin için iyi olmaz" yollu bir de tehdit savurdu. İmzalamak zorunda kalmıştım."

"Seninle kafa kafaya verip, Emniyet Müdürlüğüne gitmeye karar vermiştik, kararın aslını görmek için."

"Evet, çünkü o devirde dergi de, kitap da, Bakanlar Kurulu kararıyle toplatılıyor ve kapatılıyordu. Resmi gazeteleri taramış, böyle bir karar bulamamıştık. Biz de kararı görmek için, birlikte 1.şubeye gitmiştik."

"İlk gidişti bu. Boyuna gittik, sonraları..."

"Evet, öyle oldu. Malum nezaketle karşılamışlardı bizi. Kararı göstermek istemediler. Ama o sıralarda Emniyet Müdürlüğü, müfettişler tarafından denetlendiği için, bir olay da çıkarmak istemediler. Kararı içeriden getirip okudular uzaktan... Beş altı satırlık bir yazıydı bu. Başımı uzatıp bakmıştım; en altta İçişleri Bakanı adına Müsteşarın imzası vardı. Daha fazlasını görebilmem için başımı biraz daha uzatınca, bir omuzda uzaklaştırmıştı beni. İşte on sayı çıkardığımız Yürüyüş Dergisi böylece, bir Bakanın emriyle kapatılmıştı."

"Ne dersin, gene sen sahibi, ben de sorumlu müdürü olarak, çıkaralım mı Yürüyüş Dergisini?"

"Yürüyüş'ün fonksiyonunu yapacak olan dergiler var... Yelken, Yeni Ufuklar, sanat hareketlerini ayakta tutan Form, May, bilhassa Türk Solu... Yoksa gerekirse eğer; Yürüyüş'ü de çıkartırız. Ama ben şimdilik gücümü bütün bu dergilere yazı yetiştirmeye vermiş bulunuyorum."

"Bu dergilerdeki yazı arkadaşlarınla, ya da ozanlarla bağdaşabiliyormusun?"

"Türk edebiyatı, özellikle Türk şiiri, olumlu ve olumsuz iki yol izlemektedir: İkinci Yeni'yi tutarsız gördükleri halde, eylemleri ile devam ettirenler birer katildirler

benim için. Şiirlerinin okuyucusuz kalmasına, kitaplarının satılmamasına karşın bol paraları var ki cicili bicili kitaplarını hâlâ yayınlıyorlar. Olumlu yönde Türk şiirini temsil edenler ise, bir baskı döneminden çıkmışlar, yeni bir baskı platformuna itilmişlerdir. Şiir, bugün; hâlâ kuşkuyla karşılanan bir sanat türü olmaktan kurtulamamıştır. Bugün Batıda, bir şiirden, bir romandan ötürü kimse, yargıç karşısına çıkarılmaz, poliste fişlenmez. Oysa bizde, eski yöntemler hâlâ sürüp gitmektedir.

"Bütün bu baskılara karşın, toplumcu akımın yeniden canlanma nedenleri?"

"İkinci bir ulusal kurtuluş savaşı koşulları içine itilmiş durumdayız, bugün. Az gelişmiş bir ülkeyiz üstelik. Böyle bir ortamda, ozanların da memleket koşullarına ters durmamaları gerekir. Toplumcu sanatın, bütün baskılara kaşın; Türkiyemizin az gelişmişlik çizgisine uygun şiirler, yapıtlar vermesi gerekmektedir. Zaten toplum koşulları, san'atçısını dürtmekte, uyandırmakta, göreve çağırmaktadır. Bu nedenden baskılar bile artık eskisi kadar etkili olamıyor san'atçılara, yasalar aynı yasa oldukları halde... Bilirsiniz biz o zamanlar bir çok sözcüğü, söz gelimi san'at, sendika, zümre, cemiyet kelimelerini bile rahatça kullanamazdık. Senin Sınıf adlı kitabının encamı ortada. Bir sınıf sözcüğüne tam altı ay!"

"Öyle oldu! Yeni kitapların var mı? Son şiirlerini toplayacak mısın bir kitapta?"

"Üzerinde çalıştığım, dört kitap var. Birincisi otobiyografik bir günlük... Bunda 1940–1960 döneminin serüveni var."

"Yani Acılı Kuşağın öyle mi?"

"Acılı da ne demek! Biz keskin bir bıçağın üzerinden yürüyerek geldik. Sağlığımızı da, geleceğimizi de yitirdik. San'at alanının çilekeş kişilerini bu kitapta vermeğe çalışacağım işte!"

"İkinci kitap?"

"İkinci kitap Baca adını taşıyan bir şiir kitabı... Bunda Anadolu'nun ıssız bir köyünde, bir kerpiç ku-

lübenin bacasından esinlenerek yazdığım şiirler. Üçüncüsü 'Edebiyat Kavgamız' adını verdiğim, deneme ve eleştiri yazılarımı toplayan bir kitap olacak. Dördüncüsü ise, bir hikâye kitabı... Gerçi şimdiye kadar üç hikayeden başka yayınlamadım. Ama bir kitabı dolduracak hikâyem var."

"Bu dört kitap için sana candan başarılar Faruk'cuğum! Seninle şu sarmaşıklar altında birkaç kadehçik içeriz bir gün, yayınlanmış kitaplarını ıslatmak için... Haydi hoşça kal!"

(Türk Solu, Sayı 34, 9 Temmuz 1968)

Soru :

Son yıllarda, Nâzım Hikmet'in şiirlerinin yeniden yayınlanması ve geniş bir okur kitlesi bulması, Türk Şiirinde son otuz yıl içinde kabul edilmiş değerin, yeniden gözden geçirilmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymuştur.

Bu açıdan ve sizin şiir anlayışınız bakımından: Devrimci Türk Şiirinin ne gibi perspektiflere yönelmesinin ve öncelikle hangi poetik unsurların gerekli olduğunu düşünüyorsunuz?

(Akşam, 3 Eylül 1968, S: 6)

Nazım Hikmet'in (17 Ocak 1938) tutuklanışından sonra, onun şiiri, Türk Edebiyatından koparılıp atılmak istendi. Uzun süre, basımevlerindeki dizgi makineleri onun şiirini dizemedi. Oysa o şiir, ulusal toplumcu şiir akımının başlangıç noktası olmuştu. Tuhaf bir rastlantıyla gene 1938'de konuşma diline yatkın, söz oyunu-tekerlemeden gelen yeni bir akım başlatıldı. Orhan Veli'nin bobstil şiiri çıkmıştı ortaya. Bu şiir, yüzeysel hece şiirini yadsıyarak, ona karşı gelmişti ama, aslında toplumcu ulusal şiirin yolunu tıkamaktı amaç. Eski ve zengin Türk Şiir geleneğinden yararlanmayı istemiyor, ulusal bir şiir kurma çabasını aklının ucundan geçirmiyordu. Gerçeküstü Fransız şiirinin bazı örneklerini kopya ediyordu.

1940'lardan sonra, toplumcu ulusal şiirin yeni adları çıktı ortaya. İkinci Dünya Savaşı sınırlarımızdan geçiyor... CHP, bunu bahane ederek, toplumcu yönelişlerin karşısına ağır baskı koşulları getiriyordu. Ülkemizin toplumsal koşulları içinden şiirler çıkaran toplumcu ozanlar, sekiz-on yıl susturuldular ve bazı yapıtlarını gün ışığına çıkarmayı güçlükle başardılar. Edebiyat evreninde toplumculuğa karşı çıkmak, moda yapılmak istendi. 'Güdümlü edebiyat yapıyor' diyerek bazı güçlü ozanlar, antolojilerin dışına çıkarıldılar. Oysa, şiire yasak koymakla

kendileri 'güdümlü edebiyat' yapıyorlardı aslında. (Ataç'ın, Nayır'ın, Yetkin'in 1946–1960 arası yazıları yeniden okunursa görülecektir.)

1950'den sonra, biçimci şiir, anlamsız şiir, dergileri, antolojileri kaplıyordu. Ve durmadan, toplumsal içerik, güdümlü şiir damgasıyla yeriliyordu. (Bu çok haksız yergi kampanyasını Cemal Süreya anımsayacaktır.)

Soyut'un, formalist'in etkileri, 1963'lere değin geldi. En büyük sorumsuzluk, okura karşı gösterilmişti. Yeni yetişen kuşakları da içine alan edebiyat okurları, şiir bu mu? diyerek, git git şiirden uzaklaşmaya başladılar. Aslında onlar, şiir okumayı bırakmış değillerdi. Bir tür (kaçış) şiiri getirenler, okurdan kopmuşlar, bir çıkmazda kalmışlardı.

Tüm bu serüven sürerken, unutturulmak istenen toplumcu ozanlara yeni ozanlar katıldılar. Şimdi şu sıralar, ulusal toplumcu şiirin, yeniden kendini kabul ettirişine tanık oluyor okurlar. Birkaç yıldır ortaya konan yapıtlar, gerçekci ozanları, şiirimizde ön plana getirmeye başlamıştır. Önümüzdeki yıllar, yoğun çalışmanın ürünleriyle şiirimizde bir altın çağ başlayabilir.

Yaşadığımız çağdan haberli ozanlar, doğanın, toplumun oluşumu içinden kalıcı, poetik öğelerle bileşim şiiri kurarlar. Onların bireysel şiirleri bile, kalıcı insancıllığı taşır. İyi ozanların dizelerinin derinliğine inerseniz, yarını kurmaya savaşan, dünyaya bakmasını öğreten bir diyalektik görüş bulursunuz onlarda. Çünkü bir ozanı seçtiği konular, şiirinin içeriği toplumcu yapmaz. Ozanı ozan yapan, insanlara, evrene bakışıdır. Yurdunun içinden geçtiği çağı, dünyayı, olayları yorumlayışıdır. Bu yorumlayışı, bir orkestrasyon sınırı içinde dizelere koyabilmesidir. Salt yoksulluktan, salt haksızlıktan söz açmak, ozanı o toplumcu yapmıyor, hatta ozan yapmıyor. Bu nedenle, bazı kez yanlış anlatıldı şiirdeki toplumculuk.

Bundan ötürü, ozanın bugünü kurtarmasından, bugünü korumasından yana olmadım. 'Kendimi yeniliyorum' diyerek, biçim araştırmaları yapan ozanlara karşıyım.

Evet İkinci Dünya Savaşından sonra değer yargıları çok değişti. Sık sık yazıyoruz bunu.

Neruda'yla, Nazım Hikmet'le, Nicolas Gullien'le, Yanis Ritsos'la, Evtouşenco'yla birer yontu gibi görkemli bir şiir geldi. Bizde de o tadına doyulmaz Türkçeyle yazan, sanki başka bir dünyadan gelmiş gibi şiirler söyleyen ozanlar yetişti. Son otuz yıllık şiirimizde, pırıl pırıl parlayan büyük yıldızlar vardır. Toplumcu görüş açısıyla bakmasını bilirlerse, eleştirmenler yeni değerlendirmelere gideceklerdir. Koşullar, eleştirmenleri bu kavşağa doğru itiyor.

Bir diyalektik görüşten gelen yeni şiirimiz, toplumsal öz, yeni estetik olanaklar kazandı. Ulusal şiirimizin kaynaklarını incelemek, folklor kaynaklarımızdan yararlanmak, ozanlarımızın yeteneklerini artıracaktır. Ülkemiz insanlarının yorumunu yaparken, halk şiirinin kökenlerinden alınacak öğeler elbette pek çoktur. Oradan bir bileşime varabilirsek, ulusal Türk Şiiri, evrensellik katına çıkacaktır. Bugün ozan için en önemli sorun, 'ulusal toplumcu şiiri kurmak olmalı' diyorum ben.

BİRBİRİNE DÜŞMAN İKİ ŞİİR

Dostum, elindeki dergiyi masaya bıraktı. Gözlüklerini çıkarıp, gözlerini uğuşturdu biraz. Dışarda Mart güneşi buluta girip çıkıyor. Gözlerini, canlanmağa çalışan ağaçlarda dinlendirdi bir süre.

Ona şöyle bir soru yönelttim:

– İki genç ozan (Halkın Dostları) dergisinde, 1940 Devrimci Gerçekci ozanların "Ülkemizde yıllardan beri namuslu insancıl değerlerin savunmasını yaptıkları halde, büyük boyutlara ulaşamadıklarını" söylüyor. Yıllardır, Cumhuriyet dönemi ozanlarını izlediğinize göre, bu kanıyı paylaşır mısınız?

– Soruna şöyle girelim. Türkiye az gelişmiş bir ülkedir, doğru. Sömürülen bir ülkedir, doğru. İnsanlarının yüzde 62 sinin okuyup yazma bilmediğini istatistikler söylüyor, bu da doğru.

Üretimin büyük bir kesimde hâlâ en ilkel aletlerle yapıldığı da bir gerçek. Bütün bu "doğru"ların önünde, Cumhuriyet döneminde, Ulusal–sol ozanlarımızın baskı yönetimine karşı gösterdiği direnme ve getirdiği şiirler küçümsenmemeli bence. Bu koşullar içinde, bile sözcük sanatında gösterdikleri hüner, büyük boyutlu orkestrasyon şiirinin örneklerini kazandırmıştır bize. 1940'dan bu yana, öyle ozanlar geliyor ki, hangisinin şiirini açsanız, **toplumsal**' ın sesini yürek tellerinizde dize dize duyarsınız. Çünkü geri kalmış halkımızın gözbebeklerinden gelmektedir bu şiir.

Genç ozanların yaptığı şu: Edebiyata girmek, isim yapmak, yadsımak ile başlar. Öncekiler yadsınırken bazı esaslı **doğru**'lara da girerler, yanılgılara da düşerler.

– Geri kalmış ülke şiirinden söz açtınız. Ve daha bir direniş gücü vardır onlarda demeye getirdiniz. Her geri kalmış ülkede böyle midir bu?

– Geri kalmış ülkelerden Ulusal Kurtuluş Savaşı bi-

lincine girenler, diretme hareketinin damarı içinden geçmeye başlayanlar ya da Kurtuluş Savaşını başarmış olanlar, henüz sanayi devrimlerinin başlangıcında da olsalar, evrensel'e varan sözcük ustaları yetiştirmişlerdir. Cezayirli Georges Marcelli, Şili'li Pablo Neruda, Çin'li Chen Gou-Ping, Küba'lı Nicolâs Guillen, İran'lı Mohamad-Ali Sepanlou. Daha pek çok ad sayılabilir. Şimdi aklıma gelenler bunlar. Sonuç olarak şöyle diyebiliriz. Geri bırakılmış ülkelerin çoğunda şimdiden iyi ozanlar, iyi romancılar adlarını duyurmağa başladılar.

– Gelelim gene kendi ülkemize. Bizim Ulusal-sol ozanlarımızın şiirleri (Nâzım Hikmet'in yapıtları dışındakiler) başka ülke dillerine az çevrildiler ya da çevrilmediler pek. Türk dilinin yaygın olmayışına mı bağlamalı bunu?

– Bir ülkenin ozanları – çok zaman– en son çevrilir başka dillere. Romanlar, öyküler, hele oyunlar daha çabuk geçiyor öbür dillere. Şiir çevirmeye gelince duraklar bir yazar. Şiir yanlışlığı bağışlamaz çünkü. Sonra dışarda Türk dilini kaç kişi biliyor? Hep duyuyoruz, kişisel ilişkiler, zorlamalar olmasa, daha az Türk romanı ya da öyküsü yabancı dillere gececekti. Dış ilişkiler kuramayan bir ozanın sittin sene çevrilme şansı yoktur bizde. Nâzım Hikmet, yurt dışına gitmeseydi, öyle sanıyorum ki, sağlığında beş-on şiiri ancak yayınlanırdı dışarda. Oralarda kurduğu ilişkiler ve uzun yıllar mapusanede kalmış olması, yaşamına paralel şiirleri olması mit'leştirdi onu. Bütün dünyada haklı bir üne kavuşturdu onu.

Ama 1940'ın getirdiği devrimci-toplumsal-gerçekci ozanlar, 1940 ile 1960 arasındaki en ağır iç baskıyı gördüler. Yirmi yıllık çileye rağmen (Edebiyat içindeki düşmanlıkları da yenerek) bugüne gelebildiler. Sizler bu dönemde yetiştiniz. Hasan Hüseyin, Hasan İzzettin Dinamo, Cahit Irgat, Rıfat Ilgaz, Şükran Kurdakul, Ceyhun Atuf Kansu ve daha bir o kadar ozan, dünyanın direnen çağdaş ozanlarından hiç de güçsüz değillerdir.

– Halkın Dostları dergisinde, bugünkü şiirimizde İkinci Yeni olarak adlandırılan ozanlara gerici de-

niyor. Bu yargıda gerçeğin payı var mı?

– Bu konu biraz karışık görünüyor bana. İkinci Yeni'ye hücum edildiği zaman, kimse ikinci yeniciliği benimsemiyor, bu ad altında övülürlerse, gizli gizli seviniyorlar. Önce bu konu açıklığa kavuşmalı, derim ben. Son günlerde, İkinci Yeni ozanlarının kitaplarını okudum. Çok yerde şiirleri kapalı kalıyor okura. Bana insancıl görünmedi. Şiirlerini değişik bir söyleyiş gibi getiriyorlar ama, bana katkıda bulunmuyor. Yüzyıllardır her ülkenin edebiyatında birikimini yapan, en geniş dal şiirdir. Bu şiir kaynaklarının beslediği, diri tuttuğu ruhumuz, yadırgıyor bu akımı. Bu yadırgayış, şiirde bir **devrim** yapıldığı ya da duygusal değişik bir açılım getirildiği zaman gösterilen bir yadırgayış değildir, bunu hemen söylemeliyim. Bundan ötürü Ataol Behramoğlu ile İsmet Özel'in onları gerici bulmaları kuşku yarattı bende. Belki de genç ozanlar, kendilerine göre onları geri buluyorlar. Bunda, verecekleri örneklerle haklı çıkıp çıkmayacaklarını zaman gösterecektir.

İkinci Yeni ozanlarının kitaplarını okuduktan sonra, Behramoğlu ve Özel'in şiirlerini inceledim. Bir güzel, İkinci Yeninin içinden geçmişler daha önce diri atmosferden epeyce esinlenerek söylüyorlar şiirlerini. Sağlam bir noktaya da varabilirler, kınadıkları İkinci Yeni çıkmazında da kalabilirler. Bir dönemeçteler bana göre onlar şimdi.

(Devrim, 5 Mayıs 1970)

BAŞBAŞA
ÖMER FARUK TOPRAK İLE...

HALİT AKSU

– Şiirlerinizde, anı yazılarınızda, günlüklerinizde sık sık çocukluğunuzdan söz açarsınız. Bize çocukluğunuzu anlatır mısınız?

– İstanbul'da doğmuşum. Yedi yaşıma kadar Fatih'te geçti çocukluğum. O yılların bende en etkili izlenimi Haliç'ti. Haliç'in kıyısındaki tersaneler, ufak gemi yapım yerleri ve irili ufaklı gemilerdi bütün dünyam. Sultan Selim Camiinin avlusunun kenarındaki alçak duvarlara oturur, oradan Sütlüce'ye ve Galata köprüsüne kadar görünen Haliç'i dakikalarca seyrederdim. Bazen Camcı Yokuşu'ndan Haliç Fenerine iner, saatlerce oradaki yaşamı izlerdim. Haliç'in üzerinde masmavi bir dünya vardı sanki. Şimdi ne zaman Haliç'i bir kayıkla, bir küçük gemi ile geçsem, hep o yıllar öncesine yaklaşırım. Belleğimde kırık dökük çizgilerle, ama hiç kaybolmadan duran Fener, Cibali, Balat, Ayvansaray kıyılarına iner gözlerim. Çocuk belleğimde uyumuş kalmış dizeler geçer kulaklarımdan.

Yedi yaşıma gelince ailecek Gönen'e gittik. Annem Gönen'liydi çünkü. O sıralar yedi yaşını bitirmiş küçükler alınırdı ilkokula. Ben de okula yazıldım. Eski harfleri iki ya da üç ay okuduk. Tam öğrenmeye vakit kalmadı. Yeni harflerle öğretim başladı. İstanbul'da Haliç kıyısındaki yaşamdan iyice uzaklaşmış, kerpiç evlerin, dar sokakların, şayak elbiseli insanların dünyasına inmiştim. Gaz lambalarının ışığında, ama daha gerçekçi konuşursak bir küçük kasabanın hemen hiç değişmeyen ortamında kaldım tam altı yıl. İlkokul bittikten sonra bir yıl ortaokula gidemedim. Gönen'de yoktu çünkü böyle bir okul. İlkokul'dan sonraki o bir yılım okul kitaplarının dışında, edebiyat eserleri okumakla geçti. İlk okuduğum eserler, Maksim Gorki'nin Arkadaşım, Oscar Wilde'nin Mutlu Prens, Beecher Stowe'un Kamçılı Uygarlık öbür

ismi ile Tom Amcanın Kulübesi ve Nazım Hikmet'in Gece Gelen Telgraf'ıdır. Raslantı olarak, bu kitaplar geçti elime. Çünkü hangi kitabı bulursam onu okuyordum.

– İlk edebiyat ateşi nasıl başladı sizde?

– İlk edebiyat tutkumun başladığı o yıldan sonra, İstanbul'da Gelenbevi Ortaokulu'na başladım. Okulun birinci sınıfında iken 1934'de ilk yazım Zavallı Çocuk, mektepli Gazetesi'nde yayınlandı. Fakat Gelenbevi'de bir üçüncü yılımı geçiremedim. Dünyasından bıkmış, Türkçe öğretmenlerinden iki yıl okuduktan sonra, yeni öğretime başlayan Kumkapı Ortaokulu'na geçtim Türkçe öğretmenimiz kırmızı sakallı Baha Beydi. Bana ilk kez edebiyatı o açtı bütün derinliğine. Şiir denemelerine de, onun anlattıklarını öğrenerek girdim. İlk iki sınıfı İstanbul Lisesinde Orhan Seyfi ve Hakkı Süha'dan okuyarak geçtim. Orhan Seyfi, çok dar bir edebiyat çerçevesi içinde idi. Ne bilgisi, ne öğretmenliği vardı. Hakkı Süha edebiyatı biliyordu ama, öğretemiyordu. Lise son sınıfa gelince babamı yitirdim. Bu yüzden, Lise son sınıfı Kütahya Lisesinde okudum. Eflatun Cem Güney'di hocamız. İyi bir edebiyat öğretmeni idi ama, onun verdiği bilgileri aşmıştım ben artık. Yayın alanına adımımı atmıştım. Daha dokuzuncu sınıfta iken Servetifünun-Uyanış dergisinde ilk şiir denemelerim yayınlanmıştı. Lise son sınıfta iken Varlık, Dikmen, Yeni Edebiyat, İnkılâpçı Gençlik dergi ve gazetelerinde şiirlerim, yazılarım yayınlanmıştı. Liseden sonra İstanbul Hukuk Fakültesinde okudum. O sıra yeni kuşağın edebiyat çevresi iyice hareketlenmişti. Her yıl birkaç dergi çıkıyor, üç beş ya da on sayı devam ettikten sonra yitip gidiyordu ortadan. 1942 yılında beş-altı arkadaş Yürüyüş dergisini çıkardık. On sayı sonra yasa dışı emirlerle kapatıldı dergimiz. 1943 yılında ilk şiir kitabım **İnsanlar** yayınlandı. İlgi gördü. 1945 yılında Ankara'ya gittim. Ekmek derdimiz başlamıştı. Hayat üniversitesinin raylarından geçecektim. Orada halk aşkını öğrenmiş toplumcu bir arkadaş topluluğu buldum. Sefer Aytekin ile Enver Gökçe, Ant Dergisini çıkarıyorlardı. Orada savaş ve barış üzerine şiirlerim çıktı. Gene o yıl Suat Taşer'le ortak kitabımız

Hürriyet yayınlandı. 1945 Mayısında, İkinci Dünya Savaşı biterken, ülkemizde biraz özgürlük havası esti. Kısa sürdü bu. 1946 dan sonra özgürlük vermeyen bir yönetim, ağır baskıları ile yayın alanına çöktü. 1946 ile 1950 arasında hemen hiç yayın yapamadım. 1950 yılının sonuna doğru **Kaynak**'ta tekrar yazmaya başladım. Bu küçücük dergiye hareketli bir hava vermek istiyorduk. Toplumcu sanatı, ulusal edebiyatı benimseyen arkadaşlar da yazmaya başladı. DP nin ilk aylarının özgürlüğü bir yerde geldi durdu. Baskıyı gittikçe arttıran bir yönetim sertliğini duyurmağa başladı. Bir bölük ozan anlamsızlığa kaydı. Böylece biçimcilikten İkinci Yeniye kayan yazarlar içlerine dönük, kelime sanatından uzak bir tıkanıklığa saplandılar. Onların yazdıkları ile absurde'ü karıştırmamak gerekir bence. Kaynak dergisinin yanısıra **Seçilmiş Hikayeler** Dergisi örnek bir cesaret gösterdi. Önce derginin sayfalarını açtı bana. Sonra 1955 te şiir kitabımı yayınladı. Dağda ateş Yakanlar, işte bu baskı döneminin ağır koşullarının başladığı sıralarda çıktı. Fakat 1956 dan sonra öyle bir dönem geldi ki, toplumcu ozanların birazcık yayın yapabilenleri bile suskunluğa gömüldüler. Hatta beraber yola çıktığımız, diri edebiyat taraflısı bazı arkadaşlar, biçimci ozanları, İkinci Yenicileri lanse etmeye başladılar. O dönemin dergilerini, antolojilerini karıştırırsanız, bunu açık seçik görürsünüz.

– Sizce 1960 devrimi, edebiyatımıza nasıl bir açılım getirmiştir?

– 27 Mayıs'ın, ülkemiz tarihinde çok önemli bir yeri var bence. Eğer Milli Birlikçiler, kültür ve ekonomik bilgi açısından hazırlıklı olsaydılar, 1960 Devrimi başka yöne saptırılamazdı, daha doğrusu devrim kendi doğrultusunda ödün vermeden yürütülseydi, bugün daha iyi koşulların içinde olurduk. Gene de 1960 ile 1972 arası, kültürümüz, edebiyatımız açısından çok önemli bence. Halkımız uyanıklık dönemine girmiştir. Edebiyatımız bunalımlardan kurtulmuştur. 1940 ve 1940'dan sonra yetişen sanat kuşağı 1955'ten 1960'dan sonra, Çağdaş Dünya Edebiyatı ürünleri içinde rahatça sayılabilecek yapıtlar ortaya koymuştur. 1971'de Sovyet Yazarları Bir-

liğinin çağrılısı olarak gittiğim yazarlar kongresinde birçok ünlü yazar ve ozan tanıdım. Onlarla yaptığım çeşitli konuşmalardan edindiğim izlenimleri size sıralayım. Dil olanakları elverişli olsaydı, Çağdaş Türk Edebiyatı, dünya edebiyatında ön sıralarda bir yer alırdı. Noksanlarımız yok demeye getirmiyorum sözü. Edebiyat ürünlerimizin evrensellik katına çıkabilmesi için, çok çalışmamız gerekli bence. Ama her türde evrensele varan kitaplarımızın sayısı az değildir. Daha doğrusu, evrensel düzeyde yazan ozanlarımız, yazarlarımız vardır demek istiyorum. Orada da söylediler, Romanımız, şiirimiz, öykümüz, bugün çok ünlülerin eserleri yanına konabilir. Size şurada Pablo Neruda ayarında en az üç ozanımız var dersem, şaşmayın bana. Bu sözüm Neruda'yı küçültmez, bizimkilerin de büyük olduklarını gösterir. Sözü 27 Mayıs'tan nereye getirdim. 27 Mayıs, belki çok hırpalanmıştır. Karşı güçler, onu belki bir köşede tutmuşlardır. Ama onun getirdiği özgürlük fikri, özgürlük düşüncesi bütün bütün yok edilemez. Şimdilerde edebiyatımız bunun sınavını veriyor. Zaten tarihte, Atatürk böyle istiyordu, böyle oldu, devrimci ilkeler eninde sonunda başarısını gösterdi diye yazacaktır.

– Dil Kurumunun çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?

– Dil Kurumunun dışındayım, Pek çok edebiyatçı arkadaşım gibi üyesi değilim. Bundan on yıl kadar önce Ankara'ya gitmiştim. O sırada orada görevli bulunan Sunullah Arısoy, "Dil Kurumuna sen de gir, doldur şu formülleri" demişti. Doldurup vermiştim. Sonradan kendisine fırsat bulup sonucu soramadım. Dil Kurumu da olumlu ya da olumsuz bir yanıt vermedi. Belki de Sunullah'da kaldı benim başvuru fişlerim. Bu nedenle Dil Kurumunun dışında olduğum için, çalışmaları üzerine yargıda bulunamam. Türk Dili Dergisinde yararlı yazılar görüyorum. Cemal Süreya'nın yabancı edebiyat üzerine getirdiği notlar çok ilginç. O dergide, önce onu okuyorum. Bir de şu var, Türk Dili'nde yayınlanan şiirlerin çoğu zayıf görünüyor bana. Fazıl Hüsnü'nün orada yayınladığı şiirlerden bir tat almıyorum. Büyük olanakları olan bu dergi, daha titiz hazırlanabilir. Kişilerin ya-

yınladığı dergilerdeki kusurlar, noksanlar Türk Dili'nde olmamalı bence. Taraflılığı, olumlu yönde daha ağır basmalı.

– Çağdaş Dünya Ozanları içinde, beğendiğiniz beş ozan ismi verir misiniz bize?

– Nezval, Pablo Neruda, Yevtuşenko, Nicolas Guillen, Paul Eluard diye sıralayabilirim. Türk ozanlarını ayrı tutarak söyledim bunları.

– Tezgahtaki eserlerinizi biraz anlatır mısınız?

– **Tuz ve Ekmek** adlı romanım Yeni Ortam'da tefrika edildi. Bugünlerde kitap olarak çıkacak. Ateş ve Rüzgar adını verdiğim şiir kitabım ile öykülerimi derleyen **Gönen Hikâyeleri** (öbür ismi ile) **Karşı Pencere** yayıma hazır durumda. Sanırım bu yıl içinde çıkar. Günlüklerim ve Deneme yazılarım birer cilt olur toplasam. Yeni bir romanın kurgusu içindeyim. Büyük bir aileyi anlatacağım bu romanda, 1971'de eşimle yaptığım dış geziye ilişkin Dört Ülke kitabımı daha bitiremedim. Sovyetler Birliği, Azerbaycan, Gürcistan ve Romanya'yı kapsayacak bu kitap. Yukarda da işaret ettiğim gibi, geziyi kongre dolayısıyle yaptığım için, çeşitli ülkelerin yazar ve ozanları ile konuşmalar oldu aramızda. Kitapta onlar geniş yer tutacak.

1964'te geçirdiğim Enfarktüs, yaşamımın sınırını, çizgisini bir hayli değiştirdi. Meyhanelere paydos deyip, bıraktım onları eski günlerin anıları içinde. Zaten eskiden de fazla gitmezdim oralara. İlgim azala azala 1964'e gelmiştim. 1964'den sonra yeni bir hayat evresi başladı benim için. Gençlik çağından çıkınca, yeni koşullar bekliyor bizleri. Doğaya uymak zorundayız. Geceleri 21 de sinema ya da tiyatroya hemen hemen hiç gitmiyoruz. 18.45 ya da 19.15 matineleri bize daha elverişli geliyor. Yemeğimizi erken yiyoruz. Saat yirmi olmadan karımla beraber çalışma masamızın başındayız. O, yeni başladığı oyununa devam ediyor. Bazı parçalarını bana okuyor. Tartışıyoruz üzerinde. Radyoda ya da teypte iyi bir müzik parçası buluyoruz. Müzik eşliğinde daha verimli olur benim çalışmam. Eşim müziksiz çalışmayı yeğ tutar. Şiirlerimin, yazılarımın ilk eleştirmeni karımdır.

Çok yararlı uyarmalar yapar. Romanımın ilk okuru da o olmuştu. Kırk yıldır, edebiyatsız, şiirsiz bir günüm, bir saatim olmamıştır. Yeni bir şiirim yayınladığı zaman, ilk şiirimin yayınlandığı zamanki gibi heyecan duyarım. Bu heyecan, yüreğimdeki bu ilk titreşim, hiç eksilmemiştir.

(Güney Dergisi, Ocak 1973, Sayı : 64)

EŞLERİNİN GÖZÜYLE : SANATÇILARIMIZ

FÜRUZAN TOPRAK'IN GÖZÜYLE ÖMER FARUK TOPRAK

–Ömer Faruk Toprak'ı eş olarak seçmenizde sanatçı kişiliğinin etkisi oldu mu?

– Ömer Faruk Toprak ile evlenmemde rol oynayan etkenlerin başında gelir onun sanatçı kişiliği. Öbür özelliklerine, gerçek sanatçı kişiliğini ekleyince, idealimdeki erkeği buldum onda.

– Eşinizi biraz anlatır mısınız?

– Bio–psikososyal bir varlık olan, yani biyolojik, psişik, sosyal özelliklerin sonucu meydana gelmiş karmaşık bir bünyeye sahip olan insanı anlatmak güç; hele şiir, roman yazan, fıkra, deneme yazan bir sanatçıyı anlatmak daha da güç. Kesin olarak olumlu yanları şu, olumsuz yanları şu deyip, işin içinden sıyrılmak pek kolay olmasa gerek. Önce olumludan, olumsuzdan ne anlıyoruz? Onun üzerinde duralım. Olumlu insan sözünden iyiye yönelik, insancıl yanları ağır basan bir insanı, sanatçı söz konusu ise, sanatını toplumun yararına sunan, çoğunluğun güzeli tatması, iyiyi, doğruyu görmesi için olanakların zorlanması kavgasına, dizeleri ile, tüm yazıları ile katılan bir ozanı anlıyorsak, Ömer Faruk Toprak'ın tüm yaşamı boyunca, böylesine çabalar içinde olduğunu görmek ve anlamak için, onunla yaşamını paylaşmış eşi olmak zorunlu değil bence. İyimserdir o, bozuk olan her şeyin bir gün gelip düzeleceğine inanır. Kinci değildir. Kendisine taş atanların, attıkları taşı unutur, onlarla arkadaş olabilir. Fazla duygusal oluşu, titizliği onun eleştirdiğim yanları.

– Nasıl çalışır?

– O çalışırken, küçük radyosunu makinesinin başına koyar,klasik bir müzik eşliğinde yazar daima. Yazdıktan sonra bana okur ya da ben kendim okurum. Eleştiriler yaparım. Uygun görürse, haklısın der değiştirir, gör-

mezse yazdıkları kaleminden çıktığı gibi kalır.

– Eşinizle ilgili, unutamadığınız bir iki anı?

– Ilık bir sonbahar günü idi. Bitişikteki akrabamın davetine gitmek için hazırlanıyordum. Orada başka akrabalar da olacaktı. Öğle yemeğini, pembe kırmızı güllerin sardığı çardağın altında yiyecekdik. Ama nedense isteksizdim. Yemeğe gitmemeye karar verdim. Tam o sırada telofon çaldı acı acı. Ağabeyimdi konuşan. "Ey Füruzan, ne var ne yok?" diye soruyordu. Allah Allah işlerinin en civcivli saatinde, telefonda işten başka bir şey konuşmayan bir insan, neden bana böylesine bir soru yöneltiyordu. "Hiç" diyebildim. "Faruk'un biraz başı dönmüş de" dedi. Asabi tansiyonu hatırıma geldi o anda. Kötü bir oyun mu oynamıştı yoksa? Ağabeyime sordum: "Nerede şimdi?", "Kontrol için hastaneye yatırmışlar, seni bir hekim olarak temin ederim ki, önemli bir şey yok. Üzülme sakın. Çamaşır ve pijama götür"

Göz yaşlarımı tutamadım. İçimin yanması arttıkça artıyordu. İstanbul'a geçip hastaneye vardığımda, onu üzerinde pantolonu, bir yatakta uzanmış buldum. Bilinci yerinde idi, ama konuşması yasaktı. Zaten dostumuz olan o hastanenin İç Hastalıkları uzmanı olan doktor hanıma açtım telefonu, uzaktan geliyordu sesi. Faruk'un hastalığını sordum: "Çok üzgünüm, hastalığı enfarktüs, Füruzan hanıma birden duyurmayın." Benim sesimi alamamış, başka bir akraba sanmıştı.

Evleneli daha bir yıl dolmamıştı. Her bakımdan çok iyi anlaştığım hayat arkadaşımla mutluluk denizinde yüzerken, mutsuzluk dalgaları ile boğuşmak zorunda mı kalacaktık? Zamanla kendime geldim, irademi topladım. İlerlemiş, az ilerlemiş toplumlarda çeşitli bedensel, çevresel nedenler dolayısıyle günden güne çoğalan kalp hastalıklarının tedavi biçimleri de artıyordu. Hekim hasta ile elele verince, hastalık pekala yenilebilirdi.

Bir de tatlı anı: Sürükleyici bir romanın satırlarından, kapının üst üste çalınan zili zorlukla ayırabildi beni. Posta! Bir mektup. Bir paketti gelen Üstünde mavi renkli Fransız pulları vardı. Paketi açtım.

Fransızca bir kitap. Bunu bize kim gönderdi acaba diye merak ettim. Mektubun arkasında **Abidin Dino** yazıyor. Kitabı açtım: **Chants pour Le Vietnam** adlı bir şiir antolojisi idi. Parlak kuşe kağıda basılmış nefis bir kitaptı. Fihristte yirmisekiz ülkenin adları sıralanmıştı. Şiir adlarının karşılarında: **Gullevic, Yevtuşenko, Neruda, Necolas Guillen, Zaharia Stancu** gibi dünyanın en ünlü ozanlarının isimleri sıralanmıştı. Turquie sözcüğünün karşısında **Ömer Faruk Toprak** yazılıydı. Eşime ilişkin sayfayı açtım: **Susan Anadolu**'daki **(Gece Saat 1 den Sonra)** adlı şiirin Fransızcası yazılıydı orada. **Aprês une Heure de la Nuit,** çeviren **Abidin Dino.** Fransa'daki sanat elçimiz. Tatlı bir ürperti duydum. İki metni karşılaştırdım.

Bu şiirin kısmeti açık: Bu yıl **The Literary Review** dergisinin, **Çağdaş Türk Edebiyatı** sayısında da çıktı.

Sözünü ettiğim bu antolojiden, Gullevic, Nicolas Guillen, Zaharia Stancu'dan olmak üzere üç şiiri ben de Türkçeye çevirdim. Papirüs, Yeni Ufuklar, Yansıma dergilerinde yayımlandı.

– En çok hangi şiirini, yazısını beğenirsiniz?

– Tüm şiirlerini, şiirli bir dille yazılmış düz yazılarını beğenirim genellikle. Hele "Gecede ayaklarım ağır kurşun mafsalların – Yürüyorum bir dağ yolunda ateşe dönük" dizeleri ile başlayan, çeşitli dillere çevrilen **(Ateşe Dönük)** adlı şiiri benim için unutulmaz bir anı taşır. Onda benden çok şeyler vardır.

– Sanatsal yöndeki çalışmalarınızı anlatır mısınız?

– Esas mesleğim Felsefe öğretmenliğidir. Bir kolejde Sosyoloji, Psikoloji ve Türk Edebiyatı dersleri veriyorum. Tiyatro hobim benim. Bu işe biraz geç başladığım için hayıflanıyorum. Bugüne dek radyoda Hüseyin Rahmi'den uygulama piyeslerim, Henry Troyat, O. Henry, Gogol gibi yazarlardan çeviri uygulamalarım oldu. **(Bir Maşrapa Su), (Armağan), (İki Kişilik Sinema Bileti)** adlı oyunlarım oynandı. 1970 – 71 tiyatro mevsiminde Şehir Tiyatrosu Üsküdar Bölümünde **Boğaç Han** adlı manzum-mensur bir destan oyunum temsil edildi. Bu oyun, Ye-

ditepe yayınları arasında kitap olarak çıktı. Elimde iki büyük piyesim daha var. Bu yıl **Stancu**'nun **Uruma** adlı romanını türkçeye çevirdim. Sinan yayınları arasında çıkıyor.

(Güney Dergisi, Ocak 1973, Sayı: 64)

Soru 1. Sizi toplumculuğa ve şiir yazmaya yönelten etkenler nelerdir?

1. Daha altı yaşındayken, babam kulaklarıma Şirazlı Hâfız'ın şiirlerini okurdu. Gene o yaşımda, annem, Yunus Emre'nin, Karacaoğlan'ın koşmalarını söylemişti bana. Oysa ben, onları biraz hayretle dinliyordum. Ve anlamadan tat alıyordum o şiirlerden. Aradan beş–altı yıl geçti. İlkokulu bitirmiştim. Yaşadığım kasabada (Gönen), ortaokul bulunmadığı için, bir yıl yarı vaktimi kitaplık tutkunu olarak geçirdim. Erken başlayan bu edebiyat tutkusunun, ortaokul'da, lise'de epeyce zararını gördüm. Lise birinci sınıfta iken Servetifünun (Uyanış)ta ilk ölçülü uyaklı şiirlerim yayınlandı. (Yıl 1937–38). Lise son sınıfta iken Yeni Edebiyat'ta Ses'te, Varlık'ta özgür koşukla yazılmış şiirlerim çıkmıştı. 1940, benim için bir dönüm noktası oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılı idi ve ekonomik alanda, edebiyat alanında bütün değerler tepetaklak gidiyordu. Hızla değişiyordu dünyamız. Bu hızlı tempoya ayak uyduramayan herkes silindi gitti. Şiirde hızlı bir değişim başlamıştı. Hececiler, yargıları eskimiş edebiyat tarihlerinin tozlu sayfalarına kilitlenip kaldılar. Daha 1935'te 1936'da Nâzım Hikmet, Hececilerin işlevini yitirdiğini, verdiği örneklerle göstermişti. 1937'de onun, mapusane yaşamı başladı. Orhan Veli, işte o sırada, espriye, tekerlemeye yaslanan şiirleriyle ortaya çıktı. Küçük adamın, toplum içinde küçük fiskeleri idi bu şiirler.

İktidardaki yöneticiler, baktılar ki, bu şiir toplumu sarsmıyor, üstelik aydınları gülümsetiyor, onların sırtlarını sıvazlıyarak: "Bırakın bu şiir doğal ömrünü sürsün!" dediler. Orhan Veli, sevimli bir arkadaşımızdı. Küçük burjuva aydını idi. Çevresinde çok sevilmişti. Ama yanlış bir şiir başlatmıştı, Fransız kopyası idi. Sonraları bunun farkında oldu. 1949–50 yıllarında, çıkış noktasına göre, daha ileri, daha aydınlık görüşler içinde biçimleniyordu. Ama ömrü yetmedi.

1940–42 yılları , Edebiyatımız için büyük atılım ve değişim yıllarıdır. İlk denemeler, ilk acemilikleri de be-

raberinde getirir. O yılların yayınlarını inceleyenler, bunu göreceklerdir. Bin yıldan fazla zengin bir geçmişi olan şiirimiz, o yıllarda yeni soluklar, yeni boyutlar kazanacağı izlenimini vermeye başlamıştı. Nâzım, yolu açmış, ilk olgun yapıtı (Simavna Kadısı Şeyh Bedrettin Destanı) nı yazmıştı. Taze, canlı, değişik söyleyişli yeni ozanların sesleri duyuluyordu artık.

Yukarda 1940 önemli bir tarihtir, dedim. Yeni bir çağa giriyorduk. Dünyanın her yeri çatırdıyordu. Yeni ekonomistler, yeni ozanlar, yeni politikacılar görünmeye başlamıştı. Marx'ın yapıtları yeniden yorumlandı. Kapital içinde yeni doğrular bulundu. Marxizm, âdeta yeni boyutlar kazandı. Bugün, o tarihin üzerinden otuz beş yıl geçmiştir ama, çekirdeğin ilk çatlayışı, civcivin ilk gaga vuruşu o yıllardadır. O yıllarda, Anadolu'nun belli başlı yerlerini gördüm. Anadolu, o denli yoksul, o denli geri kalmışlıkta yaşıyordu ki, susmamak daha çok okumak, daha çok yazmak, daha çok konuşmak gerektiğine inandım. Doğa–İnsan ilişkisini anlamak, yaşam zenginleşmesini yazmakla olasılık kazanacaktı. Bugün, okur–yazar oranı hâlâ yarıyı aşmamıştır. Gerçek aydınlarımız, 40 milyonluk nüfusun içinde gene pek büyük bir sayıya ulaşmamıştır, belki ama gerçekci ozanlarımız, gerçekci yazarlarımız olmasaydı, halkımızın bugünkü uyanıklığı olamazdı, diyorum ben. Nâzım Hikmet, Orhan Kemal, Hasan İzzettin Dinamo, Yaşar Kemal, Sabahattin Ali, Sait Faik, Çetin Altan, İlhan Selçuk, Rıfat Ilgaz, Hasan Hüseyin, Aziz Nesin olmasaydı, halkımızın ses telleri bu denli duyarlık kazanabilir miydi? İşte bu yapıda küçücük bir taşım varsa, onunla onur duyarım. Eksiklerimiz vardır. Daha güzel bir dünya için, geleceğin ozanlarını bekleyelim.

Soru 2– Şiirinizin özelliklerini belirtir misiniz?

2– Şiirimin özelliklerini başka yazarlar belirtsin isterim. Ben kendi yapıtlarım üzerine konuşmadım demek istemiyorum. Yeri gelince konuştum. Ama bunlar, şiirimin özelliklerine ilişkin açıklamalar değildi. Şiir serüvenimi anlattım zaman zaman. Zaten bir ozan, şiirleri üzerine

açıklama yapmamalıdır, bana sorarsanız, bunu yapamaz da. Ozanın, dünya görüşünü bile anlatmasına gerek yoktur. Şiirleri ortadadır onlar her yönü ile ozanı ve dünya görüşünü yansıtır.

Soru 3– Sizce "1940 Toplumcu Ozanları" kimlerdir?

3– 1940 Toplumcu ozanları ya da yazarları denince, bazı kimseler bundan tedirgin oluyorlar. Toplumsal konulara değinen her ozan toplumcu sanılıyor. Oysa idealist felsefeye saplanan ozanla, devrimci sol görüşü benimsemiş ozan arasında büyük farklar vardır. Birincisi dünyaya bakıyorum sanarak, kendi içine bakar, sesi kendi kozası içinde kalır. İkincisi ise dünyaya bakıyorum derken, gerçekten dünyaya, insanlara bakar, insanlar arasındaki üretim ilişkilerine bakar. Oradan bir bileşime varır. Onun yazdığı şiirler, bir yaşam zenginleşmesinin ürünüdür. İnsanları daha güzel bir dünyaya götürmeye çalışır. Kederli anları anlatır ama, insanı kötümser yapmaz. Kötümserliğe sürüklemez.

1940 ozanları deyince; **Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, A.Kadir, Suat Taşer, Fethi Giray, Cahit Irgat, Niyazi Akıncıoğlu, Suphi Taşhan, Mehmed Kemal** ve kendimi saymak geliyor aklıma. Ama 1940–1945 yılları arasında yayınlanan **Toprak, Ses, Yeni Edebiyat, Yürüyüş** dergilerini karıştırırsanız, **Behiç Atabek, Fuat Ofşin, Sabri Soran, Halil Aytekin, Sefer Aytekin** ve birkaç ozan adı daha görürsünüz. Değerlendirmeyi, devrimci sol görüş sahibi edebiyat tarihçilerine bırakıyorum.

Soru 4– "Yürüyüş" ün sahibiydiniz. Bu derginin çıkarılma, kapatılma ve karşılaştığı baskıları nasıl değerlendiriyorsunuz?

4– "Yürüyüş" dergisini 1942–43 yıllarında yayınlamıştık. Ben o zaman 22 yaşında idim. O yıllarda İnönü'nün açık faşizmi vardı. Bugün ülkemizde örtülü parlamenter faşizm var. İki dönemi de yaşamış bir kişi olarak, hemen belirteyim. İnönü dönemindeki faşizm daha acımasız daha sertti. Bugün bir dergi ya da gazete imtiyazı almak

gayet kolaydır. 1942'de çok zordu. Hatta olanaksızdı. Biz bu yüzden Fazıl Mahmut Ülküer adında bir öğretmenin çok önce aldığı imtiyaza dayanarak ve her ay kira ödeyerek Yürüyüş'ü on sayı yayınlayabilmiştik. Yürüyüş'ü en sert baskı ortamında nasıl çıkardığımızı bazı genç sanatçı arkadaşlara anlatıyorum da, bugünkü baskıları bildikleri halde, şaşıp kalıyorlar. Şu kadarını ekliyeyim. Bugün, genç arkadaşlar da dergilerini yayınlamakta zorluklar çekiyorlar, ama yalnız değildirler. Kendilerini tutan binlerce devrimci vardır. Biz, o zaman yalnızdık; İstanbul'da bulunan sol aydınların sayısı, binlere varmıyordu. Her yanımız çevrilmiş olarak savaşım veriyorduk. İnsancıl şiirin kavgasını yapıyorduk. Şimdilerde bazı yazarlar, bir yandan devrimci plânda olduklarını söylüyorlar, öbür yandan da bizleri karalamaya çalışıyorlar. Çelişkileri böyle başlıyor onların.

Soru 5– 1940'la günümüz toplumcu ozanları arasında benzeyen ve ayrılan özellikler var mı varsa neler?

5– Benzerlik yönünden, değil 1940 ozanları ile günümüz genç ozanları arasında, 1940 ozanları içinde dahi hiçbir benzerlik yoktur. Dinamo'nun şiiri ile Ilgaz'ın şiiri apayrıdır. A.Kadir'in şiiri ile benim şiirim hiçbir noktada birbirine benzemez. Bazı küçümencik ozanlar, dillerine pelesenk etmişlerdir: 'Nâzım kopyacılığı, karalamasını yaparlar. Oysa bir tek örnek gösteremezler. Bütün devrimci ozanlar, dünyaya bakmasını öğrenmişlerdir ama, söyleyişleri değişik, içerikleri başka başkadır. Günümüzde de yetenekli genç ozanlar var. Hepsi ayrı bir söyleyişe varmışlar. Gerçek ozanlar, baskı altında, yönetimin istediği şiiri yazmazlar. Bir ülkede, tornadan çıkmış gibi, benzer ozanlar, benzer yazarlar yetiştirilirse, orada edebiyat durmuş, gelişmiyor demektir. Yanlış kültür uygulaması nedeniyle bazı ülkelerde böyle değersiz ozanlar yetişiyor. Türk şiirinde böyle bir saplantı, böyle bir hastalık görünmüyor.

Hikmet Altınkaynak
Edebiyatımızda 1940 Kuşağı, 1977

Ömer Faruk Toprak'la Bir Söyleşi

1- Yaşam öykünüzde ilk çizgi nasıl başlar?

1- Yaşam öykümden bir kaç çizgi vereyim size. Devrimci dünya görüşünün kapısı nasıl açıldı önümde, onu anlatayım. Yedi yaşımın ortasında ailecek Gönen kasabasına göç ettik. Annemin, aile kökeni orada idi. 1927'nin ilkel bir kasabası idi burası. İlkokul'un son sınıfına geldiğim zaman, Halkevi kitaplığına dadanmıştım iyice. Okul dışındaki pek çok saatim orada geçiyordu. Raflarda iki yüz kadar kitap vardı. Ankara'dan "Hâkimiyeti Milliye", Balıkesirden Esat Adil'in yayınladığı "Savaş" gazeteleri gelirdi. Bir de, büyük kentlerde çıkarılan Halkevi dergileri sıralanırdı masanın üzerinde. Okuma tutkusu, daha o yıllarda iyice sardı beni. 1933'te ilkokulu bitirince bir yıl ortaokula gidemedim. Gönen'de ortaokul açılmamıştı daha. O yıl elime şu kitapların geçtiğini gayet iyi anımsıyorum. Oscar Wilde'nin "Mutlu Prens", Maksim Gorki'nin "Arkadaşım", Mme Beecher Stowe'un "Kamçılı Uygarlık" öbür adı ile "Tom Amcanın Kulübesi" ve Nâzım Hikmet'in "Gece Gelen Telgraf'ı. Daha sonra Varlık dergisinin ilk sayıları elime geçti. Sabahattin Ali'nin, Sait Faik'in öyküleri ile karşılaştım ilk. 1934'de İstanbul'da ortaokul'a başladığım zaman, haftada en az iki kez Sahaflar Çarşısında okunmuş kitap alabilmek için, o derme çatma dükkânların önünde dakikalarca duraklardım. İlk yazım, o yıl "Mektepli Gazetesi"nde yayınlandı, "Zavallı Çocuk" başlıklı düz bir yazı idi bu. Küçük cep harçlığım ile az sayıda kitap alabildiğim için, Eminönü Halkevi kitaplığında, çağdaş yazarların kitaplarının tiryakisi olmuştum. Geceleri, en azından iki şiir yazıyordum. Bu ölçülü, uyaklı şiir denemeleri 1938 yılının ortasına değin sürdü, gitti. Bu şiirlerden birkaçı aynı yıl Servetifünun – Uyanış dergisinde yayınlandı. Sonra birden özgür koşuk'a geçtim. Bunlardan bazıları, Varlık Dikmen, Yeni Edebiyat, Ses dergilerinde çıktı. Artık Ankara Caddesinden sık sık geçiyordum. 1941 ve 1942 yıllarında İstanbul'da haftalık.

"**İnkılâpçı Gençlik**" gazetesini yönettim. Bu gazeteyi ele aldığım zaman aşırı sağcı idi. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında, Türkiyemizde bir çok gazete ve dergi, bilinçli – bilinçsiz faşizmin kara duvarına yaslanmıştı. 'İnkılâpçı Gençlik' böyle bir ortamda, sağdan sola yöneldi. Anımsadıkça, hâlâ gülerim buna. Düşünün ki, 1941, 1942, 1943 yıllarında, ünlü solcuların büyük bir bölüğü damlara kapatılmıştı. Aydınlar iki yanına bakarak yavaş sesle 'sol' üzerinde konuşabiliyorlardı. Bir avuç solcu aydının her saati izleniyordu. İnönü'nün ilk yıllarında üstü örtülü bir faşizm vardı. Sol aydınlara, dergi gazete çıkarma izni verilmiyordu. Biz o zaman, başka kişilerce izni alınmış dergileri, aylığı yedi buçuk, on liraya kiralıyorduk. 1942 ve 1943 yıllarında yayınladığımız aylık Sanat ve Edebiyat dergisi **"Yürüyüş"** bunlardan biridir. Binbir güçlükle çıkardığımız "Yürüyüş" on sayı çıkabildi. Yasa dışı buyruklarla kapatıldı.

2– Böylece sözü, 1940 Toplumcu Kuşağı'na getireceksiniz herhalde..

2– Bizim Edebiyat alanına çıkışımız, İkinci Dünya Savaşı'nda, insanların kızgın örs üstün de yaşam baharlarını yitirdikleri yıllara rastlar. İkinci Dünya Savaşı, Yirminci yüz yılın en önemli patlamlarını beraberinde getirmiştir. İlk devrimlerin, ilk uyanışların, ilk Ulusal Kurtuluş Savaşlarının tohumları, 1944, 1945'ten sonra çatlamaya başlamıştır. Daha önceki devrimler, bu savaşta ilk sarsıntı, ilk ateş denemelerini yapmışlardır. Nasıl her alanda, büyük değişiklikler olmuşsa, yazında, şiirde eski ölçüler, eski değerler alt üst olmuş, öncekilere hiç benzemeyen ozanlar, yazarlar gün ışığına çıkmıştır. 1940'dan sonra yazınımız her tür baskıya, sürgünlere, mapusanelere karşın, devrimci gelişmesini daha hızlanarak sürdürmüştür. 1940'dan sonraki toplumsal gelişme, öncekilere hiç benzemeyen sanat kuşağının çekileri incelenmedi daha. Aynı dönemde İnönü yönetiminin desteğini arkalarında gören Bobstil ozanlarla, devrimci ozanların dünya görüşleri, birbirine karıştırılmamalıdır. Arada büyük fark var. Bobstil ozanlar,

otuz beş yılda gele gele 'sosyal demokrat' çizgiye gelebildiler.

İsterseniz, bu konuda biraz açıklama yapalım. Son otuz beş ya da kırk yıllık Devrimci ozanların dışında kalan Türk şiirinin serüveni, bir bakıma, Fransız şiirinin yüz yıllık çalkantısını, yaşamını gösterir. Ama Fransızlar için doğaldı bu. Onların geçmişinde iki kez burjuva devrimi vardır. Fransız şiiri Baudeaire'li, Verlaine'li, Rimbaud'lu, Mallarmé'li şiirden, Jules Supervielle'e, Aragon'a, Paul Eluard'a gelmiştir. Bu ozanların her birinin kendine özgü ayrı yaşam serüveni vardır. Şiirlerini, başka yabancı bir ozana bakarak kurmamışlardır. Oysa bizim "yenilikçi" şiirimizin içinde gösterilen bir Cahit Sıtkı Tarancı, biraz Mallarmé'nin, daha çok Baudelaire'in bir yinelemesinden başka nedir? Ayrılan yanı, şiirlerini Türkçe söyleyişidir. Bizde ötedenberi etki ile öykünme birbirine karıştırılır. Şiirimizde iki kez bunalım oldu. 1937–1940'larda Orhan Veli, Hececiler'e karşı çıktı. Tekerlemeye yaslanan, Fransız küçük burjuva şiirinin kopyası olan örneklerle yeni bir şiir tarzı getiriyor izlenimi bıraktı. Oysa Hececiler'in sığ şiiri, daha 1929' larda Nâzım Hikmet'in özgür koşuklu şiir dünyası ile yıkılıp gitmişti. Orhan Veli, Hececilerin kof şiirini – o elverişli ortamda – ben yıktım demeye getirdi. Yani davulu başkası çaldı, parsayı kendisi topladı. İkinci bunalım, 1950'den sonra, İkinci Yeni adı altında baş gösterdi. Bu şiir de, gene Fransız küçük burjuva şiirinin başka bir bölük ozanı tarafından ortaya atılmıştı ve dünyaya çapraşık bir imaj merceğinden bakıyordu. Demokrat Parti'nin çağ dışı baskısı sürüyordu. Bir bölük ozan yayın yapamıyor, bir bölüğünün yaptığı yayın ise baskı altında etkisiz kılınıyordu. Aradan on yıl geçince, İkinci Yeni, satılmayan kitapları ile okurdan bütün bütün koptuğunu görmeye başladı. Nâzım Hikmet'in yurt dışında yazdığı şiirler ile öbür devrimci ozanların kitapları ortaya çıkınca, İkinci Yeni'nin bir balon olduğu anlaşıldı. Bu kez, İkinci Yeni ozanları, okurla kopuk olan bağlarını yenileme girişimine geçti. Hâlâ bu savaşı sürdürüyorlar. İçlerinden bazıları bu köprüyü kurdu. Ortaya koydukları denemeler, şi-

irimize belki yeni olanaklar getirecektir.

3– Birkaç yazınızda, Edebiyatımızın, devrimci bir görüşle yeniden incelenmesi, değerlendirilmesi gerekir demiştiniz. "Büyük Yaşam" dan geçen yazarlardan, ozanlardan örnekler vermiştiniz. Bu konuyu yeniden açar mısınız?

3– Edebiyatımızın eski ya da yeni örneklerine, hâlâ, kırk–elli yıl önceki tutucu, sağcı görüşlerle bakılıyor. Bir ozan incelenirken,yaşadığı dönemin toplum koşulları görmezlikten geliniyor. Dostluk ilişkileri içinde değerlendirmeler yapılıyor. Bunun sonucu olarak, örneğin şiiri, gözü yaşlı yerli filim düzeyinde kalmış bir ozana edebiyat tarihinde önemli bir köşe veriliyor. Çünkü, kırk yıl önceki Edebiyat Tarihçisi İsmail Habip, bugünkü kitap tanıtıcısı Rauf Mutluay'dan daha az, yanlış değerlendirmelere düşerdi de ondan.

"Büyük Yaşam" konusu, bizim yazınımızda iyice anlaşılmadı daha. Örneğin Baudelaire'i, Verlaine'i, şiiri, karmaşık yaşamları, kişilikleri ile birlikte inceleyen kitaplar okunsa, dize ustalığına nasıl vardıkları araştırılsa, Vasfi Mahir'in (Şaheserler Antolojisi)ndeki yargılardan sıyrılırlar. Baudelaire, Verlaine, nasıl bir şiir kurmuşlar? Bir yandan bohem olmuşlar, öbür yandan siyasal hareketlere karışmışlar ve bunların bütününden, insan yüreğine işliyen, insan belliğine sıralanan dizeler çıkarmışlar. Ben de biliyorum, dünyada büyük yaşamı olan pek çok insan olduğunu. Ama, onların sanat yeteneği yoktur. Eline kalemi alıp, yaşadıklarını sanatsal bir anlatımla yazamazlar. Henri Charriére'in Kelebek. Papillon kitabında anlattıkları büyük bir yaşam geçirdiğini simgeler ama, yazında baş yapıt sayılmaz. Jack London ele alsaydı bu serüvenleri, o zaman baş yapıt olabilirdi. Ozanlar için de böyle bu. Büyük yetenekli bir ozan büyük yaşamın içinden geçerse, oradan büyük bir şiir çıkarabilir. Şöyle böyle bir yetenekle, büyük yaşam serüveninden de geçse, büyük yapıt çıkaramaz o ozan. Bizim çağdaş ozanlarımızın büyük bir bölüğü, küçük

burjuva yaşamı sürmüşlerdir. Büyük yetenek prizmasından yoksun kişilerdir. Yetenekleri elverseydi, küçük burjuva yaşamından, büyük yaşama varabilirlerdi. Öykü yazarı olarak, bunu başaran Sait Faik var. Ucu bucağı olmayan İstanbul sokaklarında, İstanbul caddelerinde yaşadığı avarelikleri, çizdiği unutulmaz tiplerle, sıçramalar yapan büyük simge gücüyle, küçük gibi görünen, aslında "büyük yaşam" olan serüvenleri ile unutulmayacak öyküler bırakmıştır bize.

Bazen bir oda içinde ömür tüketen yazarlardan da, büyük yaşamı anlatan kitaplar gelir. İşte **Marcel Proust,** on altı ciltlik (A la recherche du temps perdu: Geçmiş Zamanın Peşinde) adlı romanı ile bunu bize ispatlayan bir büyük yazar. Ömrünün altın çağını, on iki yılını, hava akımları mantarlarla kapatılmış bir odada geçirmiştir. Soluk darlığı (Astm)ndan sayrı olarak kapalı kalmıştır. Ama durmadan, büyük bir yetenek, kaleminin ucunu açıyor. O zaman ne yapacak? Daha küçük bir çocuk iken, belleğinin duvarına neler yazılmış? Onlardan başlıyarak, odasının dört duvarına, pencerelerine değin kaleme alacak. Ama salt bunlar mı? Hayır, yapıtına can verecek, içine büyük bir ruh koyacak. Ve bu eşsiz yapıt, yazılıp bitince, on altı ciltlik benzersiz bir roman çıkacak ortaya. İşte büyük yetenek, büyük yaşam!

Şimdi Nâzım Hikmet konusuna yaklaşalım. Büyük yeteneğinin önünde, büyük yaşamı olmasaydı, büyük ozan olur muydu? Sözü dolaştırmadan söyleyeyim, büyük ozan olamazdı. Nâzım eğer Marxist olmasaydı, on sekiz yıl damda yatmasaydı, bütün dünyayı bir sürgün olarak dolaşmasaydı, büyük ozan olamazdı. Hece ile yazdığı ilk şiirlerindeki derin duyarlığı sürdürürdü, o kadar.

4– Söz Nâzım'dan açılmışken, Nâzım Hikmet'in en önemli yanı, nedir sizce?

4– Nâzım Hikmet, dünya görüşü ile edebiyatımızda çığır açan büyük bir ozandır. Dünyaya, insanlara nasıl bakılır? İnsanlar arasındaki üretim ilişkileri nasıl an-

latılır? Halk şiirindeki inliyen ses ile Divan Edebiyatındaki umutsuzluğun nasıl inanca dönüşeceğini göstermiştir Nâzım. Ozanlarımızın bazıları, Fransız şiirinin "hava"sına sığınmaya çalışırken, bizim ölmez destan dilimize, söyleyişimize çok yakın olan "özgür koşuk"u ustaca kullanmış ve şiirimize yerleştirmiştir. Bir an, Nâzım'ın şiirini, Türk şiirinden çıkarın, göreceksiniz, bir çok ozanımızın şiiri, çok dar bir alanda sıkışıp kalacaktır. Getirdikleri, öğrettikleri saymakla bitmez. Nâzım çizgisinde olup da, ona hiç benzemeyen ozanlarımız vardır. Bana göre Nâzım Hikmet, edebiyatımızın damarları içinden akan taze kan gibi, çeşitli türlerde etkili olmuştur. Edebiyatımıza yepyeni bir dünya görüşü getirmiştir, derken, son kırk yıllık yazınımızın örneklerine bakılmalıdır.

salıncak

durup dinlenmeden akan bir ırmakla
binsek ağrı dağının salıncağına
kolan vursak en hızlı rüzgârına
ne güzel bir orman dolusu yeşil yaprakla
geçip gitmek kilometrelerce ıssızlığı

sen yaşamanın türküsünü sümbüle sor
gömütlerin pembe çiçeklerini geride bırak
durup dinlenmeden ateşler yak
alevler sönse bile kalır biraz kor
yunus pîr sultan dizeleriyle yaşıyor
okudukça bahar yağmuru çiseler içime

ömer faruk toprak

bir yeşil yaprak üzerine

birlikte yaşadık kasım aralık aylarını
kederli şiirler yazdıran mevsim
mangalda kül bağlamış ateşler
dizeler duruyor aramızda
benden çıkmış sana ulaşmamış
umutla bakıyoruz sözcüklere

aralık aylarının birinde bir daha
yeşil otlarıyla kırları düşler
güneşsiz bulvarda yürürdük
içimizde kapalı bir kesime
yani çamlıca'ya yağmur düşerdi

şiir okumağa gelirdim sana
içimde çın çın ederdi
dizelerin gümüşten teli
on iki mart'tan kalma
kirli zamanı camlarda görürdük

rüzgâra kapılıp gidecek bulutumuz
sonra elinde sıcak bir somun ile gelecek
tak tak vuracak kapımızı
baldan tatlı mutluluğumuz

ömer faruk toprak

(Güney, Temmuz 1978, Sayı: 7)

ÖMER FARUK TOPRAK – SORULAR

1. Bundan yüz yıl önce, bazı büyük yazarlar, belki kuramsal bir bilinçle yapıtlarını gerçekci kılmamışlardır. Toplumsal birer varlık olmanın itişiyle çok zaman kuramsal alanda savunduklarının karşısında sayılabilecek kitaplar ortaya koymuşlardır. Bu konuda en ünlü örnek Balzac'tır. Hiç kuşku yok, Balzac, felsefede Diyalektik Materyalist değildi. Gerçeklere sıkı sıkıya bağlı olduğundan, farkında olmayarak diyalektik yöntem kullanmıştır. Bütün romanlarında bir dönemin Fransası, geçmişi–geleceği ile yansır.

Daha 1888 yılı Nisan ayında F.Engels, Miss Margaret Harkness'e yazdığı mektupta Balzac sorununu nasıl açıklığa kavuşturuyor?

"Benim sözünü ettiğim gerçekcilik, yazarın düşüncelerine karşıt bir biçimde de kendini gösterebilir. Örnekse, işte Balzac. Geçmişin, şimdinin ve geleceğin bütün Zola'larından çok daha büyük bir gerçekcilik ustası kabul ettiğim Balzac, Comédie humaine'de bize Fransız toplumunun mükemmel, gerçekci bir tarihini çizmektedir. Evet, Balzac siyasette meşrutiyetçiydi, onun bütün yapıtları yüksek sınıfın kaçınılmaz çöküşüne bir övgüdür ve onun bütün sevgisi, yıkılmaya tutsak sınıfa doğrudur. Fakat bütün bunlara karşın, kendilerine sevgiyle baktığı o insanları, soyluları, harekete geçirdiği zamanki kadar, Balzac'ın yergisi bunca sert ve alaycı, bunca acı olmamıştır. Ve içten bir hayranlıkla sözünü ettiği biricik insanlar ise, onun en kararlı siyasi düşmanları olan Cloitre–Saint–Merry cumhuriyetçi kahramanlardır, (1830'dan 1836'ya kadar süren) o çağdaki,halk kitlelerinin gerçek temsilcileri olan insanlardır. Bu nedenle, Balzac'ın kendi sınıf sevgisine, kendi siyasi önyargılarına karşı davranmak zorunda kalışı, sevimli soylularının batışının gerekliliğini görüp, onları daha iyi bir alınyazısına lâyık olmayan kimseler olarak betimlemesi ve geleceğin gerçek insanlarını, o dönemde, bu insanların bulunabilecekleri tek yerde görmüş, olması, bütün bunlar bana göre gerçekçiliğin en

büyük zaferlerinden ve yaşlı Balzac'ın en kocaman yanlarından birisidir[1].

Ama bugün koşullar değişti. Çağımızda birçok yazarın yapıtlarına eğilip bakarsanız, dünyaya, insanlara, Marksçı düşüncenin kaynak ışığı içinden baktığını göreceksiniz. Marksçı dünya görüşünün ışığı altında, insanın toplumsal-ekonomik ve tarihsel ilişkileri anlatılmakta, böylece insan düşüncesi bulutlardan yere inmekte ve bütün bu devinimin atar damarını oluşturan marksçı diyalektik, deneyüstü ve idealist fikirsel bir saplantıya takılmadan, gerçekci görünü ve öz arasındaki çelişkiyi tüm devinimi ve karşılıklı etkileriyle anlama olanağına erişmektedir. Bir edebiyat yapıtının, topumsal bir yapısı yoksa, diyalektik materyalizm gibi dolaşım damarlarından yaşam dinamizmi almıyor demektir. Yani yaşamıyor demektir o yapıt. Bunu söylerken gerçekci sözcüğünü, ilkel bir anlatım yeterlidir anlamında kullanmıyorum. Nâzım Hikmet, bu konuyu üç ayrı mektubunda şöyle açıklığa kavuşturmuştur:

"Realist denmeğe hak kazanmış sanat eseri, yalnız kuru realiteyi vermekle kalmaz-öyle olsa zabıt varakası, namusluca tutulmuş zabıt varakası sanat eseri olurdu-aynı zamanda muharririn muhayyilesi işler, kendine göre sanat kaidelerini, tekniğini bu işte gösterir, sanat eserini herşeyden önce can sıkılmadan okunacak hale getirir (s.413)." "bu felsefi görüş romancı (ya da ozan-Ö.F.Toprak) ile mevzu arasındaki münasebeti faal olarak kabul eder, Binaenaleyh sadece realitenin bir fotoğrafik görüşü, aksettirişi kâfi gelmez. Romancının (ya da ozanın)-bu felsefi görüşe nazaran-mevzu üzerinde, yani aksettirmek istediği realite üzerinde faal bir rolü vardır (s.51)." "yine bu görüşe göre şuur, sadece mihaniki bir surette realiteyi aksettirmekle kalmaz, onu işler, tahlil ve terkip eder. Binaenaliyh realist edebiyatçı mevzuunu terkip ve tahlil eder, mimarisini, yapısını işler, ona azami

---

(1) F.Engels'in Margaret Harkness'e 1888'de yazdığı mektuptan. K.Marx F.Engels'e: Sanat Üzerine Mektuplar.

sanatkârane, bir şekil ve terkip vermeğe çalışır (s.51)."[2]

Buradan şuraya geliyorum. Bazı kişiler, ozanların "neyi söylediğine değil, nasıl söylediğine" bakıyorlar. Oysa ben, hem neyi söylediğine, hem nasıl söylediğine bakıyorum. Toplumsal edebiyatın herşeyi, bütünüyle, gerçek yüzüyle kavrayışının bir belgesi, gerçeğin içindeki organikliğin, somutluğun sanata yansıması değil midir?

Şimdi önemli bir noktaya geliyorum. Toplumsal edebiyatın bir farklılığı da şudur: Örneğin şiir karamsar olamaz. Bütün sanatlar gibi şiir de insanlığın hizmetindedir. İnsanları dünyaya bakmaktan, yaşamaktan uzaklaştırmak değildir onun işlevi. Tam tersine, insanları, mutlaka gerçekleşecek bir mutluluk dünyasına götürmektir. Mutluluğun öte dünyada olduğunu söyleyen görüş ile yaşadığımız dünyada mutluluğun olamayacağını mırıldanan ozanın, aramızda yeri olmamak gerekir. Nâzım Hikmet, gene bir mektubunda bu karamsarlık konusunu, bakın nasıl anlatıyor:

"Sanatta kötümserlik gayet kolaydır. Muayyen şartlardan dolayı sanata daha çok yakıştırırız ve bize facianın asaleti varmış gibi gelir. Baksana, Şekspir'i Molyer'den daha çok sayarız. Kötümserlik bir felsefe sistemi, bir görüş zaviyesi olarak berbat bir şeydir ve kolay birşeydir, güç olan, zor olan, ümitli olmak, iyimser olmaktır sanatta. Tabii, kötümserlikle kederliliği birbirine karıştırmamak lâzımdır. Çok ümitli, çok iyimser bir sanat aynı zamanda kederli de olabilir (S.399)."[3]

Bugünkü ozan, uçsuz bucaksız, devinim halinde bulunan maddenin, sözcüklerle mimarlığını yapmalıdır. "Toplumsal Edebiyat" sözcüğünden bunu anlıyorum daha çok. Edebiyat kuramcısı ünlü G.Lukacs, bakın ne güzel açıklıyor bu konuyu:

"Gerçek sanat, her zaman, insan yaşantısının bütünlüğünü, onun devinimi, oluşumu ve evrimi içinde verir. Diyalektik görüş bu yolla evrensel'i, özel'i ve tekil'i

---

(2) Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar, Ankara 1968.

(3) Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar, Ankara 1968.

devingen bir birlik içinde topladığına göre, bu görüşün niteliğini elbette ki sanatın özel biçimlerinde de görürüz. Nitekim, sözü edilen devinimi soyut ögeleri içinde çözen ve bu ögelerin karşılıklı etkilerini kavramsal olarak tanımlayan bilimden farklı olarak, sanat, bu devinimi, devinim olarak, diri birliği içersinde, duyu yoluyla sezdirir. Bu sanat bileşiminin en önemli kategorilerinden birisini tip kategorisi teşkil eder. Marx ve Engels'in, esas gerçekçiliği tanımlamak için önce bu kavramı öne sürmeleri hiç de rastlantı değildir. Engels şöyle diyor: "Bana göre gerçekçilik, ayrıntılara bağlılıktan öte, tipik durumlarda tipik karakterlerin sâdık bir biçimde verilmesi demektir. Engels, aynı zamanda şunu da belirtiyor ki, bu tipikliği soyut bir genellemeye dönüştürerek, görünülerin tekliğine karşı koymak doğru değildir Herkes bir tiptir. ama aynı zamanda belirlenmiş bir bireydir. Heğel'in dediği gibi bir "O" dur ve öyle olmak gerekir. Demek ki Marx ve Engels'e göre tip, eski trajedyanın soyut tipi anlamına gelmez, ne de ideal olmaya eğilimli belirsizliğiyle, Schillerin kahramanıdır. Ve ne de Zola ve onu izliyenlerin edebiyatları ve edebiyat kuramlarının yarattıkları "ortalamadır. Tipi niteleyen şey, gerçek edebiyatın yaşamı yansıttığı dinamik birliğin en belirgin çizgilerinin, bu tip içerisinde canlı ve çelişkili bir birlik olarak birleşmesi ve örülmesidir. Başka bir deyimle, bir çağın toplumsal, ahlâksal ve psikolojik bütün çelişkileridir. Oysa "ortalama" nın verilişinde, bir çağın en önemli sorunlarının yansıması olan bu çelişkiler, ister istemez, orta bir insanın iç ve dış yaşantısında, gücünü yitirmiş ve yumuşamış bir biçimde görünürler ve böylece temel niteliklerini yitirmiş olurlar. Tipin betimlenmesinde, tipçi sanatta, somutluluk ve düzgü, ölümsüz insan öğesi ve tarihsel olarak belirlenmiş öge, bireysellik ve toplumsal evrensellik birbirleriyle kaynaşır." Bunun için tiplerin yaratılmasında, karakterlerin ve tipik durumların verilmesinde, toplumsal evrimin en önemli eğilimleri uygun bir sanatsal ifade kazanırlar."(4)

---

(4) G.Lukacs, Marx ve Engels'in Estetik Yazıları.

2– Bana göre, (Toplumcu Edebiyat) deyimi, bizim ülkemizde bir sınırlama gibi görünüyor. Doğrudan doğruya (Edebiyat) ın diyelim. Çağımızda iki sorunu var bence:

a) Kalem işçiliğinin bilincine varamadık, kalem işçiliğinin çalışma birimini saptayamadık daha. Bir ozan ya da bir yazar, günde yedi saat, sekiz saat yapıtı üzerinde çalışamıyorsa (bizdeki gibi) kısır döngü içinde kalmış demektir. Biliyorum, ülkemizin zor koşulları, deyip karşıma çıkacaksınız. Bugün üne kavuşmuş ozanların, yazarların hangisi bu engellerle karşılaşmamıştır, sorarım size? Şöyle kitap raflarına bir göz atınca, Lorca, o kısacık ömründe bu kadar şiiri nasıl yazmış, Gorki, binlerce sayfa tutan Klim Samgin'i nasıl kaleme almış? diye şaşıp kalıyor insan. Üzülerek söylemek gerekir, hepimiz az çalışıyoruz.

b) İkinci sorun, Kültür sorunudur. Yastıkbaşı olarak kabul edilen bazı kitapları aydınlarımız, yazarlarımız okumamış daha. Bu sorun çözümlenmeden, nasıl varacağız yapıtlarımızda toplumsal, insancıl bileşime? Şimdilik bu noktada duruyoruz.

GEZİ NOTLARI(*)

V

(*) Ö.F.Toprak – 'Sosyalist Ülkelere Yolculuk' dosyasından

***yolculuk*[1]**

Yataklı vagonun camları buğulu
parmağımla çizdim cama senin yüzünü
göründü dışarda uçsuz bucaksız ovanın yağmuru
çimen yeşilinden ağaç yeşiline atlıyor gözlerim
kiremit rengi kuleler sivri damlar hızla geçiyor
uyanmayasın diye örtüyorum üstünü
sabahın bu saatını paylaşmam seninle
çayırlar uzaktaki kulübeler yalnız benim
şimdi sütlü kahve bir cıgara olsa
dumanların arkasından seyretsem ukrayna'yı
bir dağbaşı rüzgârını katıp önüme yelkenimle
tüy gibi geçerdim
ıslak çimenlerin üzerinden
bu sabah saatında yapayalnızım derken
açıldı kompartımanın kapısı
iki büyük fincan sütlü kahve
sarışın bir gülümseme bayan vera[2]
kaçamak cıgarayı koridora üflüyorum
ince ince düşen yağmuru alıyorum içeriye
karımın gözlerinden uykuyu çekiyorum
ilk erginlik düşümden çıkmış gibi hafiflemişim
temmuzda böyle ince yağmuru meğer severmişim
"biraz sonra moskova garındayız"
diyor bayan vera
"hemen uçak alanına gideceğiz"
"oradan sıcak tiflis'e uçacağız"
"sizin özlediğiniz sıcak"
"tiflis sıcak demektir zaten"
"kura ırmağı ikiye böler kenti"
"kaynağı türkiye'den geliyor"
"şimdi tiflis'te kımıldamaz yaprak"

Bense kafkasya üzerine hayaller kurmuşum
İstanbul'un sıcak temmuz güneşiyle geçiyorum
geniş asfalt bulvarların yağmurundan kaçarak
havaalanında kırmızı damlara karşı durmuşum
arabadan inince rüzgâr vurdu yüzüme
yüreğimin bir kapağı kapandı
açıldı öbür kapağı
kocaman çınarların atlıkarıncasına astım
beyaz kanatlarıyla yanımızdan geçen bulutları
aşağıda toprağın üzerinde yürüyordu
temmuz sıcağı yemyeşil ağaçlarıyla
kura ırmağı on çeşit yeşili götürüyordu
kıyısına dizilmiş küçücük evlere saçarak
uçağın penceresine nasıl sığdı
dokuz gürcü kızı bakraçlarıyla
onları seyrettim iki dakika kuşbakışı
ne kadar yaklaşsa sarı ekinlerin evreni
hiç durmam orada
kaçarım kederli dakikalardan
böyle anlarda başımı çeviririm
umutla bakarım senin balrengi gözlerine

---

(1) Bazı bölümleri Soyut, Yeni Ufuklar gibi dergilerde çıkmış olan 'Sosyalist Ülkelere Yolculuk' adlı dosya halinde bir yapıtının var olduğundan yukarıda söz etmiştim. Yazarımız, o gezinin Leningrad – Moskova tren ve Moskova – Tiflis uçak yolculuğu izlenimlerini dizelere dökmüş 'yolculuk' adlı bu şiirinde. Onu da aldım.

(2) Vera Feonova, konukçumuz. Türkolog.

PETRO'nun YAZLIK SARAYI

Yatarken odamızın perdelerini sıkı sıkı kapatmıştık, sabahleyin erken uyanmamak için düşünmüştük bunu. Perde kenarından ışık sızarsa, hemen uyanırım çünkü.

Sabahleyin yanıbaşımdaki saate bakıyorum, 9'a yirmi var. Yedi, yedi buçuk saatlik bir uyku yeterli bana. Gayet dinç kalkıyorum yataktan. Gene güneşli dışarsı. Soğuk sütü içince daha zindeleşiyorum. Traş ve banyo. Bayan Vera'nın odasına telefon: "Hazırız.." diyorum.

Otomobil'de biz gene arkada üç kişi, önde Bayan Nataşa ve şoför. Bir yanımızda yemyeşil kırlar. Öbür yanmızda ya bir deniz parçası ya da ırmak akıyor. Elektrikli tramvaylar geçip gidiyor yanımızdan. Vatmanlar hep kadın. Leningrad'ın banliyölerine hep tramvaylar işlermiş.

Uzaktan altın sarısı, boğumlu kubbeler görünüyor. Sarayın kapısında gişeler var. Ziyaretçiler sıraya girmişler, bilet alıyorlar. Büyük bir bölüğü, Leningrad'ı görmeye gelen gezginler. Bir başka araba ile de Cezayirli romancı Mevlût Muammerî ile Ozan Kâtip Yasin ve konukçuları gelmiş. Birlikte gezeceğiz Petro'nun bahçelerini.

Sarayın kapısından bakıyoruz. İçerde iskeleler kurulmuş. Boya ve onarım var. Bana sorarsanız, sarayın dış görünüşü ve bahçesi ilginç daha çok. Şöyle tarif edeyim biraz: Sarayın önünde, bahçeye inen birkaç tane geniş merdiven görüyorsunuz. Merdivenlerin arasında havuzlar ve bu havuzlara aslanların ağzından çağlayanlar akıyor. Havuzların içinde fıskiyeler, fıskiyelerle ıslanan çeşitli insan ve hayvan yontuları var.

Aşağıda geniş bir koruluk, gezmekle bitmiyor. Tarhlar, çiçekler.. Her üç yol ağzında dondurma ve börek (bizim puf böreğine benzer) satılıyor. Beş kopek, on kopek verip alıyorsunuz. Temiz havada gezdikçe acıkıyorsunuz çünkü. Ağaçların altından epeyce yürüdük. Ben ilkin deniz sandım. Orada gölün kıyısında Petronun küçük bir evi var. Yatak odası, mutfak ve küçük bir

salon. O dönemden kalan bütün eşyaları ile korunmuş. Tencereler, bakır sahanlar, petrol lâmbaları, hepsi duruyor. Yatak odasında büyük bir karyola, üzerinde işlemeli eski bir örtü. Küçük bir masa, gene petrol lâmbası ve ayna. O sırada küçük salona girerken Bayan Nataşa açıklamalar yaptı bize:

"Şu gördüğünüz içki bardakları pek ünlüdür. Büyük Petro, geç gelen konuklarına bu büyük bardaklarla votka verilmesini emredermiş–Rus geleneğine göre, bardak yarım bırakılmaz–bir dikişte sonuna kadar içilecek. Geç gelen konuklar da bardakları dikerlermiş ama, biraz sonra ya bayılırlar ya da alkol komasına girip ölürlermiş. Petro'nun geç kalan konuklarına karşı düşündüğü ceza, böyle pek korkulu bir son ile bitermiş."

Boğumlu uzun bardaklara şöyle bir baktım. Bizim küçük votka şişelerinden daha fazla alacağı muhakkak. Her babayiğit bunu bir dikişte içemez. Fakat ne garip raslantıdır ki, Petro'nun ölümü bu küçük evin çevresini su basması ve zatüriye'ye yakalanması sonucu burada olmuş. Su baskınında üşütmüş ve ateşli Zatüriye onu galiba 42 yaşında öbür dünyaya göndermiş. Bu evin bahçe tarafında küçük bir alan var. Çakılların üzerine basınca su fışkırıyor. Kaçmaya fırsat bulamadan ıslanıyorsunuz. Bazı ziyaretçiler, gülüşmeler arasında ıslandılar.

Aynı bahçenin içinde küçük bir resim galerisi düzenlenmiş. II.Katerina döneminden kalan tablolarmış bunlar. Özellikle yabancı gezginler ilgi ile seyrediyorlardı bu resimleri.

Bayan Nataşa:

"Resim sanatı açısından değil de, tarihsel açıdan önemli herhalde bu galeri." dedi bize.

Petro'nun yazlık sarayı ve bahçesinin öyle çekici, öyle yoğun yanları vardı ki, örneğin bu tablolar üzerinde fazla durmadım. İnsan bu bahçede güzel doğa ile saatlerce başbaşa kalmak istiyor. Bu da geniş bir zaman sorunu. Baktık, saat 14'e gelmiş. Aynı güzel doğa parçaları ortasından geçerek, kente döndük. Büyük restorana gir-

diğimizde, hemen aklıma düştü:

"Gene yemekler tükenmiş olmalı" dedim içimden.

Bayan Vera, garsonla konuşmadan, ben konuştum:

"Yemeklerin çoğu tükenmiş olmalıdır. Bize votka, peynir, siyah havyar getirseler, işimiz görülmüş olur."

Bayan Vera, gülerek, söylediklerimi garsona aktardı. Kendisi de kahvesini söyledi. (Bayan Vera kahve ve cıgara tiryakisi) Cıgarasını yakıp, dumanını savurmaya başladı.

Hazır yiyecekler istediğimiz halde, yarım saate yakın bir süre bekledik. Açlığımız geçmek üzere idi. Sonunda kuruldu bizim" çilingir soframız" Votkamı yudumlarken, eşim:

"Ah, şimdi bir Ananas olsa da yesek" dedi.

"Bu da nereden aklına düştü" derken, Bayan Vera gülerek yerinden kalktı ve beş dakika sonra döndü. Arkasından garson, bir tabağın içinde Ananas'ı getirdi, masanın üzerine koydu. Bayan Vera, ananası ustalıkla kesti ve bize ikram etti. Eşim sonradan açıkladı. Buraya gelirken restoranın büfesinde ananas görmüş. Zeki konukçumuz, garsonlar "Ananas kalmadı" demeden, eşimin isteğini yerine getirdi. Hem ananası yedik, hem gülüştük.

Yemek masasındaki sohbetimiz 17'ye kadar sürdü. Otelde günün yorgunluğunu gidermek için bir saat kadar dinlendik. Saat 19'da Leningrad Akrobasi Sirkini görmek üzere yola çıktık. Yolumuz üzerinde güzel bir park göründü.

Bayan Nataşa:

"Bu parkın içinden geçelim. Edebiyat tarihine geçmiş bir bahçedir burası. Puşkin'in, Tolstoy'un kitaplarında, bu parkın önemli bir yeri vardır. Bakın, hepsinin yontuları var burada."

Gerçekten ünlü adamlar galerisi gibi idi bahçe. Bir yontuya yaklaştım. Moskova'da da bu yontunun benzerini görmüştüm. Bayan Nataşa, dikkatle baktığımı görünce:

"Rusların büyük devrimcilerinden Kirov'dur bu. Devrim üzerine kuramsal yapıtları ile ünlüdür. Lenin'in yakın arkadaşıdır. 1917'nin tarihsel açıklaması yapılırken, Lenin'den sonra en çok sözü edilen kişilerden biridir."

Biraz daha yürüyünce, büyük çam ağaçlarının arasında Puşkin'le karşılaştık. Genç yaşta ölen ozanın, bu kadar canlı yontusunu görmemiştim. Nerdeyse ünlü "Fırtına" şiirini okuyacak. Sanki gözgöze geliyorsunuz ve uzun uzun bakıyor size.

Daha ilerde, başkalarının yontuları var. Bazılarının isimlerini ilk kez duyuyorum. Bayan Nataşa'ya sordum:

"Beyaz Geceler'deki bahçe burası mı acaba?"

Bayan Nataşa, iri mavi gözlerini açarak biraz durakladı, düşündü:

"Belki de" dedi. "Çok eski bir park olduğunu söylerler. Mamafih öğrenip, yarın size söylerim"

Yürüdük, dakikalarca sürdü bahçenin içindeki yolumuz. Sirkin bulunduğu alana geldik. Büyük çadırın içinde yerlerimizi aldık. Bayan Vera bana doğru eğildi:

"Bu sirkte, Sovyetler Birliğinin en ünlü Trapez ustaları var. Palyaço çiftini ülkemizde tanımayan yoktur."

Gezi izlenimlerimi yazarken, daha başlangıçta söylemiştim. Bayan Vera, gerçekten becerikli bir türkolog olarak, konukçulukta eşsiz bir arkadaş. İnsanın isteklerini daha söylemeden, gözlerinden okumasını biliyor.

İki saat süre ile soluk kesen gösterileri izledik. Palyaçoların, kaplanların, fok balıklarının ve köpeklerin gösterileri her sirkte görülen cinsten değildi. Çadırdan dışarı çıkınca, gene "beyaz geceler" başlamıştı. Aynı parkın içinden yürüdük. Kanapelerde ve ağaçlarda kar yoktu yalnız. Tek tük çiftler oturmuştu. İçlerinden bazıları âşıktı herhalde. Kalkık burunları, sarı saçları ve mavi gözleri ile tanıdığım tiplerdi sanki bunlar. Dostoyevski'nin ya da Tolstoy'un yapıtlarında ne çok görmüştüm onları. Şu küçücük belleğimde, o yazarlardan, ne çok kahraman yer almış! Gerçekten bir ülkeyi yüceltenler, onu elleri

üzerinde taşıyan ozanlar, yazarlardır. Bunu geç de olsa anlasalar.. Ülkemizde, kötü gözle bakılmasa artık yazarlarımıza. Yanımdaki dostlar, sanki benim düşündüklerimi duyuyorlardı. Otele kadar hiç konuşmadan yürüdük. Odamıza çıktığımız zaman, suskunluğum geçmişti. Bayan Vera ile Türk edebiyatı üzerinde konuştuk. Sorularına yanıtlar verdim.

PALAİS ET MUSEE DE L'ERMİTAGE

II. Katerina: "Bana Avrupanın en güzel resim müzesini hazırlayın" demiş.

Avrupanın, gerçekten en güzel galerisi olup olmadığına ilişkin bir şey söyleyemem. Ama daha L'ermitage'ı görmeden önce, bazı ressamlardan, dünyanın en zengin iki resim müzesinden biri olduğunu duymuştum. Gezmek için yarım gün ayırmıştık. Meğerse, bu ayırdığımız süre, orası için küçücük bir zaman parçası imiş. Müzeyi gezip bitirdikten sonra:

"Burayı doya doya görebilmek için, en azından on gün, on beş gün gerekir" dedim içimden.

Çağdaş ressamlardan geriye doğru, hepsinden tablo var. Renoir'dan, Degas'dan, Manet'den, Matisse'e, Picasso'ya doğru geliyorsunuz. Daha eskilerden de zengin bir kolleksiyon sergilenmiş.

Her salonda oturarak seyretmek olası. Stil sandalyelerden koymuşlar. Daha önce reproduction'larını gördüğüm bazı ünlü tabloları oturarak seyrettim. Saatlerce ayakta kalmak, gezi yorgunluğunun üzerine binerse, günün öbür yarısından yararlanmazdım.

YAZARLAR BİRLİĞİNDE

Öğleden sonra, Leningrad Yazarlar Birliğinde Başkanın odasında oturuyoruz. Cezayirli Romancı Mevlût Muammerî, ve ben. Her ikimiz de konukçularımız aracılığı ile konuşuyoruz. Karşımızda, Sovyet yazar ve ozanlarından beş kişi var. İçlerinden birisi beni çok ilgilendirdi: Eskimo romancısı YURİ RİTHEV. Ülkesinin tam tersine, sıcak bir kişi. Bana hep sorular yöneltti.

Türk yazarlarını sordu. Kendi romanlarının konularını anlattı. Onu dinlerken, filimlerde gördüğüm kutupları düşünüyordum hep...

(Soyut, Mart 1974, Sayı: 68)

Yürüyerek otele döndük, gazinoda oturduk. Ozan Noneşvili'ye sordum:

"Gürcistan'ı görmeye, çağdaş Gürcü ozanlarını tanımaya geldim. Gürcü edebiyatı bizde hemen hiç bilinmez. Edebiyat tarihinizde en önemli, ilk Gürcü ozanı kimdir? Bana onu biraz tanıtır mısınız?"

"Bizim büyük ozanımız Ş o t a R u s t a v e l i' dir. En ünlü yapıtı **(Kaplan Postu Giymiş Kahramanlar)** adını taşır. 12. yüzyılda yaşamış Gürcü ozanı Şota Rustaveli, şu son yıllarda yabancı ülkelerde de ilgi görmeye başladı. Bu ilgide, ozanın yabancılarca yeni yeni keşfedilen yanlarının bulunuşu rol oynuyor galiba. Ben şöyle açıklıyorum : Çağımızda yeni önem kazanmış bazı düşüncelere, bazı kavramlara, orta çağın koyu bilgisizlik ve karanlık ortamında övgüde bulunmasıyla, çağını çok aşmış bir ozan kafası taşıyordu o. Ozanın yaşadığı dönemde, bütün Avrupa ve birçok Asya ulusları karanlıklar içinde yaşıyordu. Hıristiyan evreninde yobazlık alıp yürümüştü. Kutsal yerleri korumak amacıyla, avrupa uluslarının Anadolu'ya akınları bu döneme rastlar. Tarihte ünlü Haçlı Seferleri adı ile bilinen bu çapulcu akını aslında ekonomik nedenlerle koşulandırılmıştı. Gürcü halkını kendilerine bağlamak için büyük çaba gösterdiler. Oysa Haçlı Seferleri'ne katılan birçok Avrupa devletinden, gerek ekonomi, gerek askeri bakımdan çok daha güçlü olan Gürcistan. Avrupa'nın ancak 15.yüzyılda tanımaya başlayacağı Rönesansı yaşıyordu. Sanat, felsefe ve bilim ilerlemiş, halkın kültür düzeyi çok yükselmişti. Gürcü katolik kiliseleri arasında, kutsal bir haç yüzünden çıkan davaya, o dönemin kadısı ile, bir Grogoriyan rahibini çağırıp, onların da fikirlerinin alınması, o dönemdeki Gürcü hoşgörüsünün en güzel örneklerinden biridir. İşte, birçok ulusların karanlıklar içinde yaşadığı bir çağda, aydınlıklar içinde yaşayan Gürcü toplumu, işte bu sırada ozan Şota Rustaveli'yi ortaya çıkarmıştır. Böyle bir ortamın yetiştirdiği ozanın felsefe çekirdeğinde elbette insancıl fikirler bulunacak, şi-

irlerinin dokusunu "insan" kuracaktı. "İnsanlık fikri", gerçi o dönemin Avrupası için pek bilinen bir şey değildi ama, doğu kafası, çok daha öncesinden işlemişti bu konuyu. Şota Rustavelli, insancıllığı işleyen ilk ozan sayılamaz. Ve konu olarak da insancıllık yeni değildi zaten. Ama biçim ve anlayışta, alabildiğine yeniydi ozanımız. Şota Rustaveli'nin insanları hiç de kusursuz değildir. Tam tersine, kusurları yüzünden acı çeken, kendi davranışlarında yalnız başına oluşunun bilincine varan ve kendi hazırladığı geleceğe koşan, günümüzün insanıdır. Onun yaşamı acılarla doludur. 12. yüzyıl gibi halkların bilinçleşmediği bir dönemde insan dramını, mistik güçlerle, bu güçlere başkaldıran insanın çatışmasında değil de, toplumsal ilişkilerde bulması, çağımız için bile yeni bir buluştur.

"Şota Rustaveli, yaşadığı dönemde dinin geçerliğine karşın, görmüştür ki, insan yaşamında yazgıdan çok, insanlar arası ilişkilerin yeri büyüktür. Bu, ulusların yaşamında da böyledir. 12. yüzyıla değin çoğu zaman ezilen Gürcü halkının birden ayağa kalkıp uyanması, Tanrı'nın bir buyruğu değildi elbet.

"Gürcü tarihini birazcık bilenler, hemen anımsayacaklardır, Kraliçe Tamara'nın dönemi olan 12.yüzyıl, Gürcülerin altın çağıdır. Gene anımsanacağı gibi, bu dönem tüm Kafkasyalı ulusların eşit çıkarlara dayanan, dengeli bir ortaklık çağıdır. Ancak bu yıllarda bütün Kafkasyalılar birleşebilmişlerdir. Bu beklenmedik olay ise, sadece dostluk ve kardeşlik anlayışının sonucudur. Bu tarihsel gerçek karşısında, Hıristiyan dininin, yazgıcı çerçevesi birdenbire parçalanıyor ve o zamana kadar olayları dinsel açıdan değerlendiren geleneksel tutumlar değişerek, yerlerini toplumsal determinizme bırakıyorlar. Artık toplumların kaderlerine egemen olan yasalar bulunmuştur. Bu ışıklı çağda Gürcüler ve öbür akraba kavimler, yapıp–etmelerinden sorumlu olduklarını seziyorlar ve tek değerin, insan olduğu bilincine varıyorlar.

"Gürcü halkının, insana ve onun yapıtlarına olan övgüsü, dostluğa ve kardeşliğe olan tutkunluğu, Şato R u s t a v e l i'nin bu yapıtında dile geliyor. Hiç kuşkuya yer

yok (Kaplan Postu Giymiş Kahramanlar), Gürcü halk türküsünün, değer yargılarının, Şota Rustaveli aracılığıyla dile gelmesinden başka bir şey değildir. Onun insan anlayışı, biraz mistik bir hava içinde de olsa, bir yüzyıl sonra Yunus Emre ve Mevlâna gibi ozanlar tarafından yinelenecektir. Ondan aşağı yukarı dörtyüz yıl sonra Fuzuli, onun aşk ateşinden yararlanıp, benzerlerinden daha özgün olan "Leylâ ile Mecnun" liriğini yazacaktır.

"Şota Rustaveli, konuyu, bir İran masalından almıştır. Kolaya kaçmak isteseydi, dramatik aşk öykülerinden birini konu edinebilirdi. Bütün Gürcü halkının bildiği bu masalda, Kafkasyalı insanların değer yargılariyle, ülkü ve özlemlerini anlatmada daha yararlı olacağını göstermiştir.

"Acı çeken Rustaveli'nin kendi deyişiyle "Gözyaşları kurumayan", ama çektiklerinin nedenini kendinde bulma dürüstlüğünü ve herşeye yeniden başlama yürekliliğini gösteren mert Tariyel ve onun yiğit iki arkadaşının öyküsü, halkının isteklerine yanıt veriyordu.

"Derin bir dostluk anlayışı, vatan sevgisi, dilde ve özde farklı toplumların arasındaki dayanışmanın temeli olan engin bir insanlık sevgisi. İşte, Gürcülerin günümüzden 800 yıl önce gerçekleştirdikleri mucizenin ilkeleri.

"Çağdaş Gürcü eleştirmenleri, Şota Rustaveli'yi, ancak çağımızda değerini bulacakmış gibi görünen, insan ve dostluk sevgisi için överler. Şu sonuca varıyorum: "Barış içinde birlikte yaşama" ilkesine sarılanların Şota Rustaveli'ye çok şey borçlu oldukları görülüyor."

Jossif Nonêchvili yorulmuştu. Biraz ara verdik, o nefis Gürcü konyağından birkaç yudum aldık. Bayan Vera cigarasını tazeledi, ben yeni bir soru için hazırlanıyordum. Nonéchvilli, "daha sorun, anlatayım" der gibi bakıyordu. Aldığım notları okumadan, ikinci soruyu yönelttim:

"Gürcüstan'ın bir şiir, müzik ve dans ülkesi ol-

duğunu, çocukluğumdan beri işitirim. Bu konuda da beni biraz aydınlatır mısınız?"

"Gürcüstan'da şiir, Gürcüstan'da müzik, Gürcüstan'da dans konularını sabaha kadar konuşsak bitiremeyiz. Size biraz önce bazı örnekler gösterdik. Gördükleriniz, hepsinden birer katredir. Konuyu çok kısa olarak özetleyeyim size: Gürcü ırkının en önemli özelliklerinden biri de şarkı ve dansa olan aşkıdır. Hemen her gün, Daira, özel davul ve Çonguri (üç ipek telli gitar, çok eski müzik âleti) eşliğinde şarkı söylenir, Mısır tarlalarını çapalarken ya da başka bir tarım işi yaparken, düzgün sıralar halinde dizilmiş erkekler, zamana, konuta ve işe uygun olarak düzdükleri şiirleri türkü halinde söylerler. Müzik aynı zamanda tempo ödevini görür. Tempo yavaştan başlar, sonradan hız kazanır. Çalışma temposu da müziğe uyar. Tarlanın kenarına gelince türkü ve iş birden durur. Çapalama düzeni kurulunca yeniden müzik ve iş başlar. Yalnız son yılların bilginleri değil, eski çağların coğrafyacı, tarihçi ve filozofları olan Heredote Pline ve Strabon da yapıtlarında Gürcülerin ayrıcalıkla müzik yeteneklerinden söz açmışlardır. Abartmadan söyleyeyim, bütün uluslardan ayrı özellikte, bağımsız bir müzik geliştirmişlerdir. Gürcüler. Profesör Cavahişvili, eski elyazmaları üzerinde yaptığı etraflı çalışmalar sonunda, yanılmıyorsam 1938'de Tiflis'te "Gürcü Müzik Tarihinin Öz Sorunları" yapıtında şu sonuçlara varmıştır: 1) Gürcü müziği, çalgılara uygun olduğu kadar, ses olanaklarına da uygundur. 2) Daima çok seslidir. 3) Kontrpuan ve füg elemanlarını kapsar. Dağınık sesler yolundan ahenkli seslerle karakterize edilir ve çoğu kez dörtlü, beşli paralellerle gelişir. Bu karakteristik anlatım pratik olarak armoni kuralında yer almıştır. Profesör Cavahişvili, Gürcü müziğinin doğuşu üzerine şöyle yazıyor: Putpereslik döneminde, şarkı söylemek, dans etmek demekti. Sesle yazıyor: Putpereslik döneminde, şarkı söylemek, dans etmek demekti. Ses müziği dansa bağlıydı, kaynağını burada aramak gerekir."

"Bu açıklamalarınızdan şu çıkıyor, Gürcülerin oyunlarında, toplu oyunlar egemen daha çok. Bunun ne-

denini, Gürcülerin bütün tarihleri boyunca çok baş kaldırma olayı çıkarmalarına mı bağlamalı, yoksa Kafkasyanın vahşi doğasından mı geliyor bu toplulukla hareket etmek?"

"Kafkasya'nın vahşi doğası bizim ruhumuza biçim vermiştir, bu doğrudur. Bir de şu doğrudur : Gürcüler yurtseverlik, cesaret, mertlik ve kahramanlığı balatlar, şiirler, şarkılar ve halk dansları ile her fırsatta kutlarlar. Gürcü danslarının kökleri, binlerce yıllık ulusal tarihine ve bağımsızlık savaşlarına kadar uzanır. Genel durumu ile danslar solo, çift ayak, grup ve yığın olarak gözükür. Bazen dansörler, bir tür çeviklik, dinamizm, ustalık kuvvet ve virtüözlük yarışmasına girerler. Fakat ahenk ve bütünlük bozulmaz, her biri tüm olarak topluluğa uyar."

"Türkiyemizde 'gürcü güzeli', 'Gürcüler güzel olur' gibi deyimler vardır. Bu söylentiler için siz ne dersiniz?"

"Larousse'da Gürcü sözcüğünün karşısında "dünyanın en güzel ırkı" yazılıdır. Doğu ülkelerinde efsanelerde ve konuşmalarda dünyanın en güzel kadını anlamına 'Gürcü Güzeli' deyimi kullanılır. Tipleri belirgindir. Koyu iri gözler, biçimli kaslar, uzun kirpikler, mat bir ten ve uzun örgülü saçlar. Ortaya çıkıvermeleri, en kanlı döğüşleri bile durdurmağa yeter."

Jossif Nonéchvili ile geç saatlere değin konuştuk. Ben not alırken yoruldum. Konyakla zindeleşiyordum. Onun da konuşmaktan ağzının kuruduğunu sanmıştım. Yanılmışım. Sonunda gülümsiyerek:

"Yorulmazsanız, bizim eve gidelim, sabaha kadar anlatayım size. Belgesel kitaplarımızı inceleyin." dedi.

"Çok geç oldu. Yarın ya da öbür gün konuşmamızı sürdürürüz" demek zorunda kaldım.

Doğrusu, Tiflis'e gelinceye dek, Gürcüstan'ın şiir, müzik ve dans alanındaki ününü çok duymuştum. Ama bu kerte köklü bir gelenekten kaynak aldığını kestirememiştim pek.

(Soyut, Nisan–Mayıs 1974, Sayı: 69–70)

MAKSİM GORKİ MÜZESİ'NDE
RADİ FİŞ İLE ÖĞLE YEMEĞİ
KONSTANTİN SİMONOF' UN YAZI ATELYESİNDE

MAKSİM GORKİ MÜZESİ'NDE

Gürcistan'ın, Azerbaycan'ın sıcağını, kuzeyde kuleler ve köprüler kenti Leningrad'ın beyaz gecelerini geride bırakmışız. Moskova'ya dönmüşüz, temmuz başındaki çisentili hava gitmiş, yerine günlük güneşlik, tatlı Paris havası gelmiş sanki. İki günümüz kaldı burada. Tıklım tıklım dolu iki gün geçireceğiz. Sabahleyin 9 da caddelerdeyiz. Maksim Gorki Müzesi'ni gezmek için üç saatimi ayırdım. Bu kez konukçum Bayan Belova Kalina ile ağaçlıklı geniş asfaltta yürüyoruz. Bahçe içinde iki katlı, eski bir yapı. Bayan Kalina, aynı zamanda bu müzede görevli. Bana açıklamalar yapıyor:

"Maksim Gorki'ye ilişkin en önemli belgeler, özel eşyalar burada. İki müze daha var. Biri doğduğu kentte, öbürü gene Moskova yakınlarında. Vaktiniz olsaydı da onları da görseydiniz.

Maksim Gorki, benim çocuk yaşlarımda okuduğum ilk üç–dört kitaptan birinin yazarı. Tutkunu olduğum bir yazar. Yani çocukluk arkadaşım. Klim Samgin adlı dev romanı hariç, galiba bütün eserleri Türkçe'ye çevrilmiş. Bu rekor, onu Türkiye'de en çok okunan yabancı yazarlardan biri olarak getiriyor önümüze.

Müzenin birinci katı büro olarak kullanılıyor. Maksim Gorki'nin kızı, yakın zamana kadar burada çalışıyormuş. Bir süre önce ölmüş.

Geniş merdivenleri tırmanıyoruz. Bayan Kalina'nın müzedeki bir bayan arkadaşı karşılıyor bizi. Her ikisinin yaptığı açıklamalarla gezmeğe başlıyorum müzeyi. Maksim Gorki'nin bastonundan kalemlerine, paltosuna, çubuğuna varıncaya kadar sergilemişler. Büyük vitrinlerde, bütün dünya dillerine çevrilip de basılmış kitapları sıralanmış. Eskimo dilinden Çince'ye kadar hepsi var burada. Türkçe basılmış birkaç kitap gözüme ilişti. Dikkatle bakınca, bunların Türkiye'de basılmış kitaplardan ol-

madığını anladım. Bulgaristan'da yeni Türk harfleri ile basılmış kitaplarmış bunlar meğerse.. Bayan Kalina'nın arkadaşı ricada bulundu:

"Türkiye'de basılmış Gorki kitaplarından gönderilirse, bu müzeye koyarız."

Maksim Gorki'nin çocukluğundan, gençliğinden, yaşlılığına kadar, bütün yaşamını dizi dizi gözönüne seren büyüklü-küçüklü fotoğraflar sıralanmış. Her iki konukçuma bir anımı anlattım:

1942 yılında Yürüyüş dergisinde Gorki üzerine bir yazım yayınlanmıştı. O yazının baş tarafına ünlü yazarın küçük bir resmini yerleştirmiştik. İşte o fotoğraf, burada yok." dedim.

"O dergiyi bize gönderirseniz çok seviniriz. Şu vitrine koyarız" dediler.

O küçük resmi, Hüsamettin Bozok, bir Fransız dergisinden kesip getirmişti. Eserlerinden örnekler okuyan genç yazarları, çeketi omzunda dinlerken gösteriyordu o fotoğraf.

Gorki'nin el yazıları tarih sırası ile sergilenmiş. Makar Çudra'nın ya da Artamanof ailesinin ilk el yazmaları, ilk yayınlandığı dergiler ilk kitaplar, yüzlerce kez basılmış eserler, hepsi burada.

Bayan Kalina, gülerek işaret ediyor parmaklarıyla:

"İşte Çar Polisinin, Gorki için tuttuğu gizli dosyalar, fişler bunlar..."

Belki, Ünlü yazara ilişkin çok şey yitirilmiştir. Ama bulunanları hepsi bir araya gelince, gene de müzenin vitrinlerini zengin bir belgeler ve eşyalar sergisi hâline getirebilmişler.

Saatime bakıyorum. On iki olmuş bile. Biz incelemeler yaparken, üç saat uçup gitmiş. Otelde Bayan Vera ile buluşup, saat 13 te Radi Fiş'in evinde balık yiyeceğiz. 15 te Konstantin Simonof'un birkaç saat konuğu olacağız. Akşama Ekber Babayef, otomobili ile gelip beni otel'den alacak ve Azeri Bestekâr Arif'le buluşacağız.

Müze, otelimize yakın olduğu için yayan döndük. Ya-

zarlar Birliği'nin arabası otelin önünde park yapmış bizi bekliyor. Bayan Vera, eşimle holde konuşuyorlar. Bayan Kalina'ya teşekkür ediyorum, ayrılıyoruz. Arabamız geniş bulvarlardan geçiyor. Bayan Vera anlatıyor:

"Radi Fiş'in oturduğu mahalle, yazarlar, sanatçılar mahallesi âdeta. Başkentin banliyösü burası. Konstantin Simonof da burada oturuyor."

Radi Fiş, on gün kadar önce, babasını yitirmişti. Acılı idi. Yazarlar Birliğinde, kendisine başsağlığı dilemiştik o günlerde. Gennadiy Fiş, ünlü bir romancı imiş. Tarihi romanlar yazarmış. En ünlü eseri: (Bir Daha Geleceğiz Snomi) başlığını taşıyor.

Radi Fiş, iki odalı küçük bir dairede oturuyor. Bayan Vera kapıda bizden ayrıldı. Bunu da şöyle açıkladı:

"Radi Fiş'le Türkçe konuşacaksınız. Benden fazla Türkçe biliyor. Benim aracı olmama gerek yok. Bu arada, ben de başka bir ziyaret yapayım. Saat 15 ten sonra, bürodan sizi alırım."

Radi Fiş'in çalışma odasında oturuyoruz. Sevimli eşi, kukla tiyatrosu sanatçılarından, galiba Litvanyalı imiş. Bizim konuştuğumuz Türkçe'yi, dudaklarından hemen hiç eksik olmayan gülümseme ile dinliyor. Ben öyle sanıyorum ki, yüzümüzdeki ifadeden neler konuştuğumuzu anlıyor.

Radi Fiş'in, edebiyatın dışında bir tutkusu var: balıkçılık. Balıklar üzerine kitap yazmış. Bu konuda müthiş bir bilgisi var. Nefis bir balık haşlaması ikram ediyorlar bize. Yemekte ve yemekten sonra, hep Türk şiirinden, Türk edebiyatından konuşuyoruz. İki şiir okuyorum onun teypine. Çevirmek için dört şiirimi alıyor. Aylık bir edebiyat dergisinin her sayısında bir ozan tanıtılıyormuş. Orada yayınlayacak şiirlerimi. Hatta bir şiirim üzerinde beraber çalışıyoruz. (Mutluluk Düşüncesi) adlı şiirimde geçen (kırk yamalı hırka) deyimini soruyor bana. Karşı sözcükleri araştırıp buluyor.

Biz orada iken, Devlet Ana'nın Rusca çevirisi yayınlanmıştı. Radi Fiş yapmıştı bu çeviriyi. O kitabı karıştırıyorum sevinçle. Yabancı bir dilde, Türk yazarlarının

kitaplarını gördüğüm zaman göğsüm kabarır.

Kapı açılıyor, Bayan Vera eşikte bize gülümsüyor. Saate bakıyorum :15 i beş geçiyor. Evet Simonof'a sözümüz var.

Radi Fiş ve eşi, bizi arabaya kadar geçiriyorlar. Edebiyat sohbeti yarım kaldı. "Bir dahaki sefere devam ederiz" diyoruz ikimiz de..

Konstantin Simonof'un yazı atelyesindeyiz. Ünlü yazarın çalışma yeri burası. Büyük bir salon, büyük bir masa. Raflarda kitaplar, kitaplar... Simonof, altmış yaşlarında var. Piposunu ağzından hiç eksik etmiyor. Gayet rahat bir anlatışı var.:

"Sekreterim izinli. Sizlere kendi elimle Türk kahvesi yapacağım. Sonra içki içeriz." Beş dakika kadar üçümüz aramızda konuşuyoruz. Soracağım soruları tasarlıyorum.

Türk kahvesi, çok yaygın Sovyetler Birliğinde. Sık sık ondan içene raslıyoruz.

Kahvelerimizi bitirince ilk sorumu yöneltiyorum:

"Bay Simonof, üç dev yazarınız Tolstoy, Dostoyevski ve Gorki'den hangisine daha yakın buluyorsunuz kendinizi? Bu sorumdan, şu anlamı da çıkarabilirsiniz. En sevdiğiniz yazar, bunlardan hangisi?"

"Elbette Tolstoy. Dünyaya bakışımızda belki farklar var. O, ondokuzuncu yüz yıllı, bense yirminci yüz yıllıyım. Ama, insanlara verdiği değere hâlâ hayranım."

"Tolstoy, ünlü bir savaş yazarıdır. Siz de İkinci Dünya Savaş'ını konu edinen eserler yazdınız. Aynı doğrultuda sayar mısınız kendinizi?"

"Tolstoy'un savaşa bakışı, tam benim gibi değil belki. Olamaz da zaten. Tolstoy, savaşı sevmez. Ama yazarken bunu fazla hissettirmez. Hem savaşı, hem barışı anlatırken, objetif kalma ustalığını göstermiştir. Tolstoy'u iyi incelemeyen bir okur, onun yalnız o ünlü romanı ile savaş aleyhtarı olduğunu kolayca çıkaramaz. Kişiliğini ayrıntıları ile bilen bir okur ise, onun savaşı sevmediğini, ondan nefret ettiği düşüncesine kolayca varır. Ben savaşa, savaş muhabiri olarak katıldım. Ve savaşın içinde korkunç anlar yaşadım. Savaş aslında, yazdıklarımızdan

daha da kötü bir şey."

"Bay Simonof, ben sizin Türkçe'ye çevrilmiş (Yaşayanlar ve Ölüler) kitabınızı okudum. Belki çevirisi ustalıklı değildi. Bana romanınızda anlatılanlar biraz yalınkat geldi. Gerçeklik duygusu veriyor ama, daha çok röportaj izlenimi getiriyor insana. Bu noktayı açıklar mısınız?"

"Daha önce de söyledim. Ben savaşa, savaş muhabiri olarak katıldım. Anlattıklarım tamamen gerçektir. Dediğiniz belki doğrudur, anlattığım olayları süslemedim pek. O acı olaylar içindeki insanların davranışlarını açıklamaya çalıştım."

"Şu sıralarda neler yazıyorsunuz?"

"Ben okurlarımdan çok mektup alırım. Eserlerim üzerine yazdıklarını topladım, bir kitap yaptım. Bu yıl onu yayınlayacağım. Bu mektuplarda çok ilginç görüşler var. Bir bölüğü, savaş anılarını anlatıyorlar. Kitaplarımı okudukça, İkinci Dünya Savaşı'na gidip geliyorlarmış. O yılları tekrar yaşıyorlarmış. Onları üzmekten korkuyorum. Ama çekilenler bellekten çıkarılmamalı bence. Yeni kuşaklar, bu sayfaları okudukça şaşacaklar belki. Kendilerine göre bir ders çıkarabilirler. Onun için yararsız bulmuyorum."

İçkilerimizi yudumluyoruz. Simonof, savaş anılarını anlatıyor, hep. Kitaplarının ana çizgisi savaş olguları olduğu için, İkinci Dünya Savaş'ını tekrar izliyormuşum gibi geliyor bana.

Bayan Vera saate bakıyor ve gülümsüyor:

"Vaktimiz tamam."

Simonof'un yazı atelyesinde iki saatimiz tamamlanıyor. Ayrılırken: "Tekrar görüşelim, merhaba dostlar." diyor.

Arabamız taflanların arasından hızla bulvara çıkıyor.

NİZAMİ EDEBİYAT MÜZESİ

Bakü'nün belli başlı caddelerinde, adım başında bir yontu. Fuzulî'nin, Nesimî'nin, Nizamî'nin ve öbür ünlü ozanların yontuları hemen karşınıza çıkıyor. Yeni bir yontu ile karşılaştıkça Bay Âdil, bize anlatıyor. Büyük caddede yürüyoruz. Bir kadın yontusu..

"Bu kimdir?" diyorum.

"Azerbaycan'da çarşafı yırtıp atan ilk kadın. Bir sanatçı bu. Yobazlar tarafından öldürülmüş."

Elli adım sonra ekliyor: "İşte Nizami Edebiyat Müzesi'ne geldik."

Müzenin yüzünde hep yontular var. Bin yıllık şiir geleneğimizi, bizimle birlikte Azerbaycan da sürdürüyor. Ölüm ve doğum yerlerinin Türkiye topraklarında olduğunu bildiğimiz birçok eski ozanımızın, bir doğum, bir ölüm yeri de orada var. Ben bu çelişkiye orada hiç değinmedim. Yararsız çünkü. Bakü'ye çağrılan bazı Türkologlarımızın: "Hayır sizde değil, bizim topraklarımızda bu ozanların mezarları" dedikleri gibi ben de sonuçsuz çekişmelere, tartışmalara neden gireyim? Nasıl biz, seviyor, benimsiyorsak, Azeriler de baş tâcı edecek bu dize ustalarını. Çünkü onlar da Türk!..

O gün, hava epeyce sıcaktı. İstanbul'un ya da İzmir'in temmuzu gibi. Müzenin kapısından içeri adımımızı atar atmaz, serin bir hava ile birlikte gül kokusu yüzümüze çarptı. Ferahladık. Müze Müdürü Abbas Zamanof karşıladı bizi. Geniş odasında biraz dinlendik. Buz gibi gül şerbetlerini içince serinledik. Sonradan öğrendik, Bay Abbas Zamanof, tatilini geçirmek için, Kırım'a hareket etmek üzere imiş. Bizi görünce, sevindi ve yolculuğunu erteledi.

"Size müzeyi, yardımcılarımdan bir bayan asistan gezdirecek. Bu alanda uzman o. Ondan sonra burada ben de sorularınızı yanıtlarım."

Bayan asistan'la dolaşmaya başlıyoruz. Bize ilginç bilgiler veriyor:

"Burada Nizami'den başlayarak, günümüz yazar ve

ozanlarına ilişkin fotoğraf, resim ve çeşitli dillerde yayınlanmış yapıtlar sergilenmiştir. En eski yazmalardan, yeni yayınlanan yapıtlara değin hepsi vardır burada."

Âşık Garip'in, Ferhat ile Şirin'in, Köroğlu'nun simgesel resimlerine hayranlıkla bakıyorum. Yaşayan yazarlardan, örneğin Mirza İbrahim'in, Resul Rıza'nın başka ülkelerde yayımlanmış kitaplarını da kapsayan, geniş bir kolleksiyon sıralanmış vitrinlerde. Mirza İbrahim'in bizim yeni harflerimizle yayımlanmış bir romanını görünce şaşırdım. Türkiye'de böyle bir yapıtın yayımlandığını anımsayamadım. Sonra dikkatle bakınca, bu kitabın Sofya'da basıldığını anladım.

Bir saat sonra, Abbas Zamanof'un odasına indik. Oradaki anı defterine izlenimlerimi yazdım. O da bana, Âşık Garip öyküsünü armağan etti. Bu metin, en inandırıcı ve eksiksiz olanı imiş. Sonra Türkiye'ye dönünce, uzmanlar inceledi ve anlaşıldı ki, bu metin en özgün Âşık Garip öyküsünü içeriyormuş.

Bir gün yeniden Bakü'ye yolum düşerse, ilk görmek isteyeceğim yer 'Edebiyat Müzesi' olacaktır...

BAŞKA KONULAR

VI

YURT KÖŞELERİ

Ömer Seyfettin'in Doğduğu Kasaba : GÖNEN

1

Gönen, dört yanı dağlar, tepelerle çevrilmiş ve bu yüksekliklerin arasındaki alçak düzlükleri yer yer ağaçlarla bölünmüş bir ilçedir. Kenar mahallelerden ayrıldığınız zaman bağlar, bahçelerle karşılaşırsınız. Oralarda her ağaçtan görebilirsiniz. Sonsuz tütün tarlaları, dutluklar, her türlü üzümü yetiştirmeye uygun bağlar. İlçe, önce Aşağı Mahalle, Yukarı Mahalle diye ikiye ayrılır. Yukarı Mahalle'de göçmenler, aşağı Mahalle'de yerliler otururlar. Her iki mahallenin özellikleri vardır. Yıllardan beri hasret olduğu elektiriğe iki yıl önce kavuşan Gönen'de geçen yıl bir ortaokul açılarak kültür gereksinmesi karşılanmıştır. Çalışkan bir Belediye Başkanı sayesinde ilçenin yeni yeni imar etkinlikleriyle biçimi değişmektedir. Kedipınar denilen iyi su ilçeye getirilmiş, buna benzer daha başka yararlı işler yapılmıştır.

Gönen'i ünlü kılan dört şey var: 1. Suyunun bileşimsel bakımdan Bursa kaplıcalarından üstün olduğu söylenen modern bir kaplıcaya sahip olması.

2. Büyük İskender'in Gönen Çayı kenarında bir savaş yapması. 3. Marmara Bölgesinin en çok tütün yetiştiren yeri olması. 4. Türk Edebiyatına eşsiz öyküler armağan eden Ömer Seyfettin'in doğduğu ilçe olması. Bu dört olay nedeniyle Gönen adı edebiyatımıza, tarım ve iktisadımıza, tarihe geçmiş ve sağlık kaynağı olmasıyla tanınmıştır. Bugün artık tütün eskisi kadar ekilmiyor. Tüccarlara sorarsanız tütünün kalitesi düşmüştür. Bence bunun iki nedeni var: iyi tütün yetiştiren elemanların gitgide azalması, sürekli olarak aynı şey ekilen toprakların eski özelliğini koruyamaması... Kaplıcalar yavaş yavaş gelişmektedir. Belediyenin yardımıyla yeni bir kaplıca binası daha yapılmıştır. Yaz aylarında kalabalık bir müş-

teri kitlesi sağlık kazanmaktadır. Dilerim daha çok binalar yapılsın! Çünkü suyu çok bol olduğundan ne denli genişletilirse genişletilsin hepsini idare edebilecektir. Oraya Bandırma İskelesi 45–50 km. uzaklıktadır. Her gün otobüs işler. Gönen'e otomobille gelirken birkaç kilometre yakınlıktan dahi ilçeyi göremezsiniz. Ancak kıyı mahallelerine yaklaştığınız zaman yeşil dallar ve yapraklar arasından beyaz minarleri farketmeye başlarsınız; birkaç dakika sonra bir de bakarsınız dar sokaklar ve birbirine yaslanmış iki katlı ahşap ve kerpiç evler karşınıza çıkıverir. Ünlü İskender'in savaş yaptığı çay, Gönen'in hemen yanıbaşındadır. Kıyısında sonsuza dek uzanan söğütler bulunur ve bu söğütler, bazen çayın nerelerden geçtiğini bile göstermez. Üzerinde eski fakat çok uzun bir köprü vardır. Bu köprü kışın çaya fazla su geldiğinden parçalanmakta ve sürüklenmektedir. Artık oraya modern beton bir köprü yaptırmak zamanı gelmiştir.

2

"Ben Gönen'de doğdum. Yirmi yıldan beri görmediğim bu kasaba hayalimde artık seraplaştı. Birçok yerleri unutulan eski, uzak bir rüya gibi oldu. O zaman genç bir yüzbaşı olan babamla her vakit önünden geçtiğimiz çarşı camiini, karşısındaki küçük, harap şadırvanı, içinde binlerce kereste tomruğu yüzen nehirciği, bazı yıkanmağa gittiğimiz sıcak sulu banyonun derin havuzunu şimdi hatırlamağa çalışırım. Fakat beyaf bir nisyan dumanı önüme yığılır. Renkleri siler, şekilleri kaybeder. Pek uzun gurbetlerden sonra vatanına dönen bir adam doğduğu yerin ufkunu koyu bir sis altında bulup ta sevdiği şeyleri uzaktan bir an evvel göremediği için nasıl mahzun olursa, ben de tıpkı meraka, sabırsızlığa benzer bir elem duyarım. O her akşam sürülerle mandaların, ineklerin geçtiği tozlu, taşsız yollar, yosunlu, siyah kiremitli çatılar, yıkılacakmış gibi duran büyük duvarlar, küçük, ahşap köprüler, nihayetsiz tarlalar, alçak

çitler hep bu duman içinde erir."

Ömer Seyfettin'in edebiyatımıza getirdiği Gönen budur. Büyük hikâyecimizin çizdiği eski Gönen, artık yalnız yaşlıların belleklerinde yaşamakta... Ne o küçük şadırvan, ne o içinde binlerce kereste tomruğu yüzen nehircik, ne de tozlu, taşsız yollar vardır. Aynı zamanda adaşım olan merhum hikâyecimizin Gönen'i büyük bir beceriyle çizen ve olayları orada geçen çeşitli hikâyeleri vardır. (Falaka, Ant, Kaşağı) gibi. Bunlar Gönen'i tüm özellikleriyle yaşatmaktadır. Ben Gönen'de doğmadım. Fakat orada yıllarca okuduğum için yaşlılardan, hatta annemden, babamdan, Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki Gönen'e ilişkin pekçok olay dinlemişimdir. Ve ne zaman oraya gitsem, zavallı hikâyecimizin hikâyelerindeki insanları, basık tavanlı iki katlı evleri, mahalle mekteplerini, tozlu yolları ve şadırvanı ararım. Onu anımsayarak dolaştığım sokaklarda, bahçe ortasında köşk biçiminde yapılmış beyaz bir ev görsem, hemen orada onunla karşılaşacakmışım gibi heyecanlanırım.

Çok genç yaşta yaşamdan ayrılan Ömer Seyfettin'i bu sütunlarda saygıyla sevgiyle anıyorum.

[Inkılâpçı Gençlik
(1) İkinci Teşrin (Kasım) 1941, Sayı : 19–20]

Uzaktan veya yakından sanat konularına dostluk gösteren dergi sahiplerinin gözünden kaçmayan bir nokta da, özellikle genç okuyucuların nazım sanatına karşı duydukları geniş ilgidir. İlk bakışta çok sevindirici bir hal gibi görünen bu ilgi, posta kutularına her gün yığın yığın boşaltılan amatör işi ekinlerin acemiliği karşısında bütün parlaklığını derhal kaybediyor. Edebiyat ve sanat hareketleriyle ciddî bir şekilde uğraşmayı kendi çalışma sınırları dışında bırakan magazinlerin Okuyucu Mektupları" sütunlarında verdikleri cevaplar veya "heveskâr şiirleri" safyalarındaki yayınladıkları parçalar, okuyucu denen kitle içinde yoğun bir tabakanın kolay bir ün elde etmeye çalıştıklarını kanıtlar. Ticari bir zihniyetle okuyucu şiirlerine yer veren dergilerin tirajları da bu yüzden bir miktar kabarmaktadır.

Bu gözlemlerimize karşı çıkacakların gösterecekleri örnekler, hiç şüphesiz Batı edebiyatlarında bazı sanatkârların daha çocuk denecek bir yaşta başyapıtlar vermiş olmaları etrafında toplanacaktır. Biz bu satırları yazmakla, genç yaşta sanat ve edebiyata karşı duyulan temiz sevgiyi, edebiyat âlemine yeni bir şeyler katmak isteğini küçümsemiyoruz. Sadece şurasını önemle belirtmek istiyoruz: Geçen yüzyılların içinden seçilen bu gibi örnekler ender olaylardır, istisnalardır. Esasen çağımızın egemen sanat anlayışı da istisnadan ziyade metotlu çalışmaya daha ziyade değer vermektedir. Bu bakımdan, XX'inci yüzyılın sanattan ve sanatkârdan beklediği geçen yüzyılın ölçülerine hiç uymuyor.

Oscar Wilde, "sanatkâr ruh mühendisi" parolasını duysaydı, katılasıya gülmekten kendini alamazdı; şimdi biz, onun algı çerçevesinin bu darlığına şaşıyoruz. Her gün sağımızda solumuzda rastladığımız olaylar da çeşitli sanat anlayışlarını bu parola yönünde sürüklemektedir.

Sanatkârın, ruhları düzenleyen ve düzelten bir insan olduğu kabul edilmekle sanatın fayda fonksiyonu birinci

plâna alınmış oluyor. Bu işte de bazı toy delikanlıların tesadüfen buluverdikleri izlenim ve duyum kırıntılarıyla başaracakları basit bir iş değildir. Kısacası: Kültürsüz sanat olmaz. Buradaki kültür kavramı, sanatkârın bağlı olduğu akım içinde kendisinden önce yapılanları bilmesi demek olduğu gibi, genel anlamda evrim çizgilerinin yabancısı olmaması demektir.

Balzac'tan Malraux'ya kadar roman zirvelerine yabancı olan bir gencin roman yazmaya kalkışmasından daha gülünç ne olabilir? "Ziyansız" kelimesiyle nitelendirilebilecek bir tiyatro piyesi yazabilmek için ömrünün bir kısmını kulislerde harcamak ve Shakespeare'den Çapek'e kadar sahne üstatlarının hamlelerini hazmetmiş olmak gerekir. Şiir sanatı için de buna benzer birşeyler söylenebilir.

Büyük sanatçı, devrinin karakteristiğini yapıtında veren adamdır. Bu güç işi yapmak için toplumun iskeletini yakından bilmeli, ve sanatkârın, bu iskelet üzerine sinirleri, etleri biçip yerleştirmekte kişisel yeteneği de olmalıdır. Büyük yapıtlar vermeğe aday olan kişi toplumun kaynaşmasını kuvvetle sezemezse, olumlu bir sonuç elde edilemez. Sanatçının kültürü ile birlikte zorunlu olan bu seziş çok genç bir delikanlıda var olsa bile, tam değildir.

Demek oluyor ki, sanat yapıtının meydana getirilmesinden önce, sanatçı için bir hazırlanma dönemine gereksinme vardır. Bu hazırlık devresinde edinilen izlenimler ve yapılan gözlemler, sırası gelince, büyük sanat yapıtında bir malzeme olarak işe yarayacaktır. Hazırlık evresi eksik ve kısır oldukça, sanat yapıtı diye önümüze sürülenlerin kalitesinden şüphe edilmelidir!

Halbuki birtakım dergi sahipleri, ya kişisel noksanlıkları yüzünden veya ticari amaçlarla, meydanı boş bırakıyor; bu suretle, henüz lise sıralarında bulunan heveskârları, okumaktan ziyade yazmağa yöneltmiş oluyorlar. Bu ise yaratıcı olmaktan ziyade öldürücüdür.

Toprağı çatlatan kuraklık veya bin bir emekle yetiştirilen fideleri silip süpürecek selli yağmurlar yerine, hayat metabolizmasının bütün olanaklarıyla gelişme ve

yetişme koşulları hazırlayacak olan bereketli yağmurlar.. Edebiyatımızın yayıncıdan da, eleştirmenden de, okuyucu kitlesinden de beklediği budur.

(Yürüyüş Dergisi, sayı : 13, 15 Şubat 1943)

A.Nesin, Ö.F.Toprak, Fûruzan Toprak.

T.M.T. Federasyonunun her yıl düzenlediği Uluslararası Kültür Şenliği'nin XI incisi bize değişik folklor gösterileri, konserler ve tiyatro oyunları getirdi. Hepsinden önemlisi, gençliği kaynaştırdı. Ülkelerin gençliğin elleri üzerinde yükseleceğini gösterdi.

GENÇLİK... GENÇLİK...

Folklor kaynağımız, folklor zenginliklerimiz deyip duruyorduk. TMTF nun düzenlediği XI. Uluslararası Kültür Şenlikleri başladıktan sonra bizim ve öbür ulusların, ulusal renkleri, ulusal müzikleri, ulusal oyunları günlerce bizi doldurup taşırdı. Pırıl pırıl yüzleriyle çeşitli gençlik kuruluşlarını seyrettik. Bu, şundan dolayı önemli; gençliğin kaynaşması, gençliğin uygarlığa girişi, toplumsal sorunlara çözüm yolları araştırma bilincine varması, hep böyle çeşitli ulusların gençlerinin bir araya gelmesi birbirlerini tanıması ile olasıdır. İyi düzenlenen ilişkiler artarsa, daha olumlu, daha güvenli bir gençlik yetişmiş olur.

On yıldır bu şenlikleri izliyorum. Bir mevsim içinde gördüğüm film, seyrettiğim oyun, dinlediğim konser ve folklor gösterisinin tümünden daha ilginç buluyorum bu şenlikleri. İçtenlikleri var. En yeni sanat yorum biçimlerini getiriyorlar. B.Brecht'i ilk olarak onlardan seyretmiştim. Bugünkü genç tiyatromuzun ünlü kişilerinin ilk başarıları bu şenliklerdeki oyunlarından geliyor.

Geçen yıllara oranla, Ulusal Halk Oyunları ile katılan ekip sayısı artmıştır. İlk gece TMTF folklor grubunu seyrettikten sonra sırası ile Z.S. Z.S.P. Polonya, Plovdiv Enstitüsü (Bulgar), H.U.S.U. (İsrail), Yatran (SSCB), Le Ruban de Provence (Fransa), R.K.M.İ. (Endonezya), Akud Mirce acev (Yugoslavya), Bihari Janos (Macaristan) ekiplerini gördük. Toplulukların hepsi de kendi halklarına özgü dansları, ulusal müziklerinden örnekleri verdiler. Bunların arasında folklorda birinci olan Bulgaristan, ikinci Yugoslavya, üçüncü Macaristan tam bir ekip çalışması gösterdiler. Sovyet Rusya'nın gönderdiği topluluk içinde ilginç Kazak dansları, iyi bir bas vardı

ama, akordiyon ya da piyano ile bazı müzik parçaları dinletmeleri gereksizdi. Kendi folklor dans ve oyunlarını bitünü ile getirmemişlerdi. Fransız oyunları da yetersizdi. Fransız folklorundan bir bölüm sunmaları gerekirken küçük bir okul gösterisi seviyesinde kaldılar. Endonezya'da, Avrupa'da tahsilde bulunan öğrencilerinin elektro gitarı ile ulusal müzik ve sesini getirmekten uzaktılar.

Bütün bu aksaklık ya da düzensizlik, şenliğin özüne dokunmuştu demek istemiyorum. Şenlik uluslararası karakterini bir an bile yitirmedi. Bize değişik ülkeleri, tanımadığımız ülkelerin havasını, rengini, gençlik tiplerini getirmiştir. T.M.T.Federasyonu uluslararası bir organizasyonu, hükümet yardımı görmeden başardı.

Şenliğin müzik dalında Süddeutches Jugend Senfonie Orchester (Almanya) ile Tongangarne Orkestrası'nı (İsveç) dinledik. Birincisi klasik anlamda başarılı bir gençlik topluluğu idi. Yetkili müzik eleştirmenlerinin kanısına göre enstrumanlara girişleri kusursuzdu. İkinci topluluk (İsveç) klasik marşları çalıyorlardı ama, hani durmadan âsî gençlik diye suçladığımız o tükenmez gençliğin esprili, adeta oyun niteliğindeki konserini zevkle seyrettik ve dinledik.

Bu yazıyı yazdığımız ana kadar, Şenliğe katılan tiyatro ekiplerinden yalnız Polonya HYBRYDY adlı öğrenci tiyatrosundan Janusz Krasinski'nin "Taksitle Ölüm" adlı bir oyununu görebildik. Tiyatronun, birinci hamur kâğıda basılmış, bir yüzü Türkçe, ikinci yüzü İngilizce "Taksitle Ölüm" oyunu üzerinde geniş bilgi veren bir gazetesini dağıttılar. Oyun, idamını geciktirmek için yeni cinayetler işleyen bir mahkûmun arkadaşı ile geçen cezaevi yaşamından enstantaneler gösteriyor. İyi bir amatör çalışması nasıl olur, onu getirdiler sahnemize.

T.M.T. Federasyonunun organize ettiği Uluslararası Kültür Şenliği bize dünya gençliğinin temsilcilerini yakından tanıttı. Bazı gerici çevrelerin dudak büktükleri gençlik, çalışıyor, gençlik ilerliyor. Ülkemiz onların elleri üzerinde yükselecek.

NEDİR BÜYÜK YAŞAM?

Bana sorarsanız, Türk Edebiyatının büyük noksanlarından biri de şu: Ozanlarımızın, yazarlarımızın, hangi toplumsal koşullar içinden çıkıp geldiği, hangi toplumsal katlar içinde ömür sürdüğü, çevresi ile ilişkileri, etraflıca araştırılmamış, yazılmamış daha. Yaşam öyküleri, biçimsel yönden ele alınmış. Şu küçük örnekle konumuza girelim: "Halit Ziya Uşaklıgil'i ele alalım. Yaşam öyküsünü şöyle anlatıyorlar: 1893 te İstanbul Reji idaresine başkâtip olarak geldi, Servetifünun topluluğuna girdi. (1896), Meşrutiyetten sonra Üniversite'de Batı Edebiyatı okuttu, Sultan Reşat'ın (V.Mehmet) Mabeyn Başkâtibi oldu (1909–1912) sonra yine Üniversiteye döndü, zamanın hükümeti tarafından görevle Fransa'ya (1913), Almanya'ya (1915) gönderildi. Cumhuriyet döneminde, 1905 ten beri oturduğu Yeşilköy'deki köşküne çekildi, yazarlığını sürdürdü, anılarını yazdı. Ölümü 27 Mart 1945" deyip noktalıyorlar. Oysa, şu yaşam öyküsünün satırları arasında neler var? Halit Ziya Uşaklıgil'in toplumsal analizini yapabilmek için, bütün o ayrıntıları araştırmak, bilmek gerekir. Bir ozanın, bir yazarın yaşamı ile yapıtları bir bütündür. Yapıtlarını açıklamak için, yaşam öyküsünün içinde birçok anahtarlar vardır. Bu yapılmadığı için, Halit Ziya Uşaklıgil, hâlâ özü ve kişiliği etraflıca bilinmeyen romancılarımızdan biridir. Bugünkü toplumsal görüşlere göre, büyük romancı mıdır, yeri neresidir? Açık, seçik bilmiyoz hâlâ. Doğal olarak, Türk yazarları (öz yaşamları) ne denli az biliniyorsa, yabancı yazarlar da, ya hiç bilinmiyor, ya da yanlış biliniyor. Sonuçta yanlış değerlendirmeler yapılıyor, yanlış konumlar çıkıyor ortaya.

Bu noktadan asıl konumuza geliyorum. Nedir büyük yaşam? Cemal Süreya'nın (politika: 16.9.1975) yazısı içinde bunun yanıtı var. Çileli bir yaşam, kahramanca bir yaşam, kendini toplum sorunlarına adamış bir yaşam, ömür boyunca haksızlığa uğramış bir yaşam. Ve bütün bunları, büyük bir ozan yeteneğinin prizmasında

toplayabilen ve orada bir bileşime varabilen bir kalem ustası olmak. Büyük ozanların, çevreleri ile ülke yöneticileriyle daima anlaşmazlıkları vardır. Yaşamları boyunca, bir dramın çizgisi üzerinde yürürler. Kişikleri sağlamsa, eğilmezler, bükülmezler. Ve bu mutlaka, yapıtlarına yansır. Bir yazımda, çağımız ozanı, alevlerin, ateşlerin içinden geçer demiştim. Yeniden yazıyorum, bu sözleri buraya. Bundan muradım, somut anlamda, alevler, ateşler değildi. Yaşama koşulları içindeki açmazlar, insanların aşkları, dramları üzerine yazılmış şiirler anımsansın biraz. Bütün Türk ozanlarının sevdiği Charles Baudelaire'in ozan kişiliği düşünülsün. Yaşamında neler var? Büyük ruh bunalımlarına neden düşmüş, nasıl düşmüş? Yaşadığı dönemde Fransız toplumunun ne gibi sancıları varmış? Charles Baudelaire. 1848 Fransız devrimine nasıl bakmış, bu devrimin içinden geçtikten sonra, görüşleri nereye varmış? O kısacık, 46 yıllık yaşamında karmakarışık Fransız 19.yy.nı bütünü ile yaşamış da, öyle bir sözcük ustası olabilmiş.

Cemal Süreya soruyor: **"Fuzüli'nin büyük bir hayatı mı vardı? Eluard'ın hayatı bu anlamda büyük müydü? Aragon'un?"** Sonra gene soruyor: **"Aziz Nesin'in hayatı, çok mu büyük?"**

Hemen yanıt vereyim: Divan Edebiyatı'nın en büyük lirik ozanı, çağının en büyük aşklarını yaşamış bir ozandır. Bu aşkın belgeleri, Fuzûli'nin yapıtları içinde kapalı birer kutu gibi durur. Paul Eluard, 1939'a değin, pek önde bir ozan değildi. İyi bir sözcük ustası idi ama, patlama noktasına, İkinci Dünya Savaşı ile ulaştı. Fransız direnme savaşımında, en önemli devinek noktalarından biri idi. Savaş yıllarında, Fransız toplumu, onun şiirlerini söyleyerek, ateşlerin içinden geçti. Tam anlamı ile ulusun direnme gücü ile bütünleşmişti. Böylece hızlı, büyük bir yaşam rüzgârı ile en önde gelen üç–beş Fransız ozanından biri oldu. Hiç kuşkusuz, Aragon için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Onun Fransız yazınında, daha geniş bir yeri vardır.

Aziz Nesin'e gelince, gene duralım biraz. Bir tek yapıtını tanık göstereceğim: "Böyle Gelmiş, Böyle Gitmez"

Cemal Süreya, bu kitabı ve bir gazetede tefrika edilen ikinci bölümü okuduysa, bu soruyu bana neden soruyor? Çünkü Türk yazınında, büyük yaşamı olan bir dizi yazardan, en önde gelenidir Aziz Nesin. Bütün ömrü, sert baskı koşulları içinde geçen, bu büyük yazarımız, daima edebiyat dışına itilmesine karşın, kendini zorla kabul ettirmiştir. **Hiç kuşkusuz, bizim Gogol'ümüzdür o.** "Göz yaşları ile Gülmek" sanatının örnekleri, onunla girmiştir yazınımıza. Bir tek insanın, yıllarca koca bir yönetime nasıl direndiğini gösteren, en güçlü örnektir onun yaşamı. Bu tür direnme gösteren, başka kişiler de vardır Türkiye'de. Ama hiçbiri **Nâzım Hikmet** gibi, **Sabahattin Ali** gibi, **Aziz Nesin** gibi, **Orhan Kemal** gibi, **Yaşar Kemal** gibi, **Fakir Baykurt** gibi sanatlarını, yaşamları ile birleştirememişlerdir. Yazamadıkları için bilinmezler. Öbürleri, kitaplar yazdıkları için, yapıtlarında "büyük bir yaşam" çıkmıştır ortaya.

Şuracıkta, bir anımı anlatacağım. 1960 yılında Kemal Tahir, yeni bir tartışmadan çıkmıştı. (Köy romanı üzerinde beş romancı tartışma açmışlardı. Bu tartışma, sonra kitap biçiminde yayınlandı.) Evinde konuşuyorduk. O tartışmanın dumanı üzerinde idi. Bir ara şöyle dedi: "Roman ne zaman çıkmış? Dünyada roman, toplumsal çatışmaların çok karışık bir hâle gelip, insan ruhunun kolayca anlaşılmaz ve tekdüzeli olmadığı dönemlerin yazın tarzı ve bu insanın merak ettiği 'Ben ne yapıyorum, neden böyle davranıyorum?' diye kendi kendine merak ettiği bir dönemde ortaya dökülmüş. Zola'nın Germinal'ini okudum. Her yerde övülür o roman, Ama, o romandan belleğimde bir tek isim kalmadı. Çünkü, roportajcı yanı ağır basıyordu Zola'nın. Oysa Balzac öyle değil. Goriot Baba, bugün de dipdiri gözümün önünde. Bütün insanların ilgisini çekiyor. Balzac, yaşadığı dönemin bütün çapraşıklığını koymuş kitaplarına. Gevezelik etmemiş. Anlattıkları havada değil. Balzac'ın ilginç yaşamını unutmamalıyız!

Söyledikleri elbette doğru idi. Yazarın dünyaya bakışını vurguluyordu bir bakıma. Şimdi birlikte düşünelim: **Kemal Tahir**, 27 yaşında hapse girdi. Daha

önce çeşitli gazetelerde çalıştı. Öyküler yazıyordu. 1936 ve 1937 yıllarının **Yedigün** dergisi karıştırılırsa görülecektir. Sıradan, şöyle böyle öyküler. 13 yıla yakın çeşitli hapisanelerde yattı. Toplumla çatışmış, ters düşmüş yüzlerce insan tanıdı. Onlarla yılları, ayları gece gündüz birlikte geçirdi. Tek sözcükle söylenirse, en aşağıdaki insanlarla ömrünün altın çağını birlikte yaşadı. Onlardan aldıkları ile, kendi yeteneğini birleştirdi. Yani, on üç yıl süren bir yaşam üniversitesinde eğitim gördü dersek, abartmış olmayız. Ve bu bileşimden "**Rahmet Yolları Kesti**", "**Köyün Kamburu**", "**Devlet Ana**" ve öbür romanlar geldi ortaya. kemal Tahir'in, Anadolu insanını yer yer yanlış değerlendirdiği olmuştur. Ayrı bir tartışma konusu olabilir. Ama 13 yıllık dam serüveni ve Nâzım'ın kültür rahlesi olmasaydı, o 12 romanı yazamazdı. Belki başka romanlar yazardı. O romanların düzeyi, sanırım Yedigün dergesinde yayınlanan (Herkesi Durduran Adam) öyküsünün düzeyi olurdu herhalde.

Cemal Süreya'nın yazısında değinilecek birkaç nokta daha var. Başka bir yazıda, onları da konuşuruz.

Halkın Gözlerine Bakarak!

Bugün çağdışı yönetimlerle, daha iyi bir dünya kurma çabasında olan, aydınlık yüzlü toplulukların boğuşması içindedir dünyamız. Gelişmiş, az gelişmiş, gelişmemiş ülkelerin hemen tümünde ve her kesimde silâhlı ya da silâhsız savaş sürmektedir. Daha iyi bir toplum düzeni isteme ve kurma savaşımında, canlarını yitirenler, kitaplar dolusu serüvenlerini bırakıp gidiyorlar. Bir lokma çıkarları olmadığı halde, yüreklerini kurşunlardan, ateşlerden sakınmıyorlar. Yani namuslu olmanın gereklerini yerine getiriyorlar.

İşte böyle belâlı bir dünyada yaşayan ozan ya da sanatçı, fildişi kulede oturmuyor artık. Halkın uyanışını, giderek baş kaldırışını, güzel bir dünya isteyişini,bir sanat bileşimine vararak dile getiren yeni ozanlar, yazarlar, sa-

natçılar yetişiyor günümüzde. Öbür yanda, bilinçli ya da bilinçsiz, sömürü düzeninin sürüp gitmesini kolaylaştıran asalak ozanlar, asalak sanatçılar, günlerini gün ediyorlar. Bunların büyük bir bölüğü, solcu görünüp, sanatı yozlaştıranlardır. Aslında sürüp giden bozuk düzenden yakınır gibi görünseler bile, dünya nimetlerinden fazlası ile yararlanıp, dümenlerine bakanlar bunlardır.

Ülkemiz, ekonomi bilginlerine göre, gelişmekte olan bir ülkedir. Daha gerilere gitmeden, 1965 ile 1971 yılları arası ve Cephe dönemi yönetimine bakarsak, çıkar çevreleri ile uyum içinde bulunan Adalet Partisi, çağdışı bir tutumun kaba bir izleyicisidir. Böyle bir yönetime karşı, yapıtlarına uyanmış ya da uyanmamış halkın içindeki, gözlerindeki baş kaldırmayı koymayan, koyamayan ve uyanmamış halkın, nelerle afyonlandığını yapıtlarında anlatmayan bir ozan ya da yazar düşünün. Ülkemizdeki yaşam sürecinin, ta kendisi olan acı gerçeklerden kaçmayı yeğ tutmuş olmuyor mu bu ozan, ya da bu yazar? Şöyle diyelim, yapıtında sapık bir insanı anlatan yazar, olaya ileri bir dünya görüşü ile bakmazsa, yani eleştirel bir görüşle yaklaşmazsa, sapıklığı hoşgörü ile karşılamış olmaz mı? Toplum katlarındaki insan ilişkilerine kulak veren yazarlar, eleştirel bir gerçekcilik açısından bakarak geleceklerdir. "–Yok benim amacım, toplumu anlatmak değildir, tutarsızlığın sınırı içinde, bir tipin rontgencilik serüvenini yazacağım" derse, ve bunun nedenleri içinden bir bileşime varamazsa, tutturduğu güzel anlatım, kısa sürede işlevini yitirir.

Böylece o yazar, sanat yapıtının dolaşım damarları olan insancıllıktan kopar. İnsanların ortak yanlarını yazmaktan çok, manyak bir ruhun çıkmazlarına götürür okuru. Çok zaman inandırıcı da değildir bu tutum. Yabancı yazarlara bakıp, **Kafka** diyeceksiniz, **Camus** ya da **Dostoyevski**'yi anımsıyacaksınız belki. Oysa, bu saydığım yazarların hemen bütün kitaplarında, insanların ortak yanları, ortak duygulanışları, size sıcacık yaklaşır. **Değişim**'i, **Yabancı**' yı, **Karamazof Kardeşler**' i okurken, insanı insan eden sürüklenişlerin içinden geçersiniz. O

eli öpülesi insan sevgisi ya da insan düşmanlığının gerisindeki eşeledikçe ortaya çıkan insancıllık, sıcak avuçları arasına alacak sizi gene de. Bazı yazarlarımız, bu iki yazar tipini karıştırıyor ve okurun kafasını yanlışlara koşullandırıyorlar. Ama, çok zaman, aydın kişiler, uyanık oldukları için, bu yanlış görüşleri, ellerinin tersi ile kenara iterler. Hele şu sıralarda, bazı aydınlar, bir bölük yazarı geride bırakacak düzeye varmışlardır.

Şimdi gelelim, son on yılın ortamına. Ülkemiz, bu süre içinde birçok acılar yaşadı. Geniş bir halk aykırılığı (muhalefeti), kupkuru gözlerle, yaşanan acı gerçeklere bakıyor. Halk susar ama, yazarlar susmamalıdır, ozanlar dizelerini söylemelidirler. Bazı seçkin ozanlar, yürekli yazarlar, 1971'in, 1973'ün, 1976 ile 1977'nin yürek ağrıtan çekilerini dile getirdiler. Olaylar henüz sıcaktır, bir süre geçtikten sonra, daha soğukkanlılıkla yazılacaktır herşey. Haksızlıkları, işkenceleri, şiirin ince tellerine, geniş roman sayfalarına koymağa başlamıştır sözcük ustalarımız. Halk içinde biriken aykırılık, salt seçim sandıklarında gözükmez. Bir baştan bir başa, romanlara, şiirlere, oyunlara konu olursa, (ki tiyatroda bu, epey anlamlı bir biçimde gelişti) yazın sanatı, geniş soluklara kavuşmuş sayılır. Günümüzde, sanatçının "ruh mühendisi" olduğu savı, eskimiş değildir.

FORUM

NOBEL ARMAĞANI TÜRK YAZARLARINA NİÇİN VERİLMEZ?

Zengin folklor kaynaklarımızda insancıl özellikler, insancıl deyişler, eski halk şiirimizde kapalı kutuda yatar gibi öyle bırakılmış duruyor. Edebiyat ürünlerimize Türk halkını yücelten insancıl özellikleri koyabilirsek, yabancı ülkelerde bilineceğiz, okunacağız ve sevileceğiz bundan sonra. Batılı yazarların çalışma biçimleri örnek alınabilir ama, ürünlerine öykünmemeliyiz. Onları kopya etmekten iyice kurtulmalıyız.

"Şimdiye değin, Yazarlarına Nobel Armağanı verilmemiş ülkelerin yazı işçilerine, bunun nedeni soruldu. Canada'nın Qebec kentinde yayınlanan Fransızca bir gazete, bu soruşturmaya gelen yanıtları yayımlıyor. Türkiye'den de yanıtı istenen **Ozan-Yazar Ömer Faruk Toprak** bu konudaki düşüncelerini Canada'ya göndermişti.

Yazar, ölümünden birkaç gün önce konuyla ilgili olarak hazırladığı bu yazısını gazetemize yayınlanmak üzere bırakmıştı. Yazıyı olduğu gibi yayınlıyor ve yazarı bir kez daha saygıyla anıyoruz."

Edebiyat ürünlerimize, insancıl değer açısından baktınız mı hiç? İnsancıllık bir dünya görüşüdür. Günümüzde daha da kıymet kazanıyor. İrdelemeye giriştikçe, eski ve yeni yazarlarda, ozanlarda değişik özellikler bulunuyor. Yeni inceleme yazarları, eskisinden farklı yorumlar getiriyorlar. Dostoyevski'nin Tolstoy'un yazdığı kitapların yorumlanışı, yirmi ya da otuz yıl öncesinden çok farklı bugün. Geniş ayrıntılara inildikçe, insanların iç dünyasında olsun, dış dünyasında olsun ne karmaşık görünüşler çıkıyor karşımıza? Bundan dolayı Avrupa'da, Sovyetler Birliği'nde örneğin Gogol, Shakespeare, Tolstoy, Dostoyevski, Balzac, Hugo üzerine yeni görüşler getiren yazılar yayımlanır. Hatta, bazı yapıtların değeri, birdenbire artar. Yabancı yapıtların içeriği, getirdikleri evren üzerinde düşünürken, Türk edebiyat ürünleriyle nereye vardık biz? İsterseniz bunu tartışalım biraz.

Edebiyatımızdan, Batı dillerine yaygın bir çeviri yok daha bugün. Niçin yok? Bu soruyu önce kendimize soralım. Üçüncü Dünya ülkelerinin yeni yazarları, yeni ozanları, Avrupa dillerine çevrilmeğe başlandılar. Bakıyorsunuz, Avrupa'daki ya da Sovyetler Birliği'ndeki bir edebiyat kongresinde sık sık isimlerini duyuruyorlar. Aydın bir arkadaşım, Afrikalı, Güney Amerikalı, Asyalı yazarlardan, ozanlardan, yapıtları Fransızca'ya, İn-

gilizce'ye çevrilmiş bir dizi antoloji ve kitap gösterdi bana. Birkaç yıl önce Sovyetler Birliği'nde de bu ülke yazarlarının Rusça'ya çevrilmiş yapıtlarını gördüm. Biraz tutku, biraz kıskançlıkla baktım onlara. Oysa güzel Türkçemizle yazılmış şiirler, hikâyeler, romanlar bu mutluluğa erişememişler henüz. Bazı yazarlarımızdan çevrilen eserleri unutuyorum sanmayın. Biliyorum hepsini. Sözünü ettiğim öbür ülkelerden çıkmış kalemlerle ölçülürse, ne kadar azınlıkta kalır bizimkiler. İsterseniz Balkanlardan örnek getirelim: Zaharia Stancu, Dimitri Dimov, Panait İstrati, Kazancakis ününe varmış, kitapları o kadar yaygınlaşmış bir romancı adı söyliyebilir miyiz bizden?.. Bol bol reklâmı yapılan dev romancılarımızı, aydınlarımız elbet bilirler. Ama dışarda sorun bakalım biliyorlar mı? Şöyle dört-beş Türk roman ya da hikâye kitabının adını bir solukta söyleyene rastlıyabilir misiniz? Şiirde Nâzım derler, ondan sonra duraklarlar. Siz mahcubiyeti yırtarak, biraz da övünerek yazarlarımızı saymağa başlarsınız. Ve o konuşma orada durur.

Türkçe yapıtları sınırlarda durduran nedir? Bu tıkanıklık nereden geliyor? Çeşitli etkenler var kuşkusuz. Bunlardan bazılarını saymağa çalışalım:

1. Dilimiz, yayılma olanağını bulamamış, Farsça ve Arapça'nın ağır baskısı altında ezilmiş. Hatta bir ara İstanbul'dan, Saraydan kopmuş olan Türkçe, dış ilişkileri hemen hiç olmayan Anadolu'ya kapanıp kalmış. Türkülerde, halk ozanlarının koşmalarında yaşamış sadece. Ne zaman onlardan bir parça dinlesem ya da okusam, feryatlarını duyar gibi oluyorum. Neden böyle olmuş? Çünkü Osmanlı tarihinin büyük bir bölümünde sömürge gibi bakılmış Anadolu'ya. Çile, Anadolu halkına vergi olmuş. Mutlu olmak, özgürlük unutturulmuş halkımıza. Zevk ve nimetler, Saray ve çevresine çekilip alınmış. Böylece kültür zenginliğimiz en ilkel düzeyde, kapalı kutularda bırakılmış orada. Türk dilinin dışarıya doğru yayılma olanakları yozlaştırılmış, içeriye itilmiş büsbütün. Dilimiz, Arapça ve Farsça'yla karışık bir duruma gelince, benliğini yitirmiş iyice. Cumhuriyetten önceki ede-

biyatımız dikkatli bir gözle incelenirse, bazı küçük küçük kımıldanışlar gösterir ancak. Batının pek az iyi, çoğunlukla yetersiz Kitapları örnek alınmıştır hep. Bu nedenle, kopya'nın ötesine geçememiştir o dönemin ürünleri. Edebiyat türlerinde biçim yönünden başlıca atılım, Batı özentisi sınırında kalmıştır. Yetenek belirtileri gösteren yazarlar görüyoruz ama, bu karmaşıklık içinde, bize özgü örnekler parmakla gösterilecek kadar az.

2. Halkımızın Müslüman oluşu, Batının bize kuşkuyla bakmasına neden olmuştur. Bu konuda şu açıklamayı yapmak gerekir. İslâmlık, öbür dinler gibi, yüzyıllar geçtikçe kendi doğrultusundan hayli saptırılmıştır. Oluşum ters yönden işlemiştir. Halk, bu yüzden tutucu bir kımıldamazlık içinde bırakılmıştır. Bunun sonucu, halkımız büsbütün içine kapanmış, dış dünyayla ilgisini kesmiştir. Avrupalı gibi olmayı günah saymıştır. Kaderciliğe kaymıştır. Gerçi yazarlarımız, özgür kalmak için çırpınmışlardır hep. Ama o katı, tutucu çevreden gelmektedirler. Bu etkiden kopamamışlardır. Düzen değişmedikçe ne yapabilirlerdi? Atatürk, ülkemiz insanlarının bundan sıyrılması için laikliği getirmiş, bunu yerleştirmeğe var gücüyle çalışmıştır. Eğer laiklik, tüm anlamıyla yaygınlaşıp yerleşseydi, uygarlık aşamasında önemli bir atılım olan edebiyatımız, daha sağlam bir yapı kazabilirdi. Bugün dünyanın en büyük armağanı olan Nobel'i hiçbir Müslümanın almamış olması, düşünülmesi gerekli bir sorundur karşımızda. Müslüman ülkelerden çıkan yazarların, ozanların eserleri ile Batıda ün yapmış edebiyat adamlarının kitaplarını inceleyen yetkili kişiler, Türk romanını, hikâyesini, Türk şiirini küçümsemiyorlar. Tam tersine, armağana değer bulanlar var aralarında. Gerçi Nobel verilirken, siyasal bazı nedenlerin daima rol oynadığı söylenirse de, bu tümünü kapsamaz. Osmanlı döneminde, fikir özgürlüğü, dinin baskısından kurtularak bütün ayrıntılarıyla yerleşmiş olsaydı, daha canlı bir edebiyat geleneğimiz olacaktı.

3. Ülke yöneticilerinin edebiyatçılara karşı çıkması, onları durmadan baskı altında tutması, (özellikle 1938–1960 yılları arasında) edebiyatın gelişmesini önleyen ne-

denlerden biri gibi gözüküyor bana.

4. Yabancı ülkelerin yazarlarıyla düzenli ilişki kurulamadı. Edebiyat ürünlerimizin tanıtılması, pek dar alanda, bazı kişisel ilişkilere kaldı. Avrupa'da, bütün genişliğiyle bilinmiyor edebiyatımız. Üç-dört yazarımızın bazı kitaplarının, yabancı dile çevrilmesi yeter sayılamaz.

Sonuçta şu oldu: Yüzyıllar ötesinden gelen ağır çileler dönemi sürdü gitti. Aslında biz, tarihten çekilerle gelen bir ulusuz. Osmanlı yönetiminin çöküşünü hazırlayan nedenler incelenirse, kendi ulusuna yaptığı baskı, başta gösterilir. Çünkü iyi bir yönetim, kendi halkının elleri üzerinde yükselirse, sağlam temellere oturtulmuş sayılır. O zaman insancıl değerler (insani değer) edebiyatı yaşatan, sevdiren etken olur. Ve yazarlar, ozanlar halkın gözbebeklerindeki anlamı daha iyi öğrenirler. Kitaplarının sayfalarına ulusumuzun insancıl yanı bütün derinliğiyle yansır. Evrensel olma dönemi çıkar karşımıza.

Şimdi kırk yıllık edebiyat ürünlerimizi şöyle bir gözden geçirin. Hep çileler anlatılıyor. Bütün büyük eserler, insanların ömürlerini nasıl eskittiklerini anlatır. Ama bu büyük eserlerdeki insanların yaşamlarının içinden geçen insancıl bir hayat damarı vardır. Bu damar, hiç durmadan o ülkeyi, o insanları yücelten nitelikleri, onu okuyana aşılar. Hugo, Dostoyevski, Balzac, Gogol, Dickens, Gorki hep kendi uluslarının çektiklerini dile getirmişlerdir, ama, kitaplarında çilelerin yaprakları arasında iyimserlik ışığı pırıl pırıl parıldar. Bundan dolayı yılları aşarak, yeni kuşakların belleklerine yerleşebiliyorlar.

Çağdaş Türk yazarları içinde çok iyi gözlemciler, üslûpcular var bugün. Aralarında iyi gerçekçiler de var. İnsanlarımızı bazan ne büyük ustalıkla yazıyorlar. Fakat, şunu çok zaman unutuyorlar: Evrensellik, ulusallıktan geçer. Bu ulusallık, devrimciliği içermezse, ölmezlik katına varmak olanak dışı olur. Bu yoldan yapıtında bileşim yapamazsa, salt gözlem, salt iyi bir diyalog, salt cinsel titreşim, ne kadar ustalıkla yazılırsa yazılsın, o romana ya da öyküye insancıllık niteliğini kazandıramaz.

Şimdi şöyle bir sorun çıkıyor karşımıza. Yabancı ülkelerde adı çok yaygın bir yazarımız neden yok diye, tekrar soralım kendimize? Siz kalkıp "hayır.." diyeceksiniz. Başka dillere geçmiş, bir iki ozanımız, bir iki romancımız var. Ben de onları unutmuyorum. Varolmasına var onlar. "Ama öyle büyük ölçüde adları yaygın değil" diyen yetkili kişilere de, hakçası katılmak gerekir.

Evet, neden yabancı dillere çevrilmiyor bizim kitaplarımız? Avrupa şunu istiyor galiba: Bazı ansiklopediler, bilgi kitapları neler yazmış Türkler için? Araştırın, okuyun. Savaşçı demişler ilkin, asıp keser, vahşi demişler. Orada halk, yüzyıllardır ilkel koşullar içinde yaşar demişler. Mahmut Makal'ın Bizim Köy'ünü hemen niçin çevirdiler kendi dillerine? Edebiyat değeri mi buldular? Sanmıyorum. Bizim Köy'ün edebiyat değeri var elbet. Ama yabancılar, önce Türk köylüsünün ilkel yaşayışını merak ettiler de ondan. Ansiklopedilerde, ağızdan ağıza anlatılan özellikler nelerdir diye sordum biraz önce. Genellikle, belleklerde yerleşmiş özelliklere benzer yaşamı anlatan hangi kitap varsa, onu alıyorlar ele. İşte diyorlar, Türk romanı, Türk hikâyesi, böylece yabancı okur, kendisine sunulan romanı, hikâyeyi okuyunca, daha önce çizilmiş niteliklere uygun, tiplerle, olgularla karşılaşıyor.

Oysa en eski uygarlıkların birinden gelen Türk ulusu, insancıl yanlarını Osmanlı çöküşü sırasında hemen yitirdi mi sanıyorsunuz? İlk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı bizler yaptık. En elverişsiz koşullardan silkinerek geçtik bir devrimci eyleme. Zengin folklor kaynaklarımızda insancıl özellikler, insancıl deyişler, eski halk şiirimizde kapalı kutuda yatar gibi öyle bırakılmış duruyor. Edebiyat ürünlerimize Türk halkını yücelten insancıl özellikleri koyabilirsek, yabancı ülkelerde bileneceğiz, okunacağız ve sevileceğiz bundan sonra. Batılı yazarların çalışma biçimleri örnek alınabilir ama, ürünlerine öykünmemeliyiz. Onları kopya etmekten iyice kurtulmalıyız. Örneğin bugünkü Türk şiirinde, Fransız şiirini kopya etmiş, iyice etkisinde kalmış ozanlar vardır. Bir de bu etkiye girmeden, Türk halkının şiirini yazmış

gerçek ozanlar da vardır. Onları karşılaştırın. İnsancıl Değer'i o zaman daha iyi anlarsınız.

(Politika, 31 Ağustos 1979)

ÖLÜMÜNDEN SONRA ONUN İÇİN YAZILANLARDAN

VII

GELECEĞE İNANAN DEĞERLİ BİR YAZARDI

Fahri KAYA

Günlerden salı. 21 ağustos. Yıllık izinden dönmüş adresimize gelen mektupları bir bir açıyor ve dikkatle okuyorum içlerinden biri **Ömer Faruk Toprak**'tan. Saydığım, sevdiğim Türk ozanından. Son zamanlarda her iki üç ayda bir mektup yazardı. "Bu her halde gene Balaban'la ilgili olacak" diye düşündüm. Doğrusu son mektuplaşmamız Nazım Hikmet'in hapishane dostu ve şiirlerinde adı geçen ressam Balaban'la ilgiliydi. Sayın Ömer Faruk Toprak geçen yılın sonlarında daha Balaban'ın Üsküp'te bir sergisinin düzenlenmesini önermiş ve benden gereken yardımları istemişti. Öneri değerliydi. Sadece değerli bir yazardan geldiği ve değerli bir ressama değin olduğu için değil, iki ülke arasında kültür işbirliğinin gelişmesi yönünden de çok yararlıydı. Dış ülkelerle kültür bağlar komisyonu öneriyi hemen kabul etti. Balaban'ın adresinin bilmediğimiz için hep Ömer Faruk Toprak'ın Bostancı'daki 36 sayılı posta kutusu vasıtasıyla mektuplaşıyorduk. Bu defa Balaban'dan serginin Üsküp'te açılmasıyla ilgili kesin tarih bildirmesini bekliyorduk. Gene Ömer Faruk Toprak vasıtasıyla. Bu mektubunda, sergiyle ilgili bir cevap olduğuna kuvvetle inanıyordum. Fakat açıp da mektubu okuyunca üzüldüm. Yüreğim sızladı. 15 Ağustos tarihli mektubunda şiirlerinin birinde, "kolay değil aşkı ve yaşamağı terketmek" diyen değerli ozan diğerleri arasında şunları yazıyordu:

"Bir aydır doktorların (Angine Pectoris) adını verdikleri kalp ağrıları çekiyorum. İstanbul'da en yetkili uzmanlara muayene oldum ve verdikleri ilaç rejimini sürdürüyorum. Fakat gözle görülür bir iyileşmeye varamadım. On beş yıl önce infarctus geçirmiştim. Fakat bu süre zarfında sıkıntım olmamıştı.

Şimdi günde 8–10 kez, üç–dört dakika süren ağrılarla kıvranıyorum. Yugoslavya'nın Balkanlar'ın en ge-

lişmiş tıp aşamasında olduğunu işitir dururum. Üsküp ya da civarındaki tıp tesislerinde böyle bir tedavi imkânı bulabilir miyiz?"

Mektup burada bitmiyordu. Yazar daha bazı şeylerden söz ediyordu. Hastalıklardan anlamam. ama angina pectoris sözcüklerinde gözlerim dikilip kaldı. Angina pectoris deyince hep Nazım Hikmet aklıma gelir. O bu korkunç hastalıktan ağlaşırdı. Hem de hep bu hastalıktan kurtuluş yok, diye düşünürüm. Bu yüzden Ömer Faruk Toprak'ın hastalık haberini okuyunca içim karardı. Elimden geleni yapmaya karar verdim. Hemen kendisine mektup yazacak, hastalığının tam raporunu göndermesini rica edecektim. Buna göre Üsküp'te tanıdığım yürek hastalıkları uzmanlarıyla konuşacaktım...

Ertesi gün öğle vakti telefon çaldı. Makedonya Yazarlar Birliğinin sekreteri, Oktay Akbal'ın Struga şiir akşamlarına geldiğini ve sesimi işitmek istediğini söyledi. O, Akbal'ın geldiğine çok sevindim. O da saydığım, sevdiğim yazarlardandır. Ayrıca aramızda yıllardır süren bir dostluğumuz da var. Karşılıklı saygıyla beslenen bir dostluk. Hoş beşten sonra öğle sonraları görüşüp Struga'ya birlikte gitmeyi sözleştik. Zaten Oktay Akbal'da azıcık dinlenmek istiyordu.

Sözleştiğimiz saatte Oktay Akbal'ı otelden almaya gittim ve hemen yola koyulduk. Hal hatır sorduktan sonra İstanbul'daki yeniliklerden söz etmesini rica ettim. Yarın durumun daha iyi olacağına inandığını belirterek bugün Türkiye'de bazı olayların çok üzücü oluşunu anlattı. Gerçekte Türkiye'nin bugünkü politik durumunu kısaca çizdi. Bir ara da:

– Dün buraya gelirken de acı bir haber aldım. Toprak ölmüş, – dedi.

– Ömer Faruk Toprak mı? – diye işittiklerime inanmıyorum gibi sordum.

– Evet, – dedi ve cebinden 21 tarihli Cumhuriyet gazetesini çıkardı. O da haberi gazeteden öğrenmiş.

Beş gün önce bana mektup yazan, benden tedavi edilmesi için yardım isteyen değerli bir dost ve ozanın

ölüm haberine hiç inanamıyordum. O, Akbal'a aldığım mektuptan söz ettim. Sonra Struga'ya kadar hep Ömer Faruk Toprak'tan konuştuk. O, Akbal'a, Ö.F.Toprak'la ilgili olan anılarımı anlattım.

Gerçekte Ömer Faruk Toprak'ın şiirlerine ilk kez 1950 yıllarında rastladım. O yıllarda elimize Türkiye'den dergi ya da kitap çok zor geliyordu. Ama Belgrad'taki Türkoloji kürsüsüne gelen giden oluyor ve İstanbul'da çıkan edebiyat dergilerinden bazılarını getirirdi. İşte o dergilerde Ömer Faruk Toprak'ın ilk şiirlerine rastlamış ve onlara ısınmıştım. Dili, işlediği konuları ve anlatış biçimi bana yakındı. Bu nedenden sonraki yıllarda imzasına nerde rastladımsa şiirlerini okumak fırsatını kaçırmadım.

1975 yılında Yugoslavya'ya geldi. Burada yirmi gün kadar kaldı. Bu sırada Struga şiir akşamlarına da katıldı. Köprüde ve Üsküp'te şiirlerini okudu. Makedonya'ya geldiğinde bol bol konuşmuştuk. Yazar olan eşiyle birlikteydi. Sözün eriydi. Edebiyattan olduğu kadar bunun dışında da çeşitli konulardan aydınlatıcı bilgiler verebilecek biriydi. Karşısındakini de dikkatle dinler, her konuşmadan yararlanmak isterdi. Gerçekten çok tatlı konuşmalarımız oldu Üsküp'te Struga'da Ohri'de...

Bundan sonra dostluğumuz mektuplaşmakla devam etti. 15 ağustos tarihli mektubuna kadar... Bu yılki Struga şiir akşamlarından döndükten sonra bende olan tüm kitaplarını yeniden gözden geçirdim. Değerine bir kez daha inandım. Ölümü Türk edebiyatı için büyük bir kayıptı.

Burada, Ömer Faruk Toprak'ı kısaca tanıtmıya çalışayım. 1920 yılında İstanbul'da doğan "yüreği kolay susmayan... demokrat bir şairdi..." Şiir yaşamına çok genç yaşta atılıyor. 1942 yılında, İkinci Dünya savaşı almış yürümüşken Ö.F.Toprak İstanbul'da yaşamak ve özgürlüğün inkâr edilmiyecek "bir iş olduğuna inanarak" Yürüyün adında bir dergi çıkarmaya başlamakla yazı hayatına iyice ısınıyor. Fakat derginin ömrü uzun olmuyor. Dergi yüzünden de polisle yüz yüze geliyor. "**Duman ve Alev**" anılar kitabında da yazdığı gibi o zaman dergi çı-

karmak oldukça zor bir işti:

"Ülkemiz o dönemde dikta yönetimine iyice girmişti. Ozanlar, ressamlar, tek kelime ile sanatçılar, çok sert bir baskı çarkının dişleri arasında idi... Gazete çıkarmak, dergi yayınlamak, ilkin uzun formalitelerden geçiyordu... Sanat dergilerinin para kaynağı en önemli konu idi o zaman. Evet ozansınız, hikâyecisiniz, yazı–şiir yönünden hazırlığınız vardır. Ama parayı nerden bulacaksınız? Bunu, o vaktin yönetimi, polisi ince ince araştırdı... Bu işe ayırdığımız paralar, ilkin mâsum harçlıklarımızdan geliyordu. Aramızda biraz varlıklı, üne kavuşmak isteyenler daima bulunuyordu. Bu varlıklı sanatçılar iki sayı, beş sayı çıkan dergileri daima desteklemişlerdir..."

Ömer Faruk Toprak beş değil, Rauf Mutluay'ın yazdığına göre 11 sayı çıkarmış. Arkadaşların yardımından yararlanarak, harçlıklarından vazgeçerek.

1943 yılında, Ömer Faruk Toprak'ın "**İnsanlar**" adlı ilk şiir kitabı çıkıyor. Şiirleri arasında toplum konulu olanları daha ağır basıyor ve kitap o zamanın eleştirmenleri tarafından büyük bir ilgiyle karşılanıp selâmlanıyor. O zaman Türkiye'deki kültür ve eğitim koşullarından söz ederken ozan 1940–1945 yılları arasında yaratan yazarların ağır durumunu şöyle anlatıyor:

"... O dönemde, bizim bir yaşamımız var diyorum ama, bu günlük ekmek peşinde, terör çarkının dişleri arasında çiğnenerek geçen bir yaşam. Bir bakıma Anna Frank'ın tavan arasında geçen hayatının psikolojik yönden bir benzeri idi bizim yaşamımız. Aradaki fark şuydu. Anne Frank ve ailesi birkaç yıl evin tavanı arasında ömür tükettiler. Umutlarını yitirmişlerdi. Yüzde beş de olsa bir kurtuluş yolu hayal ediyorlardı. Umutlu, güneşli güzel günleri, bir pencereden seyrederler gibi oluyorlardı ama, bekledikleri özgürlüğe varmadan, kavuşmadan öleceklerini anlamaya başlamışlardı.

Bizim yoksul ozan hayatımız ise büyük bir tutuklar evinde geçti sanki. Tam da Gorki'nin "Benim Üniversitelerim" kitabındaki soğuk rayların üzerinde idik. O sayfalardaki gibi umutlarımızı, yüz severliğimizi, ülkemizin iyi bir geleceğe varacağı inancını yitirmedik. Ara-

mızda genç ölenler, bohem labirentinden kurtulmayanlar oldu. Hiç olmazsa daha iyi, daha sağlam kafa yapısı olan bir kuşağın yetişmesi için bir ortam hazırlandı. Altı yüzyıllık kendi evrenine bırakılmış bir ülkenin, aydınlarının ağır uykudan uyanması sağlandı.

Bu yüzden Ömer Faruk Toprak, kendi kuşağını, ezilenler, savaş görenler, savaşın tüm yoksulluklarına tanık olanlar, kötü yönetimlerin baskıları içinde ömür eskitenler kuşağı diye adlandırıyor. "Biliyorsunuz biz, ikinci Dünya Savaşı'na fiilen girmedik ama, bol bol yaşadık çekilerini" diyor yazar. Bu nedenden dolayı İkinci Dünya Savaşı'nın sona varmasına içten seviniyor. Aynı yıl Suat Taşer'le birlikte ikinci şiir kitabı çıkıyor. Faşizm istilası altında olan tüm ulusların özgürlüğüne sevinmekten olacak ki bu ikinci kitabına "**Hürriyet**" adını veriyor ve "Ben Affetmem" şiirinde şöyle diyor:

"Bir defa ayağa kalkıp konuşmağa başlarsam
Kolay kolay susmaz diyorum bu yürek
Kollarını aç göğsünü aç ben geliyorum
Yaşamasını isterim her doğan çocuğumuzun
Ağrıya gözyaşına pişmanlığa rağmen
Barış geliyorsun biliyorum gümüş kanatlarınla
Ekmeği tuza banan memleketimin üstünden
Biraz daha yaklaş yüzünü seçemiyorum
Sana tekrar anlatmalıyım gelecek günleri
Yaşamak ve özgürlük inkâr korkulu rüyalar
Bir akşamüstü karşı karşıya oturup
Her sayfasında kan ve gözyaşı olan
İkinci dünya savaşının kitaplarını okuyacağız"

Barışsever, özgürlük tutkunu ozanın üçüncü şiir kitabı olan "**Dağda Ateş Yakanlar**" 1955 yılında çıkıyor. "**Susan Anadolu**" 1966 son "**Ay ışığı**" şiir kitabı da 1973 yılında yayınlandı. Tüm bu şiir kitaplarında toplumsal sosyal konularla uğraşıyor ozan. Uzun ve öyküsel şiirlerinde devrimci ruhunu sezmek hiç de zor değil. İnsana yakın, yarına dönük bir yürek.

Ömer Faruk Toprak, şiirden başka eleştiriyle de uğ-

raşan değerli bir yazardı. Ayrıca onun 1973 yılında yayınlanan "**Tuz ve Ekmek**" adlı romanı da önemlidir. Yazar bu romanda İkinci Dünya Savaşı ile bundan sonraki yıllarda İstanbul'da üniversite öğrencileri ile profesörleri arasında geçen çekilerle dolu korkunç bir yaşamı ustaca anlatmaktadır. "**Karşı Pencere**" adlı hikâyeler kitabının da kendine özel bir değeri var.

Fakat bence Ömer Faruk Toprak'ın yaşayıp çalıştığı dönem, daha doğrusu bu dönemdeki edebi çalışmalar, çabalar, kavgalar, kısaca duruma değin "**Duman ve Alev**" adlı anılarının tüm yapıtlarından ayrı edebi ve tarihi bir önemi, değeri vardır. Yazar, bu yapıtında Türk edebiyatında toplumsal gerçekçilik savaşı erlerini, bunların yaşamlarını ve yarattıklarını canlı bir dille anlatmakta. Bu kitapta ozan Orhan Kemal, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli, Sait Faik, Rifat Ilgaz, Cahit Irgat, Hasan İzzettin Dinamo, Ahmet Kutsi Tecer ve çağının daha birçok kalem erleri hakkında söz etmektedir. Anadoluyu yazan büyük bir kalem Orhan Kemal'i anlatırken "bir Türk romancısı olarak onur kazandırıyor yurduna" H.İ.Dinamo onun için "bir doğa ozanıdır Anadolu doğasını tel tel ayırıp, onlardan en güzel sesler çıkarmasını bilir. İnsanların kendisine reva gördüğü kötülüklerden kaçtıkça hep doğaya sığınmıştır. İyimserliği hep orada aramıştır. Dünyaya küsmeyi tanımaz çünkü. Göz yaşında bile geleceğe umutla bakmayı aramış, onu dizlerine koymuştur. Aydınlığın, güzel günleri özleyen insanların gözlerinden geçerek geleceğini söyleyen bir ozandır. O kötü günlerin ardından güzel günlerin geleceğini şiirlere koymak az bir çaba mı?" diyor. Cahit Sıtkı Tarancı için de şunları yazıyor: "Onda gördüğüm en birinci özellik, şiire, sanata olan sevgisi idi. Hiç bir yapmacık hareketi yoktu. Gerçekten iyi bir insandı demek onun tertemiz bir yürek taşıdığını deyimlemeye yetmez sanırım"

Fakat Ömer Faruk Toprak sadece tanıdığı ve bildiği yazarlardan değil, Yunus Emre, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Nazım Hikmet ve Türk edebiyatında önemli yer alan diğer değerli yazarlar hakkında da düşüncelerini açıklıyor "Duman ve Alev" adlı anılar kitabında. Nazım

Hikmet'in beşinci ölüm yıldönümü dolayısıyle yazdığı yazısında bu büyük Türk ozanı için diğerleri arasında şunları diyor: "Nazım ülkemizin dramından şiirler kurmuş bir ozan. Hem de dilimizi en iyi kullanan bir ozan.. Tam tamına yurtseverce söylüyor söyleyeceklerini."

Kısacası, Ömer Faruk Toprak, yapıtları üzerinde önemle durulmamış değerli bir Türk yazarı. Şiirleri olduğu kadar düz yazıları da, Türkiye'nin gelişiminde önemli bir dönemi yansıtmaktadır. Ozanın acı tatlı aydınlatacağı birçok anıları vardı daha kuşkusuz. Yazacağı birçok şiirler de elbette. Bu nedenden genç yaşta yaşamını yitirdiği için insan üzülüyor, içi sızlıyor.

Struga şiir akşamlarının açılış töreninde şiir kentine dünyanın dört yanından gelen ozanlar Ömer Faruk Toprak'ı saygıyla andılar. Bu yazımın biricik hedefi de bu dost, bu devrimci, bu demokrat ozanı, yazarı saygıyla anmaktır.

Yapıtlarına sık sık dönmekten başka bir şey kalmıyor bizlere.

(Sesler, Sayı: 138, Eylül 1979)

Ö.F.Toprak, Füruzan Toprak, F.Kaya, M.Eloğlu.

TOPRAK'I DA YİTİRDİK

Nusret Kemal OTYAM

Yazarımız, sevgili şair ağabeyimiz Ömer Faruk Toprak, geçtiğimiz ay içinde öldü. Aşağıda, Toprak'ın arkadaşlarından Nusret Kemal'in bir yazısını sunarken, Toprak'ın dergimize gönderdiği ve ölümünden birkaç gün önce yazdığı mektubu belgeliyoruz. Ö.F.Toprak'ın anısı önünde saygıyla eğiliriz.

TÜRKİYE YAZILARI

1979'un ağustos ayı ölüm denen sürpriz olaylarından birini daha getirdi yazın dünyamıza. 1940 kuşağının önde gelen, güçlü, kişilikli ozanlarından Ömer Faruk Toprak da ayrıldı aramızdan. Hani (1940 kuşağı) denen kendine özgü yaşamı, kavgası, çabaları olan, Türk sanatı ve yazınında büyük bir yer tutan gözüpek kişileriyle saygın bir yer kazanan sanatçı, yazar kuşak... Aralarında yaşadığım, serüvenlerine yer yer tanık, ya da ortak olduğum bu kuşağı tüm incelikleriyle tanımak zor olmaycaktır. Çünkü onlar yakın bir geçmişin insanlarıdır. Tüm sevapları, günahlarıyla (!), çabaları ve yapıtlarıyla ortadadırlar, bellekdedirler. Fakat gerçek şudur ki o kuşak önemli bir aşamadır yazınımız için...

Ö.F.Toprak'ı ne şekilde tanıdığımı anımsamıyorum, ama onu, Cağaloğlu'ndaki (İnkılapçı Gençlik) yönetim odasında veya Ankara'da Petrol Ofis Genel Müdürlüğündeki odasında yaptığımız söyleşilerde gözlerimin önüne getiririm. İnsanın içine işleyen soğuk karlı günlerde derginin yönetim odasında saatlerce süren konuşmalarımıza dalar, daha bir kaynaşmış, daha bir anlaşmış, boşalmış olarak ayrılır, ya da uzun yürüyüşlere çıkardık. Sanatın, yazının güçlü sıcaklığıyla ısınırdık. Böylece Toprak'ı oldukça içinden tanıdığımı söyliyebilirim, öyle ki sayın Konur Ertop'un Günaydın gazetesindeki köşesinde yazdığı (ancak, şiiri her kesimdeki

insanımızın yaşamına yönelmiş gözlemlere dayanmaktan uzaktı. Dünyası kitaplardan örülü bir masa başı adamının izlenimleriyle yüklüydü, bu da onun şiirini, yaşayan bir belge olmaktan, dünyayı değiştirecek bir etki getirmekten yoksun bırakmıştı.) yargısına katılmak olanaksızdır. Ömer Faruk Toprak tüm çektiklerine tüm engellere, engellemelere karşın, insanlara, toplumuna yönelik yürekli bir ozandı. **(Yenilsek de açık kalmalı kapılarımız – Kaybetmedim bir gün bile umutlarımı – Çünkü ben yağmurdan sonra susan deniz gibi – Kalbi hiç durmayan dumanı tüten toprağım.)**

Yağmurdan sonra değil, fırtınadan sonra durgunlaşan bir denizdi Toprak... Öylesine sessiz, onurlu, insancıl... Sanırım bu seçkin özellikleri, dedikodulara, boş gevezeliklere, gösterişe yer vermeyen kişiliği onun ön sıralarda yeralmasını engelledi. Elindeki nice olanakları kendi çıkarına, ün kazanma eğilimine kapılmaksızın kullanmadı. Bürokratik düzenin içinde yaşam savaşı verirken de umut adamı olarak kalmasını bilmiştir en azından, inandıklarına umutlarını yitirmeksizin. **(Bana yavaş sesle okuyor şiirlerini – Sanki eğilmiş geceleri sulara – Tenhada ağlayan bir nar ağacı – Halbuki sen kahraman yüreğinle – Bir kalp damarı gibi hızlı hızlı atardın – Cesaretle bakardın uçurumlara – Şimdi ağır ağır geçiyor beyaz bulutlar – Yelkenleri ferah rüzgârlar dolduracak – Yasla başını omzuna sıyrıl kederlerden – Duyacaksın çünkü bu titremeyi yaşadıkça.)**

Dostluğumuzun güçlendiği 1941 yılında avukat Kemal Kaplangı'nın parasal sorunlarını üstlendiği "**İnkılapçı Gençlik**" dergisinin yönetmeniydi. Yazına yürekten, içtenlikle eğilişiyle saygınlık kazanmış, dergi birçok ünlü yazarların toplandığı, bir bakıma kadrolaştığı topluluk olmuştu. İçimizde Mehmet Kaplan gibileri bulunsa da... Genç çağının en verimli yıllarını yaşıyordu. Kendisini tümüyle dergiye vermişti. Düz yazıları bile birer özün (şiir) gibiydi. Örneğin (Sükas'a Mektuplar) adındaki uzun yazısı şöyle seslenir insanlara birinci mektubun başında:

"Sana insanlardan bahsedeceğim. Güneşten yanan

tenlerinin ne renkte olduğunu bilmeyen insanlardan.. Adlarını hatırımda tutuyorum. En küçüklerinin ismi Sa-Ki-Va idi. O konuştuğu dakikalarda gözlerinde türlü türlü ifadeler bulunur, bir şarkı söylüyormuş gibi dalardı. Sükuna yakın oluşu dudaklarındaki titremelerden de bellidir. Onun konuşup konuşmadığını pek farkedemem. Şehrin giydirdiği gömleği terkederse, taze bir yemişin tadı dudaklarımda ve damaklarımda belirir, insanların en güzel değil, fakat en iyisi olur. Onunla bir kere sabah karanlığında balık avlamağa çıkmıştık. Bütün herşeyini bırakmış insanların haleti ruhiyesiyle tuhaf kelimeler telaffuz etmişti. Anlattıklarının bir kısmı hatırımdadır."

Bu örneği verdikten sonra hemen bir noktaya değinmek isterim. Yazının yazılış tarihi 1941'dir. Dilde bugün yabancı gelecek tümceleri ona göre değerlendirmek uygun olacaktır. Ömer Faruk sürekli olarak çağına ayak uydurmasını bilmiş, hatta öncülerden olmuştur. Genç yaşına karşın bir derginin başında onu ciddiyetle, olgunlukla yönetmesi, derginin ziyaretçilerle dolup boşalması, kişiliğindeki güçlülüğü kanıtlar. O, daima "haddi"ni bilen insandır. Arada bir güler, ama kesinlikle somurtkan değildir. Bunun zıddına bir kez tanık olmuşumdur:

O yılların ilginç tiplerinden ozan Asaf Halet Çelebi de arada bir dergiye uğrar, sohbet ederdi. Yine birgün geldiğinde Ömer Faruk'la beraberdik. Çelebi kısa bir selamlaşma faslından sonra ilginç, kendine özgü deyim ve mimiklerle söyleve başladı. Beni şiddetli bir gülme nöbeti aldı. Toprak'ın kendini tuttuğunu seziyordum. Bir aralık gözgöze geldik, derken Ömer Faruk açıktan, sesli olarak kahkahalarını bıraktı. Fakat gerçekten yüreği geniş, çelebi bir insan olan Asaf Halet Çelebi bunun hiç üzerinde olmadı, tatlı konuşmasını konu tükeninceyedek sürdürdü.

Toprak çalışkan bir sanat eriydi, fakat gösterişe, yapmacığa kaçmazdı. 1920 yılında dünyaya gelip çok genç yaşda yayına başlamış, Uyanış, Yeni Edebiyat, Dikmen, Ant, Yığın, Yürüyüş, Papirüs, Kaynak, Yeni Ufuklar, Yön,

Gelecek, Yansıma ve son olarak Türkiye Yazıları'nda özünler, eleştiriler yayınlamıştır. Başlıca kitaplarıysa İnsanlar, Hürriyet (ki, bunu değerli sanatçı–ozan Suat Taşer'le birlikte yayınlamıştı), Dağda Ateş Yakanlar, Susan Anadolu, Anılarını topladığı Duman ve Alev, son olarak da bir anı – roman olan Gönen Öyküleri idi. Türkiye'nin koşullarında hasta yüreğine karşın böylesi bir çabayı sürdürmek, son nefesinedek ozan ve yazar olarak kalmak kolay bir uğraş değildir... **(Ben bilirim o cana kıyılan sabahları – Şakır şakır güneşle yıkanır kiremitler – Haberin olmaz çiçek açmış yemyeşil dallardan – Nasıl unutabilirim işte karşımdasın – Dilimde hâlâ tadı var dudaklarının – Yaşamak ne kadar mümkünse o kadar güzel – Elbette özgür konuşmak kolay değil – İstemem artık gözyaşı ve keder – Yalnız aydınlık bir Afrika için konuşacağız – Bilmem sen de bunları düşünüyormusun – Yaşamak sade kederle kanla yuğrulmamış – Bir defa da alınterinin saadetin hakkını düşün – Düşün zafer türkülerini düşün barış adına atılan topları)** diyebilen ozandı Toprak... Her ozanda bir Nazım Hikmet dehası aramaya kalkmak kişiyi doğal olarak yanılgıya götürür. Gerçekte Ömer Faruk Toprak aşırı savların adamı olmamıştır, ama (ben Nazım Hikmet'ten de üstünüm...) diyen de olmamıştır. Bu yola, yani inandığı, bağlandığı sanat yoluna, yaşam görüşüne bir ömür vermiştir başını eğmeden, tek bir ödünde bulunmadan...

Ve şu bir gerçektir ki, yitirdiğimiz ozan Ömer Faruk Toprak sıradan bir ozan değildir.

Ömer Faruk Toprak
Posta kutusu 36
Bostancı – İstanbul

İstanbul, 7.8.1979

Kardeşim Ahmet Say,

Niyazi Akıncıoğlu ile ilgili yazıyı ve yayınlanmamış şiirini, biyografisini gönderiyorum. Bir de portresi ekli. Mi-

zanpaj konusundaki hünerini gösterirsin. Kalbimden rahatsızım, biraz iyileşirsem, gelecek ay başında da Suphi Taşhan ile ilgili yazıyı gönderirim. Sözlüklerde bu ozanlara ilişkin doğru biyografi yok. Onun için yazının bir köşesinde çerçeve içinde biyografi olursa, yararlı olur.

İbrahim Tatarlı'ya ve Fahri Erdinç'e dergi gönderiyor musunuz? Eğer göndermiyorsanız, bana bu ağustos sayısı dahil her sayıdan üçer adet dergi gönderirseniz, onlara postalarım.

Başarılar dilerim, selam ve sevgiler..

Ömer Faruk Toprak

(Türkiye Yazıları, Sayı: 31, 1979 Ekim)

ÖMER FARUK TOPRAK ŞİİRİ : "İYİ İNSANLAR"IN TÜRKÜSÜ(*)

Ali İhsan MIHÇI

"Bir insanı sevmekle başlar her şey..."

Böyle diyordu Sait Faik. İlk bakışta burjuva hümanist bir öz taşıyan bu sözdeki insan sevgisinin maddi temelleri belirlendiği zaman, baş aşağı duran soyut insan sevgisi ayakları üzerine oturtulmuş, sosyalist hümanizmaya gelinmiş olur. Çünkü "insanın gerçek özü, toplumsal ilişkilerin somut tarihsel sistemine bağlıdır: yoksa toplumsal ilişkiler, insanın özüne değil."(1) İnsanın özünü ortaya çıkarmak ve onu yaşam içinde gerçekten özgür ve etkin kılabilmek, Popov'un deyişiyle, insanın "en öz niteliklerinden" hareket ederek değil, toplumsal ilişkileri insanın gerçek özgürlüğü ve etkinliği doğrultusunda yeniden düzenleyerek gerçeklik kazanabilir. Sait Faik, "insan"a içtenlikle yaklaşmak ve insanı gerçekten anlayabilmek için "sevgi" kavramını gündemde tutarken gösterdiği yerinde tavrı, insanı toplumsal ilişkiler temelinde çözümleme açısından gösteremezken: 1940 Toplumcu-gerçekçi (sosyalist-realist) Kuşağının saygın adlarından **Ömer Faruk Toprak**, bu bileşimi gerçekleştirebilmiştir.

Toprak şiiri, işçi sınıfının ahlaksal deneyimleri doğrultusunda insana, doğaya, topluma bakan; insan yüreğini ve beynini bu açının çok boyutlu sınırları içinde görüp gösteren bir şiirdir. 1940 Kuşağının iki büyük toplardamarı olan Nâzım Hikmet ve Enver Gökçe şiirleri arasında, bu şiirlerle dirsek temasını kesmeden kurulan özgün bir şiir diye de tanımlanabilir. Toprak, kendine özgü, belki de kişisel yapısından ve biraz da 1940'ların soluk aldırmasız koşullarından kaynaklanan doğasal imgelerle örülü, çoşkulu ve yanlı ama dingin, yumuşak, sıcak bir şiir geliştirmiştir. Böylece, kuşakdaşlarıya aynı manevi baskıları, fiziksel acıları yaşayan Toprak, Nâzım'ın tükenmez destansı soluğunda ve Enver Gökçe'nin "ben"i "biz"de çoğullayan orkestra şiirinde ide-

olojik ve estetik niteliği yansıyan bir şiir anlayışını "kendi sesi" kılmıştır.

Toprak, daha 1938'de yayımlanan ilk şiirine "**İyi İnsanlar**" adını vermişti. Bu tanımdaki "**iyi**" soyutlaması, "memleketimin halkı siz yorgun yüzlü insanlar" dizesiyle toplumsal özüne, emeğe bağlanarak somutlanmaktadır. O, memleketinin halkından söz ederken "bunun bir soyutlama olduğunu, gerçekte halk kavramının ardında uzlaşmaz çelişkili toplumun sınıfsal yapısı bulunduğunu" bilir. [2] "Yorgun yüzlü insan" somutlaması, bu bilincin ürünüdür. Ve işte Toprak'ın "iyi insanları" bunlardır: Halkın, emeğiyle yaşayan ezilmiş, yorgun, artık, aç kesimleri...

Toprak, bu insanların bir yandan acılarını söylerken, bir yandan da sanatla politikanın ayrılmazlığı bilinciyle şiirini, öyküsünü, romanını her türden yazısını onların acılarını ortadan kaldırmanın aracı kılabilmiştir. Bir konuşmasında şöyle der: "İdealist felsefeye saplanan ozanla devrimci görüşü benimsemiş ozan arasında büyük farklar vardır. Birincisi dünyaya bakıyorum sanarak kendi içine bakar, sesi kendi kozası içinde kalır. İkincisi ise dünyaya bakıyorum derken gerçekten dünyaya, insanlara bakar, oradan bir bileşime varır. Onun yazdığı şiirler bir yaşam zenginleşmesinin ürünüdür. İnsanları daha güzel bir dünyaya götürmeye çalışır. Kederli anları anlatır ama, insanı kötümser yapmaz."[3] Edebiyata ilişkin birçok sorunu içeren bu sözler, şairin "iyi insanlar"ına bakarken sanat-bilim-ideoloji bileşimine ne denli önem verdiğini gösterir. Dünyaya, insanlara gerçekten bakabilmek, bilimsel düşünceyi ve işçi sınıfı ideolojisini tüm boyutlarıyla özümsemekle eşanlamlıdır çünkü. Şairin burjuva hümanist anlayıştan ayrılan insan sevgisinin candamarları, işte bu bileşimde ve onun var ettiği yanlı tavırda yatmaktadır. Toprak, sanatla bilimin ayrılmazlığını, Nâzım'ı nitelerken şöyle belirtir: "Her yanı ile bilimsel bir çekirdekten gelen, büyük bir örnek.." [4] Gorki'nin dediği gibi, "beynin şiiri olan bilim" ile "yüreğin şiiri olan sanat"ı [5] insanın daha güzel bir dünyaya sahip olması yolunda kullanmak; bunu, sanatın ken-

disinin bir slogan ve tümüyle bir bildiri olduğunu gözardı etmeksizin yapmak; nesnel toplumsal koşullar bağlamında insanı tüm gerçeklikleriyle –çoşkuları, mücadelesi, sevdası, üzüncü, sevinci ve herşeyiyle– severek, bilerek, inanarak anlatmak... Toprak'ın o dingin uysal görünümlü şiirinin yaptığı işlev budur. O geleceğe doğru yürüyen insanı etkilemeye, giderek değiştirmeye çalışan sanata "iyimserlik aşılama işlevi" yüklerken her toplumcu –gerçekçi sanat adamının yapması gerekeni yapmıştır. Acıların, üzünçlerin, bunalımların bireysel görünümde şiire yansıması, doğa tutkusunun yoğun biçimde dile getirilmesi, insani gerçekliklerin anlatımı olarak bu işlevle çelişmez.

Hasan İzzettin Dinamo'nun tanımıyla "fedailer mangası" gibi bir toplumcu–gerçekçi kuşak içinde yer alan şairin bireyci değil ama bireysel olan her şeye eğilmesi, suçlama aracı olamaz. Kaldı ki Dinamo, "Bu dönemde (1939–1942 arısı. Y.N.) şiir yazmak değil, soluk almak bile suç durumundaydı.. Bu yüzden, sert kavga yerine doğaya sığınarak, doğayla insanın erdemce eşit bir barışa doğru giderek mutluluk duyabileceğini anlatmak istedim."[6] sözleriyle, sanatta "kaçış" izlenimi verebilen bireysel tavrın sanatçı özelinde kimi koşullarda daha da geçerli olduğunu vurgulamaktadır. **Toprak'ın özellikle doğaya yönelik şiirleriyle bireysel duygu ve duyarlıklarla yoğunlaşan sonelerini bu açıdan değerlendirmek gerekir. Sanat ve sanatçı, dünya görüşünden fire vermeden değişik anlatım yol ve araçlarıyla bildirisini sunabilir.** Ama bu tavrı felsefi idealizme batmış, egzistansializmin "bizdeki cehennem"inde kendi kendine güvenen 1950'lerin İkinci Yeni akımına egemen olan çarpık anlayışından ayırmak gerekir. Küçük burjuva şiiri görünümündeki Birinci Yeni (Orhan Veli) olayı ile de bu tavrın çakışır bir yanı yoktur. Toprak'ın şiirlerinde dünya görüşü ve bunun belirlediği öz değişmemiş, özün açıklanış biçimiyle şiirin sesinde bir değişme olmuştur. Kaldı ki zaten Toprak "haykıran şiir"den uzaktır.

Şair, "Ben yaşlılık çağı nedir bilmem ruhum/Peru

şarkıları gibi mutluluk söylemeliyim/Ölürken bile denizde dalgalarla buluşurum." der bir şiirinde.(7) **1938'den 1979'a uzanıp gelen toprak şiiri, "iyi insanlar" ın evrensel mutluluğunu inançla seslendiren bir şiirdir.**

1979'un ağustosunda yitirdiğimiz Ömer Faruk Toprak'ın anısı bu "ses"–le yaşayacaktır; bu sesle ve "iyi insanlar"ın gerçek mutluluğunda...

Ankara, 2 Eylül 1979

KAYNAKLAR

(1) Popov, Sosyalizm ve Hümanizm, Sorun Y. 1979, s.25
(2) Agy. s. 13
(3) Hikmet Altınkaynak, Edebiyatımızda 1940 Kuşağı, 1977, s. 219
(4) Ömer Faruk Toprak, 1940–1945 Arasında Edebiyatımızda Çıkan Ozanlar, Türkiye Yazıları, s.9, Aralık 1977
(5) M. Gorki, Edebiyat Yaşamın, Payel Y.1978
(6) H. Altınkaynak, agy. s.119
(7) Sonnet III (1976)

[(*) Halkevi, Ekim 1979]

YÜREK DOLUSU SEVGİ :
ÖMER FARUK TOPRAK

HASAN HÜSEYİN

Şöyle yazmıştı son kitabı Gönen Öyküleri'nin birinci sayfasında: "Sevgili Ozan Kardeşim Hasan Hüseyin'e, Başarılar sağlıklar dileyerek!. Bir aydır Angina Peçtoris'le pençeleşiyorum. Altedemedim henüz. Bedrettin'imizin kitabı için gösterdiğin çabaya, sağol diyorum. Düzelince yazı yazacağım. Eşine ve Sana yürek dolusu selamlar!. 10/8/1979"

Ömer Faruk Toprak, bu yürek dolusu sevgi, Bedrettin Cömert'in kitabı hakkında yazmağa fırsat bulamadı.

Kitabı aldığım günlerde, 15 ağustos günü, Hacıbektaş'a gitmek zorunda kaldım. 20 sabahı Ankara'daydım. İşim vardı Ankara Radyosu'nda. Gece eve döndüğümde, ölüm haberiyle karşılaştım Ömer Faruk Toprak'ın.

Çok kötü bir geceydi. Bütün gece, yaralı serçenin kanadı gibi çırpınıp durdu yüreğim. Demek, bir daha göremeyecektim Ömer Faruk Toprak'ı ha? Demek temmuz başlarından beri pençeleşiyormuş yüreğinin eski düşmanıyla ha? Nerden bilecektim ki!... Mart 1978'den bu yana görüşememiştik; ne ben gidebilmiştim İstanbul'a, ne de o gelebilmişti Ankara'ya (herhalde gelmemişti; çünkü, gelmiş olsaydı ya telefon ederdi, ya da çıkıp gelirdi eve). Ve işte, artık göremeyecektim onu ben!... Gönen Öyküleri'nin basılışını görmüş, 10 ağustos günü bana imzalayıp postalamış ve 20 ağustos günü de çekip gitmişti aramızdan.

21 ağustos günü yine Ankara Radyosu'ndaydım; benimle ilgili bir-iki izlence yapılacaktı, mikrofona konuşmam gerekiyordu.

–Neyin var, dediler.

Demek ki, geçirdiğim kötü gece sallanıp duruyormuş yüzümde,

– Ömer Faruk Toprak öldü, dedim. İstanbul'a gitmem gerekiyor...

Karşı çıktılar:

– Bu halinle gidemezsin... İkincisi de bayram arefesinde ne tren bulabilirsin, ne de otobüs... Hem, gitmen neyi değişterecek?.. En iyisi, Ömer Faruk üzerine seninle bir konuşma yapalım radyoda... Arkadaşı değil misin?

Evet, doğru söylüyorlardı. En iyisi, Ömer Faruk'la ilgili birkaç söz etmekti radyoda.

–Yarın geleyim öyleyse, dedim. Konuşacak durumda değilim bugün.

Ertesi gün gittim yine radyoya. Mikrofonun başına aldılar beni:

– Hadi konuş!

Ne konuşacaktım?... Türkçe biliyor muydum?...

Birden unuttum söyleyeceklerimi ne geldiyse dilime, söylemeğe başladım. Zaman ve yer kavramları silinip gitmişti kafamdan... Konuştum işte!...

– Bu süre yeter, dediler.

Mikrofondan aydıldığımda kafamın içi bomboştu, dümdüzdü; sanki bir beyin operasyonundan geçmiştim.

Gidemedim İstanbul'a. Tel bile çekemedim eşi Füruzan Toprak'a. Beynimde çınlayıp duran bir tümce vardı yalnızca: "Neyi değiştirecek?"

Sonradan öğrendim: 14 Eylül günü TRT–1'de verilmiş o konuşmam. Ben dinleyemedim.

Ömer Faruk Toprak'ın bendeki ilk kitabı, Dağda ateş Yakanlar. 1960'larda Ankara'ya geldiğimde edinmiştim. Kendisiyle tanışmıyorduk. Tanışmamız yıllarca sonra oldu.

Şöyle diyordu o kitabının Dağda Ateş Yakanlar adlı şiirinde Ömer Faruk Toprak:

Bir şafak vakti başlayacak yolculuğumuz

Cığaralar sönmüş parmaklarımızda

Düşünmemek mümkün mü gelecek günleri

Ve şöyle bitiyordu o şiir:

Yaşamak sade kederle kanla yuğrulmamış

Bir defa da alınterinin saadetin hakkını düşün

Düşün zafer türkülerini düşün barış adına atılan topları

1955'lerde yayımlanmıştı kitap. Desenlerle de süslenmişti. Ben o yıllarda, bir Orta Anadolu kentinin bir esnaf kahvesinde karakalemle fotoğraf büyütüyor, portreler yapıyor, ayakta kalmağa çalışıyordum. Ne kitapları izleyebiliyordum, ne de dergileri. Kazandığım para ancak otele ve ucuz yiyeceklerime yetiyordu. Ömer Faruk Toprak, İstanbul'daydı. İstanbul bana çoook uzaktı!...

1968'lerde mi tanıştık Ömer Faruk Toprak'la yoksa daha önce mi, şimdi pek çıkaramıyacağım; yalnız, bana imzaladığı ilk kitap Susan Anadolu'daki Tarih: 1968... Fahir Onger yayınları arasında çıkmış. Arka kapakta, YÖN dergisinde yazılmış bir yazıdan şu tümceleri okuyoruz:

"Şimdi Ömer Faruk Toprak, yeni şiir kitabını yayınladı. Bu kitaptaki şiirlerin 'Dağda Ateş Yakanlar'dan sonra, daha bir olgun, duru Türkçe'ye kavuştukları, daha bir anlam zenginliği, toplumcu duyarlık derinliği kazandıkları görülüyor. Onun edebiyatımızda öncüsü olduğu yol, yeni denemelere, şekil canbazlıklarına, aşırılıklara gereksinme duymayan bir 'Promete aşaması'dır. Son kitabı ile bu büyük inanç ve direnme isteyen yolu seçmiştir. 'Ateş yakacağım uzak kıyılarında senin' diyor, (Eğitim görmemiş insanlarım düşünmeyi öğreniyorlar) derken hep aynı öncülüğü (prometeciliği) savunuyor."

Kitap, 1966'da yayımlanmış. Bana 1968'de imzalayıp yolladığına göre, demek ki 1968 başında Forum dergisini yönetmeğe başladığım günlerde tanışmışız Ömer Faruk Toprak'la. Forum'da da yazmıştı kendisi.

Şiir ve öykü kitaplarında, kitaba adını veren şiir ve öykünün aranması gelenektir bizde. Oysa, kitaba adını vermiş olsa bile, o şiirin, kitaptaki şiirlerin en güçlüsü olduğu söylenemez her zaman. Kitaba adını vermiştir ama,

ondan daha güçlü, daha sevilen şiirler bulunabilir kitapta. Bu gerçeği bildiğim halde, açıyorum kitaba adını vermiş olan şiiri. Şöyle diyor Ömer Faruk Toprak:

Çatlamış topraklar üzerinde yürüyorum
Dudaklarım kanıyor kuru ağaçlar durgun akşamda
Senin gözlerinle görüyorum Sıvas'ı Erzincan'ı
Gecenin sarktığı toprak evlere iniyorum.
Çıra alevinde oturuyor Döne bacım susarak
Alıyorum yüzünden karanlık keder bulutunu
Hiçbir hazin türkü onları ağlatmıyor mutsuz da olsalar
Dağlarda ırmaklarda bitkisel bir yaşantı
Eğitim görmemiş insanlarım düşünmeyi öğreniyorlar
Rüzgâr yanığı yüzlerinden geçiyor yirminci yüzyıl
Ve şu dizelerle bitiyor şiir:
Uzun süre dalıyorum Erzurumlu bir kulübede
Kızgın bir akşam giriyor içeriye ansızın
Uzakta yırtıcı kuş gözündeki parıltı
İsli bakracın ateşine tutuyorum kitabımı
Pir Sultan Abdal'dan beri susuyorsun Sivas'ta

Ömer Faruk Toprak, anı ve denemelerini, 1968'de, Duman ve Alev adlı kitapta topladı. Pir Aşkına başlıklı önsözünde şöyle der:

"...27 Şubat 1945'de yeraltında gün ışığı görmeyen bir hücrede, gece yarısından sonra, soğuktan donuyordum az daha. Böyle soğuk gece yarılarında biraz olsun ısınmak için, o gün okuduğum gazeteleri yakıyordum. Havasız ve rutubetli kulübeyi ilkin duman kaplıyor, sonra alevle beş–on dakika ısınıyordum. O günlerden acı bir anı kaldı bana şimdi. Kitabımın adı **Duman ve Alev** oradan geliyor."

Kitabın arka kapağında da şu tümceyi buluyoruz. "Duman ve Alev, faşizmin dar boğazından geçmiş bir edebiyat kuşağının 1940'dan bu yana serüveni.."

Ömer Faruk Toprak, çoşkusunu dizginlemeyi bilen bir kimseydi; çok az ünlem kullanırdı konuşmalarında ve yazılarında. 1940 sonrasının acılarını da Duman ve Alev'de aynı soğukkanlılıkla, fakat içtenlikle anlatır. Bunlar okunulmadan şiire soyunmak olmaz!... Ozanların ve yazarların serrüvenleri, Türk şiir ve yazınının serüvenidir. Bunun iyi bilinmesi gerek.

1973, oldukça verimli bir yıldır Ömer Faruk için. O yıl iki kitabı birden yayımlandı: Ay Işığı (şiir), tuz ve Ekmek (roman). Birincisi Yeditepe Yayınlar'ından, ikincisi Sinan... O yıllarda artık çok iyi tanışıyorduk Ömer Faruk'la. Ben İstanbul'a pek sık gidemediğim için, daha çok o Ankara'ya geldikçe buluşuyor ve tatlı tatlı söyleşiyorduk. Bunlar, Bedrettin Cömert'i de içine alan söyleşiler oluyordu; çünkü Bedrettin Cömert, Ankara'ya gelip yerleşeli üç yıl olmuştu. Ayrı kuşaktan insanlardık; bizi biraraya getiren, elbette ki sanat ve yazındı, bir de insan sevgisi ve saygısı.

1920 , İstanbul doğumluydu Ömer Faruk Toprak. Orta öğrenimini 1941'de Kütahya Lisesi'nde tamamlamıştı. Sonra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girmiş, bitirmeden ayrılmak ve memurluk yapmak zorunda kalmıştı. Petrol Ofis'te uzun yıllar çalıştı ve 1972'de, kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Bildiğim kadarıyla bütün istediği, "yorgun kalbini sanata vermek"ti. Karısı Füruzan Toprak ile birlikte, düşledikleri sanat ortamını yaratıp, yapıtlar koymaktı ortaya.

Çocuk denilecek yaşta girmişti şiir dünyasına Ömer Faruk. İlk şiirleri, 1940–41 yıllarında, Servet-i Fünun, Dikmen, Yeni Edebiyat gibi dergilerde yayımlanmıştı. Bizde "1940 kuşağı" denilen yazarlardandı; yani, **Mehmet Kemal**'in "**Acılı Kuşak**" dediği kuşaktan...

Düşünün: İkinci Dünya Savaşı bütün rezilliğiyle sürüyor. Türkiye, tek parti döneminde. Savaşın dehşeti, kimsede akıl–fikir bırakmamış. Kimi "Hayl Hitler!" diye bağırıyor, kimi de yoksul halkı soyuyordu. Savaşa girilmemişti ama, savaşın bütün rezilliği yaşanılıyordu. Ömer Faruk'lar o yaşlarda, anti–faşist sanat yapmağa ça-

lışıyorlardı. Bugün belediye otobüslerinde sosyalizm tartışması yapılabiliyor; ama o günlerde, evlerde bile sendika sözü etmek kolay değildi. Ömer Faruk Toprak, 1941'lerde, yirmi bir yaşında bir genç ozan–yazar olarak, her türlü baskıyı göğsünün üzerinde duymuş bir kimsedir. 1945'te Nazizm ve Faşizm tepelendi, dünyada barış çağrıları yapıldı, barış törenleri düzenlendi ama Türkiye gibi ülkelerde gerici–faşist baskılar, uygulamalar son bulmadı; hatta, 1950 ile birlikte daha da arttı. Ömer Faruk Toprak ve kuşağı, bunları da yaşadı. Onu 20 Ağustos 1979 günü aramızdan çekip alan Angina Pectoris akşamla sabah arası çökmüş değildir Ömer Faruk'un tepesine, taa o yıllarda yakalamıştır. 1972'de kendi isteğiyle emekliye ayrılmasının bir önemli nedeni de budur.

1943–1950 yılları arasında Ömer Faruk Toprak'ı Yürüyüş, Pınar, Ant, Yığın, Yeni Sanat, Fikir ve Sanat gibi, hem kurucusu ve hem de yazarı olduğu dergilerde görüyoruz. Daha sonraki yıllarda Kaynak, Beraber, Şairler Yaprağı, Seçilmiş Hikâyeler, Yeni Ufuklar, Pazar Postası, Yelken, Ataç, Yön, Papirüs, Forum, Gelecek, Yansıma gibi dergilerde yazdı. 1952–1973 yılları arasında yazdığı bu yazılarında Ömer Faruk, İlerici, sosyalist gerçekçi kimliğine ve kişiliğine gölge düşürtmedi. Örneğin 1943'lerde **Hüsamettin Bozok**, onun için şöyle diyor: "Ömer Faruk Toprak, yosun kokularıyla meşbu memleket renkleriyle bir hayâl âlemi inşa etmiş. Bu bakımdan onda, keskin ve haşin bir realizmden ziyade yumuşak ve bulanık renklere hayran ve sisli manzaralar boyamağa hevesli bir peyzaj ressamı edası var. İleri bir şekil üzerinde çalışmaktadır ve vokabüleri zengindir. Çizmiş olduğu tablolardaki kuvvetli fırça oyunları da, ancak realist bir cerayan içinde gelişeceğine işaret ediyor Yurt ve Dünya". 1955'lerde **Nurullah Ataç**, şöyle diyor: "Bay Ömer Faruk Toprak'ın böyle şairane'den şiir yükü olan tilciklerden kaçınıp yeni sözlere, dokunulmamış konulara şiir yükleyebilecek bir gücü olduğunu sanıyorum, dilerim boşa çıkmasın bu umudum (Sonhavadis Gazetesi)". **Fahir Onger** ise şöyle diyor yine 1955'lerde:

"Ö.F. Toprak adını son birkaç yıllık geniş çalışmaları dolayısıyla sık sık duymaktayız. Buna Ö.F.Toprak imzasını yeniden kazandık da diyebiliriz çünkü 1942–45 yılları, yani II. Dünya Savaşı ve barışa geçiş devri, adı geçen yazarın yeni edebiyatımız içinde yer alış devresiydi. O günden bu yana tam on yıl geçti. Savaş yıllarının anlambilmez şairi, edebiyat dergilerinde kalmış birkaç etüdü ve iki şiir kitabıyla, 'İnsanlar' 1943 – 'Hürriyet' 1945, yeter derecede ilgi toplamış bulunuyordu. Bunun başlıca sebebi Ö.F.Toprak'ın yurt ve dünya insanları üzerine büyük bir önemle eğilmiş bulunmasıydı. Arada geçen on yıl şairin daha da olgunlaşmasına yaramıştır. Yurdun çeşitli bölgelerini gezdi. Burada günlük ekmeğini çıkarmak için durmadan dinlenmeden çalışan insanları tanıdı. Kendisi de onlar gibi bir halk çocuğu idi. Bu itibarla dünya nimetlerinden habersiz duran çilekeş insanların dertlerini daha iyi anladı. Onlarla beraber saz damlı kulübelerde oturup akşamın renkli ışıklarını seyretti, somun, taze zeytin bölüştü, sevdalandı, tek kelime ile basit insanların hayatına ait bütün girdi çıktıları öğrendi. Ama kendisi basit bir vatandaş değil, bir aydın kişi idi, şairdi, yazardı, onun için şiirlerini hep bu memleketin çalışkan, kederli insanlarına bağladı (Yeni Ufuklar)"

1943 ve 1955 yıllarında üç eleştirmen böyle diyor. Ya 1979'da ne dediler?

İşte dedikleri:

"Ömer Faruk Toprak, ilkin insansal özle mayaladığı şiirlerine daha sonra savaşı reddeden, barışsever bir değer de kattı.(...) Ömer Faruk Toprak'ın 'İnsanlar' kitabında bulunan şiirleri anlatım yönüyle de 1940 kuşağının öteki şairlerinden ayrıdır kuşkusuz. Zengin imajlarla, geniş çağrışımlar, pırıl pırıl bir gelecek düşüyle... (...) Ömer Faruk Toprak az yazan bir şairdi. Ama bu az yazışı onun şairliğini daha güçlendirmiştir kanısındayız; atılacak şiirler yazmamıştır. Özetle şunu söyleyebileriz ki, Ömer Faruk Toprak kalemini, dizelerini toplumcu gerçekçi bir sanat anlayışıyla 'Daha güzel bir dünya için' kullanmıştır (**Hikmet Altınkaynak**, Cumhuriyet, 27 Ağustos 1979)."

"Şiiri bağırıp çağırmadığı, bir dağ suyu gibi için için kaynadığı, aynı saydamlık ve durulukla geliştiği için, son yılların 'Devrimci kuşağı'na da fazla birşey söylemedi. Haksızlıktır. Ömer Faruk Toprak, özgün bir ozandı, şiiri zaman içinde fazla değişmediyse bile, hep kendine özgü kalmıştı (**Attila İlhan**, Cumhuriyet, 27 Ağustos 1979)".

"İlk şiirini 1938 yılında yayımladığı gözönünde tutulunca sanat dünyamızın 40 yılı aşkın bir tanığı ve temsilcisi olduğu anlaşılır Ömer Faruk Toprak'ın (1920–1970). Ağırbaşlı, durgun, sessiz kişiliği ile savaşımcı bir sanatın sözcülerinden olduğunu pek belli etmezdi.(...) 40 yıl boyunca edebiyat'a iç içe yaşamış, sanata namusluca bağlanmış ödün vermemiş, yargılarını inanarak savunmuş bir sanatçının portresini de çıkarıyor karşımıza (ölüm). Bu portrede toplumcu sanatımızın hareketli çizgileri ve özverili bir kişiliğin izleri görülmektedir (**Konur Ertop**, Cumhuriyet, 23 Ağustos 1979)".

Ölçülü, ince, duygulu, tutarlı insanlara karşı sevgi ve saygıyla dolu, inandıklarından ödün vermeyen, özgün, yazınımızda kendine özgü bir yeri bulunan bir sanatçı, bir yazardı Ömer Faruk Toprak. Geride bıraktığı kitapları yıl sırasına göre okunduğunda, onun bu özellikleri daha iyi çıkacaktır sanıyorum ortaya.

Dediğim gibi, 1973 yılı, Ömer Faruk için verimli bir yıl sayılabilir. İki kitabı aynı yıl içinde çıktı: Ay Işığı ve Tuz ve Ekmek. 1975'de, öykülerini topladığı, Karşı Pencere'yi verdi. Bu kitabını bana, 1976'da imzalayıp yollamış.

1976 yılına ait bir olaydan sözetmeden geçemiyeceğim: Ocak ayı başında, Ankara'da bir gazetede çalışmağa başlamıştım. Haftada bir, sanat sayfası yapacak ve bir de siyasal yazı yazacaktım. Yeni durumumu Ömer Faruk Toprak'a yazdım ve Bedrettin Cömert'le de konuştum. Sayfama yazmalarını istiyordum.

Kısa bir süre sonra Ömer Faruk Toprak'tan bir mektup ve bir de kitap aldım: Karşı Pencere.

diyordu ki mektubunda "Elimde 'Aşık Garip' adlı bir çalışmam var. Türkiye'deki kaynakları taradım, sonra da

Bakû kitaplıklarını araştırdım, öyle hazırladım. İstersen, gazetenin patronlarıyla görüş, belirli bir yazı ücreti karşılığı onu vereyim gazeteye".

Gazete de benden bir tefrika istiyordu. Konuştuk, anlaştık ve kitabı istedim Ömer Faruk Toprak'tan. Geldi kitap. Okudum, duyuru spotlarını yazdım ve verdim gazeteye. Ne yazık ki, gazete, ofsetten tipo baskıya düştü. Anladım ki Aşık Garip yayımlanamıyacak gazetede, geri istedim. Aradan günler geçtiği halde ne kitabı veriyorlar, ne de parasını yolluyorlardı Ömer Faruk'a. Benim için büyük bir üzüntü konusuydu bu. Sonunda, kitabı geri yollattım Ömer Faruk'a. Mektupla da durumu açıklamağa çalıştım kendisine, özür diledim. Kızmak, gücenmek, küsmek ne söz! Tam Ömer Faruk Toprak'lık bir yanıt aldım kendisinden. Buna karşın, olayın ezikliğinden uzun süre kurtulamadım. Ve uzun süre de yüzyüze görüşemedik kendisiyle, taa 1978 martına dek!... Mart 1978 başlarında, Bedrettin Cömert, kendisi ve ben, Sanat sevenler lokalinde otururken Aşık Garip konusunu açtım. Ömer Faruk, o sevgi dolu gözlerini gözlerime dikti, elini omuzuma koydu ve gülümsedi:

– Ah Hasan Hüseyin, ne diye üzüntü konusu yapıyorsun bunları, aziz dostum?!... Sanki biz Utarit yıldızından mı geldik, bilmiyor muyuz bu konuları?... Bizde böyledir bu işler kardeşim... Keyfine bak sen!

O geceden sonra da bir daha gözgöze gelemedik... O mart ayında Doğan Öz öldürüldü, ardından 11 temmuzda Bedrettin Cömert; ve işte, 20 Ağustos 1979'da Ömer Faruk Toprak çekip gitti aramızdan.

Sanatın toplumsal işlevine inanmış bir ozandı Ömer Faruk Toprak. Emekliye ayrıldıktan sonra dolaştığı sosyalist ülkelerle ilgili izlenimlerini gazetelerde verdi okurlarına, fakat kitap halinde yayımlamağa vakit bulamadı. Aşık Garip ne oldu, bilmiyorum. Belki başka çalışmaları da vardı, eşi Füruzan Toprak mı derleyip toplar onları, yoksa başka birileri mi, bilmiyorum; ama, herhalde günışığına çıkarılmalı bunlar. Kırk yıllık sanat–yazın çilesi, bütün izleriyle topluma maledilmeli.

Şiir, öykü, deneme, anı, roman, eleştiri, gezi notları... Hayli yapıt bıraktı Ömer Faruk Toprak geride. Evet, sosyalist gerçekçiydi ve kendi sesinin şiirini söyleyen bir ozandı.

doktor kalbim zayıf cıgarayı bıraktım.
tam kitabın usturası üzerindeyim
bakıyorum gece yarım
kapatıyorum gece lambamı
karanlık bir deniz alıp götürüyor beni
başlıyor çocukluğumun saçlarını okşamağa

diyor, 1972'lerde yazdığı bir şiirinde. Karanlıktan, karanlık gecelerden, ışıksızlıktan hoşlanmayan, şiirleri dağbaşlarıyla, sabahlarla, çocuk yüzleriyle, aydınlık bahçelerle dolu bir ozandı Ömer Faruk.

karanlık geceleri ben sevemem
bir zindan örtülür sanki üstüme
ne güllerin açılışını görürüm
ne çocukların gözlerindeki mavi gülüşü
ıslak kıyaya dizilse bile yıldızlar
oraya doğru yürüyemem

diyor, yine aynı yıllarda yazdığı **Gün Işığı** adlı şiirinde.

eski bir bahçe kanepesi
sıcak çorba kasesine eğilmişim
biraz önce dokuz yaşındaydım şimdi elli iki
hüzün sarkmıştı pencerelere nerde şimdi
bugün gibi sıralanıyor gözümün önünde
şuraya nasıl yorgun gelmişim
güneşli sabahları severim demişim sana
kitabın kenarına yazmışım bunu
rüzgar hızla gidiyor önünde akşam
tuz ve yağmur deniz yönünde
üşüdü omuzlarım biraz ateşte ısınsam
yüreğim cesaretin kapısında sınır yorgunu

diyor, yine aynı yıllarda yazdığı **Güneşli sabah** adlı şiirinde, "Yüreği cesaretin kapısında sınır yorgunu" bir adam... Ne demek istiyor ozan bize?

Bulun da sorun kendisine, bulabilirseniz!...

HASAN HÜSEYİN
(Ankara, 10 Ekim 1979)

(Sesimiz, Sayı: 124, kasım 1979)

ERKEN GİDENE[1]

karanlık geceleri ben sevemem
bir zindan örtülür sanki üstüme
gece başladı mı bir yerde
yarım kalır dudaklarımda türküm

(Ö.F.Toprak)

yunus emre deyince ben
dolunaylı bir dağbaşı
elenir ayışığı çıplak dağlara
kerpicimiz kağnımız ve çarığımız
karanlıkta güler gibi gömütlük
çıkar ortaya
ağlamak gelir içimden

ömer faruk deyince ben
çizilmiş akşamın alacasına
boynubükük bir güvercin
dolunaylı bir gecede
kanayan bir yunus emre
tek bir aluç durur öyle tepede
dolunayda mor bir gölge
dargın bir kumsaati
kopuzum nerde benim
çiçeğim dalım gülüm
hanimiş güvercinim
bağırmak gelir içimden

İstanbul'da bir istanbul

karacaahmet'miş adı
küsmüş kime güvercinlim
uçmuş o istanbul'dan
konmuş o istanbul'a
bir de adres bırakmış
"ada no 5616"
arasınlar diye dostları

sen sevmezsin de karanlık geceleri ey güvercinlim
sanki ben sever miyim
sanki ben sever miyim" susan anadolu"da
çıplaklığı elenen ayışığını
ben demişim
"ağlasun ayşafağı"
yanarak içim
sen demişsin
"ayışığı"
bu ne biçim ayrılık bu ey güvercinlim
doya doya ağlamaktan bile yoksunum şimdi

vakit daha çok erkendi neden kalktın ki
ne güzel de söyleşip dertleşiyorduk
"görüyorduk–daha–güllerin açılışını"
"çocukların gözlerindeki mavi gülüşü"
görüyorduk daha ey güvercinlim
daha vakit çok erkendi
"ıslak kıyıya" dizilmemişti daha yıldızlar
dizilseler bile sanki ne vardı
ne güzeldi o şiirler
hele de dağlarda ateşler yakanları
hele de füruzan'lı sevgilileri
sanki bahar yürüyordu karın altında

sanki söğüt dallarına su yürüyordu
sanki yağmur fısıldıyordu şimşeklerin ardında
nergis miydi nevruz muydu bilemiyorum
belki de kardelendi kar altında bu muştu
"yeşil kurbağalar öter göllerde
kanadım kırıldı kaldım çöllerde"
diyordu türkü
yorulmuştu biliyorum o güvercin yüreğin
yıllaryılı koşturmaktan güzel günlere
beklemekten yıllaryılı güzel günleri
ve ateşler yakmaktan dağbaşlarında

ama vakit çok erkendi neden kalktın ki
sanki neden kalktın ki durup dururken
çocuklar vurulurken sırtlan tuzaklarında
bülbüllere kıyılırken mezelik diye
vakit daha çok erkendi neden kalktın ki
şiirden kurtuluştan sevmekten konuşuyorduk
güzel günler düşlüyorduk – sanki ne diye
bedrettin'den ağrımışken bir de sen şimdi
bir de sen beni yalnız – bu kızgın arefede
tam da barut yakarken faşizme kahpeliğe
vakit daha çok erkendi neden kalktın ki
geldim istanbul'da o istanbul'a
"karacaahmet" yazıyordu kapında
ağaçları mumdandı
kuşları mumdandı sanki
ne kapıyı açan oldu bu kardeşine
ne de adını soran
bir elimde "tuz–ekmek"
bir elimde yarım kalmış şiirlerin
bekledim kapında belki yıllarca

belki bir başka zaman
bir başka boyut

yaşıyorum canım dostum
buysa eğer yaşamak
yaşıyorum "susan anadolu"nda
dişlerimi sıkarak
ve ateşler üfleyerek dağlarda!

(17 Mart 1980, İstanbul)

(1) Hasan Hüseyin–Filiz Kıran Fırtınası, Bilgi Yn.haziran 1981.
Bu kitap, 1981 Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü'nü kazanmıştır.

"TUZ VE EKMEK"[1] İLE "KARARTMA GECELERİ" ÜZERİNE POLİTİK VE SANATSAL DEĞİNMELER

Ömer NİDA

1940 Kuşağının önde gelen sanatçıları, aydınları, İkinci Dünya Savaşı döneminde, ülkemizde gördükleri baskıları, çektikleri acıları; şiir, roman, anı gibi, sanat ürünleriyle yansıtmaya çalıştılar, çalışıyorlar. Örneğin, ilk akla gelenler: **Mehmed Kemal**, "**Acılı Kuşak**" **1967**, anı. **Ömer Faruk Toprak**, "**Duman ve Alev**" **1968**, anı. Aynı yazarın "**Tuz ve Ekmek**" **1973**, adlı romanı. **Rıfat Ilgaz**, "**Karartma Geceleri**" **1974**, roman. Gene **Mehmed Kemal**, "**Sürgün Alayı**" **1974**, roman, **Abidin Nesimi**, "**Yılların İçinden** " **1977**, anı. **Zekeriya Sertel**, "**Hatırladıklarım**" **1977**, anı. **Zihni T.Anadol**, "**Truva Atında İlk Akşam**" **1988**, anı...

Kuşkusuz anımsayamadıklarım vardır. Beni bağışlasınlar.

Tüm bu yapıtlar, o dönemin baskılarını bütün yönleriyle betimleyip sergiliyorlar ve yakın geçmişimizde, aydınlara karşı beslenen düşmanlıkları açığa çıkarıyorlar. Egemen kadroların, en saydam düşüncelere bile, acımasızca nasıl yüklendiğini ortaya koymaları açısından, önemli birer kaynak oluşturuyorlar. Daha da ötesinde, o dönemdeki egemen güçlerin, yüz karasını vurgulayan birer belge niteliği taşımalarıdır.

Bizler için düşünce özgürlüğünün, gerçek anlamda var olduğu gün, kurtuluş günü olacaktır. Düşünceden korkanlar, aydınlıktan kaçan hamam böceklerine benzerler. Aydınlık geleceklere ise, sağlam zeminler üzerinde yürüyerek varılır. Bunun için, yaşanan deneyimlerden yararlanmak biricik yoldur. Sağlıklı geleceklerin kapısı, deneyimlerle açılır. Yeni kuşaklar, yakın geçmişimize ışık

---

[(1) Tuz ve Ekmek. yeni baskı. Cem Yn. 1991]

tutan bu yapıtları inceleyerek, CHP.(Cumhuriyet Halk Partisi) nin tek şef yönetimini ve toprak ağalarının oyunlarını, bilinçli olarak değerlendirebilirler diyoruz. Ömer Faruk'un demesiyle; "Kadife eldiven içinde demir yumruk saklayanların", bizleri hangi çıkmazlara soktuklarını anlayabilirler. Bugün de, insan haklarına, düşünce özgürlüğüne ve demokrasiye düşman, büyük bir kesim, egemenliklerini sürdürdükçe, iktidar değişikliklerinin bir çözüm getirmesi beklenemez.

Toplumumuzu yönlendiren lokomotif, çıkarcı kadroların elinde, yüzyıllardan bu yana, raydan çıkmış durumdadır. Bu nedenle, ancak gelecek kuşaklara kolay gelsin demek düşüyor bizlere.

Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisini gündeme getirmiş, tüm dünya klasiklerinin sırasıyla yayımlanmasını programına almıştı. Anımsarsınız, hemen çamur attılar, açığa aldılar. Köy Enstitülerinin çanına ot tıkadılar. Hangi birini anlatmalı? Uzun öyküler.. Günümüzde ise; gerici, tutucu yayınlar her köşede sergilenmekte, edebiyatımızın gerçek değerleri, geri itilmeye, hep unutturulmaya çalışılmaktadır. Dümen suyundaki basın–yayın organları, nesnel değer yargılarına önem vermeksizin, sorumsuzca birilerini şişirip şişirip önümüze sürüyorlar. Edebiyatımız, tam bir tekelleşme, klikleşme olgusuyla karşı karşıya. Bu olgu, politik düzenle ve çıkar ortaklığıyla bütünleşmiş, daha doğrusu göbek bağıyla bağlı, yozlaşmış elemanlar aracılığıyla yürütülüyor. Verin ellerine radyoyu, televizyonu, ya da günlük bir basın organını, kimi istiyorsanız, kısa sürede O'nu üne kavuştursun, baş köşeye oturtsun. Her işin bu denli ucuza kapatıldığı bir düzende, kamuoyunun değer yargıları da sağlıklı gelişememekte, altüst olmaktadır. Bu curcunada, allanıp pullanacrak, önümüze dayatılan yapay değerlerin kısa sürede balon gibi sönüp gidecekleri unutuluyor. Örneğin; sahnelerin ve beyaz perdenin altın çocuğu olarak bizlere dayatılan Göksel Arsoy'un, altınlığından elimizde ne kalmıştır? Kocaman bir hiç. Günümüzde örnek gösterilebilecek daha yüzlercesi, yandaşlarının koltuk değ-

neğiyle ortalıkta boy gösteriyor.

Zorunlu olarak bu konulara değindikten sonra, asıl konumuza geçebiliriz. Yukarıda sözünü ettiğim; "T**uz ve Ekmek**" ile "**Karartma Geceleri**" adlı romanlar üzerinde durmak istiyorum:

"**Tuz ve Ekmek**", Haziran **1973** tarihinde, Sinan Yayınları arasında çıktı. Ömer Faruk Toprak, bu romanında; İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ülkemizdeki faşist güçlerin, aydınlar üzerindeki baskılarını doyurucu bir lirizmle okurlara yansıtıyor. Giderek yönetimin kıskancından kurtulamayıp, yaşamını yitiren Şair Öğretmen Sabahattin gibi yurtseverlerin, çektikleri acıları sergiliyor. Yaşamlarının baharında işkenceler, mahpusluklar, kaçışlar, saklanmalar, sürgünler, ekonomik yoksunluklar ve özlemler içinde kıvranan aydın kesimin çileli öyküsü, ağlatısı (trajedisi..)

Şiirlerinde görüldüğü gibi, sanat anlayışında, sosyalist gerçekçilik ilkesini temel alan Ömer Faruk Toprak'ın, bu ilk romanında, ne denli başarılı olduğu, basında çıkan eleştirilerle de ortaya konuldu. 1940 Kuşağının bu güçlü şair ve yazarına gene döneceğiz.

Rıfat Ilgaz da, 1940 kuşağının öncü şair ve yazarlarındandır. "**Karartma Geceleri**", **1974** yılında yayımlanmıştır. Rıfat Ilgaz'ın da ilk romanı olup, aynı içeriği taşımaktadır. O dönemleri etiyle kemiğiyle yaşamış olması, kuşkusuz yapıta belgesel bir nitelik kazandırıyor. Bilindiği gibi, Rıfat Ilgaz da sosyalist gerçekçi sanat anlayışını benimsemiş bir yazardır.

Her iki romanı da, ilk baskı tarihlerinde okumuştum. Son günlerde "Karartma Geceleri" filmi, bende bazı çağrışımlar uyandırdı. Filmdeki işkence sahnelerini Ömer Faruk Toprak'ın "Tuz ve Ekmek" adlı romanında okumuştum. Acaba yanılıyor muyum diyerek, her iki romanın ilk baskılarını yeniden ve dikkatlice okumaya koyuldum. Evet, yanılmamıştım. Bu sahneler, Rıfat Ilgaz'ın "Karartma Geceleri" adlı romanında değil de, Ömer Faruk Toprak'ın "Tuz ve Ekmek" adlı romanında var. Acaba Rıfat Ilgaz, "Karartma Geceleri"nin sonraki bas-

kılarında, romana eklemeler mi yapmıştır. Olabilir, orasını bilemiyorum. Belki de yapımcının işini bilmesinden kaynaklanan bir olgu. İşkence sahneleri dışında, iki roman arasında yığınla benzerliklerin olduğu açıkça görülmektedir. Ortak konulara bir göz atalım: a) Roman kahramanlarının eşleri vardır. Kaçak durumunda olduklarından, eşleriyle haberleşme ve ilişki kurmak bir sorun olmaktadır. b) Perdenin aralanıp, kuşkuyla sokağı gözetlemek, c) Teslim olmakla olmamak konusunun ele alınması, d) bir kızla ilişki kurularak, yönetimce sakıncalı bir aydın olmanın tedirginliklerini o'na da yansıtmak, e) Şubeye götürülen yakın çevresine, hep saklanan kişinin nerede olduğunun sorularak, baskı ve işkence yapılması, f) sinemada buluşma, yer göstericinin el feneri, g) edebiyatla, sanatla ilgili olarak yer yer görüşler ileri sürmeler, h) ne olup bittiğini anlamak için, kendi evini karşı kaldırımdan yürüyerek incelemek, i) çevreyi göz çabukluğuyla kontrol etmek, k) gelip geçenlerden, sivil görevli midir diyerek kuşkulanmak, l) dergi çıkarmak, m) sabah mı, gece mi olduğunun hücrede kestirilemeyişi, vb..vb... aslında Rıfat Ilgaz da, romanının bir bölümündeki betimlemelerden sonra, sayfanın altına: "**Ömer Faruk Toprak'ın 'Duman ve Alev'inden yararlandım**" notunu düşmüş **(Karartma Geceleri, ilk baskı, sayfa : 214)**

Rıfat Ilgaz'la Ömer Faruk Toprak arasındaki deyiş (üslup) ayrılıkları kuşkusuz çok belirgin. Ama içerikteki benzerlikler de görüldüğü gibi şaşılacak yoğunlukta. Öyle ki, olayları anlatım değişikleri, olayları yoğurup kotarmadaki üslup ayrılıkları da olmasa, birini okuyunca ötekini okumaya gerek kalmayacak.

Ömer Faruk Toprak, çok geniş bir perspektif içinde, o yıllardaki aydın kesime uygulanan baskıları şiirsel bir dille betimliyor. Soylu bir lirizmle, dönemin orostopolluklarını okurlara yansıtıyor. Romandaki tiplemeler, öylesine sıcak ve yalın bir dille sergileniyor ki, içimizdeki insan sevgisi yeniden güç kazanıyor. Bir yapıtın çağdaş boyut kazanması, bu içtenlikli özün ortaya konulmasıyla sağlanabilir. Teknik açıdan, biçim açısından da başarılı

bir düzeye ulaşan "Tuz ve Ekmek", Ömer Faruk Toprak'ın ne denli usta bir sanatçı olduğunu kanıtlayan yapıt olarak, edebiyatımızda hak ettiği yere konmalıdır. Algılayanlar ve anlayanlar, bu romandaki yoğun şiirle de doyum sağlayabilirler. Mehmed Kemal'in "Tuz ve Ekmek" için dediği gibi; "Edebiyatın bir de hası vardır. Gün geçtikçe kendini ortaya koyacaktır...." (Barış, 20.Ekim.1973) "Tuz ve Ekmek" gibi sanat ürünleri için geçerli olan bir kanı.

İçerikteki benzerlikler nedeniyle, iki usta kalemin ortaya koydukları bu ürünleri karşılaştırma kolaylığı da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Aynı tür, aynı konular (temalar), aynı biçim ve aynı kuşağın iki şairi.. Üstelik, ikisinin de ilk romanları..

"Karartma Geceleri"ni incelediğimizde; Rıfat Ilgaz'ın kalem ustalığı hemen göze çarpıyor. Şair olmanın kazanımlarını elverdiği ölçüde yapıtına aktarmış. Şiir gibi çarpıcı tümcelerle örülü olarak, su gibi akıp giden bir roman. Yazar çizerlerin birbirlerinden etkilenmeleri, esinlenmeleri doğaldır. Kim ne derse desin, özgün olmanın yolu da, esinlenmelerin dışında oluşmaz, oluşamaz. Sanatçının içinde yaşadığı doğa, toplum, çevre, karşılaştığı gerçekler birer esin kaynağıdır. "karartma Geceleri"ndeki olayların, işlenen temaların, "Tuz ve Ekmek" tekilerle benzerlik taşıması, iki yazarın yeteneklerini, sanattaki ustalıklarını, aynı kefeye koyma gibi bir sonucu birlikte getirmiyor. İşte vurgulamak istediğim özgün olma yetisi burada ortaya çıkıyor. Örneğin; bir kadının kiraz toplamasını, iki ayrı şairin ele alıp, dizelerle yansıtmalarının ortaya koyacakları ürünlerin içeriği açısından bir benzerlik yaratacağı doğaldır. Ama söyleyiş, ses uyumu, renkler, imgeler vb.. gibi birçok öğeleri, her sanatçı, kendi yeteneği ve sanat gücü çerçevesinde kullanacaktır. Özgün olabilme, ürünün bu genel örgüsünün değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkar. Ömer Faruk Toprak'ın, "Tuz ve Ekmek" romanında, olağan üstü bir başarı sağlamış olmasının yanında, Rıfat Ilgaz da "Karartma Geceleri"nde, kendine özgü kalem ustalığını ortaya koyarak, sanat gücünü kanıtlamıştır. İki ya-

zarımız da, dönemin baskılarından söz etmiş, aynı nedenlerle, kaçış, saklanış, tedirginlik, yoksunluk, özlem gibi konuları betimlemiş olmalarına karşın, ürünlerinin işleniş biçimleri, kendilerine özgü bir nitelik taşımaktadır.

Her iki yazar da dostlarımdır. Ömer Faruk Toprak öldü ama, çok uzun yıllar yaşayacak. Rıfat Ilgaz yaşıyor, yaşıyacak. Kendisine sağlıklar dilerim! Her ikisine de sonsuz saygım var. "Karartma Geceleri" filmini izlerken ve sonrasında, birini övmek, birini yermek gibi bir amaç taşımadım. Ama ne yalan söyleyeyim, filmi izlerken, hep **Ömer Faruk Toprak**'ın "Tuz ve Ekmek" adlı romanı gözümde canlandı hep.

(Güneş gazetesi, 1991)

(Bugün (Gaziantep) 30,31 Temmuz 1991)

ÖMER FARUK ŞİİR ÖDÜLÜ GÜNÜNDE...

Ömer Faruk'un sayın eşi değerli yazar **Füruzan Toprak** tarafından düzenlenen **Ömer Faruk Şiir Ödülü** bu yıl "Ocak Katın Alagöz" adlı yapıtıyla 40 kuşağı şairlerinden **Rıfat Ilgaz**'a verildi. Her ikimizin arkadaşı olması nedeniyle, bana da Ömer için konuşmam teklif edildi.

Ömer Faruk'u 40'lı yıllardan beri tanırım, iyi de arkadaşlıklarım olmuştur. Onunla Kütahya Lisesi'nde, Muzaffer Özkolçak da dahil olmak üzere, birbirimizin halef selef olma durumlarımız da var ayrıca. Ben üniversite imtihanını (Olgunluk İmtihanı) vermek üzere oraya gittiğimde, faşizmin kolgezdiği bir alan haline getirilmişti okul. Kim Kemalist ise onun yakasına yapışılıyor, kim devrimciyse aşırılar listesine geçiriliyordu.

Her yazarın romanındaki bir parça, her şairin şiirindeki bir dize, insana bir yeri, mutlu mutsuz bir ânını anımsatır. Hemen o yazarı, şairi karşımızda görüveririz. Ben de ne zaman Unkapanı Köprüsü'nü geçsem, ne zaman ayağım Haliç'e düşse, hemen Ö.Faruk karşıma dikiliverir. O güzel yakışıklı boyuyla kucaklaşır, kırk yıllık dost gözlerimizle merhabalaşırız.

Ben **Haliç** deyince ilk önce **Ö.Faruk'u hatırlarım**. Çünkü yakın zamanlara kadar Haliç'i boydan boya kaplayan, birbirine sarılıp kucak kucağa gece gündüz uyur gibi duran mavnaları, içindeki insanları tüm sıcaklığıyla Ö.Faruk'un şiirlerinde gördüğümden, Haliç ve Ömer Faruk benim için eşanlamlıdır. Ama Haliç deyince aklıma sadece Ö.Faruk Toprak gelmez. Ondan çok evvel de Haliç'in kıyıları, tarihi, yazıldı, çizildi. İşte Lâle Devri'nin çapkın şairi **Nedim**... Sadabat köşkleri, ünlü kasideleri... Sonra hayal dünyasını yeniden yaşatmak isteyen **Yahya Kemâl**... Ve Piyer Loti. Hele **Piyer Loti,** Doğunun sihirli havasını yudumlayıp onun esrar perdesine iyice kendini vermek için gelip Hasköy'e taht kurdu. Ünlü Azâde'sini, Desenchantési'ni orada yazdı. Minareleri, türbeleri derin

bir kasvet içinde uğuldayan selvilikleri sevdi. Haliç'i çevreleyen konakları, onların içinde eğitilen kızları, bir taraftan Fransızca ve İngilizce'nin, Şopen'i çalabilecek kadar Batı müziğinin ve kültürünün, bir taraftan da Şirazlı Hafız'ı, Şeyh Sadi'yi ezbere okuyabilecek kadar Doğu kültürünün nasıl öğretildiğini, Elize sarayından daha ayrıntılı olarak verdi. Sonra **Halit Ziya Uşaklıgil,** Mai ve Siyah romanının kahramanı Ahmet Cemil'e, Tepebaşı'ndan fukara Haliç kıyılarındaki tek pencereli evlerin camlarından sızan ışıkları göstererek onlardan sadece zevk duydu.

Bunların hiçbiri bizim insanımızı vermedi. Onlara yaklaşamadı. Sadece duygu zenginliklerine bir çeşni daha kattı. Ömer Faruk'a gelince, o Haliç'i yaşadı. Kendi emekçi insanımızı, ter adamlarını, mavnalarını, bunların içinde yaşayan, kömür seferlerine çıkan tayfaları, onların rüyalarını, yoksulluklarını etinde, kemiğinde duydu ve yazdı. Onun içindir ki, Nedim de, Piyer Loti de Mai ve Siyah'ın kahramanı da belleğimden çoktan silinmiş, sadece **Ömer Faruk'un Haliç** şiiri, ayağım ne zaman Haliç kıyılarına düşse karşıma siyah mavnaları ve onların içindeki çilekeş insanlarıyla çıkıverir:

Kıyıda/Katran ve zift kokusu içinde/Kasımpaşa'nın uzun yüzlü delikanlıları bütün gün/kızaklardaki gemileri boyamaktadır/bahardan sonra/Bulgar limanlarından/ memnun kedersiz girerler/bir gece yarısı Haliç'ten içeri... Gece yarısından sonra/Haliç'te deniz kımıldamaz/ fenerlerini akşamdan yakmıştır gemiler/ölü bir gecenin ortasında/sessiz durur/güverteye uzanan tayfalar/Âşina denize/ve yıldızlara karşıdır/tenteli kayıklar...

Ömer Faruk, şiirlerinde anlattığı gibi o insanlardan düz yazılarında da ayrılmamış, onları bizim insanımız gözüyle gönlüyle vermiştir.

Ömer Faruk Toprak genç kuşaklara daha **1968** yılında **Duman ve Alev** adlı kitabında şöyle sesleniyordu:

"Özellikle 1940 ve 1960 arasında, ömür eskiten, gençliği tutup koparan bir baskı döneminin içinden geçtik biz. Bundan ötürü kimseye kin beslemiyorum. Ama

bütün olanlar bilinmeli. Hangi yollardan geçerek bugüne geldiğimiz öğrenilmelidir. Genç aydınlar, yeni sanat kuşağı, bütün olanları öğrenirse inançlarında daha bilinçli olabilirler."

"Sultan Selim Camii'nin avlusunda iki kara dut vardı. Avluya destek olan büyük duvarın üstüne oturunca, aşağıda, Cibali kıyıları, ahşap evlerin damları, fabrika bacaları bana yaklaşırdı. Haliç'in karşı kıyısındaki tersaneleri, Kasımpaşa iskelesine yaklaşmış motorları seyrederdim. Aylarca hiç kımıldamadan yosun tutan, boyaları dökülen gemiler, tanıdık yüz olmuştu benim için. Günlerden bir gün hiç habersiz, birinin eksildiğini, yerinin boş olduğunu görür, hüzünlenirdim. Çocukluğumun enstantaneler ile dolu dünyası, Haliç vapurlarıyla köprüye giderken başlardı. Kaynayan semaver gibi buhar çıkararak Fener iskelesinden uzaklaşır, uzaktan merakla seyrettiğim şamandıraya bağlı gemilerin hemen sancaklarının dibinden geçerdik. Uzun süre bağlı yatmaktan, hareketsizlikten paslanmış sandalların, zincirlerinin pırıl pırıl boyalı, temiz ve yeni olmasını isterdim. Tenteli kayıklar Kasımpaşa iskelesinin yanındaki küçük koyda yanyana dururlardı. Karşıya dolmuş yaparlardı. Bindiğimiz küçük vapurun Unkapanı köprüsünün altından geçişi başka bir evrene götürürdü insanı. Sağ tarafta kayık ve motor kalabalığının sardığı Hal iskelesi, sol yanda Haliç'i yarı yarıya kaplayan mavnalar, bulutların altında sessizliğe gömülmüş gibiydi. Onlara bakarken vapurumuz köprüye yanaşırdı."

İşte Ömer Faruk'un Haliç'i buydu. Bu Haliç bizim Haliç'imiz, insanı bizim insanımızdı. O bunları yazdığı, insanı sevip olabildiğince sanatıyla onlara yaklaştığı için sürekli iktidarların hışmına uğramış, onlardan uzaklaşanlar ise iktidarların sevgili kulları olmuştur. Yahya Kemal gibi. Ama ne keder, 40 kuşağı dediğimiz bir kuşak edebiyat tarihimize şanla, şerefle geçmiş, ötekilerden bir iz bile kalmamıştır. Yalnız şunu belirtmeliyim ki bu kuşak, meyhanelerde iki kadeh çekip fıs fıs eden "Acılı Kuşak" şairlerinden değillerdir. İşte bugün arkadaşının adına konan ödülü alan Rıfat Ilgaz hiçbir zaman ik-

tidarın lütfuna uğramamış, ayrıca kötek üstüne kötek yemiştir. Başka bir deyimle, nimete gitmemiş onlar külfeti seçmişlerdir. Bugün Ö.Faruk Toprak adına konan ödülü alan da onun arkadaşı, birlikte yayınladıkları **Yürüyüş** dergisinin faşizme karşı duran yiğit şairlerindendir.

(Aydınlığa Omuz Verenler, Zihni T.Anadol. 1991. S: 76–79.)

ISBN 975-17-1416-8

35.000 TL